Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

УКРАЇНА І СВІТ: ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНА ЕЛІТА ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС

Тези доповідей
Міжнародної науково-теоретичної конференції
студентів і аспірантів

Харків, 2–3 квітня 2013 року

У двох частинах

Частина 1

Харків
НТУ «ХПІ»

УДК 321.01 (477)
ББК 66.0 (4укр)
У45

Редакційна колегія : проф. Товажнянський Л. Л.
проф. Романовський О. Г.
проф. Сокол Є. І.
проф. Кравець В. О.
проф. Сакара Ю. Д.
проф. Архієреєв С. І.
проф. Дубічинський В. В.
проф. Ігнатюк О. А.
проф. Ластовка О. П.
проф. Ніколаєнко В. І.
проф. Пономарьов О. С.
проф. Поступной О. М.
проф. Перевалова Л. В.
доц. Бардін О. М.
доц. Петутіна О. О.
доц. Скляр В. М.

Друкується за рішенням Вченої ради Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», протокол № від

У45 Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес : тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., м. Харків, 2–3 квітня 2013 р. : у 2 ч. – Ч. 1 / редкол. Л. Л. Товажнянський та ін. – Харків: НТУ «ХПІ», 2013. – 378 с.

ISBN
ISBN

Збірник містить тези доповідей студентів і аспірантів – учасників щорічної Міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої актуальним проблемам гуманітарної підготовки майбутніх фахівців, які становитимуть інтелектуальну еліту та впливатимуть на подальший розвиток економіки, соціальної та культурної політики своїх країн.

Для студентів, аспірантів, викладачів, усіх, хто досліджує злободенні філософські, психолого-педагогічні, морально-етичні, політико-правові, мовознавчі, соціально-економічні проблеми сучасного українського суспільства.

УДК 321.01 (477)
ББК 66.0 (4УКР)

ISBN

© НТУ «ХПІ», 2013

ПЕРЕДМОВА

2013 рік є знаменним для харків'ян як сімдесята річниця визволення нашого міста від німецько-фашистських загарбників. Віддаючи велику пошану героїзмові тих, хто відстояв свободу й перемогу Харкова та всієї України, ми замислюємося над майбутнім української держави, яке, ми переконані, залежить від нинішніх студентів – наших наступників.

Сучасна студентська молодь – інтелектуальна еліта грядущого, яка незабаром визначатиме тенденції розвитку економіки, політики, культури, соціального прогресу України. Кожен із них має стати кваліфікованим фахівцем, усебічно розвиненою людиною, висококультурною, порядною, творчою особистістю.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» на підставі поєднання навчання, науки й виробництва готує сучасну управлінську гуманітарно-технічну еліту, покликану в майбутньому керувати державою і стати основою її оновлення й процвітання. Студентів та аспірантів широко залучають до наукових досліджень.

Щорічною є Міжнародна науково-практична конференція студентів і аспірантів «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес», мета якої – проаналізувати актуальні філософські, психолого-педагогічні, морально-етичні, політико-правові, мовознавчі, соціально-економічні проблеми сучасного українського суспільства, віднайти шляхи подолання світової кризи.

Цього року в конференції беруть участь майже 450 студентів і аспірантів з України, Росії, Білорусі, Казахстану, Туркменістану, Монголії, Китаю, Ірану, Кот-д'Івуару, Малі, Нігерії, Танзанії, Австралії, Сирії, Лівану, Йорданії, Марокко. Приємно вражає те, що серед поданих праць є не тільки реферативні, але й серйозні наукові розвідки.

Висловлюємо щиру подяку студентам, аспірантам, викладачам вищих навчальних закладів за участь у підготовці та проведенні конференції. Бажаємо всім плідної праці, творчого натхнення, успіхів, вагомих здобутків у професійній діяльності.

Оргкомітет конференції «Україна і світ:
гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес»

СЕКЦІЯ 1

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА УКРАЇНИ ТА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ

Акименко О.
Харківська державна академія культури

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МИТЦЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Дослідження соціокультурної ситуації в пострадянській Україні демонструють інтенсивний розвиток медіа-культури, особливо її он-лайн і мовного секторів, цілковито залежних від використання аудіовізуальної технології. Комп'ютерні й телекомунікаційні засоби масової комунікації все більше впливають на людську свідомість, стають потужним інструментом самопрезентації, своєрідним лекалом ідентифікації себе та іншого, надають можливість установити персональний інтерактивний зв'язок із медіа-сферою. З одного боку, феноменологічні особливості інноваційної комп'ютерно-мережевої електроніки допомагають адаптуватися до сучасних техно-, соціо-, антропогенних реалій, сприяють максимальній індивідуальній самореалізації, безпосередньому самовизначенню, а з іншого – спричиняють конструювання особливого художнього простору функціонування сучасного мистецтва.

Для усунення суперечностей між збільшуваною кількістю ідей, а також для вироблення єдиного культурного коду вітчизняне мистецтво обрало стратегію «Я-актуалізація». Такий спосіб виживання у складній культурній ситуації незалежної України зумовлює рух не від субкультури (складного мистецького середовища, яке деконструює ще виразніше), а від себе як атомізованої системи. Митці не закріплюються надовго за конкретним творчим об'єднанням, не позиціонують себе як постійних учасників певного художнього колективу. Вони сприяють переважно разовому проведенню творчої акції або працюють індивідуально, спрямо-

вуючи на себе творчу думку, стаючи перед об'єктивом художньої рефлексії. Цю тенденцію оформлення мистецького простору як в Україні, так і в інших державах пояснюють тим, що основним предметом творчої діяльності в ХХ – на початку ХХІ ст. стають не речі, а сам суб'єкт. Декларація про «смерть автора», маніфестована в межах постструктуралістського проекту, стала відправною точкою загальної рефлексії над герменевтикою суб'єкта. Зміщення акцентів у процесі й наслідкові виробництва з «Що?» на «Хто?» можна помітити в багатьох сферах суспільного життя, зокрема й у мистецтві. Процеси актуалізації продукування суб'єктивності, переродження суб'єктивного відносно пре-, пост- і чистого модерну, а також відповідні зміни в його розумінні (перехід від самопізнання до самокреації, від монологу до діалогу тощо) зумовлюють переформатування індивідуального простору суб'єкта-творця. Утрата Україною автентичних смислів, національних міфологем є причиною перегляду шляхів створення митцем власної картини світу.

До стратегій конструювання творчого простору вітчизняного митця належать: 1) стратегія проектування, поліфонія культуротворчих сенсів («Паризька комуна», «Вольова грань національного постеклектизму»); 2) репрезентація нових візуальних кодів, оновлення старих художніх форм, їх синтезування (С. Братков, М. Кульчицький, Б. Михайлов, В. Савадов, Г. Сенченко, В. Чекорський та ін.); 3) реконструкція національної художньої пам'яті, українських візуальних архетипів (І. Марчук, Л. Наконечна); 4) стилізація (К. Гнилицький, О. Кулик, І. Чичкан, М. Шубіна, творче об'єднання РЕП); 5) реконструкція (О. Чепелик, Ж. Кадирова); 6) імітація як профанація смислів (А. Савадов, М. Мамсиков, О. Сай); 7) постмодерністська іронія, опосередкована засобами художньої виразності (О. Голосій, Д. Кавчан, С. Паніч, К. Реунов, О. Ройтбурда, В. Рябченко, В. Трубіна).

Тут наведено не всі моделі вибудовування художніх світів у контексті медіатизації культурного ландшафту України, проте саме їх можна назвати найважливішими визначальними маркерами, які є концептуальним принципом розвитку вітчизняного мистецького простору останніх десятиліть.

Алиханова З-Б.
Дагестанский государственный университет

ДУХОВНОСТЬ И ЕЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ

Что собой представляет духовность? Этот вопрос волнует философов, психологов, религиозных деятелей и простого обывателя. Каждой эпохе свойственна своя духовность. Духовность нашего времени, как спящая красавица, пробыла в спячке во время перестроечного периода, связанного с преобладанием материальных ценностей над духовными, и пробудилась в момент необходимости помочь человеку и обществу переосмыслить жизненные приоритеты.

Духовность есть целое, состоящее из множества мельчайших свойств человеческого сознания, которое даёт нам понятие об индивиде как обладателе духовного или бездуховного начала. Она немыслима без материальности или бездуховности. Духовность и бездуховность – две стороны одной медали, взаимодополняющие категории: без одной невозможно понять и увидеть наличие другой. Б. В. Раушенбах представляет духовность как акт милосердия: «Суть милосердия не в рациональном мышлении, а в иррациональном, основанном на чувстве». В. Э. Франкл считает, что основной составляющей человеческой духовности является эмоциональная часть человеческого сознания, её он называет «подсознательной духовностью». Понятия «совесть», «любовь», «долг» и «ответственность» коренятся в эмоциональной сфере, а не рациональной, в глубинах духовного, бессознательного. Они могут быть рационализированы лишь задним числом. Совесть – неотъемлемая часть духовности. Благодаря ей в человеке взаимодействует два разных мира, образующих целое: материальный и духовный. Под влиянием совести человек строит свое мировоззрение по эмпирическим законам мира идеального. Совесть является своеобразным дозиметром, определяющим поступки человека в сторону его идеалов.

Высшим достижением человеческой духовности является самопознание, саморазвитие, самосовершенствование и самосозидание, где человек живет по идеям нравственного закона И. Канта, одна из формулиро-

вок которого: «Поступай так, чтобы человечество и в твоем лице, и в лице всякого другого всегда рассматривалось тобой как цель, но никогда только лишь как средство».

Духовность – это идеальное, заложенное в глубинах человеческого сознания, пробивающееся из своих недр наружу, являющееся очагом человеческого бытия. Тончайшая материя, выполняющая функции нравственного, морального, гуманистического, аксиологического, регулятивного характера, целью которой служит воссоединение людей независимо от их вероисповедания. Духовность – внутреннее ядро человеческой сущности, подобно солнцу излучающее свет, тепло, любовь, красоту. Она немыслима без своего носителя, а значит, является неотъемлемой частью человека. Она ведет постоянную внутреннюю борьбу добра и зла, сопровождаемую эмоциональными переживаниями и закаляющая сознание субъекта как разумного, чувственного, высокоморального человека. Духовность – это постоянное саморазвитие, самоорганизация, самосовершенствование; качество, ставящее интересы окружающих выше собственных и выступающее по отношению к людям как цель, но не как средство достижения этой цели.

Бабкина К.
НТУ «ХПИ»

ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ ЭПОХИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Глобализация – сравнительно новая и наивысшая стадия развития давно известного процесса интернационализации многих аспектов социальной жизни. Она отображает объективный процесс активизации, взаимопроникновения и взаимозависимости современных социально-экономических и общественно-политических процессов в мировом масштабе, которые не только преодолевают национальные барьеры, но и соединяют на первый взгляд непохожие и разновекторные явления. Мы полагаем, что глобализация – это высшая на данный момент фаза интернационализации (интеграции) экономики, политики и культуры, которая в первую очередь проявляется в процессах возрастающей взаимозависимо-

сти, интеграции разных сообществ. Какие задачи стоят перед интеллигенцией, интеллектуальной элитой Украины в условиях глобализации?

Во-первых, необходимо понимать: огромные преимущества технической основы глобализации – компьютеризация и информатизация – являются серьёзной угрозой культуре. Разнообразная информация из Интернета стала серьёзной альтернативой традиционной библиотеке, поскольку процесс её поиска и получения очень быстр и прост. Мы наделены таким комфортом общения, о котором могли лишь мечтать люди прошлых веков. И тут наступает момент, когда мы не осознаём, что компьютерные и информационные технологии активно начинают заменять труд духовный, точнее сказать, они заполняют нишу, которую не в силах заполнить никогда, а значит, происходит наполнение души балластом. Труд души становится атавизмом прошлых эпох. Ненужность его происходит от того, что уже существуют определённые алгоритмы поведения и восприятия окружающего мира. В обществе становится всё меньше людей, способных мыслить неординарно, иметь по-настоящему своё мировоззрение. Люди будущего должны понимать эти процессы для того, чтобы сохранить духовность, культуру.

Во-вторых, мы наблюдаем раздвоение стандартов в области морали, искусства, философии, т. е. подмену понятий, увеличение пропасти между искусством для масс и искусством для специалистов. Искусство в традиционном смысле остаётся жить лишь для искусствоведов, философия – для философов и т. д., происходит обособление этих отраслей. Каждый думающий человек должен задуматься о своей личной культуре и культуре общества, способствовать их развитию.

В-третьих, мы живём в условиях возрастающего влияния западной культуры, раздаются «голоса» о том, что следует «защищать отечественную культуру в условиях глобализации». Наша позиция несколько иная: необходима реалистическая, осмысленная конвергенция (сближение) культур на пути формирования человека ноосферного будущего. Здесь нужен баланс, духовный поиск, позволяющий сделать выбор, взять из пластов мировой культуры всё самое лучшее: опору на науку, чувство социального оптимизма, толерантность, правовую культуру, коммуникабельность, открытость переменам. Но надо знать и нести другим народам

ценности своей (восточнославянской) цивилизации: приоритет духовного начала над материальным, очеловечивание материального духовным; глобально-космическое духовное мировосприятие; приоритет принципа универсализма над партикуляризмом; духовные ценности православия; гармонизация социально-личностного и социального; гуманистическое развитие личности, системы образования; особенности ментальности; моральные основания политики, общественной жизни, индивидуального сознания.

Бахчева Л.
НТУ «ХПИ»

СПЕЦИФИКА И ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ ЧЕРЕЗ ОБРАЗОВАНИЕ

Из работ К. Маркса и Ф. Энгельса можно сделать вывод, что одной из самых главных составляющих государства является народ. Образованность каждого человека существенно влияет на сознание всей социальной массы населения, то есть осознанная, эрудированная личность с качественными профессиональными навыками несёт куда больше пользы самому обществу. Где же происходит именно такое становление человека? С самого рождения человек начинает развиваться, получать бесценный опыт и навыки. В школе происходит одно из первых ознакомлений личности с социальными массами, но вот самый активный период её становления приходится как раз на период обучения в высшем учебном заведении. Именно поэтому качество образования в вузе прямо пропорционально качеству социальной материи.

Что же есть личность? Личность в социальной философии – это человек, наделённый социальными качествами, которые он приобретает при взаимодействии с обществом. А что такое «социальная материя»? Если понимать бытие как просто существующее вне сознания, то в обществе (в отличие от природы) существует два качественно отличных вида бытия. Первый вид – существующее вне и независимо от сознания и воли, т. е. объективно существующее. Этот вид реальности и имел в виду К. Маркс, говоря об общественном бытии. И этот вид мы будем называть

социальной материей. Такого термина у основоположников материалистического понимания истории нет, но они неоднократно характеризовали социально-экономические отношения как связи не просто объективные, но и материальные.

Итак, в Украине на сегодня почти в 1 000 вузов различных форм собственности учится 2,5 миллиона студентов по 77 специализациям. Во многих из них большая научная база, хороший педагогический состав. Но результаты социальных опросов студентов и наблюдений за учебным процессом показывают, что учащимся не хватает практических занятий.

Практика – это материальная, чувственно предметная целенаправленная деятельность людей, имеющая своим содержанием освоение и преобразование природных и социальных объектов и составляющая всеобщую основу, движущую силу развития человеческого общества и познания.

По инициативности и стремлениям студентов можно разделить на три группы: 1) инициативные (люди с большим стремлением к новому и с активной жизненной позицией); 2) посредственные (под правильным руководством и мотивацией способные на большое раскрытие собственного потенциала); 3) безынициативные (люди, способности которых больше располагают к физическому труду или труду иного направления). Именно студенты первой и второй групп требуют большего количества практики, ведь чем больше навыков и умений человек получит в процессе обучения, тем быстрее он вольётся в трудовую социальную среду и сможет тем самым улучшить качество «социальной материи».

Поскольку Украина находится в начале своего развития, нашему обществу необходимы различные связи с другими государствами, что предрасполагает к уничтожению языкового барьера. Учитывая стоимость индивидуальных занятий с репетиторами по изучению языков, не каждый студент может себе позволить их изучать. Остаётся только вариант самостоятельного освоения, что весьма затруднительно. Поэтому организация факультативных занятий для изучения языков нужна каждому университету. Особенно остро для технических специальностей выступает знание специального английского языка. Ведь сотрудничество университетов разных стран практикуют давно, но только небольшая часть студентов подключена к этому процессу.

Белый Е., Норик Э., Ивахненко А., Чуприн А.
НТУ «ХПИ»

ФЕНОМЕН ЛЕНИ: ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ

Лень – отсутствие или недостаток трудолюбия, предпочтение свободного времени трудовой деятельности. Традиционно лень рассматривается в оппозиции к труду – сознательной деятельности человека, направленной на удовлетворение потребностей индивида и общества, производства материальных и духовных ценностей. В христианском учении труд рассматривается как действия, необходимые для того, чтобы питаться самому: «Трудящийся трудится для себя, потому что понуждает его к тому рот его» (Прит. 16:26); а также для того, чтобы быть полезным другим людям: «Трудись, делая своими руками полезное, чтоб было из чего уделять нуждающемуся» (Ефес. 4:28), причём необходимость трудиться приобрела оттенок проклятия: «В поте лица твоего будешь есть хлеб, доколе не возвратишься в землю, из которой ты взят» (Быт. 3:19). В историческом материализме труд осмысляется как фундаментальный способ человеческой жизни, как основной фактор происхождения и развития человека и общества: «Он [труд] – первое основное условие всей человеческой жизни, и притом в такой степени, что мы в известном смысле должны сказать: труд создал самого человека» (Ф. Энгельс). И сейчас труд воспринимается как обязанность человека, как долг перед обществом, а лень расценивается как порок, поскольку считается, что ленивый человек является нахлебником общества.

Однако в настоящее время «лень» часто подразумевает естественную потребность в отдыхе, появляется другое определение лени – «потребность в экономии энергии». Лень – стремление человека отказаться от преодоления трудностей, устойчивое нежелание совершать волевое усилие. Причинами лени могут быть: а) переутомление, объективное перенапряжение организма, следствие высокой затраты физических, энергетических и эмоциональных ресурсов; б) несоответствие нашего «должен» нашему «хочу» (когда мы тратим время своей жизни на дела, не являющиеся для нас желанными); в) интуитивное ощущение ненужности

выполняемой в данный момент задачи. Зачастую лень является признаком депрессии, а в психологии определяется как отсутствие мотивации. Лень – необходимое явление в жизнедеятельности человека, но она должна не доминировать, а лишь быть регулировщиком, неким балансом – границей между работой и отдыхом. Состояние лени, отсутствие мотивации может быть обусловлено защитной реакцией против избыточной адаптации, реакцией на состояние неудовлетворенности существующим. Состояние лени можно рассматривать как состояние дисбаланса. Тот, кто обладает доминирующей идеей, преобладающей по значимости над остальными переживаниями, практически не испытывает состояния лени, что и понятно: высокая потребность что-то совершить постоянно определяет активный эмоциональный контекст, а это необходимое условие состояния гениальности и вообще продуктивного творчества.

При изучении феномена лени мы можем выделить некоторые факторы.

1) физиологический. Лень как генетическая предрасположенность: результаты исследований Т. Лайтфута позволили выдвинуть гипотезу о том, что гены могут делать некоторых людей предрасположенными к лени. Группа Т. Лайтфута впервые определила эти генетические участки и установила, что они действуют совместно. Сделан вывод о том, что наследственность обуславливает различия (активный / пассивный образ жизни) примерно на 50 %, что делает очевидным то, что есть внутренний механизм, определяющий, какую жизнь ведёт существо – активную или неактивную;

2) психологический. Лень как экономия энергетических ресурсов, как следствие «работы» бессознательного по ограничению избыточной активности сознания, как один из способов человеческой психики сдержать чрезмерную нагрузку на организм, как сдерживающая сила в деятельности человека. Состояние лени характеризуется тем, что человек ограничивает свои желания самым необходимым – биологическим, и он начинает откидывать (откладывать) все остальные виды деятельности, кроме биологических;

3) социокультурный. Феномен лени присутствует во всех типах общества, однако с развитием общества происходит дифференциация трудовой деятельности и её усложнение. В обществе, направленном на об-

щественный прогресс, лень воспринимается как препятствие к продуктивной деятельности, а воспитание трудолюбия – одна из основных задач воспитания.

В современном обществе лень рассматривается в двух основных аспектах: как оппозиция труду (и в этом случае лень понимается как один из тормозящих факторов общественного производства, как негативная черта характера, как «грех уныния») и как естественная необходимость человека (защитная реакция организма, следствие перенапряжения и усталости).

Березуцкая В.
НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА В ФИЛОСОФИИ В. С. СОЛОВЬЁВА

XXI век уже отмечен многим: высокие технологии в повседневной жизни, ускорение ритма жизни (кажется, что 24-х часов в сутках не хватает). Ежедневно учёные дарят миру множество открытий, мы уже перестали удивляться чему-либо и верить в чудеса. А человек? Что стало лучше в нас? Как изменились мы сами? Страх и неуверенность в завтрашнем дне, погоня за новым и неумение радоваться тем ценностям, которые имеем. Мы торопимся жить, не только не имея цели, но и не имея желания оставить после себя хоть что-то важное и нужное. В чём причина? Корень зла нужно искать в наших сердцах, в наших душах. Пытаясь лечить болезни наших тел, мы забываем о более важном – духовном исцелении. А ведь со временем, прослеживая динамику, можно заметить, как это «гниение» прогрессирует, незаметно становясь частью жизни и даже нормой. К чему это приведёт нас? Какой мир мы оставим следующим поколениям? Высокотехнологичным? Да. Комфортным? Тоже да. Но это будет мир одиноких, недоверчивых, замкнутых и однозначно несчастных людей. Это будет гибнущий, безразличный мир. Чтобы не допустить такого будущего, великие философы прошлого и настоящего пы-

тались понять человеческую душу, осмыслить и понять, как устроена жизнь, что необходимо нам для счастья.

В. С. Соловьёв уже в XIX веке предугадывал характер грядущего времени. Думая обо всем человечестве, он подчеркивал особенную миссию славянских народов. Анализируя диктат ислама на Востоке и разрозненную бесцельную свободу на Западе, он видел спасение и возрождение всего человечества в силе Духа Божьего, возрождённого в нашем народе. Отождествляя духовность с религиозностью, он предлагал искать источник возрождения в церкви и Боге, однако это не было простым уходом в религиозные идеи, большей частью изжившие себя. Он призывал к консолидации сил. В. С. Соловьёв не уставал призывать учиться у народа, который всё ещё хранил в себе ту чистую детскую веру в Бога, о которой образованные люди, увлёкшиеся своими собственными идеями, стали забывать. Процесс трансформации занял бы много времени, но это было необходимо. Начало он видел в оправдании и спасении индивидуальности человека через жертву эгоизма, который несправедливо отказывает другим людям в их индивидуальности и безусловной значимости, относя их только к окружению своей жизни и оставляя за ними только внешнюю и относительную ценность. Считая себя всем, а других – ничем, человек на самом деле не может быть тем, чем он себя утверждает. Стать «всем», включая и всё положительное, человек может, если только снимет ту внутреннюю грань, которая отделяет его от остальных людей. Иначе – самоотрицание и гибель.

Лишь одна сила способна изнутри и в корне подорвать эгоизм – любовь, любовь к реальному, конкретному, объективному субъекту, отличному от других, но и такому же, как все. Наше существо может проявиться только через утверждение себя в Другом. Именно так сила любви открывает нам процесс восстановления образа Божьего в материальном человеке, позволяет верить и творить новую действительность, неся добро, делая окружающий нас мир лучше.

Итак, источник позитивных изменений нужно искать в первую очередь в себе самом и в каждом из нас. На этом пути не стоит забывать и позицию В. С. Соловьёва, поскольку он стремился напомнить человече-

ству о том, что мы имеем и чего должны достичь не только для того, чтобы выжить, но и чтобы прожить достойно.

Блажей А., Лешко О., Нагорный Д., Хижняя С.,
Собчук Н., Чеботарь Д., Шапран А.
НТУ «ХПИ»

ГЕЙМИНГ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

Поскольку компьютерные технологии стали важной частью нашей жизни, мы не мыслим без них своей полноценной работы и отдыха, проблема гейминга (компьютерной зависимости) является актуальной. Для раскрытия данной темы необходимо ответить не следующие вопросы: 1. Какое значение сегодня имеют компьютерные игры для современной молодёжи? 2. Как не лишить себя развлечения, но не утонуть в виртуальном мире? 3. Способно ли насилие на экране монитора породить жестокость в жизни?

Игровая зависимость (гейминг) в критической форме – это форма психологической зависимости, проявляющаяся в навязчивом увлечении видео- и компьютерными играми. Зависимость от компьютерных игр – это расстройство контроля импульсов, похожее на то, что возникает у пристрастившихся к азартным играм. Симптомы включают изменения веса, пренебрежение личной гигиеной, снижение социальных взаимодействий и нарушение сна. Устойчивая зависимость от компьютерных игр является проблемой, которую сложно решить без помощи врача, но такая сильная зависимость – относительно редкое явление. Для большинства тех, кто играет в компьютерные игры, это хобби, разновидность отдыха, побег в виртуальную реальность, где человек чувствует себя свободным и сильным. Насколько же увлечение компьютерными играми воздействует на развитие свойств личности и социализацию человека? Каково влияние компьютерных игр?

Производители компьютерных игр убеждают всех, что, играя, ребёнок развивает ловкость рук, улучшает компьютерную грамотность, логику и реакцию. Однако гейминг приводит к найнтендонитису и виайтису –

повреждениям сухожилий кистей рук и запястий от слишком долгих сеансов игры, а также к хронической усталости плечевого сустава и проблемам со зрением. Исследования также показали, что люди, испытывающие зависимость от компьютерных игр, чаще переживают депрессивные и беспокойные состояния, чем остальные. У детей это выражается в повышенной возбудимости, отсутствии навыков общения. Тревожные сигналы: неспособность сконцентрироваться, нарушение сна, тревога, раздражение и социальные фобии.

Степень агрессивности, проявляемая подростками, напрямую зависит от времени, которое они проводят у компьютера. Подростки, играющие в жестокие игры в течение долгого времени, становятся более агрессивными, склонными к конфронтации с учителями, участвуют в драках, у них снижается успеваемость в школе. Интерактивные игры отличаются от телевизора или кино, где восприятие насилия пассивно. В игре дети становятся активными участниками сценария. Игроки, успешно прошедшие ряд насильственных действий, переходят на следующий уровень. Исследователи утверждают, что именно подобные интерактивные забавы увеличивают агрессивное поведение, поскольку насильственные действия постоянно повторяются, то есть формируют стереотип. Игроков стимулируют также к идентификации с их персонажами (к интерактивным действиям от «первого лица»), и дети имеют возможность принимать решения. Согласно исследованиям, играющие в жестокие видеоигры ответили повышенным уровнем агрессии, когда столкнулись с реальными трудностями.

Однако компьютерные игры, несмотря на негативное влияние, могут быть полезны. В частности, такой жанр игр, как «экшен», развивает внимание, скорость реакции, быстроту мышления, ведь в этих играх необходимо очень быстро принимать правильные решения. Игры-стимуляторы предназначены для улучшения каких-либо навыков, все подобные игры в большей или меньшей степени являются обучающими, их можно использовать в процессе обучения, например, английскому языку. Отличным тренажёром для выработки стратегического мышления являются стратегии. Игры-квесты развивают логическое мышление, внимание, тренируют

ют память, усидчивость, терпение. А многопользовательские игры развивают навыки общения.

Компьютерные игры могут оказывать как негативное, так и позитивное воздействие на личность, препятствовать или способствовать социализации. Увлечение компьютерными играми, ставшее зависимостью, в основном оказывает негативное воздействие на психику, здоровье и социальные качества детей, подростков и взрослых людей. Однако при соблюдении определённых правил компьютерные игры могут стать не вредней, чем чтение увлекательных книг, а также способствовать развитию личности.

Внученко А., Пащенко Е.
НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМА ЦЕННОСТЕЙ ЧЕЛОВЕКА-ВИРТУАЛА

Конец XX века ознаменовался колоссальным прорывом в научно-технической сфере, что, помимо прочего, вызвало значительный сбой как в процессе становления личности человека нового поколения, так и в его поведенческих аспектах. Заняться пристальным изучением феномена виртуальной реальности и, в частности, взаимодействием человека с объективными и субъективными средствами её отражения была призвана принципиально новая научная отрасль – виртуалистика. В её основе лежит фундаментальный принцип, согласно которому виртуальные реальности позиционируются как реалии, а человек – связующее звено между устоявшимся течением жизненной рутины и вариативными проявлениями мира виртуального.

Следует отметить, что виртуальная реальность – гибкая, искусственно созданная информационная среда, которой свойственно подменять типичное восприятие окружающей действительности массивом информации, генерируемой посредством технических ресурсов с целью последующей интерпретации человеческим сознанием. Интернет пестрит предложениями попробовать свои силы в многообразных ролевых играх формата on-line. Вся привлекательность и неповторимость таких проек-

тов базируется на свободе выбора. Человек «примеряет» ту социальную роль, которая в реальном мире попросту недоступна из-за физических соображений. Немаловажно и то, что в любой момент, словно по мановению волшебной палочки, можно изменить не только, скажем, надоевший социальный статус, но даже стиль и манеру общения; расширить собственные горизонты посредством перманентного общения с интересующими индивидами в рамках условленного пространства. Однако, как и всякой иной структуре, виртуальному сообществу также присущи свои характерные принципы существования (в зависимости от платформы сайта), а значит – некие ограничения свободы. Впрочем, несомненное достоинство виртуальности как таковой кроется в том, что в случае дискомфорта покинуть игру не составит труда, равно как и избрать новую, отвечающую всему диапазону требований.

Важная и подкупающая черта виртуальной реальности – манящая анонимность. Человек волен изъясняться предельно откровенно, не опасаясь возможных негативных последствий. В реальном же мире подобная возможность существует отнюдь не всегда в силу множества определённых ограничений, связанных напрямую с иерархической моделью современного социума. Но есть и обратная сторона медали: у современного виртуала возникает когнитивный диссонанс между природой реального и виртуального. Чем привлекательнее и доступнее виртуальный мир, тем сложнее возвращаться к перипетиям окружающего мира, где перманентно существует постоянная необходимость выполнять привычные и рутинные действия, придерживаться условленного свода обязательств. Постепенно человек лишается навыка преодолевать трудности, возникающие на тернистом пути, а малейшая неудача становится способна надолго выбить его из колеи. Ориентация на виртуальную среду является логичной и обоснованной. Однако даже у анонимности есть ряд недостатков. Например, там, где возникает свобода, моментально появляются островки анархии и беспорядка. В виртуальном мире люди, запросто играя на чувствах, могут втереться в доверие и предложить золотые горы (знакомства, работу, товар), получая, в конечном счёте, лишь выгоду от наивных жертв обмана.

Отношение человека к виртуализации – вопрос спорный. На основании имеющихся данных сегодня стало возможным выделить такие категории виртуалистики, как порождённость, глобальность, бытие, время и пространство, интерактивность, моделирование, обособленность.

На первое место в виртуальной реальности выдвигаются следующие ценности: свобода выбора, анонимность, многоликость, вседозволенность. Человечество нуждается в детерминировании концепта «виртуальная реальность». Актуальность данного вопроса подтверждается постепенной передислокацией потребностей человека в виртуальную плоскость. Электронная виртуализация задаёт стремительный темп развития тенденций виртуального в любой сфере общественной жизни, не только способствуя появлению новых мультимедийных средств коммуникации, но и шаг за шагом трансформируясь в неотъемлемую часть современного обихода.

Гайдашенко Д.
НТУ «ХПИ»

ФИЛОСОФСКИЕ КАТЕГОРИИ ДЛЯ ОПИСАНИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

В связи с развитием технологий создания виртуальной реальности и ростом к ней интереса в обществе выделение категорий для описания этой реальности с целью создания единой методологии её изучения является ключевым условием понимания данного явления. Синтезировав объективный и субъективный факторы становления виртуальной реальности, а также рассмотрев её объекты и процессы не на абстрактном, а на конкретном, практическом уровне, В. С. Бабенко даёт следующее определение: «Виртуальная реальность – некий искусственный мир, в который погружается и с которым взаимодействует человек, причём создается этот мир электронной системой».

Из определения следует то, что виртуальная реальность является порождением другой реальности. Она вносит некоторые категории, законы, ограничения, которые могут быть дополнены создателями этого искусственного мира. Отсюда следует вывод, что к виртуальной реальности применима категория «ограниченность».

Категории мигрируют из «предка» в «потомок». К их числу можно отнести пространство, время, движение, актуальность. При этом их значения могут и не совпадать в двух реальностях. Так, время в виртуальной реальности не обязательно будет однонаправленным, оно вполне может быть как скачкообразным, так и с изменяющимся направлением. Так же дела обстоят и с пространством. Его размерность в виртуальной реальности не является константой, а следовательно, оно может быть n-мерным. К виртуальной реальности применимо понятие «актуальность»: виртуальная реальность существует актуально только «здесь и теперь». В то же время движение останется неизменным в любой из реальностей ввиду того, что оно лишь описывает процесс изменения и превращения. Из порождаемости следует также то, что к виртуальной реальности применима категория вложенности. Иначе говоря, нельзя отрицать возможность порождения одной реальностью другой.

В данной работе были приведены лишь некоторые основные категории виртуальной реальности, но, несмотря на это, можно сделать вывод, что все категории реальности «предка» мигрируют в «потомка», создателем же определяются лишь их значения.

Герасименко С., Стародумов В.
НТУ «ХПИ»

РАЦИОНАЛЬНЫЙ ВЫБОР И ИНСТИНКТ ТОЛПЫ

Как мы делаем выбор? Делаем мы его умом, сердцем, каким-либо другим органом или сразу несколькими? И как наши политические лидеры могут на нас повлиять? Это ключевой вопрос для всех общественных наук, над ним ломают голову философы, социологи, экономисты, криминалисты, маркетологи и политологи. Все очень хотят создать модель, которая объяснила бы механизм выбора и выявила бы силы, его определяющие. Тогда можно было бы предсказать и даже (что ещё лучше) подсказать членам общества «правильный выбор». Такая модель уже существует, а называется она теорией рационального выбора. Основываясь на понятии «польза» британского мыслителя Джереми Бентама (1748–1832),

теория утверждает, что мы делаем такой выбор, который даёт нам больше личной выгоды.

Теория рационального выбора давно подвергается критике. Рациональность выбора прямо пропорциональна степени информированности того, кто этот выбор делает. Принцип рациональности выбора соблюдается лишь в простейших ситуациях (пример: из двух одинаковых рубашек выбирают более дешёвую). Тут вся важная информация под рукой, так что подавляющее большинство в этом случае сделает рациональный выбор.

Политический же выбор всегда очень сложен, и даже хорошо информированный избиратель, прекрасно осведомлённый о программах кандидатов, не знает последствий своего выбора.

Во время американских выборов 2008 года историк Рик Шенкман опубликовал книгу «Насколько же мы глупы?». Автор посвящает примерно 150 страниц обзорам самых разных опросов и научных экспериментов, показывающим, что американские избиратели, которые вот уже почти 250 лет выбирают своё правительство демократичным путём, не просто не знают самых элементарных вещей о своих лидерах, их идеологии и политических платформах, но и совершенно этими вопросами не интересуются.

В целом политические суждения большинства избирателей очень часто базируются на неверных фактах и превратно понятой информации. Назвать это рациональным выбором никак нельзя. Более того, даже когда избирателям предлагается правильная информация, они её фильтруют, отвергая ту, которая противоречит их уже сложившимся убеждениям, или перелицовывают её так, как им это удобно. Специалисты по рекламе давно заметили, что мы хотим быть «как все», все крупные рекламные компании пропускаются через фильтр фокус-групп, состоящих из типичных представителей тех слоёв населения, на которые реклама рассчитана. В политике примерно то же самое. Нашей привычкой быть в стаде и делать стадный выбор, возможно, объясняется и тот факт, что среди электората осталось так мало колеблющихся и что идеологические позиции неукоснительно каменеют.

Выбор наш зачастую нерационален, он подвержен разнообразным посторонним влияниям, как, например, «компетентная» внешность, расо-

вые и этнические предрассудки. Мы ходим стадом. Мы плохо информированы и упорствуем в своих убеждениях, которые так мало основаны на реальности, что их можно скорее назвать предубеждениями или заблуждениями.

Глушач О., Панченко М.
НТУ «ХПИ»

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПРОГРЕССА

Известно, что поступательное движение, развитие, идущее по восходящей линии (от низшего к высшему, от простого к сложному), считается прогрессом, а движение по нисходящей линии, упадок, деградация – регрессом. Довольно ясно очерченная по своим существенным признакам категория всё же вызывает острые дискуссии, когда речь идёт о её структурных компонентах – внутренне противоречивых тенденциях в содержании социального прогресса. К таким компонентам относится не только экономический, технологический прогресс, но и прогресс духовный, моральный. Но ещё больше появляется вопросов, когда мы пытаемся анализировать следующее: по каким признакам мы отличаем высшее от низшего в развитии общества, каков критерий общественного прогресса?

Одна группа философов рассматривает прогресс как объективный процесс, не зависящий от воли людей, их реальных усилий. Методологической основой такого подхода являлось учение Г. Гегеля о логике развёртывания объективного духа и учение К. Маркса об объективном характере смены общественно-экономических формаций, вызванной противоречиями производительных сил и производственных отношений. Абсолютизация объективных факторов приводила к фактическому отрицанию активной роли интеллектуальной элиты в прогрессе. Вторая группа учёных высказывает мнение, согласно которому решение вопроса о прогрессе в истории общества носит чисто субъективный характер, поскольку оно зависит от выбора критерия общественного прогресса, а выбор этот определяется шкалой ценностей, которую избирает тот, кто судит о прогрессе, причём он это делает сообразно личным взглядам, симпатиям, идеалам. Где же выход, какой критерий следует выбрать?

Логика общественного развития, вытекающая из структуры общественных потребностей, о которой говорили Маркс и Гегель, всё же существует. Но она не является доминирующей, а система объективных критериев – единственной. Если всё подчинено только объективным закономерностям, то зачем обществу воля, энергия и креативность интеллектуальной элиты? По нашему мнению, социальный прогресс должен иметь систему объективных и антропологических (субъективных) критериев, к которым можно отнести следующие:

1. Объективные критерии: темпы роста, производительность труда, качественный этап в развитии техники (Элвин Тофлер).

2. Антропологические (субъективные критерии): а) социально-экономические (уровень жизни, качество жизни, социальная защищённость); б) социально-демографические (продолжительность жизни, качество образования); в) структура духовных потребностей, стремление к творчеству и саморазвитию.

Именно духовные потребности мы считаем наиболее важными для обеспечения устойчивого развития и социального прогресса. О таких критериях говорил Н. Бердяев, рассматривая творчество единственным оправданием бытия человека, Р. Декарт, формулируя свой принцип «субъективной достоверности», да и сам К. Маркс рассматривал наличие свободного времени и характер его использования, стремление человека к реализации своих сущностных сил важнейшими критериями и условиями социального прогресса.

Дольская А.
ХНМУ

ЭВОЛЮЦИЯ, КЛЕТКА И ГЕН – ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ СОВРЕМЕННОЙ БИОЛОГИИ

Теория эволюции Ч. Дарвина стала основой научных концепций в описании биологических форм и процессов. Фундаментальным понятием дарвинизма стал термин «естественный отбор», а процесс видообразования чётко стал фиксироваться понятием *эволюция*. Это понятие и сегодня остаётся одним из центральных для биологических дисциплин. Особое значение он приобретает в известном нам противопоставлении эволюци-

онистов и Менделя, основателя концептуальной базы генетики. В нашей стране эта борьба известна под названием «лысовщина». Имя Лысенко получило известность в конце 1920-х гг. благодаря опубликованной в «Правде» статье о нём, тогда начинающем селекционере, экспериментировавшем со сроками посева разных сельскохозяйственных культур. Никто не мог предположить, что этот человек в течение следующих десяти с небольшим лет «уничтожит» блестяще развивавшуюся советскую генетику.

Главным камнем преткновения между эволюционистами и генетиками выступали трактовка естественного отбора в эволюционном поступательном процессе и – самое главное – трактовка понятия *ген*. Решить многие проблемы в этом споре помогло новое направление в биологии – генетика. Первая схема объяснения эволюции на базе генетики была неудачной. Дело в том, что в 1916 г. Лотси предпринял неудачную попытку представить эту схему, что вызвало скептическое отношение к генетике. На то время Лотси не мог доказать факт возникновения новых генов в природе. Создать искусственные условия и провести генетический анализ как минимум в двух поколениях ему не удалось. Поэтому к мутациям относились в это время как к таким, которые не влияют на эволюционный процесс.

Ошибка заключалась также в том, что Морган исходил из представления о неизменяемости генов. Это активизировало точку зрения о пассивной роли отбора в эволюции. А у Ч. Дарвина и его сторонников естественный отбор выступал главным движущим фактором эволюции. Но уже к середине XX века генетика (наука о законах наследственности и изменчивости организмов) стала одной из популярных и востребованных наук.

В XX веке биология начинает активно обогащаться новыми понятиями («генетическая изменчивость», «геновариационная изменчивость» и т. п.). «Формируются» новые науки (популяционная генетика, биогеография). Генетика «активизировала» появление многих медицинских наук: микробиологию, цитологию, гистологию, эмбриогенез, цитогенетику, молекулярную генетику. Поэтому сегодня известно более 2 000 наследственных болезней и аномалий развития, которые изучаются на молекулярном, клеточном, организменном и популяционном уровнях. Но ге-

нетика не оставила «равнодушными» и представителей технических наук. На её базе создаётся ряд междисциплинарных исследований, благодаря которым оформляются биотехнологические науки, генная инженерия, молекулярная биология с её известным разделом «клонирование», бионика, космическая биология, химические основы биофизики и др.

Анализируя историю развития генетики в XX в., необходимо отметить следующее: одним из спорных моментов в её становлении является вопрос об эволюции живого организма на уровне видов и популяций; проблема эволюции и наследственности в генетике рассматривается учёными разных наук; в центре внимания оказалось такое понятие, как *эволюция*; рядом с понятием *клетка* получило своё определение и статус понятие *ген*.

Дубинка В., Журавель А., Кругляк М.,
Родыгин Я., Скороход В., Вица В.
НТУ «ХПИ»

ЧЕЛОВЕК И МАШИНА: ПРОБЛЕМА ВЗАИМОСВЯЗИ

Машинное производство, начиная с XVI–XVII вв., сегодня распространилось настолько, что можно говорить о попытке исключения человеческого труда в основных сферах производства. Но может ли машина «заменить» человека? И как в настоящее время выстраиваются отношения человек-машина и человек-техника? Ответы на эти вопросы попытаемся представить в докладе.

Машиной называют устройство искусственного происхождения, которое выполняет механические движения для преобразования энергии. Фантастические сценарии развития общества и человеческой цивилизации выдвигают идеи «восстания машин», порабощения человека машинами и создания таких машин (роботов), которые были бы равны людям во всех отношениях и даже превосходили человеческие способности. Мы полагаем, что машины могут выполнять множество функций человека, но полностью заменить его и человеческий труд они не могут.

Выделим следующие аспекты взаимодействия человека и машины:

1. Машина как сверхчеловек: современные машины обладают сверхчеловеческими свойствами, то есть такими, которые недоступны людям: возможность работать без остановок и усталости, высокие темпы действий, точность операций и пр. Однако цели данных действий и устранение неполадок машин производят люди.

2. Машина как часть человека. Уже сейчас для замены частей тела человека используют механизмы: искусственное сердце; электронный водитель ритма сердца; усилитель звука для людей, страдающих глухотой; хрусталик из специальной пластмассы для улучшения зрения; высокотехнологичные биопротезы, приводимые в движение миниатюрными блоками питания, которые реагируют на биотоки в организме человека. Также в медицине широко применяют «аппарат искусственного кровообращения», «искусственное лёгкое», «искусственное сердце», «искусственную почку», которые принимают на себя функции оперируемых органов и позволяют на время приостановить их работу.

3. Машина замещает человека в наиболее тяжёлых отраслях производства. Технический прогресс затрагивает всё больше областей, а механизмы облегчают работу человека, хотя и сейчас во многих сферах производства пока невозможно заменить ручной труд машинным (как, например, сбор чая).

4. Машина облегчает повседневную жизнь человека (для этого изобретены пылесосы, стиральные машины, кухонные комбайны, телефоны, телевизоры, автомобили, самолеты).

5. Машина (и производство машин) ухудшает (загрязняет) окружающую среду. Наиболее экологически опасными являются металлургия, машиностроение, нефтедобывающая и химическая отрасли промышленности.

6. Машина заменяет человека на производстве, что приводит к повышению уровня безработицы.

7. «Мыслящая» машина. В последние десятилетия появился и развивается проект по созданию искусственного интеллекта (ИИ). В философии ИИ вопрос о мыслительных возможностях машины является одним из наиболее дискуссионных. Мышление есть процесс обработки находящейся в памяти информации: анализ, синтез и самопрограммирование.

ИИ будет способен сам принимать решения и не обязан выполнять команды человека. Перед нами станет вопрос: что делает человека человеком, а машину – машиной? Не придётся ли нам после этого наделить искусственный разум такими же правами, как и человека? Сама возможность создания ИИ вызывает страх человечества перед последствиями такого решения. И хотя сейчас этот проект не завершён и мыслящие машины – всё ещё область фантастики, мы предполагаем, что с дальнейшим развитием технологий этот вопрос будет становиться всё более актуальным.

Проблема взаимодействия человека и машины глубоко и, кажется, навсегда вошла в круг вопросов, актуальных для человечества и философии. Быстрое развитие техники и технологий требует дальнейшего осмысления и переосмысления данной проблемы.

Дьяченко Д.
НТУ «ХПИ»

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕШЕНИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ

Глобальные проблемы угрожают не только социальному прогрессу, но являются прямой угрозой выживания человечества. Следует отметить, что каждая из традиционно определяемых глобальных проблем имеет тесную связь с другими проблемами. Например, проблема голода в развивающихся странах обостряется из-за роста населения, продолжается милитаризация планеты (разработка новейшего истребителя стоит столько же, сколько денег необходимо, чтобы кормить страны африканского континента в течение года), растёт угроза экологической катастрофы. Для преодоления глобальных проблем необходимы не только частные, практические пути их решения, но и общие методологические основания, без которых решение этих проблем невозможно. Среди таких методологических оснований следует выделить:

1. Развертывание информационной (компьютерной), биотехнологической революции как технико-технологической основы возможного выхода из ситуации «выживания», преодоления преград к объеди-

нению человечества. Именно эта информационная революция создаёт объективную предметную основу, которая позволит отвести термоядерную и экологическую угрозу. (Какие бы скептические оценки ни высказывались по поводу современной «Большой науки», но без неё никуда).

2. Утверждение в качестве доминирующего типа мирового хозяйства смешанной рыночной и, как правило, социально защищённой экономики с элементами конвергентного типа. Эта форма экономических отношений сможет способствовать увязке интересов разных хозяйственных субъектов, гармонизации связей, нахождению баланса между экономической эффективностью и социальной справедливостью.

3. Утверждение принципа ненасилия и демократического согласия во внешней и внутренней политике, в групповых и межличностных отношениях. Разумеется, шаблонно одноразовые структуры вряд ли могут быть применены повсеместно, но направление общего поиска оптимального хозяйственного устройства, соотношения плана и рынка в основных чертах уже определилось. И это послужит упрочению мирохозяйственных связей, решению глобальных проблем.

4. Объединительные процессы духовной жизни в религиозном и светском вариантах. С немалыми издержками идет поиск того, что может сближать либеральную и социалистическую мысль, установки Ватикана и Православия, западный менталитет и восточный этикет. Терпимость – признание высокой значимости многообразия людей, идей, образов жизни; разумное признание того, что мир многомерен, пёстр и иным быть не может. Всем нам надо жить в этом мире, и устранение нетерпимости, ксенофобии, самовлюбленного мессианства – одно из главных условий жизни нашего человечества.

5. Межэтническая и межкультурная интеграция при сохранении автономности и уникальности каждого этноса и каждой культуры. Давно рухнул тезис о «непроницаемости» и полной замкнутости самодостаточных народов и их образа жизни. Ускоряется интенсивный обмен ценностями. Синтез и взаимовлияние довлеют над заскорузлой замкнутостью.

Завершая изложение зримых надежд, скажем о необходимости конструирования глобальной этики, универсальных нравственных принципов, укрепляющих всечеловеческую солидарность. Таковы основания для выхода из глобального кризиса, в который мы погружены.

Жовтяк А., Осадчий Д., Приходько О.
НТУ «ХПИ»

К ВОПРОСУ О ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПАХ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Гендер – специфический набор культурных характеристик, определяющих социальное поведение женщин и мужчин, их взаимоотношения. Это один из способов социального конструирования отношений между людьми, мужчинами и женщинами, т. е. взаимодействия полов в социуме. Понятие «гендер» (от латинского «genus») переводится с английского (gender) как «род». С 1960-х гг. данное понятие, благодаря усилиям Калифорнийского центра по изучению гендерного самосознания, обозначает «пол в социальном смысле» (Р. Столлер) для различения биологического пола (определяющегося гормонами, генами, морфологией и нервной системой) и социокультурного пола (гендера).

Гендерные стереотипы – это упрощённые, схематизированные, эмоционально окрашенные устойчивые образы мужчин и женщин, распространяемые обычно на всех представителей той или иной гендерной общности, независимо от личных особенностей тех или иных представителей. Гендерные стереотипы фиксируют устойчивые, распространённые в культуре образы мужчин и женщин; выступают одним из «идеалов» для построения личного социокультурного и межполового взаимодействия, для выстраивания образа «Я», стереотипизируя поведение людей; широко распространены в любом обществе и распространяются в контексте дискурса о «настоящих мужчинах», «настоящих женщинах» и их «правильном» поведении.

Типичные стереотипы в отношении мужского поведения таковы: (всякий) мужчина должен быть сильным, уметь защитить себя и семью, уметь выполнять «мужскую работу» (строительные работы, грязную работу, требующую значительных затрат энергии и мышечных усилий); уметь зарабатывать деньги, чтобы обеспечить себя и свою семью; мужчины не стремятся к порядку и уюту, не плачут и не сплетничают; об-

ласть действия мужчины – весь мир; всякий мужчина свободолюбив, активен, рационален и стремится к доминированию.

Типичными стереотипами в отношении женского поведения являются: (всякая) женщина должна родить ребёнка и быть хорошей матерью, именно она должна заботиться о детях и заниматься воспитанием, должна носить платья, быть «женственной» и беззащитной, девочка должна стремиться стать «прекрасной леди», «принцессой» и «будущей матерью»; область действия женщины – дом и семья («домашний очаг»), всякая женщина нерациональна («женская логика»), болтлива, пассивна и стремится подчиняться.

Гендерные стереотипы имеют также ряд отрицательных эффектов: 1) подчёркивают и преувеличивают существующие гендерные различия между мужчинами и женщинами; 2) одни и те же события интерпретируются по-разному, в зависимости от пола участников события; 3) выступают сдерживающим фактором для развития тех или иных качеств личности, особенно не соответствующих полоролевому стереотипу; 4) препятствуют свободному развитию личности, т. к. люди вынуждены бороться не только с представлениями, установившимися в обществе, но и с собственными представлениями. Распространение этих стереотипов способствует развитию гендерной дискриминации.

Осознание того, что всякий человек, независимо от гендерной принадлежности, имеет неповторимый набор психологических качеств и свойств, является индивидуальностью, способной к разнообразным проявлениям, позволит обществу и любому члену общества развиваться более гармонично.

Заїка Т.
КНУ ім. Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ІДЕЙ Ф. НІЦШЕ

Розвиток української літератури кінця XIX – початку XX ст. характеризується значним впливом філософії Ф. Ніцше. Однак дослідження

сучасних літературознавців не дають однозначних висновків стосовно того, яким чином філософія цього мислителя визначала тенденції в розвитку української літератури «переломного періоду». Тому нині важливо не просто констатувати «присутність» Ф. Ніцше в українській літературній традиції, але й визначити, на якому саме рівні прослідковується зв'язок філософії німецького мислителя з творчістю тогочасних літературних діячів України.

Сьогодні важко говорити про розвиток будь-якої культури, особливо європейської кінця XIX – початку XX ст., без звернення до постаті Ф. Ніцше. Детальний аналіз ключових філософських ідей німецького мислителя (криза культури Заходу, протиборство аполлонівського та діонісійського начал у культурі, культурний нігілізм і переоцінення всіх цінностей, криза християнства й заснованої на ньому культури, людина як суб'єкт культури – надлюдина) демонструють нам нове розуміння феномену культури. Так, культурні явища не повинні вкладатися в жорсткі межі розумових здібностей людини. Феномени культури багато в чому є ірраціональними й суб'єктивними, оскільки вони насамперед життєві, а життя – складне явище, яке не завжди можна раціонально осмислити.

Культуротворчі погляди Ф. Ніцше є гранично актуальними та затребуваними в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. Однак слід зважати на те, що апелювання деяких письменників у своїй творчості до ідей німецького мислителя досить часто мало доволі поверховий характер. А це не завжди було контекстуально-коректно щодо філософії Ф. Ніцше. Поверховість у розумінні його філософії зумовлено вибірковістю його прочитання, тобто майже ніхто з представників української літератури кінця XIX – початку XX ст. не сприйняв філософське вчення Ф. Ніцше в цілому. Наприклад, В. Винниченко і М. Сріблянський відкидали його антисоціалізм та антидемократизм; О. Кобилянська і Леся Українка – його антифемінізм. У цьому контексті ми маємо говорити не про тотальний вплив, а про спільність мотивів між філософією німецького мислителя та творчістю українських письменників означеного періоду. Серед таких мотивів ми виокремили, наприклад, спільне прагнення до утвердження індивідуалізму. Єдиним серед представників української літератури кінця XIX – початку XX ст., хто більш-менш цілісно сприйняв це філософське вчення, був Микола Євшан. Саме крізь призму культурофілософських ідей німецького мислителя він формує власне тлумачення

природи творчості, що в майбутньому визначила новий статус і значення критика в літературному процесі України початку ХХ ст.

Дослідження впливу філософії Ф. Ніцше на творчість українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. не вичерпується нашою розвідкою. Є значна кількість українських письменників «переломного періоду», творчість яких ми не взяли до уваги. Перспективним видається дослідження впливу Ф. Ніцше не лише на літературу, а й на музику, театр, кіно. Окрім того, можна розширити часові межі дослідження, а не обмежуватися виключно періодом кінця ХІХ – початку ХХ ст., оскільки дослідники філософії Ф. Ніцше відзначають його «присутність» навіть у ХХІ ст.

Игнатьев А.
НУГЗУ

ФОНОСЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СТРУКТУР КАК ЭЛЕМЕНТ МОДЕЛИРОВАНИЯ АСИММЕТРИИ ГОЛОВНОГО МОЗГА В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СИСТЕМАХ

При моделировании психофизиологических процессов восприятия человеком естественно-языковой информации необходимо учитывать особенности построения и функционирования центрального аппарата нервной системы – мозга, поскольку именно он отвечает за анализ и понимание речи. К сожалению, в настоящее время мозг является наименее изученным и наиболее сложным из всех биологических устройств. Но всё возрастающее число открытий, касающихся мозга, его клеточной структуры, химических сигналов и функциональных механизмов позволяют говорить о возможности использования этих знаний при построении современных интеллектуальных систем.

Согласно выводам нейрофизиологии, у взрослых людей левое полушарие считается доминантным, оно управляет движениями главной руки и речью. Правое полушарие занято наглядным восприятием внешнего мира. Эти данные подтверждаются материалами, накопленными при нейрохирургических операциях над мозгом. При этом был открыт поразительный факт: при рассечении двух полушарий мозга они начинали вести себя как

две независимые друг от друга системы. У нормальных людей связь левого полушария с анализом звучащей речи, а правого – с решением пространственных задач – подтверждается также посредством электроэнцефалографических данных и регистрации движений глаз. Эти же результаты подтверждены при кратковременном выключении одного из полушарий с помощью электросудорожного шока, в частности при лечении психических болезней. Этот вывод подтверждается и результатами поражения левого полушария у японцев. Грамотные японцы пользуются одновременно иероглификой (понятийным словесным письмом, в котором каждое значение передается особым иероглифом) и слоговой азбукой, передающей звучание слов, но не их смысл. При поражении левого полушария у японцев страдает слоговое письмо (хирагана), но не иероглифика.

Мышление словами, рационально-логические процедуры, включая целенаправленный поиск в лабиринте, декомпозицию целей, планирование, логический вывод и т. п. – это процедуры левого, «говорящего» полушария. Эти процедуры словесно описываются и, следовательно, алгоритмизуемы. В правом же полушарии реализуется мышление на уровне чувственных образов (например, процедура восприятия музыки). Эту дуальность природа реализовала в полной мере у человека. Она – основа нашего мышления. Налицо две подсистемы: 1) подсистема знакового описания внешнего мира и работы со знаковыми представлениями – элементами естественного языка; 2) подсистема чувственного восприятия внешнего мира и работы с этими чувственными «мыслеобразами». Очевидно, что для полноценного восприятия и понимания естественно-языковых высказываний обязательно правильное функционирование обоих полушарий головного мозга. Следовательно, задача понимания и восприятия языкового высказывания решается головным мозгом человека комплексно.

Таким образом, наличие правого полушария головного мозга позволяет говорить о возможности использования средств оценки звуковой оболочки естественно-языкового высказывания (средств фоносемантики) при построении современных интеллектуальных систем. Разработка и внедрение программно-аппаратных комплексов с использованием средств фоносемантического анализа текста (как элемента моделирования работы правого полушария головного мозга) позволит создавать мозгоподобные структуры, которые будут способны моделировать функции

человеческого интеллекта, связанные с обработкой лингвистических структур в интеллектуальных системах.

Коростелева А.
ХНУВД

СМЫСЛОЖИЗНЕННЫЙ КРИЗИС

Проблема психологических кризисов в формировании и функционировании личности является весьма актуальной для современной науки. Уровень её разработанности напрямую определяет возможности решения развивающих, профилактических, коррекционных, терапевтических и реабилитационных задач. Данная проблема преимущественно изучается в возрастном аспекте, при этом основное внимание исследователей сконцентрировано на критических периодах детства, в то время как кризисы развития зрелой личности остаются сравнительно малоизученными. В. К. Карпинский отмечает, что существует намного больше теорий и концепций, которые можно интерпретировать как имеющие отношение к кризису смысла жизни, чем тех, которые напрямую занимаются данной проблемой.

При персонологическом подходе проблема смысложизненного кризиса включается в более широкий контекст какой-либо психологической теории личности, которая, как правило, постулирует ведущую роль смысла жизни в организации психической жизни личности и в регуляции её поведения, деятельности, жизнедеятельности в целом. В качестве основного предмета анализа берётся психическая феноменология, механизмы и закономерности формирования, структурирования, функционирования смысла жизни, а также его деформации и распада. В таком контексте кризис смысла жизни рассматривается как системный кризис личностного бытия, поражающий «ядерные» структуры внутреннего мира личности и парализующий её жизнедеятельность. Он обычно изучается как ненормативный, не имеющий универсального (всеобщего) характера и жёстко установленных временных рамок, и невротический кризис, влекущий за собой личностные нарушения.

В персонологических исследованиях смысложизненный кризис – системный кризис личностного бытия, возникающий по причине не-

сформированности или рассогласования смысла жизни с объективными условиями и индивидуальными возможностями его реализации, имеющий ненормативный характер, дезорганизующий нормальную жизнедеятельность и невротизирующий личность.

В русле возрастного подхода кризис смысла жизни получает иное определение. Нормативный кризис психического развития человека в период взрослости абсолютно неизбежен, необходим для достижения более высокого уровня личностной зрелости и наступает по причине переосмысления личностью ведущих жизненных ценностей, которые устойчиво осуществлялись в прошлом, но оказались исчерпанными к настоящему и бесперспективными для будущего.

В данной работе исследовался смысложизненный кризис у сотрудников патрульной службы. Выполняя служебные задачи в условиях, сопряжённых с риском для жизни и здоровья, сотрудники органов внутренних дел могут быть отнесены к группе риска возникновения стрессовых состояний и, как следствие, развития психической дезадаптации, приводящей к социально-психологическим нарушениям жизнедеятельности, неблагоприятным изменениям личности, смысложизненным кризисам.

Треть опрошенных сотрудников патрульной службы характеризуется очень высоким уровнем смысложизненного кризиса, т. е. воспринимает свою жизнь как скучную, неинтересную, непродуктивную, бесцельную, поиск и реализацию смысла жизни считают бесполезным занятием, стараются избегать мыслей о собственной жизни и ее смысле. А 69,6 % сотрудников характеризуются высоким уровнем смысложизненного кризиса. Кризис выступает как переходное состояние, которое может вести к интеграции и оздоровлению личности, равно как и к нарушению личностного здоровья и поведения. Сотрудники патрульной службы с высоким уровнем смысложизненного кризиса в большей степени, чем гражданские лица со средним уровнем смысложизненного кризиса, используют пассивные стратегии преодоления проблемных ситуаций, избегают проблем или используют осторожные действия. Сотрудники этой службы с очень высоким уровнем смысложизненного кризиса в большей степени, чем сотрудники с высоким уровнем смысложизненного кризиса, стремятся избегать проблемных ситуаций, но если их избежать невозможно, то реализуют уверенное, настойчивое поведение, прибегают к асоциальным и агрессивным стратегиям разрешения проблемных ситуаций.

Результаты исследования могут быть использованы для разработки и усовершенствования развивающих, профилактических и коррекционных мероприятий при подготовке и психологическом сопровождении сотрудников ОВД.

Куприянов А.
НТУ «ХПИ»

ФИЛОСОФСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕТРАДИЦИОННЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ

Земля всегда являлась источником бытия и мудрости, который формировал культуру. Ранние люди хорошо относились к природе, даже обожествляли её. Теперь она стала источником ресурсов, который безнаказанно используется во благо. Но скоро это может закончиться, а человек не сможет жить так, как жил, работать, как работал, мыслить, как мыслил. Эти процессы ознаменуют время, когда нужно будет вернуться к концепции «природа – друг», потому что без этого мы потеряем не только ресурсы, но и природу, которая оберегала нас от поколения к поколению. Это связано с развитием промышленности, экономики, стремлением человека к благам жизни с использованием традиционных источников энергии, традиционных материалов и технологий, что вызывает большое давление на определённые, далеко не бесконечные области энергоресурсов. Среде причиняют большой вред, отбирая у Земли её резервы, накопленные веками. Это и является давлением на окружающий мир, который не может справиться с человеческими потребностями, отходами, непредусмотрительностью. Ограниченность человечества состоит в том, что оно использует одни и те же методы на протяжении веков, например, сжигает топливо для получения энергии. Действительно, зачем людям выдумывать новое, если есть то, что довольно хорошо служит человечеству, несмотря на его большие минусы? Украина является очень энергозатратной страной: все технологии и методы использования ресурсов устарели, не подвергаются такой модернизации, как в европейских странах. Чтобы отопить дом при одинаковых температурах внешней среды и одинаковых площадях в Украине и в Европе, в нашей стране нужно потра-

тить вдвое больше топлива (энергии), чем в Европе. Интеллект и нравственность наших будущих поколений зависит от того, что и как мы эксплуатируем. Поэтому нужно срочно разрабатывать новые технологии, методы их реализации в жизнь, материалы, которые позволят нам использовать возобновляемые источники энергии в полную силу, и тогда нам на помощь придёт природа с её неисчерпаемыми запасами возобновляемой энергии (Солнце, вода, ветер, тепло земли, течения океанов, биохимическая энергия, энергия волны). Но с течением времени появляются такие инновационные идеи, которые сейчас воспринимаются как фантазии ученых.

К сожалению, никто не может всецело внедрить эти технологии сейчас. Мы считаем, что это является следствием многовекового использования природы так, как будто она неисчерпаема, по принципу «после нас хоть потоп». Это и развило наше безразличие к окружающему миру и к тому, как добывается большая часть энергии и как мы её используем. С таким подходом людям придётся изменять свои коренные привычки и отношения, а эти изменения позитивно повлияют не только на экосистему, но и на духовное благо человечества.

Москаленко А.
НТУ «ХПИ»

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ

Философия наших дней представляет собой единое целое. Но, как и любое целое, она состоит из частей взаимодополняемых, но абсолютно различных между собой. Знаковые особенности характерны для четырёх наиболее известных школ: феноменологии, герменевтики, постмодернизма и аналитической философии.

Феноменология определяет свою задачу как не имеющее предпосылок описание сознания, которое познает опыт, и выделение в этом сознании сущностных черт. Её основоположник Эдмунд Гуссерль в книге «Логические исследования» выводит основное понятие интенциональности, а в качестве метода осуществления феноменологического исследова-

ния представляет непосредственное созерцание (очевидность) и феноменологические редукции. Непосредственное созерцание означает, что феноменология является дескриптивной наукой: её материалом служат исключительно данные непосредственной интуиции. Таким образом, феноменология имеет дело с так называемым «чистым сознанием».

Герменевтика – направление в философии XX века, выросшее на основе теории интерпретации литературных текстов. Задача философии (с точки зрения герменевтики) заключается в истолковании предельных значений культуры, поскольку мы видим реальность сквозь призму культуры, которая представляет собой совокупность основополагающих текстов. Текст в герменевтике – не только рукописные творения авторов, но и произведения искусства, исторические события и другие объекты, которые «поддаются» пониманию. Процесс понимания рассматривают как движение по так называемому герменевтическому кругу. С одной стороны, текст рассматривают по отношению к эпохе, литературному жанру. С другой стороны, текст является духовной жизнью автора, а сама его духовная жизнь является частью исторической эпохи. Представление текста с этих двух позиций, переход от общего к частному и обратно есть движение по герменевтическому кругу.

Постмодернизм распространен в США и Франции. Его возраст можно оценить примерно в четверть века. Истинный идеал постмодернистов – хаос (или хаосмос, по терминологии Делёза). Это первоначальное состояние неупорядоченности, состояние нескованных возможностей. Это культура информационного, постиндустриального общества, которое видит в нём образ жизни, духовное состояние и даже умонастроение. Иными словами, под философией постмодернизма можно понимать сложное явление, которое характеризуется неоднозначными проявлениями в образе мышления и культуре. Это обращение одновременно ко всем и ни к кому, как бы «потеря субъекта» философии. Постмодернизм стирает грани между формами, структурами и вообще всеми определенностями; изобретает новое мышление или идеологию, которые стремятся сломать традиции, устои, избавиться от классики. Философы этого течения проповедуют отказ от прежних идеалов (как «отвлекающих от настоящей жизни»), не создавая новых. В центре внимания постмодернизма

оказывается проблема языка, языкового характера, мышления, деятельности людей как «дискурсивных практик». Язык описывается в постмодернизме как знаковая структура, которая является вместилищем значений, независимых от их связи с «фактами» мира или намерениями субъекта. Таким образом утверждается, что значения рождаются в контексте отношений между знаками, составляющими структуру языка, вследствие их определённого положения в этой структуре, а не вследствие их соответствия «фактам» действительности.

Аналитическая философия во главу угла ставит и проблемы языка, однако интерпретирует их несколько иначе. Идеалы ясности, точности и логической строгости мышления – то, к чему стремятся представители данной школы. Аналитическая философия – философствование посредством детального анализа используемой логики и языка. Не существует единого мнения о месте и времени рождения аналитической философии, появившейся в качестве результата «лингвистического поворота», так или иначе затронувшего многие философские направления XX века: герменевтику, феноменологию, структурализм, постструктурализм.

Проблема современной философии состоит в том, что она не успевает за прогрессом развития мира. Современные философы пришли к следующему выводу: человек должен менять самого себя, а после этого обязательно изменится и весь окружающий мир. От успеха современной философии зависит духовное совершенствование человека. Цивилизация перестаёт быть развитой без духовного развития, поэтому философия играет огромную роль в современном мире.

Пичевский П.
НТУ «ХПИ»

ФИЛОСОФСКО-ЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ХОЛОКОСТА

Почему идеология национал-социализма была воспринята немцами? Почва для восприятия немецким народом национал-социалистической идеологии, а следовательно, и антисемитизма (как одной из самых важных составляющих данной идеологии) подготавливалась ещё со второй

половины XIX века. Крах Австро-Венгерской империи и кайзеровской Германии в результате Первой мировой войны, некая «потерянность» немецкого народа и экономический кризис второй половины XIX – первой половины XX вв., подорвавший основы экономики Австрии и Германии, стали благодатной почвой для различного рода оккультных, расовых и всякого рода антиидей и исследований (например, книги Гвидо фон Листа и Ланса фон Либенфальса). Поскольку в любой проблеме нужно кого-то обвинить, то в данном случае обвинены были евреи (они всегда совершенно другие), славяне (они составляли большую часть населения Австрии) и католическая церковь (как воплощение интернационализма и чуждой Германии идеологии). Позже именно эти идеологические линии активно проводились и воплощались А. Гитлером.

Среди интеллигенции, особенно австрийской, распространяются новые псевдонаучные теории, а именно: теософия, ариософия, социал-дарвинизм, идеи чистоты нации и реанимация языческих германских культов. Среди народа распространяются так называемые «народнические» («volkisch») движения, уходящие своими корнями также в германское язычество. Итак, мы видим, что почва для национал-социалистической идеологии была благодатной. А потому с приходом к власти НСДАП в 1933 г. наблюдаем резкий скачок социальной активности. Народ находится в «вечно подростковом» состоянии, поэтому ему свойственны пессимизм, агрессия, жестокость, глупость, ограниченность, склонность к крайностям, мечты об избранности, подражательность и страх.

Отсюда следует легкоуправляемость. Немцам дали право называться избранной нацией, что, на их взгляд, могло оправдать любую жестокость. Социальное сознание мифологизировано. Что же касается «фантазийности» и «мистичности» политики, то это нормально. Порой именно такое мышление решает очень многое. Человеческое сознание склонно к мистификации. Политика алогична, в ней слишком велик «человеческий фактор». Политика центризма, конечно, более логична, хотя и не менее мифологична, а крайние – будь то левые или правые – всегда имеют в основе своей базовой концепции некий мистицизм, пропитывающий организацию, с теми же (как и в мистических системах) степенями посвящения, теорией избранности, обрядовостью и развитой эсхатологией. Итак,

совокупность всех вышеперечисленных факторов (популяризация расистских идей, реанимация язычества, а затем удачный мистифицированный миф, оправдывающий любые действия «избранного» народа) объясняет тот факт, почему немцы так легко и быстро приняли национал-социализм, расизм, антисемитизм, что, собственно говоря, и явилось причиной Катастрофы европейского еврейства и Второй мировой войны.

Таким образом, Холокост является не только самой трагической страницей истории евреев, но, возможно, и кульминационным моментом истории всей человеческой цивилизации. Через призму Катастрофы по-особому видны достижения человечества и то, какие ценности являются для него подлинными, какие – лишь декларируемыми, а какие – на сегодня вообще недоступными. В определенном смысле это созвучно словам великого русского философа, христианского теолога Н. Бердяева: «Еврейский вопрос не есть вопросом о том, хороши или плохи евреи. Это вопрос о том, хороши или плохи мы, христиане».

Полежаева О., Федюшко А.
НТУ «ХПИ»

ЭЛЕКТРОННЫЕ КНИГИ: ЗАКОНЧИТСЯ ЛИ В СКОРОМ ВРЕМЕНИ ЭРА ТРАДИЦИОННЫХ КНИГ?

На одной странице книги располагается в среднем 50 строк, примерно 500 слов на странице или же 50 предложений (средняя длина предложения 10,38 слов). Человек тратит на прочтение такой страницы около минуты и редко перечитывает её ещё раз. Поэтому учёные пытаются разработать такую бумагу, которую можно было многократно заполнять текстом. В 1988 году Айзек Азимов в своем романе «Прелюдия к основанию» определял электронные книги как фантастику и считал, что они будут многостраничными.

Над созданием электронных чернил активно работали в исследовательском центре корпорации Xerox. Николас Шеридан получил задание найти альтернативу мониторов на базе электронно-лучевых трубок. Он решил взять две тонкие прозрачные силиконовые плёнки, расстояние между ними заполнить маслом с плавающими в нем пластиковыми шари-

ками, одна половина выкрашена в белый, а другая – в черный. Белая полусфера имела положительный заряд, а черная – отрицательный. Идея заключалась в том, чтобы снизу к этим шарикам подвести тонкие электроды и подавать на них положительный или отрицательный заряд. При положительном заряде шарик поворачивается черной стороной, а при отрицательном – белой. Это позволило формировать черно-белые рисунки любого вида.

Современные дисплеи изготавливаются по технологии eINK (электронные чернила), которые могут отображать до 16-ти градаций серого цвета. Для производства одной электронной книги необходимо выбросить в атмосферу 168 кг углекислого газа, а для выпуска одной бумажной – около 8 кг. Несмотря на это, несложно посчитать, что электронная книга оправдывается по этому странному показателю примерно за 20 книг, если учесть, что вместимость одной электронной книги примерно 15–20 тысяч произведений, то можно сказать, что электронная книга более экологична по сравнению с традиционной.

Современные социологические опросы фиксируют тенденцию увеличения использования электронных книг. Так, 39,29 % опрошенных предпочитают только электронные книги, в то время как 14,29 % отдают предпочтение электронным книгам, но используют традиционные. 28,58 % используют традиционные, но не против использовать электронные книги. 14,29 используют только традиционные. 3,6 % воздержались от ответа. Электронные книги все больше пользуются популярностью среди молодёжи; люди среднего и старшего возрастов предпочитают использовать традиционные книги; 3,6% людей не смогли сделать окончательный выбор. Также был проведен ещё один эксперимент. Его суть заключалась в прочтении небольшого фрагмента текста и в сравнении того, сколько на это потребовалось времени. Результаты показали, что на прочтение примерно одинаковых фрагментов (с учётом перелистывания) ушло при прочтении традиционного текста на 5 % меньше времени.

Исходя из всего вышеперечисленного, можно сделать выводы: 1. Электронные книги являются хорошей альтернативой для традиционных книг. 2. Электронные книги более мобильны и менее габаритны, чем традиционные. 3. Электронные книги более экологичны по сравнению с традиционными и при правильном освещении никак не влияют на зрение.

Поэтому можно спрогнозировать, что популярность электронных книг и их «потомков» в ближайшие 5–10 лет будет неизменно расти, но в тоже время обычные книги также останутся актуальными в использовании.

Симейко А.
ХГУ «НУА»

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ОБЪЕКТ ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА

Одним из решающих шагов в мировой экономике в конце XX – начале XXI вв. стала принципиальная смена соотношений факторов эффективного экономического развития и быстрого увеличения роли интеллектуального капитала. Современный этап развития связан с цивилизационным сдвигом от общества, основанном на серийном, конвейерном производстве, к информационному технологическому обществу и экономике знаний. Формируется цивилизация интеллектуального капитала, основанная на наукоёмком производстве инновационного характера. Именно интеллектуальный капитал всё больше превращается в передовой фактор экономического роста, становится главным в формировании стабильно высокого уровня конкурентоспособности. В новых условиях повышается значимость самой категории «интеллектуальный капитал» (ИК), возрастает актуальность её всестороннего исследования, поскольку именно она определяет не только динамику общественного развития, но и фактические контуры общества будущего.

В философском дискурсе «традиционными» для философского осмысления стали такие категории: «практика», «деятельность», «интеллект», «компетентность», «творчество», «инновация», «знания», «потенциал», «фактор», «философия техники». Лишь категория «капитал» осталась за рамками философского анализа. Причину этого мы видим в смысловом напряжении, возложенном на данную категорию. На протяжении веков капитал ассоциировался: а) с определённым материальным объектом, дающим прибыль (земля, производство, деньги); б) с отношениями собственности по поводу владения этими ресурсами и прибылью;

в) со структурой активов, в которую уже «вошёл» человек с его знаниями, навыками, умениями, уровнем профессионализма.

На рубеже веков, при вступлении человечества в III тысячелетие, в структуру капитала стали включаться «экономика знаний», робототехника, «искусственный интеллект», нанотехнологии. В силу этих факторов ИК постепенно перестаёт осознаваться как «потенциал, т. е. пассивный набор активов», а всё больше рассматривается как действующий фактор, «интеллектуальное орудие» преобразования мира. Человек и техника получают «уникальную возможность» соединиться в одну систему – «интеллектуальный капитал». Постепенно формируется идея и осознание того, что на протяжении всех технологических эпох капитал всегда имел интеллектуальный характер, т. е. опирался на знание, определённую теорию (выведение пород зверей (биология), выращивание злаков (ботаника), использование энергии ветра и падающей воды, возможностей рычага в строительстве (механика), производство металлов (химия) и т. п.).

Переход от специального экономического анализа капитала к его всестороннему и, в частности, философскому анализу позволит по-новому взглянуть на человеческую историю, систему образования, значение и направленность социального управления, деятельность СМИ. О необходимости философского анализа ИК говорит и тот факт, что его осмыслению уделяют внимание такие всемирно известные философы, как Элвин Тоффлер и Френсис Фукуяма.

Проблеме ИК как философской категории следует уделить внимание при проведении международных научно-практических конференций, имеющих системный характер, написании коллективных монографий, а также в системе формирования управленческой гуманитарно-технической элиты.

Зенков М., Левтринский А., Ломако Д., Соколова Ю.
НТУ «ХПИ»

К ПРОБЛЕМЕ ПРОИСХОЖДЕНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ

Д. Гильберт писал: «Объект существует, если он непротиворечив. Доказательства существования сокращают и экономят мысль. Они всегда

были вехами математического прогресса». Предмет математики – изучение математических объектов, то есть чисел, форм, фигур, количественных отношений, существующих в природе, обществе, человеческом мышлении. Основной задачей философии математики является вопрос происхождения и статуса этих объектов. Данная проблема, не имеющая однозначного решения, актуальна ныне.

Для теоретической математики главными целями является разработка абстрактных формализованных принципов, средств и методов познания действительности, а для прикладной математики – создание конкретных математических инструментов для исследования и предсказания действительности, организации оптимальных отношений реальных сущностей и явлений. Практическая значимость математики объясняется возможностью отображения реальных количественных отношений действительности. Развитие математических знаний приводит к усложнению математических объектов: современная математика конструирует системы отношений, не существующие в материальном мире. Вопрос об обосновании математических объектов возник в XIX в. в связи с появлением в математике всё более абстрактных понятий и теорий. Это спровоцировало пересмотр математических теорий от системы аксиом до правил доказательства и дало начало философии математики. Исследования конца XIX – начала XX вв. воплотились в ведущих философских программах: логицизма (Г. Фреге, Б. Рассел, А. Уайтхед), интуиционизма (Т. Веблен, В. Митчелл) и формализма (Д. Гилберт, Дж. Нейман). Однако уже в 1960-х гг. высказывалось много сомнений насчёт выполнимости этих программ и возможности обоснования математики (существования и возникновения математических объектов).

В середине XX века возникает ряд «нестандартных» направлений в философии математики, которые являются дополнительными к стандартным (традиционным) подходам или же альтернативными к ним. К таким направлениям можно отнести социальный конструктивизм, в котором математика истолковывается как продукт социальной деятельности, культуры, который изменяется по мере развития общественной практики и (или) культуры (Т. Тимошко, Р. Херш, П. Эрнест). Математика в данном подходе рассматривается как эмпирическая наука, а формирование

(возникновение) математических объектов связывается с уровнем социального конструирования.

Такое направление, как контекстуализм, сосредоточило внимание на феномене этноматематики, поисках природы математики в основаниях национальных и этнических культур. Контекстуалисты настаивают на изучении математических реалий в тесной связи со средой существования математических представлений.

Представители такого направления, как фикционализм, интерпретируют математические объекты как не относящиеся к реальности (Х. Филд), т. е. и математика, и математические объекты трактуются как продукты воображения.

Ещё одним развивающимся направлением философии математики является физиологизм (Дж. Лакофф, Р. Нюньез, М. Джонсон, К. Девлин). В его рамках отстаивается тезис о математике как органичном продукте развития средств человеческого познания. Математику трактуют таким образом, что она физиологически (даже на уровне структур мозга) предопределена и вытекает из опыта пересчёта дискретных объектов. Следовательно, математические объекты, как и сама математика, конструируются, а не открываются.

В настоящее время проблема происхождения математических объектов является «открытой». Развитие как стандартных (традиционных), так и нестандартных (нетрадиционных) подходов к решению данной проблемы свидетельствует о её актуальности и научной значимости.

Товстокоренко О.
НТУ «ХПИ»

ВИРТУАЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ

Что такое виртуальная реальность ? В толковом словаре слово «виртуальная» объясняется как искусственная или порождённая. А вот как быть со словом «реальность»? Реальность – это некая предметная область, существующая по своим внутренним законам. Это и система, которая может содержать широкий перечень объектов, взаимодействующих

между собой согласно законам, присущим данной предметной области, и отдельная подсистема свойств, характеризующих каждый тип объектов, а также все возможные виды связей между ними. Виды таких взаимодействий линейно зависят от вида объекта, который выполняет действие или управляет другим, а также объекта, над которым это действие проводится. Данные возможности строго ограничиваются правилами данной реальности.

Проиллюстрировать приведенные выше суждения можно на примере отдельного города X, основным объектом которого является человек. Для более подробного описания добавим животных, транспорт, жилище, продукты питания, источники информации. Поскольку каждый из нас является экспертом в этой предметной области, мы можем заметить, что человек является интерактивным объектом, то есть он может разными способами взаимодействовать с каждым из перечисленных объектов и только определенными способами согласно правилам, описанным для каждого из объектов. Все виды объектов и взаимодействий ограничиваются временем. Значения ограничений данным правилам предают свойства и особенности изучаемой системы или «реальности», которая также является системой.

Почему и как это работает? Ребёнок замечает гораздо больше, чем взрослый человек, т. к. в поле его зрения попадает гораздо больше объектов. К уже появившимся в памяти объектам эмпирическим путем начинает добавляться список операций, характеристик и вариантов взаимосвязей, которые можно провести над этими объектами. Эта информация формирует таблицу (шаблон), по которому мы живем. И чем старше мы становимся, тем сложнее модернизировать эту таблицу. Пример: люди, жившие в средневековье, отрицали многие научные факты, поскольку они не сталкивались с наукой как таковой.

Реальность – это хорошо спроектированная система, которая имеет такое количество правил и особенностей, а также видов объектов, что ни один из объектов не способен познать всё разнообразие этой реальности. Это есть один из законов успешной работы системы.

Вернёмся к виртуальным реальностям, каждая из которых симулирует определенную часть реальности объекта, автором которой является.

Она не может кардинально отличаться от реальности, стоящей на порядок выше, ибо чтобы достичь абсолютного отличия, создатель должен полностью познать принципы функционирования своей реальности, что невозможно (это противоречит закону успешного функционирования реальности). Люди, погружающиеся в виртуальную реальность, делают это для того, чтобы абстрагироваться от насущных проблем и попасть в мир, который отражает идеальные убеждения данного человека. В виртуальной реальности данный объект симулирует те свойства реальности, которые он хорошо понимает, а также порождает свойства, которые, по его мнению, не достаточно совершенны в его реальности. Сегодня общество преуспело в создании таковых реальностей. Например, компьютерные игры являются плодом сочетания сказок, ролевых игр и внутреннего мира создателя.

Чижов Р.
ХНУВС

ПЕНІТЕНЦІАРНИЙ РЕЦИДИВ ЯК ПРОБЛЕМНЕ ПИТАННЯ У СТВОРЕННІ ЗДОРОВОГО ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Згідно з комплексною програмою профілактики здійснення нових злочинів особами, які відбувають покарання, та особами, які звільняються з установ виконання покарань, їх соціальної реабілітації в суспільстві, спрямованої на виконання Указу Президента України від 08.11.2012 за №631/2012 «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України», для психологічної науки актуальними є проблеми визначення особливостей психологічної роботи з різними видами кримінальних груп засуджених відповідно до кількості судимостей та скоєних ними злочинів.

На 1 грудня 2012 р. в 182 установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, утримувалася 148 971 особа. Із них у 41 установі середнього рівня безпеки для неодноразово засуджених (рецидивістів) утримувалося 43 205 осіб. До цієї категорії засу-

джених слід зарахувати осіб, які також були неодноразово засуджені, але переведені в порядку відповідно до ст. 100 Кримінально-виконавчого кодексу України до колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання й до виправних центрів згідно зі ст. 82 Кримінального кодексу України. Потім потрібно додати раніше засуджених осіб, яких утримують у слідчих ізоляторах. Загальна кількість неодноразово засуджених (і жінок також) становить близько 75 тисяч осіб, що перевищує 50 % від загальної кількості осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі.

Причиною великої кількості пенітенціарного рецидиву є низький рівень соціально-психологічної роботи із засудженими, унаслідок чого не реалізовується мета покарання – виправлення засуджених. Відсутність залучення в повному обсязі відповідних заходів також перешкоджає ресоціалізації засуджених, що в подальшому призводить до здійснення повторних злочинів.

Важливим чинником невдалої ресоціалізації після звільнення є відсутність позитивного процесу трансформації неконструктивних базових уявлень про світ, властивих особистості засудженого, який став на кримінальний шлях. Ці установки формуються внаслідок негативних ситуацій розвитку, коли в ранньому дитинстві, підлітковому віці, юності середовище не надало особистості психологічно комфортного, розвивального конструктивного ставлення до світу, набору прикладів для ідентифікації, шляхів вирішення конфліктних ситуацій. У кримінальному середовищі ці негативні установки знаходять своє підтвердження та ще більше закріплюються. І лише цілеспрямована корекція свідомості дасть змогу людині переглянути своє ставлення до світу і зробити для себе висновки, щоб почати жити в суспільстві як правослухняний громадянин.

Особистісна негативна характеристика засудженого, яка відіграє ключову роль у здійсненні кримінальної поведінки та є перешкодою для подальшої ресоціалізації після відбуття строку покарання, – це риса нетерпимості до соціуму, інтолерантності до соціально-правових норм (за визначенням А. В. Сороки). Засуджений не може й не хоче зрозуміти, а потім усвідомити і сприйняти закони як принципи регуляції поведінки в суспільстві між людьми та співтовариствами. Засуджений рецидивіст інди-

відуальність інших людей сприймає переважно вже спотворено, він не вміє прощати помилки, незручності, ненавмисно завдані неприємності, не йде на компроміси.

Отже, розроблення й упровадження планової конструктивної програми з діагностики особистості та психокорекції інтолерантності засуджених позитивно впливатиме на особистість засуджених, їх ресоціалізацію й подальшу реабілітацію в соціумі.

Шевченко Д.
ХНУРЭ

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ СОВРЕМЕННОЙ МЕДИАКУЛЬТУРЫ

Актуальность исследования понятия *медиакультура* определяется современной ситуацией и состоянием изучения информационного общества. С появлением мультимедийной модификации воздействие медиасредств становится всеобъемлющим и глобальным, не только определяя массовое сознание, но и активно внедряясь в сферу образования и науки. Виртуальная реальность, создаваемая как интерсубъективный гипертекст в рамках современных мультимедийных средств передачи и хранения информации, не только объединяет социум, имеющий планетарный масштаб, но и создаёт специфический «жизненный мир» современной культуры, всё чаще обозначаемый исследователями как медиакультура.

Медиа (от латинского «media»,«medium» – средство, посредник) – это термин XX века, введенный канадским социологом М. Маклюэном для обозначения феномена «массовой культуры» («mass-media»). Что касается понятия «медиакультура», то это детище современной культурологической теории, обозначающее особый тип культуры информационной эпохи, являющейся посредником между обществом и государством, социумом и властью. Медиакультуру можно определить как совокупность информационно-коммуникативных средств, материальных и интеллектуальных ценностей, выработанных человечеством в процессе

культурно-исторического развития, способствующих формированию общественного сознания и социализации личности. Анализом специфики медиакультуры и её воздействия на общество и личность в XX веке активно занимались многие зарубежные исследователи: Р. Арнхейм, А. Базен, Р. Барт, Д. Белл, В. Беньямин и др.

Как известно, феноменами эпохи модерна стали массовая печать, фотография, телеграф, телефон, радио, кино, позже телевидение. Составляющими постмодернистской (информационной) цивилизации стали кабельное и спутниковое ТВ, видео, компьютерные каналы, Интернет, цифровое кино, электронная почта, сотовая связь, CD-Rom, DVD. На наших глазах идет формирование «планетарного», «глобального» мышления. Активной участницей этого процесса является медиакультура. Однако в условиях массового внедрения информационных и компьютерных технологий расширились не только позитивные, но и негативные методы воздействия средств медиа как на отдельного человека, так и на общество в целом. Размывание границ между «массовым» и «элитарным» стало отличительной чертой культурной парадигмы информационного общества, ориентированного на всеядность идей и компромисс эстетических позиций. В этом причины неприятия многими учёными и деятелями культуры постмодернистской философии и эпохи глобализма в целом. Да и называют их по-разному: «новый Вавилон» (А. Генис), «власть плутократии» (В. Лисичкин и Л. Шелепин) и т. д. Поэтому актуальным становится вопрос о роли *медиакультуры* как уникального явления информационной эпохи, как знаковой системы, «кода», с помощью которого передаётся информация об окружающем мире и формируется новое мышление. Это формирует новые задачи перед теорией и практикой медиаобразования как фактора социализации личности. Канадский социолог М. Маклюэн отметил: «Чтобы быть по-настоящему грамотным, надо быть грамотным в мире медиа...» Время подтвердило его правоту.

Новые условия работы порождают зависимость информированности одного человека от информации, приобретённой другими людьми. Поэтому уже недостаточно уметь самостоятельно осваивать и накапливать

информацию, а надо научиться такой технологии работы с информацией, когда подготавливаются и принимаются решения на основе коллективного знания. Человек должен иметь определённый уровень культуры обращения с информацией. Для отражения этого факта введен термин *информационная культура*. По отношению к аудитории медиакультура может выступать системой уровней развития личности человека, способного воспринимать, анализировать, оценивать медиатекст, заниматься медиатворчеством, усваивать новые знания в области медиа.

Шморгун О.
Центр гуманітарної освіти НАНУ

«УКРАЇНСЬКИЙ ЗАРАТУСТРА»: РЕЦЕПЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ Ф. НІЦШЕ У ТВОРЧОСТІ В. ВИННИЧЕНКА

Небаченими в історії катастрофами розпочало людство XX століття: технократичні утопії зазнали повне фіаско, що, напевно, спричинило тотальне й остаточне розчарування в етико-ціннісних мотиваціях релігійної (передусім християнської) моралі, яка через ідеал «божого провидіння» підживлювала раціоналістично-прогресистські ілюзії. На тлі глобальної світоглядної кризи, породженою Першою та Другою світовими війнами та повоєнним періодом, проголошена Ф. Ніцше ще 1885 р. ідея «смерті Бога» почала панувати в широких колах європейської інтелігенції. Справді, чого можна очікувати від людини, для якої Бог уже постає абсолютним добром і незаперечним авторитетом, на яку «не діють» біблійні заповіді Декалогу? Чи не чатує тут на людство небезпека потонути в злочинах, бо Ф. Достоєвський казав: «Якщо Бога нема, то все дозволено»?

Згідно з філософією Ф. Ніцше після тривалого критичного періоду морально-етичний ідеал утілено в суперечливому й неоднозначному напівхудожньому образі, напівфілософському концепті «*НАДЛЮДИНА»*. Тому логічним видається факт, що на межі століть європейську літературу переповнили численні «Заратустри», більш чи менш вдало вписані в національний колорит і соціальні реалії. Творцем «українського Заратустри» традиційно вважають В. Винниченка, перу якого належить один із

перших українських перекладів програмної праці Ф. Ніцше «Так казав Заратустра…», та й у його власних творах часто-густо натрапляємо на парафрази з творів Ф. Ніцше й елементи його філософських концепцій.

Ключовою темою, яка споріднює філософські погляди В. Винниченка з Ф. Ніцше, є його етичний принцип «чесності із собою», який перегукується з ніцшеанським «переоціненням усіх цінностей». Обидві концепції стверджуються через відкидання «старої», «віджилої» християнської моралі як моралі зовнішнього авторитету, побудованої лише на уявній свободі вибору. Однак і Ф. Ніцше, і В. Винниченко не просто відкидають традиційні моральні засади, а й переоцінюють їх, уважаючи, що активний пошук нових світоглядних орієнтирів ґрунтується на ідеї, що відтепер кожна неповторна людська особистість покликана стати вищим моральним судом для самої себе.

Крізь призму ніцшеанської «надлюдини» дослідники розглядають і героїв більшості творів В. Винниченка. Однак із методологічного погляду такі тлумачення не є безпідставними, вони вражають своєю одномірністю. Свідченням цього є те, що в українській критиці уже стало хрестоматійним прикладом приписувати В. Винниченкові творення особливого типу героя, який «не дотягує» до ідеалу надлюдини й тому залишається не лише глибоко духовно ущербним, а й значною мірою небезпечним для навколишніх саме через свою установку на неприйняття будь-яких вимог моралі.

Проте головна методологічна похибка таких підходів, на наше переконання, полягає в неврахуванні того, що В. Винниченко у своїй творчості й не прагнув до створення художнього образу ніцшеанської «надлюдини». Ідеться про рецепцію героями В. Винниченка (тобто й самим автором) ідеї надлюдини, яка провадиться якраз на власних філософських засадах автора – принципі «чесності із собою». А головна умова цього принципу, за В. Винниченком, – «дивись, живи й роби власні висновки», означає, що в основі справжньої моральності мають бути не абстрактні, нав’язані згори імперативи, а індивідуальний життєвий досвід, заломлений крізь призму особистісної неповторності кожної людини, що свідомо йде на випробування й самовипробування.

Шураев И.
ХНУРЭ

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ: Ф. НИЦШЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Одной из актуальных проблем для современного человечества является трансформация ценностей, происходящая во всех странах и культурах нашего мира. Многие исследователи связывают эту трансформацию с переходом цивилизации от индустриального и постиндустриального к информационному типу общества. Однако при внимательном рассмотрении проблемы можно заметить, что радикальная трансформация моральных ценностей западной цивилизации началась еще в конце XIX века. И в первую очередь это относится к концепции Ф. Ницше.

Концепция создания ценностей – одна из основных в его философии. Глубина концепции и её непредвзятость ставят всю философию на принципиально новый уровень, который находится где-то вне хода развития официальной философии. Создание ценностей пронизывает всю философию Ф. Ницше так же, как сами ценности пронизывают жизнь людей. Люди с более слабой волей повинуются людям с более сильной волей. Первые даже не задумываются о природе ценностей, для них это просто данность, ещё одно безусловное, ещё один «порядок вещей». Вторые (те, у кого воля более сильная) более избирательны и любознательны. На определенном уровне развития их уже не устраивает ответ: «Потому что так положено».

Но все властители над людьми сами подчиняются идеям. Этот момент практически всегда ускользает от рассмотрения. А ведь иногда они сами становятся воплощением идеи, теряя себя, растворяясь в идее. Поэтому истинный управитель – это создатель идей. По сути, создатель ценностей и идей и есть истинный творец событий, происходящих под знаменами ценностей. И он, как правило, остаётся в тени. Творцы создают новые ценности, но не всегда они являются представителями этих ценностей, а ценность нуждается в представлении. Ещё нужен тот, кто

утвердит её. И обычно тех, кто утверждает ценности в обществе, и принимают за их творцов.

Но ценности не устанавливаются сами собой, нужна личность для их установления. И принесенные ею ценности воспримутся, как зло. Посему личность должна обладать сильной волей. Идеи завоевывают людей, народы, материки, а ценности – это то, что прокладывает путь для завоевания. Но создатели новых ценностей – творцы, которые не только создают что-нибудь новое и оригинальное, но и указывают путь для творчества остальным. И не важно, как ценность ими создана – посредством примера или созданного объекта, с помощью яркой или вкрадчивой новой интерпретации?

Но как сделать так, чтобы идея овладела человеком? Как сделать так, чтобы человек обратил внимание именно на эту идею, а не на какую-нибудь другую, чтобы именно её считал правильной и поступал в соответствии с ней? Для этого необходимо создать иерархию ценностей, на основании которых человек изберет именно эту идею. Эта иерархическая структура ценностей должна постепенно, год за годом, заполняться с самого детства. И тогда, когда человек уже задумается над ценностями, он, скорее всего, примет их за некий безусловный закон, будет защищать и передавать его другим, а также будет поощряться за это.

Создатель этой философии поистине любил жизнь. Он считал, что мораль как свод ценностей должна прославлять жизнь, а не играть на страхах, постепенно уничтожая в человеке ощущение жизни. Что Ф. Ницше хотел сделать с помощью своей философии? На наш взгляд, смысл был в придании жизни ценности, которую у неё постоянно пытались отнять. Вернуть жизни ценность, несмотря на все попытки осквернить её сладостными речами о «потусторонней жизни», которые произносятся в свете Луны теми, кто скрывается от Солнца. Ценности относительны и служат для чего-либо. Согласно Ф. Ницше, если ценности не служат жизни, её процветанию, красоте и совершенствованию, то такие ценности вредны и являются показателем упадка.

Многое из того, что предсказал Ницше, уже сбылось. Но одно важное событие по-прежнему всё ещё в зародыше – это установление новых ценностей. Уже давно в обществе витает пассивный нигилизм и обесце-

нивание старых ценностей. Но на макроуровне еще нет новых ценностей, которые бы восхваляли жизнь, развитие, счастье, силу и красоту. Однако первые зёрна этих ценностей уже зарождаются – над задачей устранения имморализма трудится всё больше умов, искусство упадка и дадаизм теряют свои позиции, уступая возрождению искусства, которое возвращает красоту человеку, природе и жизни.

Итак, ценности всегда определяли ход истории, они влияли на формирование отдельных личностей и целых государств, на развитие всего человечества. Опираясь на господствующие ценности, люди всегда как разрушали, так и созидали. Поэтому вопрос, касающийся ценностей, всегда будет актуален, особенно теперь, когда многие ценности прошлого теряют свой авторитет.

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Правдюк К.
НТУ»ХПІ»

ПРОБЛЕМИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ЛЕГЕНДАРНОГО МІСТА ГЕЛОН В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У 4 книзі «Історії» Геродота згадано про величезне місто Гелон, розташоване десь у Великій Скіфії. Саме надзвичайно великі його розміри, не притаманні тій добі, тривалий час давали підстави взагалі скептично ставитися до самого факту існування вказаного міста. Непевність даних про його точне місцезнаходження породжували палкі дискусії серед істориків та археологів. Чимало дослідників пов'язували указане місто з Більським городищем (навколо с. Більськ Котелевського р-ну Полтавської обл.).

Перші практичні археологічні спроби знайти руїни Гелона пов'язані з діяльністю відомого російського археолога й історика І. Є. Забєліна (1820–1908). Він запропонував рештки цього міста шукати на Волзі поблизу м. Саратова на території стародавньої фортеці Увек. Але польові пошуки на місці позитивних результатів не дали. Ідея І. Є. Забєліна сподобалася іншим російським ученим – Л. Л. Голіцену та С. С. Краснодубському. Разом з археологами П. А. Пономарьовим та Г. С. Саблуковим у кінці XIX ст. проведено розкопки на території фортеці Увек. Але надії дослідників не справдилися: жодних слідів античних греків і предметів їхньої матеріальної культури тут не виявили. Більше археологи не шукали рештки Гелона на території Середнього Поволжя.

Серед усіх поселень скіфської доби на вкритій лісами території між Дніпром і Доном, на переконання В. М. Щербаківського, лише Більське городище в середній течії Ворскли повністю відповідає Геродотовому опису міста Гелона. За основу системи доказів своєї правоти В. М. Щербаківський узяв велетенські розміри Гелона й Більського городища, а також приблизний збіг часу їх розквіту та зникнення. У Західній

Європі гіпотезу В. М. Щербаківського не підтримано, бо тамтешні вчені мало знали археологію раннього залізного віку Східної Європи. У СРСР емігранта В. М. Щербаківського вважали «ворогом народу», тому згадувати його ім'я та наукові праці було небезпечно.

Серед радянських та українських археологів, які досліджували проблему Гелона, найповажніше місце належить професорові Харківського державного університету Б. А. Шрамкові. Серед найголовніших аргументів на користь ототожнення Більського городища з містом Гелоном науковець відзначив збіг їх розмірів, змішаність населення міста (буднів і гелонів), розташування обох поселень у середній течії Ворскли та збіг даних із книги Геродота про місто Гелон й археологічних даних про господарство та побут мешканців Більського городища. Б. А. Шрамко обстоює думку, що Східне укріплення Більського городища населяли корінні мешканці Дніпровського Лівобережжя, а в Західному укріпленні мешкали переселенці з Дніпровського Правобережжя – гелони. До побудови спільної фортеці – Великого Більського городища – будінів і гелонів підштовхнула потреба захисту від войовничих степових кочівників – скіфів. За рівнем соціально-економічного розвитку Більське городище за часів Геродота цілком відповідає укріпленим центрам міського типу, що почали з'являтися в Європі на початку раннього залізного віку.

Більшість сучасних археологів погодилися із цими підходами. Отже, дискусія, що тривала понад століття, завдяки працям Б. А. Шрамка завершилася ототожненням напівлегендарного Гелона з конкретним унікальним об'єктом – Більським городищем.

Єрьоміна О.
НМетАУ

ПОХОДЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Проблема походження Київської Русі протягом тривалого часу була дискусійною. Недостатність, суперечливість і неоднозначність історичного матеріалу, різні методологічні підходи, політична заангажованість ставали на заваді об'єктивного дослідження виникнення Давньоруської

держави. Суперечку навколо цієї проблеми започатковано в середині XVIII ст. у Санкт-Петербурзькій академії наук полемікою між Г. Міллером і М. Ломоносовим. Майже одразу полеміка, що спершу претендувала на науковість, переросла в ідеологічне протистояння.

Норманську теорію вперше розробив німецький історик Герхардт Фрідріх Міллер 1748 року. Норманісти вважали, що назву «Русь» на київські землі принесли варяги-нормани, вихідці зі Скандинавії, які в добу появи Давньоруської централізованої держави проводили активну воєнну, торгову й політичну діяльність. Свою гіпотезу вони мотивували на основі тлумачення з «Повісті минулих літ» Нестора Літописця: 859 року варяги прийшли із замор'я, «поклали данину на чудь и на словенех; на мери и на веси кривичах».

Із 20-х років XX ст. на основі численних історичних, археологічних, мовних джерел значна частина науковців віддавала перевагу «варязькому» чиннику в становленні державності русів, висуваючи такі аргументи: 1. Русь отримала назву від слова «руотси» (так у середині XI ст. фіни називали шведів). 2. Більшість імен руських послів, зафіксованих у договорах з Візантією 911 р. і 944 р., мають скандинавське походження (Карл, Інегельд, Фарлоф, Веремуд та інші). 3. Візантійський імператор Костянтин Багрянородний у своїй книзі «Про управління імперією» наводить як слов'янські, так і руські назви дніпровських порогів. Більшість руських назв мають давньонорманське походження. Норманську теорію підтримували й українські історики О. Єфименко, Д. Дорошенко, Є. Маланюк та ін.

Антинорманську теорію започаткував М. Ломоносов у другій половині XVIII ст. Антинорманісти заперечували абсолютизацію «варязького чинника» в становленні державності русинів. Вони стверджували: 1. Назва «Русь» – слов'янського походження й тісно пов'язана з українськими назвами річок Рось, Руса, Роставиця в Центральній Україні. 2. Жодного племені чи народу з назвою «руси» не було відомо в Скандинавії, відсутні відомості й у давньонорманських джерелах. 3. Археологічні матеріали з міст і торговельних шляхів Східної Європи свідчать про обмежений, фрагментарний вплив «варязького чинника». Так, академік Б. А. Рибаков доводив, що варяги з'явилися у Східній Європі тоді, коли Київська держава вже склалася. Літописні відомості про

мирне покликання варягів він уважав пізньою вставкою, дописаною під впливом політичної кон'юнктури, що склалася в Києві в епоху правління Володимира Мономаха. Русь же, на його думку, – похідне від річки Рось. Антинорманських поглядів дотримувалися й українські історики М. Костомаров, М. Грушевський, В. Антонович та ін.

Нині більшість істориків обстоює нейтральну концепцію природно-історичного походження Київської Русі, за якою пріоритетним у цьому процесі є слов'янський чинник, але водночас науковці визнають і важливу воєнно-політичну роль норманів у створенні держави східних слов'ян. Проте варязький чинник був лише одним із багатьох, які вплинули на утворення Київської Русі.

Муржа П.
ХНУ им. В. Н. Каразина

СМЕРТЬ КНЯЗЯ ИГОРЯ В КОНТЕКСТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЭЛИТ ВАРЯГОВ И СЛАВЯН

Начало существования раннефеодального славянского государства, которое мы называем Киевской Русью, так или иначе связано с утверждением власти Рюриковичей над сообществом автохтонных племенных вождей и консолидация их в единый политический организм, которое не могло произойти единовременно. Поскольку в результате известных событий 945 г. представитель варяжской верхушки, претендующей на гегемонию, был убит, поставив на определённое время вопрос о долговечности зарождающейся династии, мы считаем возможным в настоящем исследовании обратиться к данным «Повести временных лет», чтобы определить факты, указывающие на характер и причины гибели князя Игоря в ходе восстания древлян.

Одно из объясняемых сугубо иррациональными факторами обстоятельств похода Игоря за данью к древлянам ставит вопрос о закономерности характера события и его последствий. Факт троекратного появления князя с малой дружиной на самом деле не абсурден: князь бунта не опасается, т. к. за ним (де-факто) – мощь Киева, и случись что – последу-

ет месть. Но древляне, осознавая это, совершают политическую провокацию: убийство князя предаётся огласке, более того, за ним следует брачное предложение вдове Игоря. Сам факт того, что, согласно «Повести…», древляне заявляют: «Вот убили мы князя русского…», весьма примечателен. Налицо самоидентификация древлян как отличных от князя в этническом смысле. Говоря о нём, подчеркивают именно «русскость». При этом следует не менее ёмкое (но такое же двусмысленное) замечание, адресованное Ольге: «Мужа твоего убили, так как муж твой, как волк, расхищал и грабил». Это не оправдание, хотя древлянам имеет смысл оправдываться. Для древлян (как и для других славян) Игорь действительно «влез» в чужую среду, он не «свой» – именно это древляне и подчеркивают, демонстрируя как раз публичный характер расправы. Также важно, что апеллируют они к Ольге, которая, вероятнее всего, тоже была славянкой. И хотя в окружении её были варяги, определённый политический расчет в действиях древлянских вождей прослеживается: Рюрик и Олег сделали территориальные приобретения, обозначив за собой верховенство, но есть возможность породниться с набирающим влияние родом, выдав за вдову Игоря князя Мала. Дальнейшие события продемонстрировали, что, во-первых, из повествования в «Повести…» как бы «выпадает» Мал, но не бесследно; во-вторых, как будто не срабатывает план с женитьбой древлянского князя. Но ведь он имел основания надеяться на удачный исход, иначе Игоря не тронули бы. И Ольга тоже в неудобной ситуации: в раннефеодальных военных сообществах женщина не играла большой политической роли. Но если обратиться к родословной Рюриковичей, матерью Владимира Великого была Малуша (дочь Мала) – это говорит о том, что объединение родов всё же произошло. Мерой, которая должна была преодолеть естественную ксенофобию к династии, стал этот самый союз с местным князем.

Итак, становление династии было сопряжено с рядом трудностей. Для построения централизованного аппарата власти пришлось уничтожить ряд непокорных городов (Искоростень – один из них). Наличие нескольких военных центров (и племенных князей) привело к необходимости преодоления попыток сепаратизма и культурного отчуждения, следствиями которых стало убийство князя Игоря. Обращая на них внимание,

также учитываем обстоятельства субъективного свойства: возможность сговоров Ольги и Мала, закономерное желание Мала избавиться от собственной аристократии и т. д.

Летуча А.
НМетАУ

ЕВОЛЮЦІЯ ХРИСТИЯНСТВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Релігія – складник історії народу. Її становлення та розвиток нерозривно пов'язані з історичними чинниками, що впливають на культуру країни, державність, політичне й духовне життя суспільства.

Християнство пропагує погляди на духовну сутність, світ, природу буття, людські взаємини. Народження слов'янського народу відбувалося за господарським, політичним, релігійним напрямками. Русь виникла й розвивалася як осередок великої кількості людей, які належали до різних племен і займали значну територію. Лише християнство змогло об'єднати їх у єдину могутню державу.

Вибір релігії – один із постійних сюжетів світової історії. Церковну мотивацію звертання Київської Русі до візантійського варіанту християнства значною мірою визначив естетичний критерій – краса церковного обряду, храмів, співів. У «Повісті минулих літ» відзначено, що «немає у світі видовища такого й краси такої, як служать вони Богу Своєму». Християнство на Русі сповідував ще апостол Андрій Первозванний, один з учнів Христа, який установив на київських пагорбах хрест, а Київ назвав «матір'ю міст руських». Під час Аскольда й Діра, що першими прийняли християнство 867 року, Кирила й Мефодія, княгині Ольги християнство поступово імплантувалось у життя суспільства.

За правління Володимира Великого воно набуває статусу державної релігії (988 р.). Він уважав за необхідне прийняти таку монотеїстичну релігію, що зміцнить єдність держави. Цьому сприяло й поширення християнства у провідних країнах Європи (Польщі, Чехії). «Вибір віри» був складним для князя Володимира, який із приводу цих питань спілкувався з хозарами, волзькими булгарами, німцями, греками. Володимир обрав ту релігію, що підсилювала державну владу. Так, Візантія була прикладом не тільки внутрішньої стабільності, а й успішної зовнішньополітичної

політики на Сході, Заході, Балканах. Влада імператора була необмеженою, а грецька церква її підкріплювала, бо була інтегрована в загальнодержавну систему й повністю залежала від імператора. Прийнявши християнство, князь ліквідував язичницькі капища, побудував християнські церкви (Св. Василя, Десятинну), одружився з Ганною, сестрою імператорів візантійських, поєднався з царями «Другого Риму».

Отже, прийняття християнства сприяло остаточному розпаду родових відносин у східних слов'ян, докорінним змінам у їх світосприйманні, зміцненню міжнародного авторитету Київської Русі, стало підґрунтям для створення міцної централізованої держави, започаткувало формування якісно нових підвалин у культурі, на яких розвивалися писемність, освіта й література, мистецтво. Це значний крок у розвитку східнослов'янської цивілізації, унаслідок чого сталися суттєві зміни в етнічному, політичному й культурному розвитку Русі.

Трофімов В.
ХНУ ім. В. Н. Каразіна

ВПЛИВ БОГОМИЛЬСТВА НА КИЇВСЬКУ РУСЬ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Після розпаду Радянського Союзу в українській історіографії надзвичайно поширився цивілізаційний підхід до вивчення історії, унаслідок чого увагу істориків значною мірою перенесено із соціально-економічних процесів на культурні. Зросла потреба досліджень, які розглядали б проблему культурних впливів і запозичень, використовуючи нову методологію. Це стосується й доби Київської Русі, події якої, на думку представників цивілізаційного напрямку історіографії, визначили подальший розвиток Східної Європи.

Питання впливу богомильської єресі на духовне життя на східнослов'янських землях порушувалося доволі давно. Його розглядали як українські та російські вчені (І. Франко, М. Грушевський, В. Любащенко, Н. Осокін, Л. Карсавін, Г. Литаврин), так і болгарські (Д. Ангелов). Однак робили вони це переважно з позитивістських та марксистських позицій. Альтернативні підходи до цього питання майже не застосовувалися.

Постає необхідність розгляду поширення богомильських ідей на землях Київської Руси з цивілізаційного погляду. Виходячи з такої позиції, богомильську дуалістичну єресь можна схарактеризувати як реакцію слов'янської культури на асиміляційний тиск з боку Візантійської та Західної цивілізацій. Тобто популярність богомильських тенденцій прямо залежала від ступеня активності політичної та культурної конфронтації. Виникнення богомильства в Болгарії відповідає часу антивізантійського повстання та утворення II Болгарського царства, а популярність богомильської єресі в Боснії XIII–XIV ст. пояснюється становищем цієї країни, яка стала ареною жорстокого католицько-православного ідеологічного (а часом і військового) протистояння. Можна стверджувати, що поширення богомильських тенденцій на Русі збігається в часі з початком процесу культурної візантинізації руських земель після офіційного запровадження християнства 988 р., а тенденції ці існують до X–XI ст. (певні згадки, наприклад, фіксуються в «Повісті минулих літ»). Богомильство, отже, було реакцією на виклик візантинізації в культурі південних і східних слов'ян, а інтенсивність цього руху залежала від масштабів асиміляційного тиску.

Такими міркуваннями можна пояснити деякі механізми виникнення й поширення богомильського єретичного руху. Застосування системи «виклик – реакція», детально обґрунтованої у працях А. Тойнбі, дає змогу висвітлити, зокрема, питання про інтенсивність богомильського руху на різних територіях. Однак ця концепція вимагає уточнення й подальшого вивчення. Наступним необхідним кроком є порівняння богомильського прикладу з іншими середньовічними єресями, визначення спільних і відмінних тенденцій у розвитку єресей із цивілізаційного погляду.

Подкуйченко С.
НТУ «ХПІ»

ГРОШОВІ ОДИНИЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Метою цієї статті є дослідження розвитку грошової справи в період Київської Русі. Під час підготовки роботи проаналізовано роботи Г. Ф. Корзухіної «Русские клады IX–XIII вв.» (1954); І. Г. Спасского «Русская монетная система» (1970); стаття В. Л. Яніна «Нумизматика и проблемы товарно-денежного обращения в Древней Руси» (1955) тощо.

У писемних пам’ятках давньоруського права й літописних джерелах неодноразово згадують грошові одиниці, якими користувалося населення Русі: гривна, ногата, куна, рєзана, векша, або вивериця. Термін «гривна» вживали для позначення вагової, грошово-вагової та грошово-лічильної одиниць Київської Русі та інших слов’янських країн. Він походить від назви золотої чи срібної прикраси у вигляді обруча, яку носили на шиї (загривку) і яка була ознакою соціального статусу її власника. За іншою версією, спочатку гривною називали голову худоби (гриву), що була еквівалентом вартості.

У грошовому обігу східних слов’ян гривні у формі зливків срібла відомі віддавна. Виявлений біля Старої Ладоги скарб з куфічними дирхемами та гривнами датується 808 роком. Однак зливки IX ст. не були ще монетними гривнами, бо не мали стандартної ваги та проби. Наприклад, в одному з волинських скарбів, який датується X ст., налічується 41 паличкоподібний зливок. Тоді ж у басейні середньої течії Дніпра з’являються золоті зливки такої самої форми. Серед дослідників-нумізматів немає єдиної думки щодо датування появи перших монетних гривен. Більшість дослідників схиляється до думки, що виготовляти їх починають у другій половині XI ст. Першими на грошовому ринку з’явилися гривні київського типу – ромбоподібні шестикутні зливки срібла.

У період становлення й розбудови давньоруської держави на її землях поширилися візантійські монети. На півночі Русі вони поступалися куфічним дирхемам та західноєвропейським денаріям, але в середньому Подніпров’ї та на південно-західних землях саме візантійські золоті соліди (номізми) та срібні міліарисії стали взірцями для перших монет київських князів – золотих златників і срібних сріблянників.

Перші знахідки золотих і срібних монет із відкарбованим на них ім’ям князя Володимира Святославича (980–1015) з’явилися наприкінці XVIII ст. У листопаді 1796 р. київський аптекар Г. Ф. Бунте випадково купив загадкову золоту монету, знайдену до 1794 р. десь на Чернігівщині чи Полтавщині. Дещо пізніше, близько 1815 р., неподалік Борисполя знайшли срібну монету Володимира Великого. Обидві вони були вперше опубліковані наступного року під назвою «златник» і «сріблянник». Упродовж першої половини XIX ст. через невелику кількість відомих монет

київського карбування зацікавлення ними було незначне, а в їхньому давньоруському походженні сумнівалися. Лише знахідка 1852 р. Ніжинського скарбу, який складався з понад 200 монет, остаточно встановила їх давньоруське походження. Златники Володимира композиційно наближені до візантійських солідів імператорів Василія II та Константина VIII (976–1025). Відомі 11 златників цього правителя поділяють на два основні типи, які різняться легендами аверсів монет. На першому вміщено напис «Владимир на столе», на другому – «Владимир, а се его злато». Середину монетного поля аверсу займає поясне зображення князя, увінчаного вінцем, зі скіпетром, який завершує хрест, у правій руці. Над лівим плечем Володимира можна побачити родовий знак власності роду Рюриковичів – тризуб. Реверс монет обох типів однаковий – зображення Христа-Пантократора, навколо якого кругова легенда, що подає повне ім'я Ісуса Христа.

Отже, у роботі на основі розгляду класичних праць проаналізовано грошову систему давньоруської держави. У період Київської Русі використовувалися різноманітні грошові одиниці – гривні, златники та срібляники, візантійські монети тощо.

Ляшенко М.
НТУ «ХПІ»

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА 1648–1657 рр.: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ СОЮЗУ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО І КРИМСЬКОГО ХАНСТВА

Серед дискусійних питань, пов'язаних з історією національно-визвольної війни 1648–1657 рр., важливе значення має проблема доцільності військово-політичного союзу Війська Запорозького і Кримського ханства.

Укладення 1648 року Б. Хмельницьким союзу з Кримським ханством стало важливою передумовою розгортання козацтвом широкомасштабного антипольського повстання. Гетьман ефективно використав суперечності між Кримом і Річчю Посполитою та отримав від хана Іслам-Гірея III військову допомогу, що забезпечило здобуття козацьким військ-

ком блискучих перемог у битвах під Жовтими Водами та Корсунем (травень 1648 р.). Запорукою цих успіхів було поєднання на полі бою високорухливої татарської кінноти з вогневою міццю козацької піхоти. Перемоги українсько-кримськотатарського війська продемонстрували потужну силу цього союзу, який дав шанс змінити співвідношення сил у регіоні на користь України й Криму. Об'єднання збройних сил Війська Запорозького і Кримського ханства дало змогу зрівняти шанси козаків у боротьбі з численною польською кіннотою.

Однак союз мав і негативні наслідки. Татари чинили насильства і грабунки на території «союзної» України. Окрім цього, саме сепаратні татарсько-польські угоди 1649 р., 1653 р. та 1654 р. і самовільний відступ татарської кінноти в битві під Берестечком 1651 р. негативно вплинули на динаміку Української революції 1648–1676 рр. Отже, українсько-кримськотатарський союз, незважаючи на свої початкові успіхи й вагомий військовий потенціал, виявився нездатним забезпечити зовнішньополітичні інтереси Війська Запорозького.

Даценко М.
НТУ «ХПІ»

ПОЗИЦІЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА У ВІДНОСИНАХ ІЗ ТЕВТОНСЬКИМ ОРДЕНОМ

Галицько-Волинське князівство, перебравши на себе головні політичні, соціально-економічні й культурні інститути Київської Русі, відігравало важливу геополітичну роль у Європі, оскільки було природним заслоном від Ординської агресії та подальших завоювань Тевтонського ордену.

У середні віки вважали, що Галицько-Волинська держава – це та військова сила, яка зможе зупинити монголо-татарську навалу. За таких умов цьому князівству нічого не залишалося, як «стати» такою силою. Але війною на монголів не підеш, тому слід було вдатися до дипломатичних хитрощів. Тому князь Лев Данилович у своїй політиці змушений був орієнтуватися на союз із причорноморським улусбеком Ногаєм. Але

контакти з тевтонцями залишалися інтенсивними. Наявність тісних зв'язків Лева Даниловича з Ногаєм сприяло розвиткові чорноморсько-середземноморської торгівлі. Торговельні контакти між орденськими, волинськими й галицькими містами дали змогу відродити древній Бурштиновий шлях Віслою, Західним Бугом і Дністром від Балтики через Торунь, Володимир і Львів до Чорного моря. Розвиткові зв'язків сприяли й німецькі колоністи, переселення яких підтримували Данило Романович і Лев Данилович, прагнучи підняти торгово-ремісничі міста після монгольського погрому.

Католицький Рим цікавився лише розширенням сфер свого впливу. А Тевтонський орден хотів упевнитись у тому, що Галицько-Волинське князівство не стане воювати з ними на боці Золотої Орди. Весь католицький світ очікував, що Галицько-Волинська Русь стане щитом для Європи від усіх загроз зі Сходу.

Після загибелі Ногая 1300 р. Галицько-Волинська держава звільнилася від ординської опіки, що відбилось у прийнятті Юрієм Львовичем королівського титулу і створенні окремої Галицької митрополії, яка об'єднала єпархії на територіях, незалежних від Орди. Тепер, ще більш зацікавившись постачанням зброї та стратегічної сировини, галицько-волинські князі прагнули підтримувати дружні контакти з орденом. Приймаючи королівську корону з рук папського легата Опізо, Данило Романович, безумовно, розраховував на Орден як на воєнного союзника. Битва під Легницею 9 квітня 1241 р. і всі наступні за нею сутички з монголами повинні були згрупувати всі християнські сили для боротьби із загальною загрозою. Тобто якщо б Олександр IV не був зациклений на впровадженні латинського богослужіння в землях прусів і ятвягів та розумів політичну ситуацію в регіоні, а не тільки розпалював суперечності між можливими союзниками, то проти монголів було б організовано хрестовий похід.

Розглядаючи відносини Галицько-Волинського князівства й Тевтонського ордену, слід звернути увагу на те, що одна зі сторін і не думала розв'язувати спільну проблему: боротися проти монголо-татарської навали, яка була реальною загрозою для всього християнського світу. Так уже склалося в історії, що під час підписання союзних договорів у більшості випадків «союзники» не допомагають у вирішенні тієї проблеми, яка і

стала причиною підписання цього договору. Тепер, гарантуючи «надійний захист галицько-волинськими князями орденських земель від татар», руські правителі могли використовувати Тевтонський орден у розв'язанні будь-яких проблем у зовнішній політиці.

Отже, Галицько-Волинське князівство перебуваючи в складних геополітичних умовах, змогло не лише відстояти власну самостійність завдяки своїй дипломатії, а й налагодити тісні політичні, військові й торгово-економічні зв'язки з Тевтонським орденом.

Алещенко С.
ХНУРЕ

ПРО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ БИТВИ НА СИНІХ ВОДАХ (1362 р.)

У рік 650-річного ювілею інтерес до подій, що відбулися 1362 р. на Синіх Водах, незрівнянно зріс. Це цілком закономірно, якщо зважати на їх значущість для народів Східної Європи. Річ у тому, що тоді поразки зазнала могутня держава, яка контролювала величезні простори Східної Європи. Золота Орда, зазнавши відчутного удару, похитнулася. Масштаби зумовлених цією подією наслідків з'ясувалися значно пізніше, але вже тоді, у 1360-х рр., окреслилися глибокі зміни в історії руських земель та Орди. Було закладено основу для майбутніх геополітичних трансформацій у східноєвропейському регіоні.

Але не слід і перебільшувати масштаби ослаблення Орди на той час: один із золотоординських лідерів Мамай – фактичний правитель її правобережної частини – утримував під своєю владою землі на захід від Волги.

Історико-географічна ситуація на центральносхідних окраїнах Великого князівства Литовського після згаданої битви й аж до Ґрюнвальдської 1410 р. у стратегічному плані суттєво змінилася. Ольґерд, окрім Поділля, підпорядкував своїй владі ще й Північну Київщину та Переяславщину. Сам момент битви було обрано не випадково: у 1363–1364 рр. у Поволжі відновлено боротьбу за сарайський ханський престол серед нащадків Батия. Нині відомо, що якраз тоді золотоординські міста лісостепової зони припиняють існувати. Саме співвідношення політичних сил у цьому регі-

оні було зумовлене й боротьбою інших міждержавних сил, а не лише Орди та Литви.

Кардинальні перетворення в культурно-історичному контексті після 1362 р. означали закінчення майже столітньої епохи штучно насаджуваної ізоляції майбутніх українських земель (тоді більшою мірою вони ще були руськими) від контактів із західною цивілізацією. Можна навіть стверджувати, що приєднання основного масиву українських земель до Великого князівства Литовського на початку 1360-х рр. не лише надало нового імпульсу його інтеграційній політиці в цій частині східнослов'янського світу, але невдовзі й визначило геополітичну переорієнтацію цих земель зі Сходу на Захід.

На південному сході східнослов'янської території простежуємо характерні риси тогочасного західного суспільства, на відміну від північно-східних сусідів з їх традиційним общинним устроєм, кріпацтвом і монархічними основами правління. Русь у XIII ст. загалом була традиційним суспільством. Спроби орденських лицарів утягнути значну частину східнослов'янського населення у світ західноєвропейської цивілізації сприймалися в суспільстві негативно. Припускають, що ординці розглядалися як менше зло, ніж представники європейських військово-чернечих орденів.

Наявність відмінностей у політичних системах як півночі, так і півдня східнослов'янського світу виявилася, зокрема, і в практичних діяннях найбільш яскравих представників різних гілок князівського роду: якщо Олександр Невський підкреслював свою вірність Орді та боровся із західними войовничими зайдами, то Данило Галицький, знайшовши порозуміння з Батиєм, прийняв королівську корону від римського понтифіка. Майбутній цивілізаційний розкол східнослов'янського світу в цьому простежується вже досить чітко. Існував інший шлях – не менш реальний, аніж той, яким пішла «наша» Русь. Щоправда, про іншу Русь, яка не побажала служити ординським «цесарям», ми згадувати не любимо, називаючи її Литвою (до неї входили майже всі великі політичні й економічні центри Київської Русі). Уся історія цієї держави – важка боротьба на два фронти: проти Ордена й проти Орди, але найцікавіше: перемога, зрештою, виявилася за нею.

Отже, значення Синьоводської битви, унаслідок якої східноєвропейський регіон знову «потягнувся» до західноєвропейської цивілізації, не можна не оцінити позитивно.

Гордієнко С.
НТУ «ХПІ»

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В КОНЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Метою пропонованого дослідження є визначення місця українського козацтва в історичній концепції видатного українського історика М. Грушевського. Слід визнати, що М. С. Грушевський у своїх працях розглядав козацтво не як окрему сторінку історії, а як фазу, стадію життя українського народу та провідний її чинник. Михайло Сергійович ототожнює історію української козаччини із зародженням української нації.

Історик ґрунтовно проаналізував різні теорії генези українського козацтва, які вже існували в історіографії: хозарську, черкаську (М. Карамзін, М. Погодін), чорноклобуцьку (П. Куліш), татарську (М. Костомаров), уходницьку (Д. Бантиш-Каменський), бродницьку, генетичного зв'язку козаччини з Київською Руссю, або автохтонну (В. Антонович). Науковець розрізняє козаччину як «побутове явище» і як суспільну верству. На етапі зародження козацтво, на його думку, мало певний зв'язок із різними своїми попередниками – бродниками, степовими «промисловцями» та ін.; але як окрема суспільна група козацтво сформувалося внаслідок дії історичних чинників протягом XVI ст., певні організовані форми й правове визнання дістало аж на зламі XVI–XVII ст.

Козацтво, як указує вчений, притягує до себе великі маси селян і міщан, набуває рис соціального протесту проти режиму польської шляхти і стає соціальною верствою, провідною силою українського суспільства, центром українського життя на період понад століття. Відповідно до своєї історіософської системи М. С. Грушевський убачає в козаччині не просто окрему сторінку історії, а чинник української історії. Із виходом на історичну арену козацтва український народ постає творцем свого майбутнього.

Значну роль у становленні цієї верстви дослідник відводить діяльності Д. Вишневецького, яка розширила політичний світогляд запоріжців, відкрила перед нею широкі обрії міжнародної політики: навчила дивитися на себе, як на політичний чинник. Ідея Вишневецького про створення козацького осередку – Запорозької Січі, що була постійною, сильно укріпленою твердинею, – закінчила процес творення запорозького козацтва. Надалі, зазначає вчений, козацтво, яке постало на Низу, уже прагнуло мати свою організацію в Україні: не офіційну, урядову, а власну, виборну (за умови, що козаки на волості будуть обирати старших з-поміж себе, а ті за потреби чинитимуть справедливий суд). На початку XVII ст. козацтво стає загальновизнаним офіційним сторожем і протектором українського церковного, а з ним культурного й національного життя. Звичайно ж, історик не міг не відзначити, що козацтво стало провідником і головною рушійною силою війни під проводом Б. Хмельницького.

Отже, у своєму творчому спадку М. Грушевський чітко окреслив роль і місце запорізького козацтва в боротьбі за українську державність, визначив козацтво як провідника й головного будівничого української державності. Воно було чітко вписано в авторську схему української історії з Київською Руссю й Галицько-Волинською державою й уважалося творцем Гетьманщини на чолі з Б. Хмельницьким. Так М. Грушевський обґрунтував неперервність українського державотворчого процесу, що, зрештою, завершився новою державною формацією – Українською Народною Республікою, у створенні якої значну роль відіграв сам історик.

Ковальчук М.
КНУ ім. Тараса Шевченка

ПОСТАТЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В ОЦІНЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА ПРАЦЯХ УЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Кожен народ має великий перелік постатей, які меншою чи більшою мірою вплинули на формування національної самосвідомості та становлення його державності. Однією з непересічних для України постатей є

Богдан Хмельницький, роль і значення цього військового й політичного генія є досить вагомою, а з кінця 1980-х рр. після розширення джерельної бази розпочався новий період у дослідженні національної революції та ролі в ній Б. Хмельницького, що характеризується помітними творчими здобутками вчених.

Основні напрямки дослідження цього періоду в історіографії: 1) роль Богдана Хмельницького у формуванні української армії, її озброєння й постачання – В. Сидоренко, В. Сергійчук; 2) вивчення його військового мистецтва – В. Голобуцький, Л. Олійник, Є. Разін, І. Свєшніков (Свєшніков І. К. Битва під Берестечком. – Львів. – 1992); 3) висвітлення дипломатичних зусиль гетьмана – І. Бутич, Л. Заборовський, О. Єрмоленко, В. Жебокрицький, О. Касименко, М. Ковальський, М. Кучернюк, Б. Поршньов, Г. Санін, Ф. Шевченко (Шевченко Ф. Історичне минуле в оцінці Б. Хмельницького: (До 375-річчя від дня народження Б. Хмельницького) // Український історичний журнал. – 1970. – № 12); 4) керівництво визвольною боротьбою та створення держави – В. Голобуцький, Г. Сергієнко, В. Смолій, В. Степанков, В. Замлинський (Замлинский В. Богдан Хмельницкий // Володарі гетьманської булави: Історичні портрети. – Київ: Варта, 1994; Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет // НАН України, Ін-т історії України. – Вид. 3-тє, доопрац. – К.: Темпора, 2009; Сергійчук В. Богдан Хмельницький та його старшина. – К., 1996); 5) питання про походження, час і місце народження Б. Хмельницького, його сімейне життя, можливе перебування у Франції, місцезнаходження могили та її доля тощо – М. Возняк, С. Кілессо, В. Сергійчук, В. Голобуцький (Кілессо С. Архітектурні та мистецьки скарби Богданового краю. – Київ: Техніка, 2000; Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К.: Вища шк., 1994); 6) недооцінювання значущості утвореної держави, заперечення існування в гетьмана й еліти державної ідеї – С. Горошко, Н. Яковенко (Яковенко Н. Між правдою та славою (не зовсім ювілейні роздуми до ювілею Богдана Хмельницького) // Сучасність. – 1995. – № 11).

Варто відзначити, що у працях українських науковців діаспори можна прослідкувати існування протилежних поглядів на постать Богдана Хмельницького: від визнання й утвердження гетьмана як творця націона-

льної держави та талановитого полководця (О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, О. Субтельний: Оглоблин О. Хмельниччина і українська державність. – Нью-Йорк, 1954; Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 2: Від середини XVII ст. до 1923 р. – К., 1992; Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1993) – до заперечення існування в нього чітко вироблених ідей щодо розбудови української держави, а лише задоволення власних інтересів (П. Феденко, І. Рибчин: Феденко П. Тріумф і катастрофа. Оцінка досягнень і поразки революції Богдана Хмельницького // Культура і життя. – 1990. – №8; Рибчин І. Динаміка українського козацтва / Ред. Р. Єндик. – Мюнхен, 1970).

Ніхто з вищеназваних учених не зміг спростувати винятково важливої ролі Б. Хмельницького в революційних подіях 1648–1657 рр. Огляд історіографії засвідчує полярність думок дослідників, існування різних підходів та оцінок, що сприяє повнішому й точнішому відтворенню портрета гетьмана, осмисленню суті його діяльності.

Хіжова Л.
НМетАУ

ОЦІНКА УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ДОГОВОРУ 1654 РОКУ В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Створена після Зборівського договору (1649) Українська козацька держава мала незначні можливості, щоб стати самостійним суб’єктом міжнародних відносин, тому потребувала протекції з боку більш могутньої держави. Зовнішньополітична діяльність Богдана Хмельницького від початку війни була спрямована на пошуки союзників, серед яких головне місце посідали проросійські орієнтири. Однак відмова московського царя підштовхнула його до укладення союзного договору з кримським ханом. Проте ненадійність цього союзника в низці битв із поляками знову гостро поставила питання про пошуки допомоги в інших володарів. Найбільш реальними кандидатурами були турецький султан і московський цар. Українська козацька старшина більше схилялася до союзу з московським правителем.

Розумів це й Богдан Хмельницький, тому влітку 1653 р. він знову звертається за допомогою до Москви. 11 жовтня 1953 р. Земський собор затвердив рішення прийняти «Військо Запорізьке під государеву високу руку» і спільно розпочати війну проти Речі Посполитої. До України вирушило Московське посольство на чолі з боярином Василем Бутурліним, яке прибуло до Переяслава, де 8 січня 1654 р. відбулася загальна військова рада. Гетьман закликав українців підтримати рішення щодо союзу з Росією. Деякі козацькі ватажки і представники вищого православного духовенства не жадали укладати договір з Московським урядом. Через це перемовини затягнулися на певний час, але українська сторона, зрештою, поступилася й висловилася на користь московського царя. Отже, у Переяславі відбулося політико-правове оформлення протекції російського царя над українською державою й узгодження принципових засад майбутнього українсько-російського договору. Це дає привід критикам Б. Хмельницького та Переяславського договору стверджувати, що Переяславська Рада не була легітимною, бо на ній не приймалося юридичного документа про об'єднання України й Росії.

Однак прибічники дій Б. Хмельницького, зокрема, відомий український історик академік П. П. Толочко та інші стверджують, що на Переяславській Раді й не потрібно було приймати жодних юридичних актів. Вони були прийняті раніше – 1653 року. Гетьман Б. Хмельницький відправив до Москви прохання про входження Малоросії в російське підданство, а Земський собор Росії задовольнив його, ухваливши відповідне рішення.

Остаточне оформлення українсько-російських відносин здійснено в березні 1654 р. у Москві. Україна розробила власний проект договору, що складався із 23 пунктів і був спрямований на підтвердження української автономії. Унаслідок переговорів сторони розробили остаточний варіант угоди, що ввійшла в історію під назвою «Березневі статті». Згідно із цим документом Україна зберігала республіканську форму правління, адміністративно-територіальний устрій; підтверджувалися станові права і привілеї української шляхти та козацької старшини; козацький реєстр збільшився до 60 тисяч чоловік, гетьмана традиційно обирали козаки, але мав затверджувати цар; у зовнішній політиці заборонено дипломатичні відносини з Туреччиною й Річчю Посполитою; уведено звітування гетьмана перед царем про дипломатичні відносини з іноземними послами.

Отже, українсько-московський договір 1654 р. – перший документ, який відокремив Україну від Польщі, узаконив Українську козацьку державу як самостійного учасника міжнародної політики. Без цього договору й допомоги Росії не могла б завершитися перемогою національно-визвольна війна українського народу. Які б дискусії не відбувалися навколо цього питання, цілком імовірно, що український керманич, укладаючи Переяславсько-Московський договір, прагнув, нарешті, вирвати українські землі зі складу Речі Посполитої й розбудовувати власну незалежну державу.

Шевеліна А.
НТУ «ХПІ»

РОМАНТИЗАЦІЯ ОБРАЗУ ІВАНА МАЗЕПИ У СВІТОВІЙ і ВІТЧИЗНЯНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Протягом багатьох століть до образу Івана Мазепи зверталися історики й літератори: Вольтер («Історія Карла XII»), Байрон (поема «Мазепа»), Ю. Словацький (трагедія «Мазепа»), Б. Залеський («Дума про Мазепу»), О. Пушкін (поема «Полтава»), К. Рилєєв (поема «Войнаровський»), Б. Лепкий (роман «Мазепа»), В. Сосюра (поема «Мазепа»). У своїх роботах вони по-різному оцінювали його постать і діяльність. Актуальність дослідження еволюції образу гетьмана Мазепи полягає у з'ясуванні співвідношення історичної та художньої правди, у необхідності впровадження в літературний обіг тих творів, які сприятимуть піднесенню національної свідомості українського народу. Образ гетьмана Івана Мазепи зазнав еволюції в історико-літературному процесі: від вихвалянь (за часів правління) до таврування як «зрадника» (після поразки в Полтавській битві). Можна виділити три напрямки створення образу Івана Мазепи: романтичний, ідеологічний та об'єктивно-історичний. Байрон у своїй поемі «Мазепа» створив романтичний образ «вродливого красеня», «шляхетного злочинця», який кидає виклик суспільству, його законам, моральним нормам і зазнає неминучої кари. У поемі В. Гюго Мазепа остаточно втрачає риси конкретного історичного діяча й міфологізується.

Драма Ю. Словацького «Мазепа» заснована на історичних реаліях. Його герой, шляхетний, хоча дещо необачний, утягнений у похмуру драму, у якій рушійними силами є боягузтво короля, злочинна любов і сліпа ненависть воєводи. О. Пушкін в поемі «Полтава» змалював Мазепу з погляду державної процарської російської ідеології, тому постать гетьмана зображується в найчорніших барвах. Образи Петра І та Мазепи Пушкін розташовує на полюсах міфічної вертикалі. Петро І – напівбожество, на яке не падає жодна тінь, а образ Мазепи пов'язується зі світом зла та мороку. Поет наділяє його демонічними рисами: у нього немає довірливих взаємин із людьми, він самотній, постійно плекає підступні плани й повсюди сіє зло. Серед росіян XIX ст., коли політика вимагала зображувати Мазепу ворогом держави, протилежний образ створив К. Рилєєв у поемі «Войнаровський». Мазепа Рилєєва є особою шляхетною і трагічною: на зраду Петрові І, якого високо цінував, і на величезний ризик, пов'язаний із розпочатою грою, він зважився заради добра свого народу.

Одним із перших серед українських письменників, які спробували всебічно й об'єктивно висвітлити образ Мазепи, став Богдан Лепкий. У своїй трилогії «Мазепа» він створив уявний психологічний портрет гетьмана, борця за ідею української державності.

Доля гетьмана Мазепи, сповнена гострих колізій, надихнула багатьох митців на низку захоплювальних творів, які, проте, не позбавлені всіляких перебільшень і явних прикрас. Окрім негативної романтизації, образ українського гетьмана зазнає також ідеалізації, виступаючи втіленням свободи, непримиренності до тиранії, безстрашності й мужності в боротьбі за національне визволення своєї країни.

Медведков І.
НТУ «ХПІ»

ОБРАЗ ІВАНА МАЗЕПИ В МЕМУАРАХ ПОЛЬСЬКОГО ШЛЯХТИЧА ЯНА ПАСЕКА

Справжній політичний і навіть звичайний портрет гетьмана Івана Мазепи – одна із загадок української історії. Свого часу цар Петро І наказав знищити всі його зображення, і тому в розпорядженні сучасних істориків є

п’ять різних варіантів вигляду гетьмана, який прожив досить цікаве політичне життя та зробив карколомну політичну кар’єру. Метою нашої статті є аналіз образу І. Мазепи в мемуарах його сучасника Яна Пасека.

Ян Хризостом Пасек походив із розгалуженого польського шляхетського роду, який мав маєтності на Поділлі, Смоленщині й у Равському воєводстві. На схилі життя Пасек, який довгий час перебував на військовій службі, написав мемуари про події з 1656 по 1688 рр. Дослідники знайшли в них чимало помилок, оскільки Пасек писав через 20–40 років після подій. У мемуарах згадано переважно конфліктні ситуації, що виникали між І. Мазепою й автором, «любовні пригоди» майбутнього гетьмана тощо.

В указаних мемуарах, на нашу думку, є декілька найцікавіших епізодів. Уперше Мазепу згадано в мемуарах під час знайомства з Пасеком. Одного разу Пасек і Мазепа, випадково зустрівшись і познайомившись, разом їхали до короля, який тоді перебував у Гродно. Мемуарист із козаком дискутували про політику, після чого Мазепа чомусь запідозрив Пасека та сказав, що неможливо, щоб цей чоловік без прихованої причини їхав у литовські й білоруські краї. Король, помилково поінформований Мазепою, послав збройний загін, який мав заарештувати шляхтича й доставити у Гродно. Там під час тривалого розгляду справи мемуарист постав перед сенаторами й виголосив самозахисну промову.

Наступна згадка про Мазепу датована 1662 р. Він уже перепросив короля за гродненський випадок і знову приїхав до двору. Одного разу мемуарист прийшов до дверей покою, де був король, біля них стояв Мазепа й слуги. Пасек (добряче напідпитку) каже Мазепі: «Чолом, пане осавуло!». Той гордовито відповів: «Чолом, пане капрале!» Сказав це тому, що в Пасека у Гродному вартували німці. Оповідач ударив Мазепу в обличчя, усі присутні підскочили, бо король за дверима. Жоден слуга не підтримав Мазепу. Паж увійшов до покою й повідомив: «Пан Пасек ударив Мазепу». А король тут же відповів йому ляпасом: «Не базікай абищо, коли тебе не питають». Однак після іншого випадку король наказав покликати Мазепу й обнятися їм із Пасеком та перепросити один в одного. Так вони помирилися й сиділи потім за столом разом.

Отже, Ян Пасек мав неабиякий літературний талант, мав почуття гумору. Його мемуари дуже добре передають спосіб життя й мислення дрібного польського шляхтича, деякі цінні згадки ми тепер читаємо із захопленням.

Гавриленко Т.
НТУ «ХПІ»

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ У XVIII ст.

Вивчення культурних та освітніх надбань Києво-Могилянської академії є не тільки цікавим, а й актуальним для розвитку системи освіти в Україні.

Навчальний рік в академії розпочинався 1 вересня, хоча приймали й серед року (бо тут із розумінням ставилися до можливостей різних сімей відпустити дитину чи парубка з дому на навчання в той чи інший час). Вікових обмежень не було: в академії дотримувалися просвітницьких ідей, тобто прагнули дати знання якнайбільшій кількості молоді. Із новоприбулими префект проводив співбесіду: «отведывал память и остроумие». Після тестування він відправляв прибулого до того чи іншого класу.

Уроки (лекції) тривали 1 годину. З 8 ранку до 6 вечора всього було 8 уроків з перервою на 2 години. Організацією навчання займався префект, який мав право контролювати уроки й знання студентів. У грамматичних класах учителеві призначали помічника зі старших студентів – аудитора. Були й інші посади серед студентів: дзвінник – будив бурсаків і дзвонив на початку і в кінці уроку; калефактор – за наказом учителя виконував дрібні покарання.

Щосуботи учні граматичних класів складали своєрідний іспит з матеріалу, пройденого за тиждень, – суботівки. У кінці року на основі поточного контролю виставляли річні оцінки. Студентів, які погано навчалися, не відраховували, їх просто не переводили до старшого класу. Тим, хто скінчив навчання, видавали атестат за підписами ректора й префекта. В атестаті зазначалося: скільки навчався студент, у яких класах, які науки опановував, які мав успіхи; також оцінювалися його моральні якості та ставлення до товаришів-студентів. Важливим складником навчального

процесу вважали диспути, які поділялися на ординарні, де захищалися «малі дисертації», й урочисті, публічні, де студенти захищали свої філософські чи богословські дисертації перед опонентами.

Освіта в академії розглядалася не лише як набуття певної суми знань, але і як засіб формування національної свідомості, патріотичних почуттів, громадянської відповідальності, власної гідності. Виховні засади тут ґрунтувалися на давніх українських традиціях, християнській моралі, досвіді вітчизняної педагогічної думки й новітніх її досягненнях у західних країнах, які з'являються в епоху Відродження та Нового часу.

Багато працював над питаннями виховання молоді Петро Могила, свої роздуми із цього приводу він виклав насамперед у праці під назвою «Антологія, сиріч молитвы і поученія душеполезная. В душевну ползу спудеов и всіх благочестивих любомолитвених». Визначаючи мету створеної ним Лаврської школи, П. Могила записав: «Аби молодь у справжній побожності, у звичаях добрих і науках вільних навчена була». Ці поняття він розвинув в «Антології» в цілісну гармонійну систему виховання, завдяки якій учні залишали академію освіченими людьми, добре вихованими, вірними ідеалам Вітчизни й віри.

Отже, зберігаючи традиції українських братських шкіл, Києво-Могилянська академія своєю структурою, обсягом і змістом навчання відповідала вимогам, що ставилися перед європейською вищою школою. Академія стала своєрідним феноменом української культури XVII–XVIII ст., створила підвалини для подальшого розвитку вищої освіти в Україні.

Свічкарь А.
НТУ «ХПІ»

УТРИМАННЯ СТУДЕНТІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У XVIII ст.

Успішне навчання студентів багато в чому залежить від рівня їхнього матеріального забезпечення. Для кожного студентського покоління цей рівень і засоби його досягнення різняться. Мені, студентці І курсу,

цікаво дізнатися, чим відрізнялось утримання студентів XVIII ст. від життя моїх сучасників.

Здобувати освіту багатьом студентам Києво-Могилянської академії доводилось у скрутних матеріальних умовах. Переважна більшість їх мала всі підстави іменувати себе «злиденною братією». Частину студентів – найбідніших і сиріт – академія забезпечувала гуртожитком (бурсою). Першу дерев'яну бурсу збудував у 30-і роки XVII ст. Петро Могила, другу – 1729 р. «коштом» митрополита Йосафа Кроковського. До нашого ж часу зберігся будинок бурси 1778 р., який неодноразово перебудовували (нині це Департамент доуніверситетської підготовки та приймальна комісія НаУКМА).

У старій бурсі, збудованій ще Й. Кроковським, були складні умови для життя. Від холоду, сирості й тісноти бурсаки часто хворіли й помирали. Іноді вони, щоб зігрітися, розбирали міську огорожу з великих дерев'яних колод і несли до бурси. Студенти не мали стипендії, тому в літній час наймалися на роботу. Іноді «спудеї» одержували копійки за участь у митрополичому хорі, читання псалмів і «втішних речей» над покійниками, складання панегіриків знатним особам. Але найбільша частина бурсаків просто просила милостиню. Найбільш надійним способом добування потрібних коштів були кондиції, коли студенти навчали дітей у багатих сім'ях і за це одержували плату харчами або можливість жити на квартирі у своїх учнів. Ще можна було заробити таким чином: 1) у бурсі утримували кількох жебраків, які підтримували студентів своїм «жебрацьким коштом», а за це студенти готували їх до вступу до академії; 2) дозволялося під час виконання завдань із латини викликати на змагання заможніших і не тільки товаришів; той, хто викликав, зазначав у зошиті, що він хотів би одержати в разі перемоги: свічку, зошит тощо.

Становище студентів, які жили в Малій бурсі (приміщення однієї з приходських церков Подолу), часто ускладнювалося недоброзичливим ставленням до них настоятелів і дяків. Але вже у другій половині XVIII ст. життя бурсаків покращилося: митрополит Гавриїл Кременецький заповів академії 58 425 руб. сріблом, і 1784 року із цієї суми було призначено щомісячну стипендію. Також, за розпорядженням протектора

академії С. Мисловського, учням молодших класів почали варити щодня борщ, купили їм кожушки й чоботи. Дещо було зроблено для поліпшення становища лікарні: на утримання хворих виділяли по 3 коп. на день.

Отже, тільки невичерпна жадоба знань, мужність і наполегливість допомагали українській молоді долати на тернистому шляху науки неймовірні труднощі: злидні, голод, холод, хвороби, принизливе становище прохачів. І, порівнюючи становище студентів XVIII ст. зі студентами сьогодення, я розумію, що мені дуже пощастило навчатися в наш час!

Сафонова Е.
НТУ «ХПІ»

ПРОСВІТНИЦЬКИЙ АБСОЛЮТИЗМ ГАБСБУРГІВ і ЙОГО ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ XVIII ст.

Наприкінці XVIII ст. українські землі у складі Австрійської імперії здобули неоціненний досвід суспільно-політичних і соціально-економічних реформ, які змінили обличчя країни. Династія Габсбургів бачила в західноукраїнських землях насамперед джерело для поповнення державної скарбниці й армії. Але водночас вони під впливом складних внутрішніх політичних і соціально-економічних процесів та зовнішніх впливів змушені були подбати про забезпечення там хоча б елементарної соціальної справедливості й порядку.

Марія-Терезія та її син Йосиф II проводили «модну» тоді серед європейських монархів політику просвітницького абсолютизму. Політику абсолютизму (продукт просвітництва) було спрямовано на здійснення часткових реформ, аби пристосувати феодально-абсолютистський устрій до умов розвитку капіталістичних виробничих відносин. За його основу взято ідею «освіченого монарха», здатного перебудувати суспільство відповідно до порад філософів. Мета нової політики – покращити матеріальне становище населення, стабілізувати соціально-економічну ситуацію і зміцнити імперію, модернізувати управлінську систему (замінити місцеву шляхту на імперських чиновників). Реалізувати все це намагалися завдяки таким реформам, як:

1. Адміністративна: поділ Королівства Галичини й Лодомерії на округи (столицею призначено Львів), очолювані старостами; старости підпорядкувалися губернаторові краю, якого призначав імператор; містами управляли магістрати, призначені імперською адміністрацією; органами самоврядування стали міські ради; вищим представницьким органом краю був сейм, провідні позиції в якому посідала польська шляхта; замість польських законів запроваджено загальноімперські.

2. Аграрна реформа: складено «Інвентарі», до яких вносили повинності селян і розміри податків, які вони мали сплачувати; землевласникам було заборонено збільшувати повинності порівняно із зафіксованими; заборонили тілесні покарання селян, суботню й недільну панщину, остання обмежувалася трьома днями на тиждень. Селян звільнено від особистої залежності, вони здобули певні громадські права: брати шлюб, навчати дітей у школах, право на самоврядування тощо. 1789 року панщину взагалі було скасовано (але відновлено після смерті Йосифа).

3. Релігійна реформа: церква підпорядковувалася державі; римо-като-лицька та греко-католицька церкви визнано рівноправними; греко-католики здобули рівні з католиками права на державну службу; визнано рівні права євреїв із представниками інших віросповідань.

4. Освітня реформа: у Відні створено генеральну греко-католицьку семінарію («Барбареум»); відновлено діяльність Львівського університету (1784), де відкрито Руський інститут з українською мовою навчання; створено мережу державних початкових шкіл із рідною мовою навчання.

Реформи Австрійської імперії доби «просвітницького абсолютизму» – модернізація системи правління та внутрішньої політики – були зроблені для того, щоб уникнути потенційних проблем. На той час реформаторська діяльність Марії-Терези та Йосифа II була прогресивним явищем, добре вплинула на становище українського населення та його культурний розвиток, тому викликала в західноукраїнському суспільстві почуття вдячності. Однак незабаром прогресивні нововведення було зведено нанівець наступними правителями. Уважаємо, що головною причиною цього була неготовність насамперед влади до таких реформ. Якщо б реформи продовжувалися далі, то це могло призвести до розпаду імперії.

Солодкіна В.
ХНУ ім. В. Н. Каразіна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ СЛОБІДСЬКИХ ДВОРЯН (1785–1819 рр.)

Питання про походження родів слобідських дворян є одним із доволі складних для дослідника, адже документальні свідчення уривчасті й не завжди правдиві, тому доводиться вивчати родинні перекази й суперечливі ідентичності. Проте це питання слід з'ясовувати, адже після видання Катериною II «Жалуваної грамоти» на теренах Слобожанщини з'являється на перший погляд однорідне дворянство, до складу якого ввійшли й козацькі старшини, і московські дворяни, і навіть невелика кількість іноземців.

В історіографії цій проблемі було приділено недостатньо уваги, оскільки дослідники акцентують насамперед на минулому тих родин, які можуть похвалитися козацьким корінням, хоча є велика кількість робіт, присвячених міжетнічним відносинам (В. Л. Маслійчук та ін.). Звичайно, цю проблему досліджували і в інших регіонах. Так, монографія В. Михайловського «Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст.» змусила нас замислитися: а чи можна назвати «еластичним» слобідське дворянство?

Джерелами цієї праці є рукописна «Родословна книга дворянства Харківського намісництва» (частини I, II, III, IV, VI, які збереглися); опубліковані А. Парамоновим документи Державного архіву Харківської області «Родословная книга потомственных дворян Харьковской губернии»; опубліковані списки козацької старшини 1760-их років, за якими вдалося реконструювати походження деяких дворянських родин. На основі джерел складено базу даних у програмі Microsoft Access, куди ввійшли відомості про майже 500 родин. Установити походження деяких із них вдалося точно, а деяких – лише приблизно. Однією з перешкод було те, що інколи претенденти надавали як докази лише відомості про особисту військову службу в чинах Російської імперії, а за цим неможливо було визначити, ким були їхні предки.

Ми встановили, що серед предків слобідських дворян переважають козацькі старшини, після них – російські службовці. У четвертій частині (іноземні роди) описано поляків, молдаван, греків і грузинів, проте не знайдено прикладів етнічних конфліктів. Як засвідчує попередній період, іноземці могли бути прийняті до місцевої еліти (росіянин Шилов, який став зятем козацького полковника й узяв собі прізвище Шидловський), а могли відбуватись і конфлікти (як у випадку молдаванина Караймана-Куликовського). Також трапляються свідоцтва про презирливе й агресивне ставлення московітів до козацької старшини. Цікаво, що в наступні 100 років після нобілітації найвпливовішими родинами на Слобожанщині залишаються саме нащадки козацької старшини.

Висновок: процес нобілітації, надавши рівні права нащадкам козаків і московітів, сприяв об'єднанню різної за походженням еліти. Слобідська «еластична спільнота» ввібрала прийшлі елементи й перетворилася на об'єднане дворянство, проте роль лідерів у регіоні все ж таки зберігали нащадки козацьких старшин.

Ревуженко С.
НТУ «ХПИ»

ДЕТСКАЯ МОДА В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ XIX в.

В последние десятилетия огромный интерес у исследователей вызывает социальная история, важной деталью которой является история моды, прежде всего моды, распространённой среди дворянских детей, а также среди детей из среды просвещённого купечества, интеллигенции, разночинцев и мещан. Детская мода долгое время подражала моде взрослой. Копировались фасоны и отделки, шились корсеты и сюртуки. Костюм ребёнка должен был соответствовать социальному положению родителей. При отсутствии самого понятия «детский костюм» часто не делалась разница и между одеждой для мальчиков и девочек. Настоящим феноменом детской моды XIX в. можно считать платье – универсальный наряд для детей любого пола, который носили до 5–6 лет. Мальчикам отращивали длинные волосы, которые не стриглись до подросткового возраста, а также завязывали банты. Детьми подобная мода воспринималась абсолютно естествен-

но, так как в XIX в. тема полового воспитания считалась запретной и вплоть до старшего школьного возраста ребёнок не задумывался о своей половой принадлежности и гендерных особенностях.

Нижнее детское бельё шили из хлопковых тканей. Бельё делали белым и очень затейливым. Достигалось это качеством тканей, аккуратностью исполнения, сложностью и обилием вышивки, кружева, лент. Главной частью нижнего белья и для девочек, и для мальчиков была рубашка. Ночная опускалась до щиколотки, дневная – до бёдер. Рубашки имели длинный рукав с узким манжетом, летние рубашечки шили без рукавов.

С первой четверти XIX в. юные дворяне обоих полов начали носить «матроску», соединившую в себе удобство, функциональность и элемент романтики. На рубеже XIX–XX вв. костюмчики-матроски носили мальчики и девочки с трёхлетнего и до юношеского возраста. Обязательными были галстук и изображение якоря.

В конце 40-х гг. XIX в. появилась некоторая вольность в одежде подростков, которая уже не повторяла досконально взрослую. Мальчики стали носить длинные трубкообразные штаны, длиннополый сюртук, отделанный шнуром и шапку с козырьком, позаимствованную из военной формы. Впоследствии в дореволюционной России уважительное отношение ко всякого рода униформам усилилось и в полной мере повлияло на детскую моду. Не избежала сложившейся традиции форма для учащихся школ, гимназий, училищ. Мальчики обязательно надевали форму в театр, в гости, на детские праздники и балы.

Красивой и удобной была детская обувь. В торжественных случаях детям надевали белые чулки и изящные туфельки с перепонкой (с 70-х годов XIX ст.). Их впервые предложил знаменитый французский обувной мастер Пине (отсюда и сохранившееся до наших дней название «пинетки»). В конце XIX в. стали модными мягкие, облегающие ногу мальчуковые сапожки из лучших сортов кожи. Окончательно детский стиль сформировался к концу XIX века.

Таким образом, изучение истории моды позволяет понять исторические истоки современных модных направлений, осознать, что история моды – важнейшая составляющая социальной истории нашей страны, её культуры.

Коханов С.
ХНУРЕ

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ РУП)

Здобуття незалежності Україною стало логічним завершенням багатовікових змагань українського народу за свою державність. Невід'ємним складником державотворення є процес формування багатопартійної системи, утворення політичних партій, що сповідують різні ідеології та пропонують свої шляхи вирішення нагальних проблем суспільства. В історії України були періоди функціонування власної партійної системи, тому дослідження історичної традиції має теоретичне й практичне значення для сьогодення. У цьому плані цікавим є аналіз діяльності Революційної української партії (РУП) – першої з українських соціал-демократичних угрупувань початку ХХ ст.

Національні інтереси України на початку ХХ ст. вимагали виведення визвольного руху на якісно новий політичний рівень. Реалізація цих інтересів залежала від того, у якій формі (незалежної чи автономної) Україна набуде державного статусу. Українська соціал-демократія під час першої російської революції мала вторинний характер, відчуваючи ідейний та організаційний тиск російських соціал-демократів. Але українські соціал-демократи більше орієнтувалися на селянство, їх соціальна база – соціалістична течія громадівського руху.

Першою в Наддніпрянській Україні у м. Харкові Д. Антонович, М. Русов, Н. Порш, С. Петлюра, В. Винниченко заснували РУП, до якої увійшли вільні громади восьми міст, представники радикальної, соціал-демократичної, соціал-революційної течій політичного руху. Політичною програмою РУП стала робота М. Міхновського «Самостійна Україна», назва якої говорить про реалізацію ідеї державності у формі незалежної самостійної Української держави. Однак ідея самостійності України не знайшла широкої підтримки ні в партії, ні в Україні загалом. Поступово РУП відмежовується від ідеї самостійності, а з остаточним переходом на соціал-демократичні позиції зовсім відмовляється від цієї ідеї, про що

свідчить «Нарис програми РУП». «Нарис» закликав до перетворення Росії на федеративну республіку й установлення в Україні автономії. Проте прихильники самостійності заснували Українську народну партію (УНП) і відчайдушно продовжували пропаганду своєї ідеї. Погляди самостійників відбито в програмі УНП, новацією якої було визначення політичного устрою України як президентської республіки на федеративних засадах. Допускалася й автономія як етапний період на шляху до самостійності.

Наступним етапом розвитку ідеї державності в середовищі РУП став «Проект програми РУП», затверджений у грудні 1905 р. на з'їзді партії як програма, у якій визначено повноваження загальнофедеративних органів влади й набагато детальніше відтворено функції органів влади автономної України.

Отже, створення українських партій ознаменувало перехід до вищої політичної стадії визвольного руху, одним із завдань якого було вирішення проблеми державності України. Політична програма українських соціал-демократів не була завершеною. Теза про самостійність України стає ідеалом без деталізації його досягнення. Національне питання (форма майбутнього державного устрою України та проблема самостійності партійної організації) стало причиною розколу партії, що значно перешкоджало поширенню її впливу в суспільстві. Це унеможливлювало й згубно впливало на створення єдиного українського національно-визвольного руху. Однак теоретичні розробки ідеї державності українськими політичними партіями початку XX ст. стали підґрунтям, на якому базувалося її втілення в життя в період Української революції 1917–1920 рр. та на основі якого розвивався національно-визвольний рух 20–80-х рр. XX ст. і, нарешті, було здобуто незалежність України.

Безбожная Т.
НТУ «ХПІ»

НИКОЛАЙ II РОМАНОВ В ДНИ РЕВОЛЮЦИОННЫХ СОБЫТИЙ

На российский престол император Николай II взошёл в 26 лет осенью 1894 г. в результате преждевременной смерти отца. За период прав-

ления Николая II Российская империя проводила активную внешнюю политику, которая часто была неудачной. В частности, проиграна война с Японией в 1904–1905 гг. Экономическое развитие Российской империи в эти годы было неоднозначным: экономическую депрессию начала XX в. сменил рост промышленного производства в 1909 г. В 1913 г. по всей империи в торжественной обстановке праздновали трёхсотлетие пребывания дома Романовых на российском престоле. Власть императора многим современникам казалась непоколебимой, однако через несколько лет монархия в России пала, что стало толчком для становления вначале автономного, а затем независимого Украинского государства в период последующих революционных событий. Вступление России в 1914 г. в Первую мировую войну, которая приняла затяжной характер, привела к обострению назревших в стране проблем. В августе 1915 г. император принял на себя звание верховного главнокомандующего и прибыл в ставку, в Могилёв.

23 февраля 1917 г. в Петрограде произошли беспорядки, вызванные слухами о недостаче хлеба. Начались события, вошедшие в историю как Февральская революция. Императора известили о них только 25 февраля. Отречение от престола Николая II произошло 2 марта 1917 г. – сначала в пользу своего сына, а затем – в пользу великого князя Михаила Александровича, также отрёкшегося от престола. Самодержавие в России пало. 8 марта Николай II издал прощальный приказ войскам с призывом подчиняться Временному правительству.

Уже с 9 марта по 1 августа 1917 г. Николай Романов, его жена и дети жили под арестом в Александровском дворце Царского Села. В конце марта министр Временного правительства П. Н. Милюков пытался отправить Николая и его семью в Англию на попечение императора Георга V, на что было получено предварительное согласие британской стороны; но в апреле, вследствие нестабильной внутриполитической ситуации в самой Англии, король предпочёл отказаться от такого плана (согласно некоторым свидетельствам, вопреки совету премьер-министра Ллойда Джорджа). Ввиду усиления революционного движения и в Петрограде, Временное правительство, опасаясь за жизнь арестантов, решило перевести их вглубь России, в Тобольск. Им разрешили взять из дворца необхо-

димую мебель, личные вещи, а обслуживающему персоналу предложили по желанию сопровождать их к новому месту размещения и дальнейшей службы. Семья Романовых разместилась в специально отремонтированном к их приезду доме губернатора. Режим охраны здесь был гораздо более лёгкий, чем в Царском Селе. Семье разрешили ходить через улицу и бульвар на богослужение в церковь Благовещенья. Семья вела спокойную, размеренную жизнь. После прихода к власти большевиков ВЦИК в начале апреля 1918 г. санкционировал перевод Романовых в Москву с целью проведения суда над ними. В конце апреля 1918 года арестанты были перевезены в Екатеринбург, где для размещения Романовых был реквизирован особняк Ипатьева, ставший «домом особого назначения». Судьба бывшего императора и его семьи решалась на высшем уровне большевистского руководства. Николай Романов, Александра Фёдоровна, их дети, доктор Боткин и три человека прислуги были расстреляны в ночь с 16 на 17 июля 1918 г.

Грезенталь А.
НТУ «ХПІ»

ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА у ТВОРЕННІ ДЕРЖАВНОСТІ

Лютнева революція 1917 р. створила сприятливі умови для розвитку національно-визвольного руху пригноблених народів Російської імперії. Головною перешкодою на шляху розв’язання національного питання була політична діяльність Тимчасового уряду. У роки панування радянської влади ці питання замовчувалися. Але після здобуття незалежності було «ввімкнено зелене світло» для істориків, політологів і письменників. І донині відкривають нові факти життя й політичної діяльності В. Винниченка. На основі нових даних написано багато статей і книг про Володимира Кириловича, серед них – роботи Ю. Бойка, С. Процюка; важливою є праця самого Винниченка «Відродження нації».

Напередодні революції, на думку В. Винниченка, в українському русі іс-нувало три основні «орієнтації»: «на руську ласку», «на німецький

штик» і «на свої сили». Ситуація кардинально змінилася з початком Лютневої революції в Росії. Із перших її днів національні сили в Україні згуртувалися, і виник загальноукраїнський громадсько-політичний центр, покликаний очолити масовий народний рух, – Українська Центральна Рада, виконавчим органом якої був Генеральний секретаріат (уряд), очолений В. К. Винниченком.

Перші кроки революції зумовили плекання в українському русі великих надій, відпали всі способи досягнення свободи, окрім орієнтації на російську демократичну революцію. Противагою самостійності українські соціалісти вважали автономію в складі Російської республіки. На думку В. Винниченка, така форма організації українського життя, «такі скромні, такі невеликі заходи» змогли б примирити вірність революції та хвилю зростання національної свідомості, що швидко набирала сили в суспільстві.

Голова уряду вів активне громадське життя в тогочасному Києві та в Україні в цілому. Він був одним з авторів чотирьох універсалів та інших конституційних і політичних документів Центральної Ради, натхненником усіх селянських, військових і політичних з'їздів 1917 р. Але для здобуття самостійності України цього було замало. Не сама по собі прихильність до держави була помилковою. Центральна Рада, на переконання В. Винниченка, виявилася недостатньо соціалістичною, не зрозуміла потреби побудови саме «робітничо-селянської» держави, а тому не могла протиставити нічого дієвого більшовицькій пропаганді.

Кожна людина має право на помилку. Володимир Кирилович не був винятком. На ньому значною мірою лежить провина за те, що в революції 1917–1920 рр. Україна не змогла стати незалежною самостійною державою. Він не лише послідовно руйнував основи державності в перші місяці існування УНР, активно готував й очолив Національний союз та повстання проти гетьмана П. Скоропадського, який, незважаючи на всі помилки та прорахунки, за короткий проміжок часу зумів зробити для організації державних інституцій незрівнянно більше, ніж його попередники-соціалісти, але й кинув очолювану Директорію та армію, коли побачив, що маси прислухаються лише до критичної частини його ідей і не прий-

мають того, що здавалося письменникові-політику конструктивним. В. Винниченко постійно намагався знайти компроміс між українським соціалістичним рухом і більшовиками, які були йому духовно часто ближчими, ніж такі українські соціалісти-самостійники, як С. Петлюра.

Після поразки чергової спроби здобуття Україною самостійної державності В. Винниченко опинився у вимушеній еміграції, де його життя перетворилося на справжню трагедію. Утомившись від політики, він присвятив себе літературній праці, мистецтву, науці й філософії. Але, незважаючи на власні невдачі й прорахунки, В. Винниченко залишається одним із головних творців державності в 1917–1920 рр. Його здобутки важливі й цінні для нас.

Шелест М.

ПВНЗ «ІСМВ «ХК» ФОРМУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Розвиток української дипломатії на сучасному етапі не може здійснюватись успішно без вивчення історичного досвіду міжнародної діяльності України, її дипломатичної служби в добу Центральної Ради (ЦР). Цей досвід сьогодні має важливе значення у визначенні змісту зовнішньої політики України, формуванні характеру її зовнішніх стосунків.

Відомий історик С. Томашівський зазначав: «Перші початки нової української дипломатії мали національний, недержавний характер». Тому після підписання перших двох універсалів у складі уряду України виник Генеральний секретаріат міжнаціональних справ на чолі із С. Єфремовим, пізніше його очолив О. Шульгін.

Першим виходом УНР на міжнародну арену було підписання Брестської мирної угоди 1918 року. До складу української делегації, яка прибула до Брест-Литовська, входили В. Голубович, О. Севрюк, П. Полоз, С. Остапенко, М. Левицький і М. Любинський. Саме після оформлення цього документа більшість країн Брестського миру визнали Україну як повноправного члена міжнародних відносин. На початку 1918 р. УНР видало «Проект організації Народного Міністерства Справ Закордонних», де було

визначено головні напрямки його роботи та структура його центрального апарату. Центральна Рада 1918 року відрядила перших українських послів до Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Румунії.

М. Грушевський закликав до встановлення міжнародних відносин з усіма сусідніми країнами: «Не зв'язуючись ніякими симпатіями чи антипатіями <…>, брати все й у сфері міжнародних зв'язків колишньої Російської держави, і нових зв'язків із Центральними державами і поза ними». Першою спробою встановлення української дипломатичної установи за кордоном було створення представницького органу УНР у Швейцарії.

Перші закордонні відомства не мали чіткої оформленості через брак коштів і професійних кадрів. Тому лише навесні 1918 року запроваджено закон «Про закордонні установи Української Народної Республіки». Згодом у Німеччині, Австро-Угорщині, Болгарії й Туреччині організовано посольства І розряду. Їх очолили найбільш досвідчені й підготовлені українські дипломати. Центральна Рада також почала формувати дипломатичне представництво іноземних держав, тому що Україна на той час уже мала досить широке коло міжнародних контактів. Міністерство закордонних справ заснувало прес-бюро та його філії у Відні, Берліні, Парижі, Лондоні, Римі, які надавали європейському суспільству широку об'єктивну інформацію про Україну та проблеми її державного будівництва.

Важливим кроком було створення консульського відділу на чолі з О. Суховерським, на базі відділу планувалося формування 68 консульських установ у 23 країнах світу. В Україні працювали консульські установи Англії, Бельгії, Данії, Іспанії, Італії, Норвегії, Персії, Португалії, США, Франції, Швейцарії, Швеції. В Одесі були віце-консульства Іспанії, Персії та Греції. До діяльності тодішніх українських дипломатів обов'язково входили дипломатичні місії, які надсилалися до Грузії, Вірменії, на Дон і Кубань, а також до Румунії та Швейцарії.

Отже, ще за часів Центральної Ради було закладено основи української національної дипломатії, сформовано її перші структурні органи, прийнято законодавчі акти, які визначали діяльність дипломатичної служби Української Народної Республіки.

Бритков О.
НТУ «ХПІ»

НЕСТОР МАХНО ЯК АВТОР ТЕОРІЇ ШВИДКОПЛИННОЇ ВІЙНИ

Нам дуже важливо розуміти, що в багатьох науках, зокрема у воєнній, наші співвітчизники досягли значних успіхів. У цій праці я хотів би розповісти про те, що саме українець був автором теорії швидкоплинної війни, яку пізніше назвали бліцкригом.

Бліцкриг – теорія ведення швидкоплинної війни, згідно з якою перемога досягається в терміни, що обчислюються днями, тижнями або місяцями до того, як противник зможе мобілізувати й розгорнути свої основні воєнні сили. Однією з основних особливостей бліцкригу є взаємодія різних видів військ. Наприклад, під час Другої світової війни це була взаємодія танків і піхоти. Ця тактика вдосконалювалася й у сучасному вигляді стала основною у веденні війни. Оскільки нині війни мають переважно локальний характер, вона особливо зручна. Першим, хто розробив цю тактику, уважається Альфред фон Шліффен, командувач головного штабу німецьких військ (1905), а застосували її на початку Другої світової війни німецькі генерали. Але мало хто знає, що незалежно від Шліффена розробив і першим застосував на практиці тактику блискавичної війни Нестор Махно, український анархо-комуніст часів громадянської війни.

Н. Махно відкинув панівну тоді тактику позиційної війни на захоплення й утримання території. Уперше у ХХ ст. саме він вів лише маневрову війну. Створивши партизанський загін та ще й у степовій Україні, де немає лісів і неможливо сховатися надовго, Махно був змушений сам розробити й тактику бою, й оперативні прийоми. Розробляв він їх не в кабінеті, а під час безперервних вдалих і невдалих боїв з австро-угорцями й німцями 1918 року.

Для Махна як партизана були виключені затяжні бої: протягом такого бою до супротивника підходило підкріплення. Через це Несторові Івановичу доводилося маневрувати доти, поки він не знаходив загін противника, який міг знищити швидко. Життя навчило його оперативного мистецтва швидше й краще, ніж у військовій академії. Спосіб бити супроти-

вника частинами для Махна був єдиним можливим. Крім того, махновці вирішили встановити станковий кулемет «Максим» на тачанці в зібраному вигляді, готовим до негайного вогню й одержали бойову техніку, здатну дуже швидко пересуватися й вести щільний вогонь. У тій війні, яку Махно нав'язував своїм супротивникам, вони не встигали будувати укріплення, оскільки просто не знали, де й у якому місці Махно з'явиться. Бої відбувалися на відкритій місцевості або в населених пунктах. І ось тут спішне зведення в одне місце великої кількості кулеметів плюс негайне зведення до цього місця бійців-кавалеристів дало абсолютно нову якість бою, і Махно в такий спосіб винайшов нову тактику, здатну різко скоротити втрати своїх військ під час атаки. Перед супротивником, якого потрібно було атакувати, з'являлися десятки кулеметних тачанок і, розвернувшись, вели вогонь. Уцілілий супротивник або залягав у полі, або відразу починав бігти. Ворогові було не до стрілянини: у цей момент кавалерія Махна його й атакувала. Тачанками Махно розв'язав тактичну проблему, яку в I та II Світових війнах зміг вирішити тільки танк. Звичайно, укріплені тачанками позиції атакувати було неможливо, але ж їх і не було! Своїм маневруванням Махно забезпечував їх відсутність: не давав супротивникові часу їх побудувати. Тобто цей командир вирішував бойові завдання не тільки на тактичному, але й на оперативному рівні одночасно.

Отже, Нестор Махно був першим, хто обґрунтував і використав тактику бліцкригу. Але його воєнні результати та ідеї за кордоном були невідомі, тому що воював він всередині Росії й із зовнішнім ворогом не стикався. Але й вітчизняні генерали не наслідували його вчення, оскільки в Радянському Союзі він був оголошений бандитом і сприймався радянською владою негативно.

Яковенко Т.
НТУ «ХПИ»

ЛЕСЬ КУРБАС – ВЫДАЮЩИЙСЯ УКРАИНСКИЙ ТЕАТРАЛЬНЫЙ ДЕЯТЕЛЬ (к 125-летию со дня рождения)

В истории нашего государства есть множество великих, неординарных личностей, являющихся славой и гордостью украинского народа.

Александр-Зенон Степанович Курбас занимает достойное место в их плеяде. Режиссёр-реформатор, основатель романтичного «философского» театра со светлым названием «Березиль» (сегодня – Харьковский государственный академический украинский драматический театр им. Т. Г. Шевченко), он стал жертвой сталинского режима и был расстрелян как «враг народа».

В своих спектаклях Л. Курбас рисовал вселенную, где главным становилось особенное отношение к жизни человека во всех её противоречиях. Однако после свёртывания политики «украинизации» его обвинили в «украинском национализме», в «националистических извращениях», в том, что театр «Березиль» как «вредительская организация» «не смог занять соответствующее место в создании … советского искусства». Все эти обвинения отражены в стенограмме заседания Коллегии Народного комиссариата просвещения УССР от 5 октября 1933 г., на котором беспощадно клеймили великого режиссёра. Только 4 актера труппы – Иван Марьяненко, Иосиф Гирняк, Борис Балабан и Роман Черкашин – отважились выступить в защиту мастера. Остальные молчали, боясь за собственную жизнь и карьеру. Л. Курбас держался с присущим ему достоинством и мужеством, прекрасно осознавая свою обреченность. В протоколе заседания, впервые обнародованном только в 1989 г., подчеркнут окончательный вердикт: «Снять Леся Курбаса с работы художественного руководителя и директора театра «Березиль». 25 декабря 1933 г. Лесь Курбас был арестован. В начале марта 1934 г. его перевезли в тюрьму г. Харькова на Екатеринославской улице (ныне – улица Полтавский шлях). «Березильцы» догадывались об этом. Супруга Л. Курбаса – балерина и актриса Валентина Чистякова – именно по этой улице носила кому-то передачи. «Кому? Не говорила, – расскажет позже Роман Черкашин, – но было ясно, что этот «кто-то» – её муж... Иначе вряд ли достало бы сил и мужества у этой хрупкой и нежной женщины выстаивать длиннющие очереди к тюремным воротам».

В октябре 1936 г. Л. Курбас был выслан на строительство Беломорско-Балтийского канала, затем переведен в Соловецкий лагерь особого назначения и согласно постановлению Особой тройки расстрелян 3 ноября 1937 г. (хотя семью официально известили о том, что Александр

Курбас умер 15 ноября 1942 г. в возрасте 55 лет от кровоизлияния в мозг). Место расстрела и место захоронения выяснить не удалось.

В 1957 г. В. Н. Чистякова получила извещение: «Определением Военного трибунала Северного военного округа от 31 января 1957 года дело … вашего мужа – Курбаса Александра Степановича … прекращено из-за отсутствия состава преступления». А немного спустя она получила справку из Харьковского областного суда: «Дело по обвинению Курбаса Александра Степановича пересмотрено Президиумом Харьковского областного суда 19 апреля 1957 года. Постановление Судебной тройки при Коллегии ГПУ СССР от 9 апреля 1934 года относительно Курбаса А. С. аннулировано …».

Таким образом, была восстановлена историческая справедливость. Выдающегося украинского режиссёра реабилитировали посмертно. Для сегодняшнего поколения молодых людей Лесь Курбас – не только творец и гениальный представитель украинского искусства, но и пример несгибаемого характера, духовного величия и благородства.

Леонова К.
НТУ «ХПИ»

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Сталінсько-більшовицький режим об’єктивно продовжив справу форсованої індустріалізації та забезпечив прискорене входження країни в індустріальне суспільство. «Ми відстали від передових країн на 50–100 років. Ми повинні пробігти цю відстань за десять років. Або ми зробимо це, або нас зімнуть», – говорив Сталін у доповіді 1931 р.

Господарство в цілому перебувало на доіндустріальній стадії розвитку, тому XIV з’їзд ВКП(б) у грудні 1925 р. проголосив курс на індустріалізацію, основними цілями якої в СРСР було: 1) забезпечення економічної самостійності й незалежності СРСР; 2) ліквідація техніко-економічної відсталості країни, модернізація промисловості; 3) створення технічної бази для модернізації сільського господарства; 4) розвиток нових галузей промисловості; 5) зміцнення обороноздатності країни, створення військово-промислового комплексу.

Головними джерелами накопичення коштів для індустріалізації стали: «перекачування» коштів із села в місто; збільшення прямих і непрямих податків; внутрішні позики; розширення продажу горілки; збільшення вивозу за кордон нафти, лісу, хутра та хліба; неоплачена праця робітників й особливо селян; експлуатації багатьох мільйонів в'язнів ГУЛАГу; надвисокі темпи індустріалізації, які керівництво СРСР пояснювало потребою зміцнення обороноздатності країни перед збільшуваною зовнішньою загрозою. Тому першочергова увага приділялася розвиткові підприємств воєнного призначення, мілітаризації економіки, нарощуванню військового потенціалу СРСР. Так, на 1 січня 1932 р. у РККА нараховувалося 1 446 танків і 213 бронеавтомобілі, а на 1 січня 1934 р. – 7 574 танки і 326 бронеавтомобілів – більше, ніж в арміях Великобританії, Франції та нацистської Німеччини, разом узятих.

Унаслідок таких дій у роки довоєнних п'ятирічок у надто тяжких умовах тоталітарного режиму трудящі України створили могутню індустріальну базу, що за деякими показниками вивела державу на рівень економічно розвинутих країн світу. Почали давати промислову продукцію гіганти металургії: «Запоріжсталь», «Азовсталь» і «Криворіжсталь». Стали до ладу Краматорський машинобудівний, Луганський паровозобудівний, Макіївський, Дніпродзержинський та інші металургійні заводи. Кількість промислових підприємств за роки довоєнних п'ятирічок зросла в 11 разів. В Україні було побудовано 100 нових шахт. А найголовніше – республіка стала важливою металургійною, вугільною, машинобудівною базою Радянського Союзу. УРСР випередила за рівнем розвитку галузей важкої промисловості деякі західноєвропейські країни. Вона перебувала на другому місці в Європі (після Німеччини) за виплавленням чавуну, четверте місце у світі – за видобутком вугілля. За виробництвом металу і машин республіка випередила Францію та Італію, наздоганяла Велику Британію. За роки перших п'ятирічок удвічі зросла чисельність робітників. У 1930-ті рр. сформувалися національні українські робітничий клас і технічна інтелігенція.

Отже, індустріалізація призвела до колосальних зрушень. За роки перших п'ятирічок різко підвищився економічний рівень СРСР. Було створено сучасну важку промисловість. Незважаючи на величезні витрати, відсо-

ток щорічного приросту виробництва в середньому становив від 10 до 16 %, що було набагато вище, ніж у розвинених капіталістичних країнах. До кінця 1930-х рр. СРСР став однією з небагатьох країн, здатних виробляти будь-який вид промислової продукції, доступної в той час людству. Країна справді здобула економічну незалежність і самостійність.

Черняк Д.
ХНУРЕ

ХАРАКТЕР ОСНОВНИХ ОБВИНУВАЧЕНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ РЕПРЕСІЙ У 1937–1938 рр.

Уже виповнилося 75 років від початку масових політичних репресій у СРСР. 1937 і 1938 рр. увійшли в історію як роки масового терору, названі пізніше «великою чисткою», здійсненою органами НКВС СРСР під керівництвом правлячої партії. Сьогодні цей період потребує значної уваги істориків.

Мета цієї роботи – з'ясувати характер типових обвинувачень під час проведення репресій 1937–1938 рр.

Характер обвинувачень був одним із найважливіших чинників, що визначав реальну спрямованість репресій. Це питання також є принциповим у плані з'ясування мотивації дій органів держбезпеки, що «притягали» й «розкручували» людей, які становили певну або уявну загрозу владі. Згідно із тодішнім чинним законодавством, обвинувачення щодо заарештованих слід було визначати статтями Кримінального кодексу. У практиці ж радянської каральної системи 1930-х рр. користувалися відомчим підходом.

За специфічно-професійною термінологією органів державної безпеки фіксували обвинувачення:

1) «за політичним забарвленням». Тут були такі формулювання: а) належність до антирадянських політичних партій (троцькісти, праві, меншовики, анархісти, есери, кадети, монархісти тощо); б) «членство» в контрреволюційних буржуазних націоналістичних організаціях (українських, білоруських, вірменсько-дашнацьких, єврейсько-сіоністських, тю-

ркcько-татарських, фіно-карельських, грузинських, ін.); в) фашисти; г) церковники-сектанти; д) білогвардійці; е) за так званими «національними лініями» (польською, німецькою, фінською, румунською, харбінською, естонською, латиською, грецькою, болгарською, литовською тощо); є) колишні куркулі; ж) кримінальні злочинці («кримінальники»); з) інший контрреволюційний елемент;

2) «за характером злочинів». Виділено такі формулювання: а) шпигунство (німецьке, польське, латвійське, литовське, естонське, французьке, італійське фінське, румунське, грецьке, болгарське, іранське, угорське, чеське, японське тощо); б) зрада Батьківщини; в) терор (центральний і місцевий); г) диверсії; д) шкідництво; е) контрреволюційна повстанська діяльність; є) контрреволюційна (анти радянська) агітація; ж) інші злочини.

Серед репресованих у 1937–1938 рр. перше місце за політичним забарвленням «посідали» заарештовані за так званими національними лініями, їх частка становила майже третину від загальнопритягнутих (93 786 осіб – 31,3 %).

Порівняння даних за характером обвинувачень серед репресованих у ці роки засвідчує, що 1937 р. кількісно арешти за групами (у порядку зменшення показників) були такими: 1) за національними лініями; 2)колишні куркулі; 3) інші контрреволюційні елементи; 4) кримінальні злочинці; 5)учасники контрреволюційних буржуазних націоналістичних організацій; 6) члени антирадянських політичних партій; 7) фашисти; 8) церковники та сектанти; 9) білогвардійці. 1938 року цей порядок зазнав певних змін: 1) за національними лініями; 2) учасники контрреволюційних буржуазних націоналістичних організацій; 3) інші контрреволюційні елементи; 4) колишні куркулі; 5) члени антирадянських політичних партій; 6) білогвардійці; 7) фашисти; 8) церковники й сектанти; 9) кримінальні злочинці; 10) учасники воєнно-фашистської змови.

Отже, 1938 року зменшилася кількість заарештованих у 1,4 рази з 174 641 особи до 124 468 осіб та співвідношення показників арештів.

Сенченко С.
НТУ «ХПІ»

ПАКТ МОЛОТОВА-РІББЕНТРОПА

Договір про ненапад між Німеччиною та СРСР було підписано 23 серпня 1939 р. у Москві Йоахимом фон Ріббентропом і Головою Ради народних комісарів СРСР В'ячеславом Молотовим у присутності Сталіна й посла Німеччини Шуленберга. Документ був розрахований на 10 років. Угода спиралася на Рапалльський (1922) і на Берлінський (1926) договори, у яких ішлося про ненапад і відновлення дипломатичних відносин. Пакт гарантував нейтралітет СРСР у конфлікті Німеччини з Польщею та країнами Заходу й надавав можливість повернути втрачені Росією в Першу світову війну території. Таємний додатковий протокол визначав сфери взаємних інтересів обох держав у Європі. Договір утратив силу 22 червня 1941 р.

Із весни 1939 р. велися переговори між СРСР, Францією й Великою Британією на випадок агресії Німеччини, але вони були невдалі, бо Польща не дала пройти Радянській Армії. 21 серпня тристоронні переговори було перервано за ініціативою СРСР. Спочатку Німеччина й СРСР опрацьовували деталі економічної угоди. 19 серпня 1939 р. підписано німецько-радянський торговельний договір. Цього ж дня Сталін одержав гарантії підписання таємного протоколу, за яким визнавалися зони впливу Радянського Союзу на половину Польщі, Латвію, Естонію, Фінляндію, Бессарабію. За документом сторони брали на себе зобов'язання: погоджувати спільні дії; бути нейтральними у випадку війни однієї зі сторін проти інших держав; не приєднуватися до союзів, які прямо чи непрямо скеровані проти однієї зі сторін. Протокол складався з короткої преамбули і таких чотирьох пунктів: 1. У випадку територіально-політичної перебудови областей, які входять до складу Прибалтійських держав, північний кордон Литви одночасно є межею сфер інтересів Німеччини й СРСР. 2. У випадку територіально-політичної перебудови областей, які входять до складу Польщі, межа сфер інтересів Німеччини й СРСР буде приблизно проходити по лініям річок Нарви, Вісли та Сяну. Збереження незалежної Польщі та її кордонів буде остаточно з'ясоване протягом подальшого політичного розвитку. 3. Стосовно Південно-Східної Європи радянська сторона підкреслює зацікавленість у Бесарабії. Німецька ж сторона заяв-

ляє про незацікавленість у цих областях. 4. Цей протокол зберігатиметься обома сторонами в суворій таємниці.

17.09.1939 СРСР напав на Польщу. 21 вересня радянські й німецькі представники підписали формальний договір про координацію військових дій у Польщі. Через одинадцять днів після вторгнення СРСР до Польщі до секретного протоколу було внесено зміни договором про дружбу й кордони між СРСР та Німеччиною: Німеччині передано більшу частину Польщі, а Литва перейшла у сферу впливу СРСР. 8 жовтня 1939 р. узгоджено новий договір між Німеччиною та СРСР. Естонія, Латвія й Литва були змушені підписати Пакт про оборону та взаємну допомогу, який дозволяв розміщення радянських військ на їхній територіях. Цей договір став однією з причин, які призвели до початку війни, дали можливість Німеччині витримати торговельну блокаду з боку Великої Британії.

Брик Н.
НУЦЗУ

ЖИТТЯ ОСТАРБАЙТЕРІВ 1941–1942 рр.

Понад 60 років тому в Європі закінчилася Друга світова війна, у якій знищили один із найжорстокіших тоталітарних режимів XX ст. – німецький націонал-соціалізм. І хоча спливло багато часу, про ті події пам'ятає кожна мисляча людина, оскільки Друга світова війна не мала аналогів серед інших конфліктів в історії та залишила свій відбиток на геополітичній карті світу й на долях майже всіх людей, які мешкали в країнах – учасниках воєнних дій.

Актуальність теми зумовлено тим, що однією з найстрашніших трагедій Другої світової війни була доля радянських громадян, яких вивезли на роботи до Німеччини або які потрапили до концентраційних таборів. Використання іноземців в економіці Третього Райху було однією з найбільших суперечностей нацистської ідеології та практики під час війни. Особливо це стосувалося робітників зі Сходу – остарбайтерів, яких згідно з націонал-соціалістичною ідеологією вважали недолюдками. Про їх трагічну долю О. Довженко 26 листопада 1945 р. у своєму щоденнику писав: «Німці пограбували нас найлютішим чином: вони забрали до Німеччини наших дітей, велику кількість підлітків років по 12–13 вивезено для оні-

мечування й праці. <…> Фашисти завдали нашому нещасному народові тяжких ран <…> на майбутнє, і ми довго це відчуватимемо» .

Під час Другої світової війни на економіку нацистської Німеччини працювали мільйони іноземців. Для остарбайтерів було встановлено найгірші умови життя порівняно з іншими примусовими робітниками Європи. Радянські цивільні люди працювали у промисловості, сільському й домашньому господарствах Німеччини та були обмежені у праві щодо пересування; харчування, умови праці й медичного обслуговування були незадовільними та ставили людину на межу виживання. Із самого початку наших співвітчизників розглядали як військовополонених і лише під тиском міністерства озброєнь і боєприпасів прирівняли до цивільних. Остарбайтери не мали права без дозволу покидати трудові табори, знімати принизливий знак «Ост» тощо.

У Райху діяли організації, які намагалися полегшити тяжку долю остарбайтерів. Серед них було Українське національне об'єднання (УНО), яке опікувалося працівниками з Галичини й намагалося поширити свій влив на них. Німецька влада дозволила УНО тільки проводити концерти бандуристів для українських остарбайтерів. Позитивною для наших співвітчизників була діяльність Власівського руху: саме за сприяння генерала А. Власова остарбайтерів у січні 1945 року прирівняли до робітників із країн Західної Європи.

Незважаючи на погане харчування й недостатню медичну опіку, остарбайтери показали добрі результати роботи в той час, як радянські цивільні працівники знаходили час на дозвілля, яке складалося з читання книжок, газет і навіть іноді – із відвідування кінотеатрів.

Ясногор В.
НМетАУ

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СТАЛІНГРАДСЬКОЇ БИТВИ
(до 70-річчя битви на Волзі)

Сталінградську битву, яка відбулася з 17.07.1942 по 02.02.1943, пов'язують із початком корінного перелому у Великій Вітчизняній і Другій світовій війнах. Воєнні історики поділяють цей період на такі етапи: облога Сталінграда, бойові дії в місті та контрнаступ Червоної Армії.

Захоплення цього міста Гітлерові було важливим як економічно (бо послабляв економіку СРСР, зменшував постачання Червоній Армії), так і політично (з погляду пропаганди й ідеології): адже місто названо прізвищем Сталіна.

У Сталінградській битві брали участь війська Сталінградського, Південно-Східного й Донського фронтів, очолювані прославленими полководцями Червоної Армії: Маршалом Радянського Союзу С. К. Тимошенком, генерал-лейтенантом В. М. Гордовим, генерал-полковником А. І. Єрьоменком, генерал-лейтенантами К. К. Рокоссовським і М. Ф. Ватутіним. Фашистськими військами командував генерал-фельдмаршал Ф. Паулюс.

Як відомо, під Сталінградом розгромлено 22 німецькі дивізії (330 тис. чол.). Залишки 6-ої німецько-фашистської армії на чолі з Паулюсом здалися в полон (91 тис. чол.) Для Червоної Армії ця перемога була пов'язана зі значними втратами (близько 600 000 тис. чол., майже півтори тис. танків).

У чому ж полягає історичне значення цієї битви? По-перше, битва принесла нам перемогу, вона зломила в німців дух воєнної непереможної машини. По-друге, це безцінний досвід, набутий радянськими військами. За час цієї битви фашисти зазнали величезних утрат, які, за підрахунками фахівців, становлять близько 1,5 млн. осіб, або чверть від усього складу німецької армії, що воювала на радянсько-німецькому фронті. По-третє, це дало змогу нашій Червоній Армії перехопити стратегічну ініціативу у війні. По-четверте, розгром німецько-фашистських військ під Сталінградом мав велике міжнародне значення (остаточно знівельовано міжнародний престиж Німеччини). Сталінградська перемога мала великий морально-політичний вплив на учасників антифашистської боротьби, дала поштовх руху Опору в країнах Європи та Азії. Поразка великого стратегічного угруповання противника – серйозний удар по всьому блоку фашистських держав. Із гітлерівської коаліції вийшла Італія, почалися внутрішньополітичні кризи в Угорщині, Румунії та інших країнах-сателітах гітлерівської Німеччини. Японія була змушена відмовитися від планів активних дій проти Радянського Союзу. Серед правлячих кіл Туреччини посилилося прагнення зберегти нейтралітет.

Перемогу у Сталінградській битві вдалося здобути завдяки об'єднанню зусиль усіх народів СРСР, потужній економічній базі, безмежній стійкості бійців і командирів та їх високій бойовій майстерності. Серед Героїв Радянського Союзу, удостоєних цього звання за Сталінград, є представники десяти національностей, а серед захисників легендарного Будинку Павлова – дев'яти національностей. Батьківщина гідно відзначила подвиг наших військ у цій битві. Десятки тисяч воїнів відзначено державними нагородами, а 112 бійців і командирів стали Героями Радянського Союзу. У кінці 1942 р. Президія Верховної Ради СРСР заснувала медаль «За оборону Сталінграда», якою нагородили близько 700 000 учасників великої битви. На честь захисників Сталінграда на Мамаєвому кургані споруджено величний пам'ятник-ансамбль. І нині Державний музей-панорама «Сталінградська битва» є найбільш відвідуваним у Волгограді.

Отже, Сталінградська битва – зразок мужності радянських людей у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, приклад непорушності інтернаціональної дружби радянських республік у тяжке воєнне лихоліття. Ця битва стала важливою віхою в порятунку людства від фашистської чуми.

Шкабко С.
КНУ ім. Тараса Шевченка

ОПОЗИЦІЙНИЙ РУХ В УКРАЇНІ У ІІ ПОЛОВИНІ 1970-х – НА ПОЧАТКУ 1990-х рр.

Нові суспільно-політичні умови, що склалися після здобуття Україною незалежності 1991 року, характеризуються переглядом багатьох концептуальних положень радянської історіографії разом з активним науковим пошуком історичної правди. Щоб він здійснювався активно й ефективно, потрібні нові праці, покликані вивести історичну думку на новий рівень розвитку. Ці дослідження дадуть змогу звернутися до розгляду заборонених або раніше закритих тем, до створення об'єктивних, науково обґрунтованих праць. Одним із пріоритетних напрямків сучасної історичної науки є вивчення проблем державного відродження українського народу. У зв'язку із цим актуальною є тема опозиційного руху в

Українській РСР другої половини 70-х – початку 90-х рр. XX ст., оскільки він є яскравим виявом прагнення нашого народу до відродження власної державності, національної ідентичності та дотримання декларованих прав і свобод громадян.

Багато проблем, пов'язаних зі становленням України як правової держави та формуванням громадянського суспільства, лежать у площині цивілізованих відносин влади й опозиції, притаманних багатьом розвинутим західним країнам. Тому, прагнучи вийти на новий рівень зв'язків із розвинутими європейськими країнами, Україна повинна налагодити відповідні демократичні форми спілкування між громадянами та владними структурами всередині держави. Цьому сприятиме вивчення правозахисного руху в Україні II половини 70-х – початку 90-х рр. XX ст., оскільки аналіз набутого досвіду боротьби громадян за свої права дасть можливість прогнозувати й моделювати історичне майбутнє України. Уважаємо, що подальше вивчення правозахисного руху в Україні нині неможливе без комплексних досліджень, які б підбили підсумки у вивченні цієї проблеми, виявили прогалини та недостатньо або однобічно висвітлені питання, а також окреслили перспективи для майбутніх наукових пошуків.

Об'єктом розвідки є правозахисний рух в Україні у 70–90-х рр. XX ст. Предметом дослідження є діяльність правозахисників і діячів опозиції, підпільних груп, неформальних об'єднань, товариств, партій і рухів, організацій, окремих осіб в республіці в зазначений період. Хронологічні межі дослідження охоплюють період із другої половини 1970-х рр. до початку 1990-х рр. XX ст. Вибір нижньої межі дослідження зумовлений перетворенням дисидентського руху на правозахисний рух. Верхня межа дослідження – початок 1990-х рр., коли національно-визвольний рух перетворився на політичну опозицію владі й досяг стратегічної мети – проголошення незалежності України.

Тема українського дисидентського руху привернула особливу увагу вітчизняних істориків лише після здобуття Україною незалежності. У нашій країні з'явилися дослідження Ю. Курносова, Г. Касьянова, А. Русначенка, Ю. Зайцева, Т. Батенка, Ю. Данилюка, О. Бажана й деяких інших істориків, у яких розглядається дисидентський рух в Україні в

1950–1980-і роки. Практичне значення вивчення опозиційного руху полягає в тому, що фактичні матеріали можуть бути використані в навчальному процесі, під час розроблення проблематики семінарських занять, методичних матеріалів, конференцій, спецкурсів з історії України, громадських рухів ІІ половини 70-х – початку 90-х рр. ХХ ст.

Федосов Я.
НТУ «ХПИ»

ВОЙНА В АФГАНИСТАНЕ: ВОСПОМИНАНИЯ УЧАСТНИКОВ

23 года назад советские войска, выполнив все поставленные боевые задачи, организованно покинули территорию Демократической Республики Афганистан. Война, которая затронула не одно поколение и была значимым событием в истории страны, закончилась. Однако до сих пор остаётся масса вопросов и заблуждений относительно тех далёких событий, на которые можно попытаться ответить словами участников боевых действий.

На данный момент, к сожалению, при попытке узнать что-то о войне в Афганистане многие, отвечая, рассуждают, что война была бессмысленной и погибали там ни за что, войска несли тяжёлые необоснованные потери, в армии творился беспредел, жестокое отношение к населению было нормой и т. д. Сейчас подобные высказывания очень популярны, как и «поливание грязью» родной истории и страны, но являются необоснованными. Ответить и дать характеристику приведённым выше вопросам попытаемся словами потомственного офицера и военного журналиста Стародымова Николая Александровича из его книги «Боевой дневник Афганской войны». Вот его слова, о том какая ответственность легла на советских офицеров за жизни солдат: «Солдатам снимать бронежилет запрещают. Кто-то из офицеров сказал, что офицер сам за себя отвечает, а за солдата – офицер, потому о солдате заботиться нужно больше. Грубо, прагматично, но справедливо». Также большое значение имело взаимодействие с местным населением, которое было весьма сложным. Для примера можно привести несколько цитат, описывающих различные ситуации, которые возникали во время пребывания ограниченного контингента на территории ДРА: «Кто-то стрелял из-за дувала. Со стороны на-

ших нарастал негатив. Снесли дома и виноградники вдоль дороги. Негатив нарастал со стороны неприятеля. Наверно, на это обречены войска любой страны, которые стоят на территории другого государства…». А вот ещё одна цитата: «Там Дьячук рассказала мне, что после нашего отъезда от толпы мирных жителей по ним начали стрелять из кишлака и ранили в живот девочку лет пяти. Дьячук сделала ей обезболивающий укол. Вызвали вертолёты, они отвезли девчонку в госпиталь в Герат. С ней полетели отец и старшая жена, а не мать девочки. Потом хадовцы говорили нам, что это произвело огромное впечатление на афганцев: вертолёты ради маленькой девочки».

Однако не стоит забывать, что большое значение имеют и цели войны. «Вчера вечером за линией боевого охранения горел большой костёр. Я ещё тогда обратил внимание на необычный цвет огня. Оказалось, что захватили 633 кг героина, который стоит по 1 млн. долларов за кг. Так вот за ночь сожгли 633 млн. долларов», – это итог одной из операций. После всего вышесказанного становится очевидно, что советские солдаты и офицеры доблестно и отважно исполняли свой интернациональный долг, всячески оказывали помощь местному населению, несмотря на сложные взаимоотношения с ним. По поводу политических причин ввода войск на территорию ДРА можно долго спорить, рассуждая об их правильности или ошибочности.

На мой взгляд, необходимо больше уделять внимание войне в Афганистане: ведь там сражались наши соотечественники, и она имела значительное влияние на страну и на весь, тот временной период в целом. Нельзя забывать подвиги солдат и офицеров Советской Армии, которые с честью выполнили свой долг во время войны в Афганистане.

Славутский А.
НТУ «ХПИ»

ВЫДАЮЩАЯСЯ РОЛЬ УКРАИНСКОГО НАРОДА В ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ СОБЫТИЯХ УКРАИНСКО-РОССИЙСКОЙ ИСТОРИИ

История Украины и России, удивительным образом переплетённая общими событиями, необычайно богата победами, подвигами, триумфа-

ми, именами гениальных полководцев, политиков, учёных – всем тем, что пробуждает в молодых людях гордость за предков, веру в созидательную силу и неукротимую мощь своих народов. 2012–2013 гг. – это годы знаменательных исторических юбилеев. Однако без участия украинского народа во многих исторических событиях их исход, возможно, был бы совсем иным.

В сентябре 2012 г. Российская Федерация торжественно отпраздновала 200-летие Отечественной войны 1812 г. и Бородинской битвы. Отдавая дань памяти этим событиям, невозможно обойти внимание подвиг украинского народа в разгроме армии Наполеона. 19 казачьих полков и 70 тыс. украинских ополченцев добровольно приняли участие в русско-французской войне и, освобождая Европу, дошли до Парижа. Многие казачьи полки были удостоены серебряных Георгиевских труб – высокой награды воинским частям, отличившимся в бою особой храбростью. В память о подвиге соотечественников 26 сентября 2012 г. в Национальном Киево-Печерском историко-культурном заповеднике была открыта выставка «Украина в войне 1812 года». В торжествах приняли участие премьер-министр Украины Н. Я. Азаров, министр образования и науки, молодежи и спорта Д. В. Табачник, посол Российской Федерации в Украине М. Ю. Зурабов, посол Франции в Украине А. Реми. Были возложены цветы к могилам героев войны 1812 г. – генералам Паисия Кайсарова и Афанасия Красовского, похороненных в Киево-Печерской Лавре.

В 2013 г. будет отмечаться 160-летие начала Крымской войны. Сформированные на Украине Черниговский, Полтавский, Житомирский, Подольский, Одесский, Волынский и Кременчугский полки, отряды Черноморского казацкого войска героически сражались с врагом. Уроженцем Подольской губернии был легендарный матрос Пётр Кошка – один из самых известных героев Обороны Севастополя.

2013 год для народов бывшего Советского Союза ознаменуется 70-летием окончания битвы под Москвой, Сталинградской битвы и битвы на Курской дуге. Для харьковчан это год 70-летней годовщины освобождения родного города от немецко-фашистских захватчиков. Великая Отечественная война занимает в истории украинского и русского народов особое место. Их подвиг несравним ни с чем, как и несравнимы жертвы,

принесённые нашими народами на алтарь Победы! Каждый факт народного героизма подтверждает слова поэта Н.А.Некрасова «Любовь к отечеству заключается <…> в глубоком, страстном желании ему добра.., в готовности нести ему на алтарь саму жизнь...»

«Любовь к Отчизне и любовь к людям – ... два быстрых потока, которые, сливаясь, образуют могучую реку патриотизма», – писал великий украинский педагог В. А. Сухомлинский. Эта любовь должна воспитываться на достойных примерах прошлого, способных сформировать у студентов XXI века нравственную основу их отношения к своей стране, высокое патриотическое сознание, готовность к выполнению гражданского долга, стремление в любой момент встать на защиту интересов Родины, толерантность по отношению к братским народам.

Секало О.
НТУ «ХПІ»

ІСТОРІЯ ТІЛЕСНИХ ПОКАРАНЬ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Тілесні покарання – один із найдавніших засобів покарання, що полягає в завданні особі, яка підлягає покаранню, фізичного болю або каліцтва. Майже всі покарання в минулому здійснювалися публічно з виховною метою, щоб, дивлячись на муки злочинців, іншим не хотілося наслідувати їх приклад. У цілому тілесні покарання поділяли, як правило, на три групи: 1) понівечення, тобто позбавлення людини частини тіла; 2) больові покарання, якими заподіюється фізичне страждання шляхом нанесення побоїв; 3) ганебні покарання, у яких біль відступає на другий план, а найбільше значення має зганьблення винуватця.

Одне з найперших суспільств на території українських земель – Київська Русь – деякий час відмовлялося карати свої ворогів тілесно. Але згодом залишилося мало прихильників цієї думки. Сини Ярослава були першими, хто встановив привселюдне тілесне покарання. Якщо холоп не міг заплатити штраф, його били. Покарання передбачалися за перелюбство з боку чоловіка, викрадення жінок, образу боярина, підпал, кровозмі-

шення, побої, нанесені сином батькові. Іноді покарання з боку духовенства були більш жорстокі – холопам могли відрізати частини тіла. У «Руській правді» підтверджено й навіть схвалено існування тілесних покарань. Цей документ засвідчує законність існування тілесних покарань, а також підтверджує поширеність штрафів (допоміжний спосіб покарання, оскільки частину грошей, які сплачував винуватець, віддавали князеві).

Наступне джерело, до якого ми звертаємося, – це «Литовські статути» (XVI–XIX ст.), за якими покарання винних осіб вирішувалося порізному: залежно від станової належності як потерпілого, так і злочинця. У тих випадках, коли суд був не в змозі встановити ступінь провини особи в бійці за відсутності свідків, це питання вирішувалося шляхом жеребкування або присяги. Якщо перед початком бійки або під час її хтонебудь загасив свічку й не можна було через темряву встановити винного в завданні поранень, то відповідала особа, яка загасила свічку. Тілесні покарання застосовувалися переважно проти селян. Найбільш поширеними серед них було биття батогом і палицею. Одна з гуманних відмінностей Статутів і «Руської правди» полягає в тому, що в Статуті 1566 р. передбачено, що кримінальна відповідальність настає після 14 років, у Статуті 1588 р. – після 16 років, а ось згідно з «Руською правдою» дитина мала повне покарання.

Якщо ми звернемося до звичаєвого права та яскравого прикладу його застосування – Запорозької Січі (XVII–XVIII ст.), то необхідно відмітити, що покарання визначалися не писаними законами, а «стародавнім звичаєм, словесним правом і здоровим глуздом». Саме тому в запорозьких козаків за такий злочин, як крадіжка, який у впорядкованій державі карається штрафом чи тілесним покаранням, призначалася смертна кара. Особливу суворість у тілесних покараннях можемо пояснити тим, що на Запоріжжі нерідко перебували люди сумнівної моралі; також військо жило без жінок і не зазнавало їх пом'якшувального впливу на звичаї; козаки постійно воювали й тому для підтримання порядку у війську потребували особливо суворих законів.

Російська імперія, яка поступово поглинула українські землі, скасувала тілесні покарання вже 1864 р. за Судовою реформою. Однак це було

остаточно підтверджено Маніфестом 17 жовтня 1905 року, тобто лише у XX ст.

У висновку ми б хотіли заперечити думку, що українська правова система була більш демократичною, ніж правова система Московського царства. За вказаний проміжок часу відбувався як розквіт тілесних покарань, так і навпаки. Правова система змінювалася, вносячи нові корективи. Виконавши це дослідження, ми переконалися, що українська правова система не відрізнялася особливою гуманністю, хоча була цілком адекватною вимогам і звичаям свого часу.

Бугай К.
НТУ «ХПІ»

ЗНАКИ МАСОНІВ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА СВІТ: НА ПІДСТАВІ ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ

Масонство – це релігійно-філософський рух, витоки якого сягають ремісничих братств середньовіччя. Основна мета масонів, або «вільних Каменярів», як було сказано в їхніх статутах, – «об'єднати людей на засадах братерства, любові, взаємодопомоги й рівності». Масони належать до вагомих політичних і фінансових спільнот нашого часу.

До масонства ставляться по-різному: одні вважають його респектабельною і трохи снобістською грою політиків та фінансистів, інші – світовою змовою ультрарадикалів. Міфологія ордену масонів пов'язана із символом змія, який ковтає свій хвіст, що утворює «світове коло», яке можна розуміти як владу над усім світом. Є припущення, що низка революцій і повстань відбулася (не в останню чергу) через причетність до них масонів (серед них можемо відзначити як найвизначнішу подію – Французьку революцію, а також повстання декабристів 1825 р. і Жовтневу революцію 1917 р.). Проте вважають, що масонам властиві незрозумілі паси в хитросплетіннях європейської політики, змов і скандалів. Масони виконують роль «прихованої руки», яка маніпулює верхівкою суспільства, немов маріонеткою, залишаючись при цьому в тіні.

На українські землі, які перебували на той час у складі інших держав, масонство потрапляє наприкінці XVIII ст. здебільшого через Річ Посполиту, Російську імперію й безпосередньо із західноєвропейських держав. Тому Галичина та Правобережжя перебували під впливом польських масонів, а Лівобережжя та Слобожанщина – російських. Першу масонську «Ложу безсмертя» утворено в Києві 1784 р., 1818 р. там само – засновано ложу «Об'єднані слов'яни». Масонські ложі на Поділлі й на Волині з'явилися в кінці XVIII ст. 1786 р. засновано ложу «Вірність» у Камянці-Подільському. 1817 року в Харкові з'являється майстерня «Вмираючий сфінкс», у Полтаві – «Любов до істини». До складу масонських лож увіходили насамперед представники дворянської аристократії та офіцери.

Ми можемо побачити символи масонів у різних сферах діяльності в багатьох країнах, зокрема несподівано в Україні, де на лицьовому боці банкноти номіналом 500 грн. зображено Григорія Сковороду, якого іноді вважають родоначальником українського масонства, з іншого боку – Києво-Могилянську академію, над якою рясніє «всевидяче око». Академія в перші роки була головною штаб-квартирою масонської ложі, символіка ж «всевидячого ока» традиційно є масонською. Символи масонів можна побачити навіть на вулицях деяких міст держави. Наприклад, церковна архітектура XVII ст. у Львові активно використовувала як елемент декору такий добре відомий символ, як «всевидяче око».

Нині в Україні існує регулярна Велика Ложа України, до якої входять дев'ять Достойних Лож: «Три Колони», «Полум'яна Долоня Осіріса», «Безсмертя» в Києві; «Каменяр», «Світло» у Львові тощо. Велика Ложа України має свій сайт, через що не дуже то схожа на таємну організацію.

Масони, що з'явилися на українських землях як таємні організації елітних кіл, пройшли тривалий шлях трансформації, перетворившись сьогодні у відкриті громадські організації та зберігаючи свій соціальний склад (переважно елітні кола). Дискусії щодо символів масонів та їх значення для всього світу не вщухають і зараз, бо символ – це не лише форма і малюнок, це засіб впливу. Символ, збережений у проекті вулиці або змальований на грошах, сприяє зміцненню влади.

Вацюк В.
НТУ «ХПИ»

ВЗАИМОТНОШЕНИЯ КАНАДСКОЙ И ЛАТИНОАМЕРИКАНСКОЙ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ С МАТЕРИКОВОЙ УКРАИНОЙ В СФЕРЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Изучение феномена зарубежного украинства сегодня является своевременным и актуальным, поскольку диаспора играла и продолжает играть важную роль в жизни украинского народа, его культуре, международном сотрудничестве. Основным моментом в определении сущности феномена «украинская диаспора» стала фиксация факта нахождения определённой части украинцев за рубежом как этнического меньшинства, которое осознаёт своё единство. Однако диаспора не является явлением статичным. Её конкретное содержание зависит от реальных политических и социальных процессов, происходящих как в Украине, так и за её пределами.

С провозглашением Акта о независимости Украины в 1991 г. зарубежные украинцы перестали быть диаспорой без государственного народа. Их правовая защита, содействие связям с ними, привлечение к государству выделились в ведущие направления государственной этнонациональной политики. Это дало мощный импульс процессу консолидации диаспоры, которая сейчас является одной из крупнейших в мире. Исследования показали, что с первых дней провозглашения независимости украинские общины в западной диаспоре пытались повлиять на правительства своих государств, чтобы те благосклонно отнеслись к молодому государству и в первую очередь признали его суверенным членом мирового сообщества. Так, 1 декабря 1994 г. в Оттаве состоялась импреза по случаю приобретения для посольства в Канаде нового дома. Самыми щедрыми вкладчиками были супруги Л. и Е. Гуцуляк (630 тыс. дол.), Ж. Тухачевский (350 тыс. дол.), Конгресс украинцев Канады и др. С июля 1995 г. свою деятельность в Бразилии начало Посольство Украины. Открыть и обустроить Посольство и Генеральное консульство Украины по-

могла Украинско-бразильская центральная репрезентация. Украинская центральная репрезентация Аргентины помогла создать условия для открытия посольства Украины в Буэнос-Айресе и собрала на оборудование посольства 27 329 дол.

Наши соотечественники в западных государствах, чьими лояльными гражданами они являются, способствовали позитивному отношению к Украине в политике этих государств. Именно активная позиция украинских общин, а также украинские эмигранты за океаном создали своим трудолюбием позитивный имидж Украины, обусловили те особые отношения, которые развиваются между Украиной и странами Северной и Южной Америки, в частности Канадой, Бразилией, Аргентиной и Парагваем.

Украинская диаспора способствует укреплению молодого независимого государства как полноценного партнера на международной арене. Основными аспектами её деятельности является последовательная поддержка процесса интеграции Украины в международное сообщество со странами «Большой восьмерки», со странами – членами НАТО и в дискуссиях с международными финансовыми институтами.

Итак, с провозглашением независимости, Украина стала центром сплочения украинцев всего мира. Украинская диаспора достойно отстаивала Украину как суверенного члена мирового сообщества, помогала в становлении дипломатических структур, способствовала укреплению Украины как полноценного партнера на международной арене.

Гриченко В.
НТУ «ХПІ»

ПОЛІТИЧНА ПІДТРИМКА ТА БОРОТЬБА МІЖ КОНФЕСІЯМИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Українська православна церква (УПЦ) починає свій розвиток з давніхдавен і продовжує його донині. На сучасному етапі розвитку вона поділена на УПЦ Київського патріархату (КП), УПЦ Московського патріархату

(МП) та Українську автокефальну православну церкву. Якщо розглядати ситуацію в православ'ї за умов незалежної України, то можна побачити, як змінювалася підтримка різних конфесій з боку державної влади.

У період жорсткого протистояння УПЦ Московського патріархату й УПЦ Київського патріархату Президент Л. Кравчук діяв у традиційній манері – декларував намір політичної підтримки всіх конфесій з метою досягнення миру та злагоди. Відкрито підтримуючи Предстоятеля УПЦ КП Філарета, глава держави закликав шанувати вибір усіх вірян. Напередодні виборів 1994 р. Л. Кравчук дещо пом'якшив своє ставлення до УПЦ МП. Загалом Л. Кравчукові вдалося відпрацювати «церковну» частину своєї передвиборної програми зовсім непогано. Напередодні президентських виборів він удався до політичного маневру, аби заручитися широкоформатною підтримкою всіх Церков. Однак він розумів продовження ситуації за однобічної підтримки УПЦ КП.

Президент Л. Кучма проводив більш збалансовану релігійну політику, ніж його попередник, не надаючи видимої підтримки жодній із православних юрисдикцій. Л. Кучма, попри імідж прагматика й навіть технократа, добре усвідомлював важливість церковного питання. Адміністрація Президента України, задекларувавши сильну правову церковну політику, насправді зайняла очікувально-нейтральну позицію. Було взято курс на самоврегулювання міжконфесійного конфлікту.

Із приходом до влади Віктора Ющенка 2004 року, окрім найгострішої проблеми вступу України в НАТО та ЄС, яку вже багато років пропагували націоналістичні й антиросійські політичні кола на Україні, також постала проблема відокремлення УПЦ від Російської православної церкви (РПЦ). Віктор Ющенко намагався узяти за основу Київський патріархат, фактично ігноруючи інтереси православних вірян інших конфесій.

Що стосується нинішнього Президента України, то декларується рівність церков. Віктор Янукович, офіційно заявляючи, що не надає переваги жодній із конфесій Української православної церкви, на церковні свята відвідує церкви Московського патріархату. Проте на початку 2012 р. голова УПЦ КП настоятель Філарет наголосив, що Президент України не є «російським губернатором» і захищає інтереси України, а

також відзначає покращення відносин Київського патріархату з Віктором Януковичем.

За словами Святійшого Патріарха Київського і Русі-України Філарета, Українська православна церква (Київський і Московський патріархати разом із УАПЦ) є найбільшою православною церквою світу, однак нині Українська православна церква Московського Патріархату не є повністю незалежною від Російської православної церкви, яка намагається будь-що зберегти юрисдикцію над УПЦ МП. Тому й точиться така жорстока боротьба за Україну. Якщо нашу церкву буде визнано автокефальною, то Російська вже не буде найбільшою.

Незважаючи на складну релігійну ситуацію в країні, на цьому етапі суспільно-духовного життя нав'язування релігії з боку влади немає. Кожен громадянин має власний вибір щодо релігії. Ніхто не має права втручатися в особисте життя людей і забороняти щось на духовному рівні. Отже, хоча в Україні й поділено церкву на декілька парафій, проте свобода вибору наявна.

Зелик В.
НМетАУ

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОТНОШЕНИЙ УКРАИНЫ С РОССИЕЙ В НЕФТЕГАЗОВОЙ СФЕРЕ В XXI ВЕКЕ

Украина и Россия имеют общую многолетнюю историю, сходную культуру, обычаи, менталитет и религию, общие экономические интересы и выгодное территориальное местоположение, что, естественно, является благоприятной почвой для сотрудничества. Наши страны вели партнерскую деятельность на протяжении многих лет, что подтверждается рядом исторических фактов и договоров.

К сожалению, на сегодняшний день отношения между нашими государствами можно охарактеризовать как сложные и напряженные. Для Украины проблема взаимодействия с Россией стоит достаточно остро: проблема газовой задолженности; сдерживание Россией товарооборота (в марте 2000 г. по инициативе российского Фонда трубной промышленности началось антидемпинговое расследование по экспорту в РФ украин-

ских труб); вопросы аренды Черноморским флотом Российской Федерации базы в Севастополе, статуса Азово-Керченской акватории. Данные проблемы ставят под угрозу экономическую и территориальную безопасность нашей страны, почему и являются актуальными, требующими немедленного решения.

Здесь наблюдаются следующие тенденции. В настоящее время политика структурной перестройки экспорта нефти РФ состоит в полном или частичном отказе поставлять сырую нефть в Западную Европу через территории республик бывшего СССР и некоторые страны Восточной Европы и в полном или почти полном переходе к экспорту сырой нефти через российские морские порты. Существующая привязка экспортных поставок российской нефти в Европу к транзиту через страны СНГ и Восточной Европы в некотором смысле вынуждена. В советские времена система нефтеснабжения республик СССР и входящих в советский военный и экономический блок стран Восточной Европы строилась как единое целое, где стержнем являлся нефтепровод, на который «сажались» нефтеперерабатывающие заводы в местах потребления нефтепродуктов. Естественно, зависеть от капризов вчерашних союзников российским экспортерам никак не хотелось, поэтому, как только появилась возможность, началось строительство новых трубопроводов, обходящих транзитные государства. Однако сегодня Россия продолжает использовать газопроводы, расположенные на территории Украины для транзита газа в Европу. Этот конфликт назревал еще с 1993 года, однако за 19 лет Украина так и не приблизилась к тому, чтобы избавиться от энергетической зависимости от России, хотя наша страна имеет все необходимые к этому предпосылки. На территории Украины есть три нефтегазоносных региона, которые, по прогнозам геологов, не используются на полную мощность и имеют определенный потенциал, позволяющий при дальнейшем исследовании и разработке увеличить объемы добычи. Кроме того, климат нашей страны позволяет использовать такие альтернативные источники энергии, как ветрогенераторы и солнечные батареи.

Вследствие того, что данные инновации пока не приобрели должного масштаба на практике, а их внедрение требует затрат времени и материальных средств, Украина все ещё зависит от ресурсов России.

Последняя пока также не может обойтись без украинского трубопровода, а значит, нужно, наконец, найти эффективный алгоритм отношений с Россией, ориентированный не на конфронтацию, а на взаимовыгодное сотрудничество.

Мальцев Д.
НТУ «ХПИ»

ФІНАНСОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ в РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Фінансове становище країни – це один із найважливіших показників, який водночас характеризує соціально-економічне становище. Помилка однієї чи декількох осіб зумовлює жахливі наслідки для багатьох людей, її відчувають на собі багато родин. Щоб зрозуміти причини нинішньої фінансової нестабільності України варто уважно проаналізувати, як розвивалася ситуація протягом останніх 20 років.

Радянський уряд нераціонально використовував капітал України. У Радянській Україні виготовляли тільки 20 % готового продукту. Значну частку становив військово-промисловий комплекс, який після 1991 р. став фактично непотрібним. На початку 90-х активно розвивається кримінал, що накопичує капітал. Ці чинники спричинили гіперінфляцію (до 10 250% 1993 р. порівняно з попереднім роком). Перший уряд незалежної України не був підготовлений для управління державою з ринковою економікою, адже сам готувався до управління командно-адміністративною економікою. Відбулися девальвація карбованця й масове скорочення виробництва: вуглевидобуток скоротився зі 165 млн. т 1990 р. до 94 млн. т 1994 р., промислове виробництво – на 28 %, сільськогосподарське виробництво – на 17 %.

У 1994–1995 рр. НБУ та уряд ужили низку заходів, спрямованих на подолання інфляції, а саме: у загальноекономічній політиці проголошено курс на макроекономічну стабілізацію, на прискорення ринкових реформ і формування ринкового механізму функціонування економіки; у

фіскально-бюджетній політиці визнавалося за потрібне переорієнтуватися на подолання бюджетного дефіциту й послаблення дефіцитного фінансування економіки, зменшення податкового тиску й переведення суб'єктів господарювання на засади самофінансування; у грошово-кредитній політиці взято курс на подолання гіперінфляції, лібералізацію кредитного й валютного ринків, формування ринку цінних паперів, відмежування емісійного механізму НБУ від бюджетного механізму та скорочення фінансування бюджетного дефіциту за рахунок сеньйоражу. Ці заходи дали змогу дещо стабілізувати фінансову ситуацію. Проте чимало фахівці вважають, що «м'яка» грошова реформа 1996 р. не могла суттєво змінити економіку України. Під час реформи змінено дизайн національної грошової одиниці та її назву, уведено масштаб цін 1 до 10 000. Проте надалі фінансову систему України спіткали нові труднощі: неможливість сплатити облігації державного займу урядом того часу стало причиною дефолту 1998 р.

На серйозне лихо перетворилася корупція, властива всім країнам, незалежно від політичного устрою та рівня економічного розвитку. Але за останні 20 років в Україні вона набула особливо загрозливих масштабів, перетворилася на цілу систему. Сьогодні нормативно-правові акти у сфері боротьби з корупцією працюють малоефективно, а деякі положення документів мають загальнодекларативний характер. Несправедливе ведення тендерної політики як вияв корупції призводить до нецільового використання коштів бюджету, створює перепони в розвитку економіки, науки й освіти. Інфляція продовжує зростати (особливо це відчувають пересічні громадяни).

Отже, для розв'язання економічних проблем в Україні потрібно приділяти увагу не тільки економічним складникам поганого фінансового становища країни, але й звернутися до вирішення соціальних проблем, що створюють перепони для розвитку економіки України, не дають країні наблизитися до передових держав світу попри те, що в України є необхідний потенціал.

Мартиненко А.
НТУ «ХПІ»

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ ТА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ У РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ, ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА

Вивчення історії української діаспори, її місця і значення в соціально-економічному та політичному житті незалежної України має важливе стратегічне значення. Українська діаспора робить вагомий внесок у розвиток економіки, культури, науки, мистецтва та літератури як України, так і країн проживання. Про це свідчать Усесвітні форуми українців, що відбуваються у м. Києві.

Організації та установи західних українських діаспор надавали значну допомогу в розвиткові української історичної науки й національної культури, які в період застою та комуністичної влади в Україні були знищені, зрусифіковані й спотворені. Плідна співпраця та налагоджена координація діяльності українознавців у контексті світової історії та розвитку світової науки сприятиме повному відродженню української культури як інтегральної частини світової культури. Історичний Акт 24 серпня 1991 р. відкрив нові можливості перед науковими інституціями західної української діаспори для безпосередньої співпраці з етнічною Батьківщиною. Широка наукова й педагогічна громадськість України фактично вперше здобула можливість познайомитися з доробками українознавчих центрів Заходу. Окрім науковців, плідно працюють письменники, поети, художники, скульптори української діаспори. Українська діаспора Канади та країн Латинської Америки гідно відстоювала Україну як суверенного члена світового співтовариства, допомагала у становленні дипломатичних структур. Так, українська діаспора Канади, Аргентини та Бразилії придбала для посольств України у своїх країнах нові будинки. Але головним є те, що діаспора сказала вагоме слово в утвердженні міжнародного іміджу й піднесенні престижу України та українства у світі,

розбудові політичних, економічних і культурних зв'язків нашої держави з країнами своїх поселень. Значну спадщину залишили такі письменники, поети, художники, скульптори української діаспори, як Я. Славутич, С. Горлач, Л. Голоцван, В. Вовк, Л. Бризгун-Шанти, родина Книшів, Л. Палій, П. Капшученко, М. Бідняк, Г. Новаківська, Л. Молодажанін та ін. Їхні патріотичні та високохудожні праці становлять невід'ємну частину культурного надбання України. Із-за кордону діаспора передавала на Батьківщину наукові, художньо-літературні цінності, рідкісні твори мистецтва. Українському народові повернення таких культурних цінностей дало змогу відродити національну культуру та мистецтво, сприяти їх подальшому розвиткові.

Отже, діаспора виконувала своєрідні компенсаційні функції щодо науки та культури історичної батьківщини. Вона створювала цінності, які віддзеркалювали поступ світової культури й науки, однак зберігала традиції вітчизняних шкіл. Із проголошенням незалежності України з'явилися можливості для безпосередньої співпраці між вітчизняними науковцями й ученими діаспори, а також для повернення в Україну наукової та культурної спадщини.

СЕКЦІЯ 3

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Бередух М.
НТУ «ХПІ»

СЛОБОЖАНСЬКІ ТРАДИЦІЇ КОБЗАРСТВА ТА БАНДУРНИЦТВА

Слобожанщина завжди була важливим центром утримання й розвитку співацької традиції на Україні. Надбання слобожанських кобзарів, їхні музичні інструменти, репертуар, особливості гри та виконання стали важливим чинником підтримки кобзарських традицій і передання їх у майбутнє аж до сьогодення, коли формуються вже новітні течії світської музики. Нині ця народна музика – не просто музика минулого, а унікальне мистецтво сьогодення, частина музичного життя українців.

Історія кобзарства на Слобожанщині починається із заселення цього регіону в XVII–XVIII ст. Значну частину перших поселенців Слобідського краю становили козаки, що перебували на військовій службі (було п’ять Слобідських полків – Харківський, Охтирський, Сумський, Ізюмський, Острозький). Саме козацтво сформувало особливий менталітет слобожан і систему цінностей. Важливим елементом козацької культури були думи, поступово епічний кобзарський репертуар стає провідним у культурі Слобожанщини. Історія зберегла імена кобзарів того часу: Микола Ригоренко, Федір Вовк, Гнат Рогозянський, завдяки яким формуються осередки співу й навчання гри на кобзі незрячих людей.

У XIX ст. у Харкові відомою була так звана «Зеньківська школа» (за назвою Зеньківського повіту), учнями якої були Гнат Гончаренко, Петро Древченко, Іван Кучеренко, Степан Пасюга, Федір Холодний. Ця школа пропонувала особливу виконавську манеру зі зручним для незрячого музиканта розташуванням музичного інструмента на колінах.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. уже зрячі музиканти починають переймати від слобідських співців репертуар, особливості гри на кобзі й навички виробництва музичних інструментів. На основі гри, перейнятої від харківських кобзарів, Гнат Хоткевич створює академічний напрямок

професійного мистецтва – «Харківську школу» бандуристів. Підтримання співацької традиції на Слобожанщині було штучно перервано трагічними подіями: репресії радянської влади, фізичне знищення великої групи незрячих співців на початку 1930-х рр. під Харковом надовго перервали давню музичну традицію.

Кобзарство й бандурництво відроджується в Харкові в 1960–1970-і рр. Тепер використовують реконструйований традиційний кобзарський інструмент. Однак відроджують не лише інструменти, репертуар, а навіть філософію, спосіб життя та світогляд мандрівних співців минулих часів. Видатними музикантами цього часу є Георгій Ткаченко, його послідовники Микола Будник, Микола Товкайло, Василь Сніжний, Андрій Кабалюк та ін., які започатковують виступи кобзарів на вулицях, міських майданах). Кобзарство знову стає частиною духовності українського народу, цьому, зокрема, сприяла й загальна зацікавленість етнографічним минулим України. Влаштовують виставки музичних інструментів і майстерні з їх виробництва, демонструють музичну творчість на фестивалях, конкурсах, концертах.

Так виникає «Кобзарський цех» за зразком давніх професійних об’єднань співців, мета якого – глибинне пізнання давніх традицій кобзарів. Представники цеху відмежовуються від академічного бандурництва: справжній кобзар повинен сам зробити інструмент, кобзарювати поміж людей і намагатися осягнути спадок співацької культури. Грати потрібно душею, відчуваючи зв’язок кобзарських поколінь. Нині *кобзарі* – це українські народні співці, що є творцями, виконавцями і хранителями героїчного епосу, що супроводжується грою на кобзі або бандурі. У своїй творчості кобзарі утверджують національно-патріотичну ідею українського народу, основи християнської моралі в суспільному житті та побуті й дотримуються віковічних кобзарських звичаїв та обрядів. *Бандуристами* вважають професійних музикантів чи аматорів, що акомпанують собі на бандурі або виконують різноманітну (народну і створену композиторами) інструментальну музику. Бандуристи виступають як солісти й у складі різних ансамблів, капел, уособлюючи світську музичну традицію.

Українські народні інструменти – кобза й бандура – здатні пробуджувати в людині історичні зв’язки з минулим, відчуття єдиної українсь-

кої спільності, що, безумовно, є захистом від духовного спустошення та запорукою існування унікальності української культури в майбутньому, тому звернення до давнього кобзарського мистецтва сьогодні, безперечно, є актуальним.

Бєлікова С.
ХНУ ім. В. Н. Каразіна

УКРАЇНСЬКА КУХНЯ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Глобалізація характеризується поширенням на весь світовий простір ліберал-демократичних принципів і гомогенізації суспільства в цілому як на мікрорівні (політика, мистецтво, ін.), так і на макрорівні (повсякденна культура, культура харчування). Це спричиняє взаємозалежність усіх суб'єктів дії.

Процес уніфікації та ретрансляції норм громадського харчування на території сучасної України розпочався за часів СРСР, що виявилось у виникненні системи громадських їдалень. А на формування спільних їдалень у Радянському Союзі вплинули нові суспільно-економічні умови країн Західної Європи та Америки 50-х років XX ст.

СРСР можна вважати об'єктом глобалізації у сфері харчування, але не суб'єктом-гегемоном. Саме цим пояснюють запозичену А. Мікояном американську систему громадського харчування. Принципова відмінність громадського харчування радянського типу від західного аналогу полягає в тому, що система суспільного вживання їжі формувалася під впливом тоталітарної ідеології та владного дискурсу, а західний його тип є результатом економічних процесів і спрямований на досягнення матеріальних благ. Радянський тип глобалізації залежав від панівної комуністичної ідеології, а ось західний тип був наслідком капіталістичних процесів і нових економічних умов.

Після розпаду Радянського Союзу у новій незалежній Україні розвивається процес глобалізації західного типу. Про це свідчить поширення трансатлантичних корпорацій на українському ринку, масове розповсюдження закладів громадського харчування (McDonald's та його аналоги) і

харчових продуктів транснаціональних торговельних марок (Вімм Білль Данн, Nestle, Kraft Foodz).

Цінність проекту тотального глобалізму передусім у сфері культури повсякдення (культури харчування) досить неоднозначна: з одного боку, це спричиняє створення єдиного культурно-соціального простору, де розчиняються расові, гендерні, національні стереотипи й підвищується міжнаціональна толерантність, а з іншого – зі знищенням таких суперечностей зникає культурно-історичний розвиток і культурно-національна самобутність. Це, зрештою, може призвести до зникнення національної самоідентифікації.

Тому проблему глобалізації в Україні на рівні культури повсякдення й у сфері культури харчування ми визнаємо важливою для подальших досліджень.

Бєлякова А.
ХДАДМ

НОВІТНІЙ ЖАНР ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА – ВІДЕОМЕПІНГ

Необхідність збереження та найповнішого вияву нашої спадщини у виховному процесі населення зумовлює потребу виявити особливості збереження й розвитку народної творчості, культури та мистецтва різних часів. Часто-густо сучасне професійне мистецтво ґрунтується на народній творчості, що була та залишається фундаментом і перспективою найрізноманітніших культурних процесів. Нині поширюється використання новітніх технологій, сучасних методів у дизайн-проектуванні. Україна тепер може сформувати свій імідж на міжнародній арені, але це повинно відповідати національній ідеї, бо одна з ознак стійкої нації – це гордість за власне минуле, тобто за свою духовність, традиції.

Сьогодні в межах дизайну вирізняється і стрімко розвивається мультимедійний дизайн. Яскравим прикладом цієї галузі є розвиток відеомепінгу (інсталяції). Відеомепінг (англ. video – відео, mapping – відображення, проектування) – це напрямок в аудіовізуальному мистецтві, яке є 3D-проекцією на фізичний об’єкт довкілля з урахуванням його геометрії та

розташування в просторі. Лазерні проектори можуть подавати зображення на будівлі й інші об'єкти, крім неба, хмар тощо. Те, що це феєричне шоу є найпопулярнішим у великих містах Європи, ще раз доводить його унікальність і неповторність. Проекція на будівлю – це чудовий винахід, що поєднав у собі людську фантазію та інноваційні технології. На відміну від використання 3D-технологій у кіно й комп'ютерних іграх, відеомепінг не вимагає додаткових пристроїв для глядачів або установлення екранів, але потребує перебування глядачів у певній точці простору, тільки тоді проекція буде виглядати об'ємною. Основна тенденція цього напряму – сучасна відеоінсталяція на фасадах будівель.

Проекційні шоу вже давно популярні за кордоном, але в Україні такі заходи відбуваються рідко. У День незалежності України 24 серпня 2010 р. на будівлі Харківської обласної адміністрації місцеві студенти нашої академії організували світлове шоу, уперше привітавши в такий спосіб мешканців міста з дев'ятнадцятою річницею Незалежності України. Нині є можливість запроваджувати ці технології в місцях, які є центрами культурного життя: театрах, музеях, виставкових залах. По-перше, це приверне увагу до роботи цих установ, а по-друге – заявить про стан сучасного мистецтва, що підвищуватиме естетичний рівень нації.

Відеомепінг як новітній спосіб відеокомунікації не потребує матеріалів, які б впливали на екологічний стан країни, тому в майбутньому цей вид мистецтва може розвиватися як більш ефективний і зручний спосіб масової комунікації, що не порушує екологічний баланс довкілля.

Вінницький В.
НТУ «ХПІ»

ІСТОРІЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО

«Квіткою на камені», «перлиною Поділля» називають Кам'янець-Подільський, місто на Хмельниччині, яке виникло у другій половині XII ст., значний культурний осередок області та країни із численними музеями, закладами культури й екскурсійними об'єктами, різноманітніми культурними й фестивальним заходами. Населений пункт називають «мі-

стом семи культур» (навіть нині проводять однойменне культурне свято) – за кількістю національностей, що в ньому жили й робили внесок у його розвиток. У різні часи на території Кам'янця-Подільського мешкали українці, поляки, євреї, литовці, турки, татари, вірмени, і кожна нація залишила свою пам'ятку в неповторному місті.

Башта Стефана Баторія охороняла північну частину півострова, на якому розташоване «Старе місто» Кам'янець-Подільського. Башта виконувала роль надбрамної та одночасно могла обстрілювати весь простір північної частини міста. Така споруда з'явилася в 1564–1565 рр. на місці стародавніх міських воріт XIII ст., її звели під керівництвом начальника Кам'янецької фортифікації Матвія Галичанина. 1585 року з боку міста до башти приєднали прямокутну прибудову. Ці роботи здійснив інший начальник – Микола Бжезський за участю Камерін Рудольфіно – придворного архітектора польського короля Стефана Баторія, на честь якого й названо башту.

Ратуша в центрі старої частини Кам'янця-Подільського – колишня будівля міського магістрату, архітектурний пам'ятник стилів ренесансу й бароко XIV–XIX ст. Її споруджено в 30–40-і роки XVI ст., а 1754 року перебудовано. До неї приєднано прямокутну вежу, де було встановлено два дзвони (1756) і механічний годинник (1884), що функціонують сьогодні. Під ратушею – підземелля, пов'язані з Домініканським і Францисканським костелами. У будівлі з 1540-х рр. по 1870 р. перебувало міське самоврядування Кам'янця-Подільського – магістрат.

Домініканський монастир Св. Миколая, розташований у найвищій точці Старого міста, уважають одним із найдавніших і найгарніших храмів Кам'янця-Подільського. Уперше монастир домініканців у Кам'янці-Подільському згадується 1372 р. Дерев'яний костьол 1420 р. згорів дотла. Нове життя монастирю в XVI ст. дав рід Потоцьких, які опікувалися домініканцями. За часів турецького панування костьол перебудували під мечеть на честь улюбленої дружини султана Хасекі – Рабії Гюль-Нуш, і в ньому донині зберігся білокам'яний мусульманський амвон. Повну реставрацію костелу Св. Миколая здійснено 1754 р. на кошти М. Ф. Потоцького. На фасаді є герб «Пилява» роду Потоцьких і скульптура «Пес із факелом» (домініканці називали себе «пси Господні»). Зліва

до костелу прибудовано двоповерхову споруду, у якій жив Потоцький. У наш час триває реставрація.

Кам'янець-Подільський кафедральний собор Святих апостолів Петра і Павла (Петропавлівський собор) – кафедральний собор католицької єпархії латинського обряду, пам'ятник історії культури та архітектури, що має величезне історико-культурне значення. Архітектурний ансамбль складається з Петропавлівського кафедрального собору, дзвіниці, тріумфальних воріт і турецького мінарету, має риси ренесансу, бароко й неоготики. З описів костьолу відомо, що він збудований 1375 р. із дерева за часів першого кам'янецького єпископа – домініканця Вільгельма, а споруда з каменю існує нібито за рішенням єпископа Якова Бучацького (1502–1517). У період турецького правління (1672–1699) костьол став головною мусульманською мечеттю Кам'янця-Подільського. До нього прилаштовували мінарет (висота 36,5 м) зі 145 кам'яними сходинками. Після повернення поляків на мінареті встановлено статую Богородиці (1756) висотою 3,5 м. Богородиця стоїть на земній кулі та півмісяці, благословляючи місто і край. Навколо її голови ореол із 12 зірок, які немов освітлюють шлях мешканців цього прекрасного міста.

Вороніна О., Голоднова Д.
НТУ «ХПІ»

НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ ТА РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Актуальність дослідження засад української духовності зумовлено нині потребою формування сталої національної свідомості, осягнення української національної ідентичності, подолання кризи культури, моралі, світоглядних орієнтирів. Розуміння унікальності української народності, дослідження історії та культури, встановлення спадкоємності між минулими поколіннями та сьогоденням – шлях до самозбереження української нації.

Основною причиною негативних явищ у суспільстві є той факт, що суспільна мораль недостатньо розвинута, оскільки базується на радянських тоталітарних цінностях, які вже відійшли в минуле. Тому саме за ни-

нішніх умов є важливим становлення нової системи морально-духовних цінностей, нового світогляду, який ґрунтувався б на культурно-духовних традиціях нашого народу. Духовні, моральні, релігійні цінності – основа суспільства, його живе коріння.

У духовній культурі українського народу провідне місце належить обрядам, звичаям, народній творчості, мистецтву, які своїм корінням сягають у давні часи родоплемінних відносин. Так, основним змістом аграрно-календарних обрядів є поклоніння Землі, Сонцю, силам природи. Вони передавали нащадкам знання, навички і традиції сільськогосподарського виробництва. Роль релігії в житті людей дуже велика. Східні слов'яни були язичниками. Із давніх часів збереглися такі обряди, як свята весни, надії на успішний збір урожаю, осінні свята тощо. З утворенням Київської Русі слов'янські народності християнізуються. Світосприйняття, духовні засади слов'ян з того часу істотно змінюються, з'являються нові ідеали та ціннісні орієнтири, створені обрядові традиції, притаманні саме українцям. Християнська віра стала джерелом освіти, культурного розвитку, мистецьких пошуків для українського народу. Важливими християнськими цінностями є смирення, терпіння, справедливість, повага до навколишнього Всесвіту й Любов. Любов до Бога є головною християнською заповіддю, виконуючи яку життя людини наповнюється сенсом: любов до Творця означає любов до ближнього, до всіх людей. Справедливість означає рівність усіх людей перед Богом, розуміння своєї відповідальності перед суспільством, визнання права кожного на творчість, самореалізацію, буття.

Отже, загальні релігійно-духовні цінності покладено в основу існування українського суспільства, вони збігаються із загальнолюдськими цінностями. Ці питання є актуальними сьогодні за умов утвердження української держави й українського народу як такого, що історично толерантний, творчий, відкритий світові. І від того, чи будемо ми сьогодні прислухатися до відголосся нашого минулого, чи будемо продовжувати духовні традиції та продукувати на їх основі нові, буде залежати ставлення до нас країн – членів світової спільноти. Недаремно ж відомий французький письменник Поль Валері писав: «У майбутнє ми входимо, озираючись у минуле».

Гахова О.
КЗ «ХГПА»

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Соціально-філософський аналіз сучасного українського суспільства свідчить про наявність у ньому різноманітних складних процесів матеріального й духовного характеру. Незважаючи на певні успіхи у сфері матеріального виробництва (економічні, фінансові тощо), усе більш зрозумілим стає, що боротьба за Україну як незалежну державу не закінчилася, а продовжується й за певними ознаками навіть посилюється, особливо в духовній сфері життєдіяльності суспільства. Успіх у цьому процесі суттєво залежить від духовної єдності українського суспільства, яку переважно визначає стан сучасної освіти.

Актуальність проблем духовності, релігії, національних відносин та освіти в українському суспільстві на сучасному етапі його розвитку зумовила значний інтерес до цієї проблематики з боку українських філософів, політологів, освітян, науковців, теологів. Цим питанням присвячено низку публікацій, наукових розробок, пропозицій і рекомендацій таких відомих українських філософів, як В. П. Андрущенко. М. І. Михальченко, І. Ф. Надольний, В. С. Лутай, О. М. Колодний. Т. А. Хорольська та ін. У працях цих дослідників відзначено посилення ролі духовності в сучасному українському суспільстві, проаналізовано актуальні проблеми в цьому процесі, установлено шляхи духовного розвитку особистості й соціальні механізми цього процесу.

Духовна культура – складник культури, що охоплює мистецтво й філософію. Концепцію духовної культури підтримують насамперед діячі мистецтва та значна частина філософів, що наполягають на особливій ролі мистецтва й філософії.

Духовна культура українців склалася під впливом двох головних чинників – основних занять населення – ремесел і релігійних вірувань. Українська духовна культура багато втратила від того, що українську мову, культову обрядовість було вилучено з літургійного життя, із пропові-

дництва, молитов. Це сформувало ставлення до української духовної культури як до неповноцінної, другорядної, неугодної Богові. Унаслідок цього український етнос жив у стані духовної невагомості, у неповноцінному національному просторі. Девальвація української духовної культури, рідного слова не лише в релігійно-церковному житті, духовному світі вірянина, а й у суспільній сфері взагалі призвела до девальвації людських душ, утрати віри в рідну святість, рідну вартість.

Найбільш загальний аналіз проблем духовної культури сучасної України свідчить, що вже наявні помітні зрушення в усіх галузях духовного життя, формуються нові поняття й уявлення про цінності людського життя, загальнолюдські категорії і принципи. Проте все частіше постає питання: уже 21 рік, як проголошено незалежність України і з'явилися можливості для вільної творчості, вільної думки і слова, а нових сучасних видатних творів літератури, мистецтва, архітектури, техніки, які б відбивали справжній дух українського народу, його ментальність, його велич, на жаль, немає або недостатньо. У чому річ? Коли вони будуть?

За сотні й тисячі років існування українського етносу та української нації народ створив велику й оригінальну культуру, зберіг її критичну масу і доніс до наших днів. Однак ще й досі з різних причин сутність та історія культури українського народу, його духовного життя вивчені не в повному обсязі. Ми сьогодні не можемо дати обґрунтовану відповідь на цілу низку питань походження українського етносу та його культури, впливу різноманітних чинників на українську культуру, історичної зміни типів національної культури, перспектив її подальшого розвитку, як і духовного буття українського народу загалом.

Дубовенко Н.
ХНУ им. В. Н. Каразина

КУЛЬТУРА ВИЗУАЛЬНОГО ОБРАЗА В УКРАИНЕ: ФОТОГРАФИИ ТЕЛА

В прошлом году скандальная выставка «Украинское тело» неоднократно то открывалась, то снова закрывалась, не понятая влиятельными

людьми. Оказалось, что общество не готово к таким акциям. Ведь, как оказалось, «тело – это та физическая реальность, которая может представить нашему испытующему взгляду не только удовольствие, но и боль, не только «личное», но и «политичное». Наши тела и телесные практики с особой чувствительностью отражают те социально-политические проблемы, которые не являются видимыми». Но в этой выставке не было ничего аморального, т. к. это всего лишь «взгляд на украинский социум как на материальную, культурную, информационную, идеологическую и эстетическую среду существования тела, осмысление телесного опыта существования в нём». Ещё одним важным этапом в развитии понимания тела в культуре Украины стала выставка украинских фотографов под названием «Культ тела», чьи работы демонстрировались в британской столице.

Обращение к фотографии как к репрезентанту тела и тем настроениям, которыми исполнено украинское общество к этому вопросу, не случайно. Казалось бы, фотография является чем-то обыденным, ею увлекается каждый второй, мы всё о ней знаем. Но сейчас возобновляется интерес к ней (как к художественному объекту). Такая тенденция связана с тем, что фотография (первая среди технических способов воспроизведения по своей общедоступности и простоте) остаётся на обочине философского пространства (по мнению современного французского философа-постмодерниста Жана Бодрийяра).

Ещё Аристотель в своей «Метафизике» писал, что человек имеет склонность к чувственному, зрительному восприятию. В наше время эта тяга переросла в неоспоримый приоритет, где визуальный образ становится обычной и доминирующей частью повседневности (особенно в эру социальных сетей). Чаще всего отовсюду на нас смотрят лишь фотоснимки, отредактированные тела, которые мы принимаем, как данность, даже если замечаем на них руку мастера Adobe Photoshop. Но в том, к чему привыкаешь, т. е. в обычном и повседневном, труднее всего увидеть проблему (Ф. Ницше). Понятно, что человеческое тело является основополагающим предметом модной стилизации. Каждая эпоха создает собственные мотивы эстетического идеала человеческого тела. Даже наиболее важные направления философии XX в. рассматривают телесную практику. Так, К. Маркс пишет об эксплуатируемых телах, а Ф. Ницше – о те-

лах, обладающих волей к власти. Речевая деятельность укоренена в способности говорить, артикулировать и напрямую зависит от тела – от устройства гортани и полости рта, что можно расценить как ещё одно подтверждение значимости тела в философской традиции. Получая приоритетное место в философском пространстве, тело утверждается в общекультурной практике. Но и сама культура претерпевает деформации, а первые признаки этой ломки начинают проявляться задолго до кризиса, разразившегося в философии.

Однако если ранее нагое тело было неизменной темой в изобразительном искусстве, то в наше время особое место в культуре визуального образа принадлежит фотографии тела. Она не просто отсылает зрителя к наиболее востребованному объекту современности, а как предмет философских размышлений порождает пространство, в котором отражаются тенденции современной культуры. Так, превалирует однотипный способ визуализации тела. Но существует и другая репрезентация телесности, выводящая на обозрение тело странное, пугающее и непривычное. Этот способ визуальной подачи тела уже невозможно свести к вопросу эстетического парадокса, поскольку оно укоренено в деформации, происходящей на конституирующем культуру уровне. Но вполне оправдано говорить об изменении статуса самой фотографии. С одной стороны, уже отмечена нетерпимость, которая принимает форму легкого пренебрежения и полусерьёзного отношения к фотоизображению. С другой стороны, современная действительность просто немыслима без человека с фотоаппаратом. И это стало настолько привычным атрибутом, что фотографию следует воспринимать как константу, современный миф, имеющий определенный социально-антропологический срез.

Зеленцова А.
ХНМУ

ВІРА І ДУХОВНІСТЬ

Це одна з рушійних сил цивілізації, саме вона змушує рухатися вперед, коли здається, що вже не залишилося сил. Це вона робить нас високоморальними й щирими. Це вона щодня штовхає на добрі вчинки. Це

вона переконує в тому, що ти не байдужий і таки маєш місце в цьому світі. Це вона… Віра.

Віра робить людину благородною. Вона потрібна нам, як вода й повітря. Людина без віри не може оцінити свої вчинки як правильні чи не правильні, бо їй немає на що спиратися для порівняння.

Говорять: «Не хлібом єдиним житиме людина». Кожен із нас не пустий усередині, а має духовний світ. Духовний світ кожної людини – індивідуальний. Його наповнення залежить тільки від нас. Із духовним світом пов'язане поняття «духовність». Духовність визначають як здатність людини творити духовний світ. Передусім ця здатність виявляється в самовдосконаленні, бо кожен із нас має духовний світ – наші думки, мрії, враження, почуття і, зрештою, наше прагнення досягти ідеалу, стати кращими, досконалішими. Духовність – та магнетична властивість, яка робить людину цікавою для інших. Ідеться не лише про знання, досвід, товариськість або щедрість. Для багатьох людей духовне життя пов'язане зі служінням Богу. Такий вияв духовності називають релігією. Релігія – явище суспільне, що з'являється як засіб регулювання поведінки особи після того, як вона виокремилася з роду й усвідомила свою самостійність. Релігія – це, безумовно, віра у щось вище, сильніше, краще, добріше, необхідне.

У вірі виявляється й розкривається щось, що має внутрішню, вільну, визнану переконливість і цінність. Віра збуджує любов і дух, усі творчі сили людини. «Віра є не що інше, як головне та провідне тяжіння людини, що визначає її життя, її погляд, її прагнення й учинки». Тому людина духовна, оскільки вірить, сподівається й любить. Але й, навпаки, вірить, сподівається і любить, тому що духовна. Адже людина може і зневажати своєю вірою, пронизувати її забобонами та марновірствами, перетворювати на сліпий і руйнівний фанатизм або ж відводити їй один куточок своєї душі (навіть найбоязкіший і лицемірний), може зраджувати своїй вірі з розрахунку і продавати її. Але в одному людині відмовлено, одного вона не може: жити без віри.

У сучасному суспільстві варто багато чого змінити, насамперед слід зрозуміти: у що ж вірить кожен із нас, наскільки повний наш духовний світ? У цьому допоможе тільки самовдосконалення й безмежна віра. Вона

є дороговказом для вибору між добром і злом, оскільки все у світі живе за Божими заповідями.

Иванова А.
ХНУ им. В. Н. Каразина

НАУЧНАЯ КУЛЬТУРА СРЕДНЕВЕКОВЬЯ: РОЛЬ ТЕОЛОГИИ И АЛХИМИИ

Появившиеся в Европе с XII века университеты стали центрами научных исследований, помогая установить непререкаемый научный авторитет Аристотеля. В середине XIII столетия Фома Аквинский осуществил синтез философии Аристотеля и христианской доктрины, достиг гармонии разума и веры.

Важное место в научной культуре европейского Средневековья занимала алхимия. Алхимия была посвящена преимущественно поискам субстанции, которая могла бы превращать обычные металлы в золото или серебро и служить средством бесконечного продления человеческой жизни. Хотя её цели и применявшиеся средства были сомнительны, алхимия была во многих отношениях предшественницей современной науки, особенно химии. Первые дошедшие до нас достоверные работы европейской алхимии принадлежат Роджеру Бэкону и философу Альберту Великому, которые верили в возможность трансмутации низших металлов в золото. Роджер Бэкон верил, что золото, растворённое в «царской водке» (aqua regia), является эликсиром жизни. Российский ученый В. Л. Рабинович проделал блестящий анализ алхимии и показал, что она представляла собой типичное порождение средневековой культуры, сочетая магическое и мифологическое видение мира с новым экспериментальным подходом.

Самым, пожалуй, парадоксальным результатом средневековой научной культуры является возникновение на базе схоластических методов и иррациональной христианской догматики новых принципов познания и обучения, создание нового способа организации мышления – дисциплинарного. Наиболее развитой формой теоретического мышления того времени была теология.

Диссертация, защита, диспут, звание, сеть цитирования, научный аппарат, объяснение с современниками с помощью опор – ссылок на предшественников, приоритет, запрет на повтор, плагиат – всё это появилось в процессе воспроизводства духовных кадров, где обет безбрачия вынуждал использовать «инородные» для духовной профессии подрастающие поколения. Теология средневековой Европы в поисках нового объяснения мира стала впервые ориентироваться не на простое воспроизведение уже известного знания, а на созидание новых концептуальных схем, которые смогли бы объединить столь разные, практически не соединимые системы знания. Это и привело в конце концов к возникновению новой парадигмы мышления – форм, процедур, установок, представлений, оценок, с помощью которых участники обсуждений добиваются взаимопонимания. М. К. Петров назвал эту новую парадигму дисциплинарной. Он показал, что средневековая западноевропейская теология обрела все характерные черты будущих научных дисциплин. В их числе – «основной набор дисциплинарных правил, процедур, требований к завершенному продукту, способов воспроизводства дисциплинарных кадров». Вершиной этих способов воспроизводства кадров и стал университет. Университет как принцип, как специализированную организацию можно считать величайшим изобретением Средневековья.

Костанда М.
ХДАДМ

СИНЕРГЕТИЧНІ ТА СУГЕСТИВНІ ВПЛИВИ НА РОЗВИТОК УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНЕРА

Сьогодні такий альтернативний підхід до феноменів культури, мистецтва, як синергетика, суттєво змінює розуміння зв’язків між хаосом і порядком, словом та інформаційним потоком. Синергетика як науково-філософський принцип, що розглядає природу, світ як самоорганізовану й самоорганізовувану комплексну структуру, – перспективна основа для підвищення ефективності діяльності людини у будь-якій сфері науки, те-

хніки, мистецтва. У творчій діяльності синергетика виявляється у співдружній, взаємонасиченій дії в одному напрямку. Сугестія тут – феномен, що викликає певні уявлення, настрої, образи.

У проектній діяльності людини, тобто у сфері дизайну, вияв синергетичної парадигми відбувається шляхом систематизації структури процесу проектування, яка є комплексом чітких, послідовних, продуманих кроків. Адже дизайнерський процес – це складний і довгий шлях, він починається з ідеї, що проходить багато етапів до реалізації її у справжній дизайнерський витвір. Слід зазначити, що основним компонентом синергетичної парадигми дизайнера є мова – складна, незавершена система знаків, символічна система, що передає в сконцентрованому вигляді сенс. Мова – синергетична, співсинергетична людині, її свідомості, розумовим процесам, енергіям світу. Ідея, як відомо, не народжується в повітрі, вона несе в собі особливий заряд, трансформуючи думку у слово, слово – в образ, образ – у концепцію й далі – у проект і впровадження продукту дизайну у виробництво.

Шлях від думки до готового дизайнерського предмета складний, оскільки кожен крок вимагає від дизайнера серйозного аналізу. І тут унікальні властивості синергетики систематизують знання, доводячи їх до концептуальної цілісності, створюють певну ієрархію дій, яка потім реалізується в готовому дизайнерському продукті. Так, щоб розробити логотип, дизайнерові потрібно дотримуватися певних кроків. Перший – це пошук допоміжних ресурсів (фотографії, зображення, тощо), на які дизайнер буде спиратися і які допоможуть виявити певні особливості для створення нового образу. Другий – розроблення концепції та виявлення головної ідеї проекту на основі прообразів. Третій – створення унікального знака, який буде зафіксовано на папері у вигляді ескізів і малюнків. Далі йде етап узагальнення й гармонійного поєднання знака з текстовим блоком. Грамотно спроектований логотип компанії чи товару забезпечує впізнаваність у споживачів і є запорукою успіху торговельної марки.



У сучасному світі виділитися серед інших у дизайнерській сфері дуже непросто, бо в ній високий ступінь конкуренції. Тому більшість дизайнерів об'єднуються у творчі колективи, де кожен відповідає за свою частину конструкторського процесу. Творча діяльність у колективі є більш швидкою та ефективною, тому що через синергетичне вирівнювання потоків знань серед фахівців різної якості підготовки й досвіду відбувається досконаліше й точніше формування концептів проекту та його матеріалізація.

Використання синергетичного підходу у творчому процесі допоможе кожному молодому дизайнерові легко оволодіти головними прийомами фаху і створити власний неповторний стиль.

Лижник М.
НТУ «ХПІ»

ВЕРТЕП ЯК СПРОБА ОСЯГНУТИ СВІТ

Яскраве й самобутнє явище української культури Нового часу – вертеп. Перша письмова згадка про вертеп датована 1666 р., але поширилися вертепні вистави у другій половині XVIII ст. – у добу занепаду Києво-Могилянської академії, коли кількість вертепників поповнювалася її вихованцями, що в народі популяризували українські вистави у формі ляльк
ового театру.

Верте́п (зі старослов'янської – печера) – мандрівний театр маріонеток. Вертепна драма з'явилася в Західній Європі як поєднання різдвяної драми зі світською. Вертепи походять від містерії – західноєвропейської середньовічної релігійної драми, що в XVII ст. побутувала на польських, а згодом й на українських землях. Вертеп – це дерев'яна скринька у вигляді хатини, поділеної на два поверхи, які, за християнською традицією, люди розуміли як «небо» і «землю». Українська вертепна драма складається з двох частин: релігійної та інтермедійної з національно-побутовим колоритом. Релігійна частина під назвою «свята» відбувалася в горішньому поверсі вертепу (зображення сцен із Біблії). Інтермедійна частина змінювалася залежно від місцевих умов, здібностей і дотепності вертепника, у ній виступали народні герої з характерними прикметами своєї вдачі: козак, поляк, жид, циган. Вертепник водив ляльку по прорізах у підлозі, а лялькар говорив і співав за всіх героїв, змінюючи голос для надання певної характеристики персонажам. Ляльок у вертепах могло бути до 40. Вирізьблені з дерева, вони були справжнім витвором національного прикладного мистецтва. Різьбярі створювали образи, звертаючись до народних уявлень про героя (Запорожець), міфологічних персонажів (Смерть, Чорт), обрядових тварин. Частина вертепних ляльок мали певну механізацію: Смерть замахувалася косою, Козак танцював, у царя Ірода голова злітала з плечей. Персонажів біблійної частини вистави вдягали в канонічне вбрання, решту героїв – відповідно до соціального статусу й національних ознак. Проте зовнішній вигляд ляльок змінювався під впливом часу та завжди залежав від матеріалів і фантазії власника. Вертепну виставу щедро наповнювали музичним супроводом. У першій частині дії звучали народні колядки й канти, а друга частина була насичена народною музикою. Поруч із вертепником знаходився музикант чи гурт музикантів, які грали на скрипці, сопілці, бандурі, цимбалах.

Вертеп виявився для української культури Нового часу найзручнішою формою для поширення в народі ідей демократії, осягнення християнських засад, а також правди про історичні події (вертеп «Запорожець»), що сприяло державотворенню. Вертепні вистави, безперечно, зробили свій внесок у розвиток українського мистецтва та збереження національних традицій.

Литовченко В.
НТУ «ХПІ»

ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА ЛЕГЕНД ВІД ІКОНИ ОХТИРСЬКОЇ БОЖОЇ МАТЕРІ

З однією з найбільших святинь Слобожанщини – іконою Охтирської Божої Матері – пов'язані легенди про дива після Успіння Богородиці. 324 тексти зафіксовано в «Книзі про дива від святої ікони», останній із них датований 1774 роком. Кожен має простий сюжет, обмежену кількість персонажів, які виконують чітко визначену функцію. Основними рисами легенд про дива як оповідних текстів є континуальність, наявність мотивоутворювального чинника, достовірність, правдоподібність, наявність образів вищих сил (Бога, Богоматері), які й творять диво. У більшості оповідань станом речей, що мобілізує енергію людини, є хвороба або одержимість бісом. Указівка на таку причину в кожному окремому випадку надає реалістичності оповіданням.

Розглянувши образ Діви Марії в цих легендах, можна дійти висновку, що Богородиця виконує функції суб'єкта дії, передаючи і спрямовуючи свою силу через Охтирську ікону на людей, які потребують її допомоги. Активний образ приходить сам до хворої людини. Він з'являється їй у снах у візуальному вигляді. При цьому образові надано скупих портретних характеристик, описано його одяг, у його уста вкладено монологи, часто він є ініціатором діалогу. Картинка в тексті вказує на те, що перед нами – екфраза (зображення, яке тлумачиться). Дія образу відбувається за посередництва ікони, яку не змальовано в тексті, а просто згадано. Загалом образ-суб'єкт виконує функцію помічника. Образи-об'єкти досить схожі між собою. Основні їх дії можна подати за такою моделлю: хвора людина приходить до храму, щоб помолитися й очистити душу. Вона просить про зцілення біля ікони та отримує його.

Виклад подій у легендах відтворено у фабульній послідовності. Це те, що відбулося з мешканцями певної території (місто Охтирка та прилеглі села).

Художня специфіка легенд від ікони виявляється порівняно з євангельськими оповідями про дива Ісуса Христа. В обох типах текстів вияв-

ляються схожі риси: перформатив, часові, локальні інформанти, свідки, реальність подій, надприродні суб'єкти. Але відмінності виявляються в специфіці кожного типу тексту: наявність екфразису у структурі легенд від ікони, різний хронотоп, визначеність постаті оповідача в Євангеліях, чіткі часові характеристики легенд, різні суб'єкти дії. Це й визначає унікальність, особливість, художню специфіку наших легенд.

Маліков В.
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського

ЕТНІЧНІ ЧИННИКИ У ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВОМУ ІНСТИТУТІ НАЙМИТУВАННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Поширення найманої праці в українських землях пореформеної доби спричинило підвищення мобільності та пожвавлення контактів між представниками різних соціальних груп і народів, залучених у відносини найману. Останні базувалися на низці соціально-економічних чинників та усталених звичаєво-правових норм, трудових традицій і практик. Наймитування мало величезне значення в господарсько-побутовому комплексі українців й у вирішенні соціальних проблем того часу. Успішність функціонування цього звичаєво-правового інституту залежала від характеру взаємодії між господарями і наймитами, їх соціального статусу, на який впливали як економічне становище, так і сукупність статевовікових та етнічних стереотипів, пов'язаних із трудовими відносинами. Тож вивчення цих стереотипів є вимогою до сучасного наукового дослідження звичаєво-правових відносин наймання в українських землях Російської імперії пореформеної доби.

Метою дослідження є виявлення основних етнічних чинників і стереотипних уявлень у звичаєво-правовому інституті наймитування в українському селі другої половини XIX – початку XX ст. на основі етнографічних і статистико-економічних описів, матеріалів судових справ і фольклору.

Представники українського, російського, єврейського, польського, німецького, татарського та інших етносів, залучені до наймання робочої

сили в зазначений період, мали власні багатовікові звичаї договірно-зобов'язальних відносин, господарські потреби й досвід міжетнічної взаємодії в цій сфері. Коли вироблялися відповідні стереотипи у звичаєво-правових відносинах наймання, переплiталися етнічні й соціальні характеристики учасників цих відносин.

Уже на етапі домовленості про наймання як господарі, так і наймити, окрім інших чинників, керувалися етнічною належністю один одного. Наймити-українці могли надавати перевагу праці в багатших українських селян, сподіваючись на більш вигідні умови наймання й краще порозуміння зі «своїми». Німецькі землевласники славилися найвищою оплатою найманої праці й найкращим харчуванням так само, як і доброю її організацією, вимогливістю і постійним наглядом, що наймитам коштувало максимальних визискувань і напруження сил. Наймаючись до російських поміщиків і купців, робітники розраховували на можливість працювати не на повну силу, хоча й за меншу платню, але з «вимовками» (доплати, випас худоби на толоці господаря тощо).

Господарі, наймаючи робітників, надавали перевагу саме українцям, які славилися працьовитістю. Німці, наймаючи чоловіків-українців для польових робіт, воліли наймати німкень як річних робітниць для хатньої праці, а євреї охоче залучали українських селян до всіх видів служби. Українці були бажаними наймитами для виконання польових робіт, особливо оранки важким плугом і волами, у цьому вони вважались умілішими за росіян. Останні ж визнавалися кращими в керуванні кіньми та догляді за ними.

В інституті наймитування нерозривно були пов'язані етнічні й релігійні чинники. Терміни наймання залежали від православних свят, як і проведення ярмарок та базарів, що були ринками робочої сили. Підвищену продуктивність німецьких господарств за тогочасними поглядами можна пояснити меншою кількістю свят порівняно з православним населенням. А ортодоксальні іудеї потребували домашньої прислуги для виконання приписів і заборон щодо праці у святі дні. Відзначено також етнічний принцип формування заробітчанських артілей, учасники яких разом шукали роботу та наймалися на однакових умовах, вирішували побутові питання (проживання, харчування, перебування у дорозі).

Отже, деякі відмінності в умовах, платні, харчуванні, строках наймання мали етнічне й релігійне підґрунтя. Зафіксовано взаємовплив звичаїв наймитування, унаслідок чого застосовувалися як усна, так і письмова форми укладання договору, диференціювалися його компоненти, збагачувалися методи ведення господарства й виконання різних видів робіт.

Мартиросян О.
ХНУ им. В. Н. Каразина

ПОНЯТИЯ «КУЛЬТУРНЫЙ ПЛЮРАЛИЗМ» И «УНИВЕРСАЛЬНОСТЬ» В КУЛЬТУРЕ ПОСТМОДЕРНА

Характерной чертой современного мира является не только интенсивный диалог культур, но и взаимопроникновение культур, которое может быть описано такими понятиями, как диффузия, конвергенция, интеграция, сближение, ассимиляция, творческое взаимодействие и др. Обозначенные этими понятиями динамические процессы способствуют формированию единой мировой общности, в то же время они сопровождаются иными, противоположными им процессами, направленными на определение культурной идентичности, подчеркивание уникальности культур, установление культурной автономии, – и в этом отличительная черта современной культурной ситуации. Термин «мировое сообщество» обозначает, что отдельные культурные регионы, отличные во многом друг от друга, могут жить единой экономической жизнью, использовать общую современную технику и технологии, владеть примерно одной и той же суммой знаний, обеспеченной свободным доступом к электронным базам информации, обращаться к решению глобальных проблем. И хотя эти процессы касаются в основном только развитых в экономическом отношении стран, всё же они приводят к осознанию того, что приоритетным направлением развития современной цивилизации становится формирование нового мирового порядка, способствующего единству мира в разнообразии его составляющих. Это разнообразие проявляется весьма широко: не столько в установлении национальной идентичности или порой в нарочитом космополитизме, сколько в сознательно избираемых челове-

ком жизненных стилях, присущих либо частной жизни, либо сфере добровольных ассоциаций. Все эти тенденции культурного разнообразия, именуемые иначе культурным плюрализмом, мы предлагаем рассматривать как становление универсального качества, присущего современной культуре.

Проблема культурного плюрализма оказалась актуальной в постмодернистской ситуации. Так, одна из книг Ж.-Ф. Лиотара называется «Спор» (1983), и именно разномыслие, по его мнению, будет характеризовать культуру будущего. Задачей социальной политики, согласно Лиотару, становится не насильственная унификация множественности в единое «коллективное тело» социума и даже не поиск универсального языка для возможности диалога, но сохранение именно этой разнородности, поддержка практики различных «языковых игр». Именно унификация (приведение чего-либо к единой системе, форме, к единообразию) страшит сегодня многие культурные регионы, и в этой связи объяснимо их нежелание подчиняться всеобщим стандартам, чаще всего навязываемым процессами вестернизации. Проблема универсализма, трактуемая нами как многосторонность, всесторонность, присущая культуре в целом, уходит в глубины времен. Ни одна из известных нам древних культур не была лишена возможности усвоения опыта других культур. Заметим, что европейская универсальность также изначально вмещала в себя культурную полифонию.

Итак, универсальность на современном этапе понимается не как некая абстрактная логика развития, а как реальный результат усложнения межкультурных и цивилизационных связей, как состояние, вызванное наличием креативного диалога различных культурных традиций в контексте глобальной цивилизации. Всё это выдвигает ряд практически необходимых вопросов, касающихся не только культурной политики, но и правового регулирования, пересмотра политических маркеров и пр. Принцип плюрализма является основополагающим для объяснения культуры постмодерна, и если модерн характеризовался европоцентристскими интенциями, то постмодернизм задает ориентацию на культурный полицентризм во всех его проявлениях.

Миронова М.
ХНПУ им. Г. С. Сковороды

ИСКУССТВО БАЛЕТА

Балет – высшая ступень хореографии, в котором танцевальное искусство поднимается до уровня музыкально-сценического представления. Термин появился в ренессансной Италии в XVI в. и обозначал не спектакль, а танцевальный эпизод. Это синтетическое искусство, в котором танец – главное выразительное средство – тесно связан с музыкой, с драматургической основой (либретто), со сценографией, с работой костюмера, художника-осветителя и т. д. Балет многообразен: сюжетный – классический повествовательный многоактный балет, драмбалет; бессюжетный – балет-симфония, балет-настроение, миниатюра; по жанру – комический, героический, фольклорный.

Прошло много лет, прежде чем из примитивных пластических движений человека возник один из сложнейших видов искусства – балетный спектакль. Постепенно рождались хореографические формы, передающие в живых картинах пластическую красоту движений, создавались и ломались традиции. Балетный спектакль как таковой начал формироваться в Европе в XVI веке. С тех пор искусство балета прошло долгий и сложный путь становления и развития.

В переводе с латинского языка слово «классический» означает «образцовый». Классическими мы называем образцовые, выдающиеся, общепризнанные произведения литературы и искусства, имеющие непреходящую ценность для национальной и мировой культуры. Классическими есть и лучшие балетные спектакли – зарубежные, русские, украинские. А их создателей – балетмейстеров – причисляем к классикам хореографии. Классический танец формировался путём долгого и тщательного отбора, отшлифовки многообразных выразительных движений и положений человеческого тела. Он вбирал в себя достижения различных танцевальных культур, перерабатывал движения разных народных плясок и пантомимных действий, движения трудовых и бытовых танцев. Развиваясь в тече-

ние длительного времени, классический танец обрёл точные и узаконенные формы, сосредоточил множество движений человеческого тела.

Россия узнала балет в XVII в., а первые балетные представления – в XVIII ст. С тех пор выросла великая культура русского классического балета. Русскими балетмейстерами созданы своеобразные, неповторимо прекрасные спектакли. И не случайно многие театры мира включают в свой репертуар такие балеты, как «Спящая красавица», «Лебединое озеро», «Шопениана» и др.

Міщенко М.
НТУ «ХПІ»

ІКОНОГРАФІЧНИЙ РЕАЛІЗМ В ХРИСТИЯНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Християнська церква створила особливе як за змістом, так і за формою мистецтво, яке в обрядах і формах матеріального світу передає одкровення світу Божественного, робить цей світ доступним споглядання й розумінню. *Питання про реалізм в іконографії* стає *актуальним* через твердження про те, що іконографія є ідеалізованою формою висловлення та позбавлена реалізму. Художня концепція, що міститься в іконописі, сформована впродовж багатьох століть. Основною її ідеєю є подвійний підхід до творчості, зумовлений потребою передати надчуттєвий, надреальний божественний світ засобами чуттєвого, фізичного світу. Завдяки іконописцям, здатними спостерігати сокровенну істину, вироблялася художня форма ікони, у якій образ, наближений до надреального світу, водночас наближений і до світу людського. На противагу світському живопису, досконалість якого вимірюється вивченням природи й натури, іконопису можна навчитися через копіювання давніх ікон, у яких надреальне невидиме явне в тих формах, які є доступними для нас. Тому іконографія відрізняється великою сталістю – це і бажання зберегти освячений традицією образ, і потреба зберегти зв’язок з лицем, що зображується на іконі.

Іконографічний реалізм є особливим, не аналогічним фізичному, і його можна осягнути на двох рівнях. По-перше, це *символічний реалізм*.

Якщо світ духовний не є предметним, не є видимим, то він звичайному сприйняттю недоступний, а зобразити його можна лише за допомогою символів. Іконописець не прагне до зовнішнього формального реалізму, а навпаки – підкреслює різницю між зображувальним світом небесним і земним, у якому перебуває спостерігач. Для цього навмисно викривляються пропорції, порушується перспектива, і зміст передається в символічній формі. При цьому має значення все: кольорові відтінки, у яких подаються образи (кожний колір символізує ті чи інші якості, значення зображуваного); зверненість ікони та її святих до світу (не менше 3/4 обороту, інакше це буде означати відмову в спілкуванні з вірянином) тощо.

Якщо чуттєвий зір спостерігає фізичний бік зображуваного, як-от: перспектива, кольори, матеріал ікони, символіка, – то інший рівень спостереження є *духовним осягненням первообразу*, у чому й полягає *мета іконографії*. Цей рівень можна позначити як *метафізичний реалізм*. За його основу взято таку ідею: через споглядання ікони, через осягнення смислів і символів, що в ній містяться, вірянин осягає інший світ, іншу реальність – *божественну*. Цей світ не фантазійний чи вимишлений – він існує реально (точніше кажучи, надреально), й осягнути його можна лише *шляхом істинної віри, «духовним оком»*.

В іконописі християнська церква висловлює *догмат Преображення*, який розкриває момент, коли божественна іпостась Сина Божого стала земною людиною. Із людиною, завдяки її вірі, може статися навпаки: вона здатна наблизитися до божественної сутності, але не за природою, а по благодаті – якщо Бог «спускається», стаючи людиною, то людина «піднімається», «стаючи Богом». Не буквально, бо тут мова йде про здобуття людиною втраченої подоби Божої, що сталося після гріхопадіння. Природа людини залишається тваринною, а ось її особистість прилучається до божественного життя. Так людина відновлює в собі подобу Божу, *досягає первинного смислу буття*. Саме в іконі преображення людини й усього тваринного розуміється й передається як реальність.

Як і Священне Писання, ікона передає історичний факт: подію священної історії, історичну особистість. При цьому акцент роблять на позачасовому одкровенні, що міститься в цій історичній діяльності. Отже, ікона – не просто художня ілюстрація до повідомлень Священного Пи-

сання, а особлива форма Божественної реальності. Навіть більше: саме ікона демонструє зв'язок фізичного гріховного світу людей по один бік ікони й метафізичної божественної реальності – по інший: ідея Преображення дає будь-якій людині можливість цю надреальність осягнути й стати їй співпричетною.

Ніколаєва А.
КНУ ім. Т. Г. Шевченка

ГРОМНИЧНА СВІЧКА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИМВОЛІЧНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНЦІВ (кінець XIX – початок XXI ст.)

Багатьом українцям важливо створити символічний захист навколо себе та свого особистого простору, для цього застосовують народні й церковні ритуали, які виконуються за допомогою священнослужителів або самим індивідом.

Левову частку апотропеїв, які застосовуються для символічного захисту оселі, займає освячена воскова свічка. Саме її наділяють апотропеїчними функціями, спрямованими проти нечистої сили, природних явищ (грім, блискавка, град) і хвороб. Свічки виготовляють й освячують у церкві перед великими святами – Різдвом Христовим, Стрітенням Господнім, Великоднем і Трійцею. Саме назва свята, на яке здійснюється освячення свічки, і визначає її назву: різдвяна, стрітенська, великодня, трійчаста.

Воскові свічки наділено такими функціями:

1) захист від грому (із цією метою свічки запалюють під час грози, господарі обходять із запаленою свічкою будинки і хліви, викреслюють полум'ям хрести на вікнах або дверях хати, хліва, по балках; хрестоподібно підпалюють свічкою волосся, щоб не боятися грому). Наприклад: «Я сама свічку принесла з церкви, так дай на Стритинє. Прийшла з церкви та й поробила «крижі», щоб грім не бив у хату» (Архів Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (далі ДНЦЗКСТК). – Спр. А. Ніколаєва – 05. – Арк. 17. Зап. автором від Дівульської М. В. у с. Перекалля Зарічненського р-ну Рівненської обл.),

«Свічка грозовая єсть, як гроза, то запалюємо свічку тую грозовую, і, кажуть, помагає» (Архів ДНЦЗКСТК. – Спр. А. Ніколаєва – 06. – Арк. 62. Зап. автором від Вакулич І. Я. у с. Новосілля Зарічненського р-ну Рівненської обл.), «Свічки громничні, он і зараз лежать десь там такі, як ото грім то сильне так, буває гроза, то запалюють свічки громничні, щоб не було біди ніякої» (Архів ДНЦЗКСТК. – Спр. А. Ніколаєва – 04. – Арк. 34. Зап. автором від Гапонюк А. С. у с. Локниця Зарічненського р-ну Рівненської обл.);

2) захист від нечистої сили (тримають удома й у хліву, запалюють, уперше виганяючи худобу). Наприклад: «Спалюють свічку, і на дверях тут наверху, раз… свічкою хрестика випалюють димком, щоб сатана до хати не лізла» (Архів ДНЦЗКСТК. – Спр. А. Ніколаєва – 05. – Арк. 24. Зап. автором від Палій В. А. у с. Річиця Зарічненського р-ну Рівненської обл.);

3) захист від хвороб або їх лікування (підкурювали під час хвороби: уроку, «рожі», переляку). Наприклад: «Свічечкою подпалювать, мо дитятко шось боїтса чі там злякане тоже накурують цеє свічечкой. Да там, напрімєр, вона крєпко помочна, оце як така там свічка, вона Стрічена щітаєтса» (Архів ДНЦЗКСТК. – Спр. А. Ніколаєва – 08. – Арк. 11. Зап. автором від Волошиної О. М. у с. Неділище Ємільчинського р-ну Житомирської обл.).

Отже, у православних українців Полісся, Поділля і Слобожанщини поєднано обидва типи захисту: народний та церковний, які найчастіше застосовують проти нечистої сили, недоброзичливців і «поганих очей». Українці в повсякденному житті приділяють важливе значення захистові індивідуального й сімейного простору. Констатуємо, що засоби захисту мало змінилися, незмінною також залишається їхня семантика та методи застосування. Це актуальна й цікава проблема, однак ми не можемо досконально вивчити символічний захист у повсякденному житті українців через те, що респонденти не завжди охоче «діляться секретами» свого захисту, мотивуючи це тим, що після оприлюднення він втрачає захисні властивості.

Одражий О., Сокирко Ю.
ХНУРЕ

ЗВИЧАЇ ТА СВЯТА СЛОБОЖАНЩИНИ

Слобожанщина є регіоном України, який утворився на роздоріжжі шляхів Дикого степу між непевними політичними кордонами трьох держав – Росії, Речі Посполитої та Кримського ханства. Це зробило край територією інтенсивних впливів різних цивілізацій та культур. Духовну культуру й побут суспільства визначав принцип корпоративності – належності індивіда до певної соціальної групи. Важливу роль у громадському житті відігравала церква, відвідування якої вважалося обов'язком кожного християнина. За цим стежили представники духовенства. Але вони самі відзначали, що люди ходять не «в церкву», а «під церкву», тобто поспілкуватись, почути останні новини.

Молодь збиралася в окремі громади. З такої парубочої групи обирався ватажок, який захищав її інтереси, організовував дозвілля. Менш чіткою була організація дівочих громад, які поступово зливалися з парубковими. Улітку молодь вечорами збиралась у загальноприйнятих місцях на розваги й танці, а в холодний час – у спеціально найнятих хатах на вечорниці.

Календар свят слобожан визначався аграрним устроєм життя. Селяни нерідко замовляли хресний хід і молебень у полі до початку оранки, сівби або перед початком жнив. Святом, коли «вводиться літо в зиму», уважали Введення (21 листопада). На Введення стежили, щоб до хати не зайшла першою особа жіночої статі – це приносило негаразди. Дні Катерини (24 листопада) й Андрія (30 листопада) є немовби репетицією до наступних різдвяно-новорічних свят: на перше – ворожили, а на друге – проводили великі вечорниці. У ніч на Андрія дозволялися жарти й навіть хуліганські вчинки (замикання дверей хати ззовні, затикання комина тощо). На дванадцятиденні свята (Різдво, Новий рік та Хрещення) на Слобожанщині проводилося багато магічних ритуалів, що, за віруваннями, повинні були забезпечити людям успіхи наступного року. На Різдво колядували, на Новий рік щедрували. По хатах ходили з вертепом, де показували ляльковi вистави.

На початку весни слобожани відзначали Масницю й у ці дні готували млинці, вареники, ходили в гості один до одного. Перед Великоднем фарбували яйця, випікали паски, готували страви для святкової вечері. Потім відбувалися триденні народні гуляння, і всім дозволялося дзвонити в церковні дзвони. Через тиждень на кладовищах вшановували пам'ять померлих.

Завершення весни й початок літнього періоду пов'язувався із Зеленими святами (Трійцею). У ці дні хату й господарські будівлі обов'язково прикрашали зеленими гілками, також відвідували померлих на кладовищах. Івана Купала відзначали 24 червня. Напередодні діди примітивними способами розводили вогнища, які, уважалося, мають цілющу силу. Через них стрибали, щоб очиститися, вилікуватися від хвороб. На Купала багато ворожили «на майбутнє», збирали трави, які повинні були захищати від відьом. Після закінчення жнив святкували обжинки. З останнього колосся жниці робили сніп і вінок, які передавалися господарю садиби, в якій святкували. Із цього снопа розпочинали наступну сівбу. Так закінчувався календар свят аграрної культури слобожан.

За період від початку заселення Слобідської землі й до XIX ст. мало що змінилося в побуті українців, збереглося багато національних звичаїв та обрядів. Отже, звичаї та свята на Слобожанщині мали самобутній характер унаслідок взаємодії та впливів різних культур на території регіону. Багато слобідських традицій не втрачають свого значення до наших днів, становлячи основу неповторності української національної культури.

Ромчук К.
КЗ «ХГПА»

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В ДІАСПОРАХ

Через набуття Україною незалежності й укріплення статусу України на міжнародній арені особливої уваги надають невідомим сторінкам української історії. Вивчення культури та життя української діаспори

сьогодні є актуальним. Наукова новизна цієї проблеми полягає в аналізі проблеми збереження національних традицій української діаспори.

Незважаючи на перебування в багатоетнічному суспільстві, українці за кордоном прагнуть зберігати у своєму середовищі національну культуру – рідну мову, звичаї, культурні, мистецькі й побутові традиції. Протягом тривалого часу в українській діаспорі нагромаджено значний духовно-культурний потенціал, створено чималі наукові, літературні, художні цінності, там працювали і працюють багато визначних українських науковців, письменників, митців.

За умов еміграції осередком національно-культурного життя була й залишається національна церква – українська православна та українська греко-католицька зі своїми підрозділами. Як соціальний інститут вона сприяє збереженню національної ідентичності, подоланню меншовартості та об'єднанню українців, розсіяних у світі. Центрами духовно-культурної консолідації українців є також народні будинки й читальні «просвіти».

У процесі духовної консолідації українців у діаспорі велику роль відіграє шкільництво. Від початку організованого громадського життя чимале значення для національного самозбереження має друкування книг. Значний внесок у процес збереження своєї етнонаціональної ідентичності, передання молодому поколінню етнічної історії та культури роблять жіночі організації української діаспори різних держав. Також збереженню й популяризації українського мистецтва в діаспорі сприяють українські музеї.

Живучи за кордоном, мільйони українців, які свого часу емігрували, та їхні нащадки в багатьох країнах зберегли у своєму середовищі національну культуру, мову, звичаї, українську самобутність. Процес культуротворення, що триває там, є вагомою складовою українського культурного простору. Його головною метою була духовна консолідація українців усього світу в інтересах відродження й примноження національно-культурних традицій власного народу. Це сприяє збереженню цілісності української культури, а за умов незалежності – активізації державотворчого потенціалу, зміцненню позицій українських організацій у країнах проживання, а позицій української держави – у світовому співтоваристві.

Сиротенко О.
ПНПУ ім. В. Г. Короленка

ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ ЯК ОСОБЛИВОГО ІНСТРУМЕНТУ КОМУНІКАЦІЙ

Духовна культура містить чимало складників, серед яких чільне місце належить інформації, мові, символам. Відомо, що стосунки між користувачами Інтернету опосередковано різними способами обміну інформацією. У комунікативному дискурсі сучасного Інтернет-простору останнім часом великої популярності набули особливі мовні засоби-символи – меми, які можна назвати новим інструментом комунікації та які вносять у духовну культуру українців новий зміст і розуміння процесу спілкування.

Поняття «мем» у вжиток увів етолог Річард Докінз, який мав на увазі гени, що поширюються в генофонді, переходячи з одного тіла в інше за допомогою сперматозоїдів або яйцеклітин. Сьогодні ідею, образ та інформацію, які здатні реплікуватися, поширюються у сфері комунікаційно-інформаційних технологій і якими користуються чимало членів суспільства, називають Інтернет-мемами. Ними можуть бути окремі вислови, картинки, фрагменти відео та пісень. Їх джерело – соціальні мережі, блоги, живі журнали, форуми; їх поява здебільшого спонтанна, а популярність – непередбачувана.

Хоча більшість лінгвістів і психологів уважає, що основною функцією таких мемів є розважальна, варто зазначити: велика їх кількість може порушувати соціально-політичні, культурні, психологічні, етичні проблеми суспільства.

Інтернет-меми можна поділити на текстові («Давай до свиданья!», «Аффтар жжет!», «Йа креветко!»), мем-картинку (використовується зображення облич, що передають певні емоції – «Тролфейс», «Lol», або відомих осіб – Джекі Чан, Чак Норріс), відеомеми (YouTube-феномен – відео південнокорейського репера PSY «Gangnam style»), а також збірні меми, які поєднують у собі вербальне та візуальне значення («Упортий лис», «Філологічна діва», «Нельзя так просто взять и…», «Хай герл», «Котэ», «Что ты делаешь, прекрати» тощо). Так, після всесвітньовідомого програшу збірної України з футболу команді з Англії на Євро-2012 Інте-

рнет-простори заполонили меми обурених уболівальників: «Гол был! Даже мы видели!» із зображенням космонавтів.

На нашу думку, Інтернет-меми є особливим інструментом комунікації, тому що вони, по-перше, є засобом спілкування й виконують комунікативну функцію; по-друге, є виразниками когнітивної функції – мають інформаційне навантаження й передають певні знання; по-третє, реалізують функцію збереження й поширення інформації про традиції, реалії сьогодення, сучасну культуру; по-четверте, виражають певні емоції та почуття; по-п’яте, впливають на співрозмовника, викликаючи в нього певну реакцію. Уважаємо, що феномен Інтернет-мемів полягає в тому, що вони мають загальнозрозумілу конотацію для більшості користувачів мереж, чатів, блогерів та ін. Це певною мірою консолідує суспільство, адже тих, хто побачив Інтернет-мем, об’єднує знання написаного, схоже ставлення до явища, реакція на нього. Популярність вищезазначеного явища наштовхнула авторів сайту «Look at me» створити перший і чи не єдиний нині «Словник мемів 2012 року», до якого потрапили 40 позначень, що були головними в цьому році. Розробники намагалися подати історію кожного мему, його трактування. Інтренет-меми, як й іноземні мови, обов’язково потрібно розуміти, фактично вивчати, щоб перебувати в контексті цього явища. Ці позначення конкурують між собою за життя: деякі зникають, інші трансформуються, щоб і далі продовжувати розважати користувачів мережі та економити їхній час у «читанні», тлумаченні певного явища.

Отже, популярність Інтернет-мемів демонструє, що духовна культура українців трансформується відповідно до науково-технічного прогресу, стаючи й жартівливою, і масовою, і раціональною з погляду використання ресурсів часу та простору. Позитивні й негативні наслідки цього потребують додаткового ретельного аналізу.

Слободянюк А.
НТУ «ХПИ»

АНИМАЦИОННОЕ КИНО И ВОПРОСЫ НРАВСТВЕННОГО ЗДОРОВЬЯ ОБЩЕСТВА

Современные дети, часто предоставленные сами себе и не обеспеченные той широкой сетью секций и кружков, существовавшей в СССР,

оказываются в дворовых компаниях, в разных маргинальных и криминализованных группах или наедине с экраном монитора и телевизора. В этой ситуации второе рассматривается часто как меньшее зло, несмотря на очевидные опасности и официально признанный характер Интернет-зависимости. Нередко телевидение способствует нравственно-интеллектуальной деградации детей и молодёжи, приучая их к сценам жестокости, равнодушия, зависти, агрессии, жадности.

Интеллектуальная и культурная элита обеспокоена таким развитием событий. Представители интеллигенции обращаются через средства массовой информации к аудитории и к органам власти с требованием установить цензуру и запретить фильмы, ролики, передачи, рекламирующие разного рода насилие и все примитивное в человеке, а также призывают вновь воспитывать детей на идеалах нравственности, добра, трудолюбия, любви к ближнему. Украинская национальная экспертная комиссия по вопросам защиты общественной морали критикует такие мультики, как «Губка Боб», «Лунтик», «Маша и медведь», «Телепузики», «Симпсоны» и «Гриффины», настолько разрушающие детскую психику, что некоторые дети после их просмотра становятся невменяемыми, неадекватно себя ведут, кричат и копируют увиденные движения и речь. Демонстрация этих анимационных фильмов по телевизионным каналам вызывает протестные настроения и у научной общественности, деятелей культуры, самих аниматоров в России, Украине, Казахстане.

Однако баланс вкусов и интересов не всегда легко соблюсти. При нежелании учитывать новую ситуацию в культуре, постмодерную или даже постпостмодерную, основанную на фрагментации мира, множественности позиций и мнений, считаться с тотальным проникновением информационных, компьютерных технологий в разные сферы жизни, виртуализацией таких форм досуга, как чтение книги или посещение художественного музея, при крайних формах интеллектуального и морального консерватизма почти все диснеевские мультики не должны бать рекомендованы к просмотру как такие, что приводят к деградации детей. В этом случае под «обстрел» попадают такие мультики, как «Золушка», «Шрэк», «Мадагаскар», «Пиноккио», «Король Лев», «Красавица и чудовище», «101 далматинец», «Белоснежка и семь гномов» и др.

В России на волне борьбы с импортной низкопробной анимационной продукцией чиновники, руководящие культурой страны под видом борьбы с аморальностью наложили запрет на такие детские мультфильмы, как «Ну, погоди!», «Чебурашка и Крокодил Гена», фильм «Приключения Тома Сойера» (за «пропаганду бродяжничества»). Убеждены, что неразумно запрещать старые добрые мультфильмы, пропагандирующие элементарные нравственные чувства, и при этом тиражировать на экране и в сознании ребенка анимационные миры, населённые уродливыми героями с деформированными, окрашенными в неестественные цвета «лицами» и телами и являющиеся частью коммерческой машины, операторы которой руководствуются только соображениями прибыли и коммерческой целесообразности. Но следует учитывать специфику детского восприятия телевизионной реальности в зависимости от возраста, восприимчивость прежде всего к гедонистической функции искусства, неразличение нравственных понятий и ценностей до достижения определенного уровня восприятия реальности в целом.

Стецюк А.
НТУ «ХПІ»

МОЄ РІДНЕ МІСТО – ОДЕСА

Мало є в Україні населених пунктів, які б за короткий проміжок часу досягли такого високого рівня економічного розвитку й набули б такої багатої – і найголовніше – настільки індивідуальної культурної спадщини.

Одеса – молоде місто, яке недавно відсвяткувало своє офіційне двохсотріччя, хоча ця частина Північного Причорномор'я заселена була задовго до Різдва Христового (скіфи, кіммерійці, сармати, давні греки…). Уже в І тисячолітті нашої ери залишили тут свій слід гуни, авари, печеніги й половці. Після них на цій землі панували татари, яких на короткий проміжок часу вибиває з насиджених місць Велике князівство Литовське. Саме за Литви на берегах Хаджибейського лиману постає перша фортеця Качибей. З другої половини XV ст. усе Північне Причорномор'я переходить під турецький контроль, а в XVIII ст. поруч зі зруйнованими укріп-

леннями Качибею зводять фортецю, яка отримала назву Ені Дунья (Новий Світ) і мала на озброєнні 12 гармат та гарнізон у 300 багнетів.

У вересні 1789 р. цю фортецю за підтримки українських козаків – отаманів Головатого й Чепіги – здобувають у турків російські війська генерала Гудовича та віце-адмірала Де Рибаса. Після закінчення військових дій між Росією й Туреччиною підписано Ясський мирний договір (1791), за яким Росія отримала причорноморські землі між Дністром та Південним Бугом. Уже влітку 1793 р., використовуючи укріплення Хаджибею та Ені Дунья, починають будувати нову фортецю, яка, за задумом фортифікатора Франца Де Волана, мала відповідати останнім вимогам військової науки. Спорудження нових укріплень завершено у вересні 1795 р. Того ж року (1795) Хаджибей перейменовано на Одесу, і цей рік уважають датою заснування міста. Нову назву місто, імовірно, одержало від давньогрецького поселення Одессос, розташованого на узбережжі Чорного моря.

1803 року в місті починає працювати перший комерційний банк, а 1808 року зводять першу церкву, освячену як церква Св. Трійці. 1809 року починає діяти перший міський театр. Інтенсивно забудовують місто й облаштовують морський порт, завершують будівництво однієї з найкрасивіших споруд молодої Одеси – палацу Потоцьких (1810, нині Одеський художній музей).

1817 року, за часів генерал-губернаторства А. Ланжерона, царським указом Одесі надано статусу порто-франко (від італійського portofranco – вільна гавань) – це порт, що не належить до митної території власної держави й користується правом безмитного ввезення чи вивезення товарів і вантажів. Гроші такий порт заробляє за обробляння та зберігання вантажу (надзвичайно вигідна справа). У Російській імперії такий статус, крім Одеси, мали лише порти Владивосток і Батумі, але першою була саме Одеса.

У роки Другої світової війни Одеса протягом 73 днів стримувала гітлерівські війська, за що пізніше здобула звання міста-героя.

Після війни в Одесі, крім промисловості, інтенсивно розвивається курортна галузь. Завдяки своїм мешканцям місто стає столицею гумору: відома «Одеська гуморина» проводилася уже 35 разів!

Трубицин В.
НТУ «ХПИ»

МОЙ ТЕАТР – «ФОКУС»

Многое в нашем мире стало столь невзрачным и невидимым, словно хамелеон. Сейчас большая часть молодежи предпочитает театру кинофильмы, игре души, разума и фантазии – бесполезные, даже вредные компьютерные игры. Молодые люди часто не замечают потерю духовно-моральных приоритетов, считая нормальным смешивание с ненормальной толпой. Театр… Как же много содержит в себе это слово, наполненное игрой и жизнью, мечтами и реальностью, вдохновением и душой. Театр – искусство коллективное. Спектакль – произведение, обладающее художественным единством, гармонией всех элементов. Он создается под руководством режиссёра и в соответствии с режиссёрским замыслом совместными усилиями актеров, художника-сценографа, композитора, хореографа, других работников театра (осветителей, костюмеров, гримеров и т. д.). В основе спектакля лежит режиссёрская интерпретация пьесы, её жанрово-стилистическое решение. Действие организовано во времени (темп, ритм, нарастания и спады эмоционального напряжения) и в пространстве (разработка сценической площадки, принцип ее использования, мизансцены, декорации, движение). Зрительный образ спектакля создается художником-декоратором средствами живописи, театральной конструкции, костюмов, освещения, театральной техники. Вид сцены может нести как изобразительные, так и выразительные функции, воспроизводить обстановку действия или метафорически раскрывать в зрительном образе замысел режиссёра, быть реально или условно зависимым от художественных задач постановки, стиля и др.

Впервые я познакомился с миром театра в возрасте 14 лет. Меня пригласил главный режиссер театра «Фокус» Анатолий Гребенюк попробовать себя на роль Трофима в пьесе Ивана Карпенка-Карого «Мартин Боруля». С режиссёром я был знаком и ранее, мы с ним ездили на конкурс имени Т. Г. Шевченко, где я выступал, читая прекраснейшую поему Кобзаря «Гайдамаки». Пьесу И. Карпенко-Карого мы репетировали около

месяца, т. к. наш театр её уже ставил. Из всего состава актеров я там был новеньким и самым младшим. За месяц подготовки я вжился в роль так, что, приходя на последние репетиции перед премьерой, казалось, что играю в театре уже много лет.

Наш театр один из самых старых в Харьковском районе Харьковской области. Ему уже более 40 лет, и только 3 года назад ему присвоили звание «народный». Для комиссии на аттестацию мы подготовили пьесу Андрея Макаенка «Трибунал», где я исполнил роль Володьки. За два месяца мы все стали как одна семья: сцена стала нашим вторым домом. Уже через год после присвоения нашему театру звания «народный» главный режиссер предложил мне главную роль в новой сценической премьере – знаменитой комедии нашего земляка Григория Квитки-Основьяненко «Шельменко-денщик», где я исполнил роль Шельменко. Потом я принимал участие еще в двух пьесах – «Чио чио Саня» и « По соседству мы живем», но в них уже играл второстепенные роли.

Для меня театр является неотъемлемой частью жизненного пути, ведь именно там можно взглянуть на обыкновенную бытовую сцену с юмористической или трагической точки зрения, именно в нём я познал настоящее искусство игры.

Устименко Х., Скоробагата Ю., Павлишина О.
НТУ «ХПІ»

«ОСТАННІ МАЗАНКИ ХАРКОВА»: БІЛЬШЕ, НІЖ ПРОЕКТ

У вересні 2012 р. етнографічний музей «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича НТУ «ХПІ» оголосив новий міський краєзнавчий конкурс студентських художньо-дослідних робіт під назвою «Останні мазанки Харкова». Першими на нього відгукнулися студенти нашого університету, яким курс історії української культури викладав директор цього музею, доцент Михайло Михайлович Красиков. Восени 2012 р. виконано 6 проектів, серед яких є й наше дослідження.

Мета конкурсу, як її бачить організатор, – зафіксувати залишки зразків традиційної архітектури в межах сучасного мегаполісу. Слід зробити

фотографії або малюнки, обміри та дізнатися про історію хати. У травні 2013 року підбиватимуть підсумки конкурсу, за результатами якого в Харківському художньому музеї влаштують виставку, що в липні демонструватиметься в Пархомівському художньому музеї Харківської області, а восени мандруватиме різними інституціями Харкова, тобто завітає до архітектурного факультету Харківського національного університету будівництва та архітектури, до Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В. Н. Каразіна, до бібліотеки НТУ «ХПІ», до музею НАУ «ХАІ», Харківського будинку актора ім. О. Сердюка тощо.

Ідея конкурсу, за словами Михайла Красикова, виникла невипадково. 2011 року за його науковою редакцією вийшов величезний том (600 сторінок) праць Стефана Андрійовича Таранушенка «Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр.», де вперше з поодиноких примірників, що дивом залишилися, перевидано монографії та статті видатного мистецтвознавця, зокрема й розвідки «Хата по Єлизаветинському пр. під ч. 35 в Харькові» (1921 р.) та «Старі хати Харькова» (1922 р.) із чудовими фотографіями і кресленнями. На жаль, жодна із цих хат до наших часів не дожила. А 2008 року музей провів серед студентів НТУ «ХПІ» краєзнавчий конкурс «Місто, яке ми втрачаємо» про долю будинків, кинутих напризволяще. Протягом 2009–2012 рр. выдбулося 4 міських конкурси художньо-дослідних робіт «Харківські дворики». Отже, прагнення зберегти для нащадків візуальний образ старого українського міста, який ще остаточно не зітерся бодай на Іванівці, Новоселівці, Холодній Горі та деяких інших колишніх приміських слободах, і спричинило появу конкурсу «Останні мазанки Харкова».

Мазанка, яку ми досліджували, знаходиться на вул. Щигрівській, 68. Це Липовий Гай, околиця Харкова. Розташовується хатка (збудована 1929 року разом із кам’яницею) на подвір’ї біля кам’яного будинку, вона використовувалася як тимчасове помешкання у літній період. Нині це сарай для зберігання різних господарських речей.

Мазанка є класичною за своєю будовою: в основі – каркас із дерева, обмазаний шаром вологої глини, а ззовні стіни повапновано. Звичайно, через тривалий вік будівлі вже деякі її елементи (стіни, дах, стеля) є частково зруйнованими. Усередині невелика, але функціональна мазанка має

дві кімнати: перша використовувалася як комора для деяких побутових речей, у другій, трохи більшій – глиняна піч, на якій не тільки готували їжу, але й відпочивали, бо складовою частиною печі є ліжечко, але сьогодні піч не застосовують. Звісно, хатка непрезентабельна і не така вже давня, однак вона зводилася за тими самими будівельними принципами, що й красуні, увічнені І. Рєпіним, С. Васильківським, П. Левченком, іншими визначними художниками.

Побачивши таку мазанку, з'являється дивне відчуття перебування в минулому. Мабуть, у цьому й полягає велика сила культурних пам'яток. Тому дуже важливо зберегти такі дивні старовинні хати, як мазанки, або хоча б їх візуальний образ, щоб не тільки наші сучасники мали змогу оцінити будівельне мистецтво українського народу, але й наступні покоління побачили всю велич та красу традиційної народної культури.

Чудан А.
НТУ «ХПІ»

ТРАДИЦІЙНА УКРАЇНСЬКА ОБРЯДОВІСТЬ і СУЧАСНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТКУВАННЯ РІЗДВА)

Свята й обряди, пов'язані з ними, є важливими складовими народної духовної культури. Урочисті народні відзначання знаменних релігійних християнських і світських свят демонструють особливе світоглядне сприйняття дійсності українцями, а їх ритуальні зміни з плином часу – трансформації обрядів, пов'язані зі зміненням світогляду, з культурними взаємовпливами й навіть історичними подіями, що визначали культурний напрямок розвитку українського народу. Своєрідність української народної обрядовості склалася історично. Вона сягає давніх народних свят та обрядів.

Серед зимового циклу свят особливу роль мають Різдво та давні традиції його святкування. Їх провідна ідея – словом, ділом, магічними діями інсценувати образ багатства, щастя, миру, спокою в домі на весь наступний рік. Тому підготовка до святкування Різдва була справжнім ритуалом.

Найголовнішим елементом підготовки до Різдва була святкова вечеря. Усі предмети на обрядовому столі набували чудодійної сили. Визначальною була кількість страв (7, 9 чи 12), для чого використовували всі наявні в господарстві продукти. Сама трапеза відбувалася з додержанням певних правил і нагадувала розгорнуте обрядове дійство. Першу страву, яку вживають люди за Святою вечерею, є кутя, а потім уже їдять інші. Кількість страв (12) символізує дванадцятьох апостолів. В Україні є така традиція, що перед Святою вечерею всі родичі збираються разом. Бажано не запізнюватися, щоб потім цілий рік нікуди не спізнюватися (народна прикмета). Усі моляться та просять у Бога ласки й добра. Широко побутував звичай ставити на покуті сніп із жита, пшениці, вівса. У старовину на Русі до Різдва підлогу в сільських хатах покривали свіжим сіном, а стіл – соломою, на яку потім стелили скатертину і ставили частування. Усе це нагадувало, що Спаситель народився не в царських палатах, а в овечому хліву й був покладений у ясла на солому.

Починаючи з вечора, усюди ходили христослави (колядники) з «віфлеємською зіркою». Колядування – давній звичай зимових обходів із виконанням величально-поздоровчих пісень (колядок). Побажання, висловлені на новорічні святки, мали стати реальністю. Колядування не було церковним звичаєм, однак із часом його частково християнізували. Тому в тематиці колядок репрезентовано як релігійні, так і світські мотиви – мирної хліборобської праці, громадського й сімейного побуту. Свято Різдва відзначається і справами добродійності: у цей день щедро роздавали милостиню; у кожному будинку на христославів чекали частування чи гроші. Не прийняти колядників уважалося великим гріхом. Заможні люди вважали своїм обов'язком надіслати милостиню жебракам, хворим, удовам і сиротам. У різних місцевостях колядування мало свої відмінності. Наприклад, на Східній Україні переважали обходи з різдвяною зіркою, а на Заході – із ляльковим або живим вертепом. У XIX ст. у багатьох міських будинках увійшло в моду робити для дітей маленький домашній вертеп. Його ставили під ялинку. Ляльок мистецьки виготовляли з паперу, вати, воску, наряджали в парчеві й шовкові каптани. Останнім часом традиція спорудження вертепу під ялинкою стала відроджуватися, ляльки для нього можна придбати навіть у магазині.

На жаль, під час сучасних святкувань Різдва спостерігаємо зовнішнє дотримання традиційних обрядових дійств, без осягнення їх духовного змісту, про що свідчить такий вислів: «Даремно Христос народився у яслах, якщо Він не народився у твоєму серці». Більш популярним зимовим святом є зустріч Нового Року та розважальна програма, що його супроводжує. Свято Різдва, за вченням церкви, символізує примирення людини з Богом: Різдво сповіщає викупний подвиг Христа й оновлення людської природи, ураженої гріхопадінням прабатьків. Отже, це не просто свято, а час для усвідомлення речей надособистісних і вічних. А та сама різдвяна традиція народного величання й поздоровлення є своєрідною філософією народного світобачення, що сприяє вихованню гідності, етики спілкування, взаємоповаги в родині, усвідомленню зв'язку сім'ї, життя, праці.

Дотримання таких святкових ритуалів, як на Різдво, вносить певний порядок у буття людей, молодь зростає в повазі до традицій, адже це одне з найбільш важливих родинних свят, один із найбільш магічних днів, коли кожна сім'я створює у своїй оселі атмосферу затишку, багатства, щастя й миру, співвідносячи власний вимір буття із загальним Усесвітом.

Шамарина М.
НТУ «ХПИ»

АНТОНИО ГАУДИ – ЖИВОПИСЕЦ АРХИТЕКТУРЫ БАРСЕЛОНЫ

«Величайшее свойство произведения искусства – гармония, которая в пластических искусствах рождается из света. Свет создаёт рельеф и украшает. Архитектура – это упорядочение света», – сказал Антонио Гауди-и-Курнет.

Для украинского общества чрезвычайно актуальной является задача создания архитектурной среды в гармонии с природой и человеком, а украинская культура нуждается в воплощении своих национальных особенностей посредством архитектуры в современном глобализированном мире. Изучение художественного наследия и опыта выдающегося зодчего

Испании Антонио Гауди представляется полезным для решения перечисленных вопросов.

Цель исследования – раскрыть основные особенности творчества архитектора Антонио Гауди в контексте художественной жизни Европы XX века.

Детство Гауди прошло у моря. Из-за ревматизма он часто оставался в одиночестве. Длительные прогулки позволяли ему с неимоверной остротой наблюдать окружающий мир. Гауди хотел строить так, как это делает природа. Лучшим интерьером считал небо и море, идеальными скульптурными формами – дерево и облака. Его дома напоминают замки из песка. Природа – главный источник вдохновения – помогала ему решать художественные и конструктивные задачи.

Модерн ворвался в размеренную жизнь Барселоны, но поначалу был принят в штыки. Его считали чересчур вычурным и бессмысленным. Но вскоре архитекторы, которые были готовы выполнить заказ, были нарасхват. Пучи Кадафалк, Франциск Беренгер, Доменик Монтане, Антонио Гауди создавали облик Барселоны на рубеже XIX–XX веков.

Антонио Гауди удалось создать свой неповторимый стиль. Он пытался избегать прямых линий, замкнутых и геометрически правильных пространств. Гауди говорил: «…Исчезнут углы, и материя щедро предстанет в своих астральных округлостях: солнце проникнет сюда со всех сторон и возникнет образ рая… Так мой дворец станет светлее света». Свет играет важную роль в творчестве Гауди: он струится отовсюду, подобно воздуху в живописи французских импрессионистов. Чтобы не «резать» помещение на части, он придумал собственную безопорную систему перекрытий. Он проектировал не только здания, но и мебель, решётки оград, ворот и перил. В его зданиях невозможно разделить интерьер и экстерьер. Они составляют единое целое, как яйцо: без внешней части не будет внутренней. Гауди считал куриное яйцо образцом совершенства. Многие здания Гауди внесены в список «Всемирное наследие ЮНЕСКО». Он считал, что все его работы принадлежат только Испании. Лишь для Чили было сделано исключение. Работа захватывала Антонио так, что он не замечал течения времени. Но несчастный

случай прервал жизнь архитектора. Его последняя работа (Саграда Фамилия) не завершена и сейчас.

Итак, Гауди украсил улицы Барселоны с неимоверной искусностью истинного художника, который видит свое полотно целиком. И теперь Барселона и Гауди не мыслятся друг без друга. Архитектор отдал ей весь свой талант, посвятил всю свою жизнь, создав испанский национальный стиль зодчества.

Шишко Ю. Ю.
НТУ «ХПИ»

ЭТИКА АУДИТОРА

Основной из важных задач становления аудиторской профессии в нашей стране является разработка и осознание этических норм, которыми могли бы руководствоваться в своей деятельности украинские аудиторы. В ряде стран подобные нормы закреплены в этических кодексах аудита. Задача аудитора в том, чтобы вдумчиво и доброжелательно ознакомиться с положением дел у клиента, выявить проблемы и уязвимые места в финансовой деятельности и дать рекомендации. Главное в любой аудиторской проверке – не навредить клиенту, поэтому эту профессию часто сравнивают с профессией врача. Конечно же, аудитор должен обладать профессиональными знаниями, опытом, интуицией, но и обязательно быть высокоморальной личностью.

Каждого проверяющего, в том числе и аудитора, на предприятии встречают с опаской и недоверием. Поэтому с самого начала знакомства с предприятием и его работниками аудитор должен показать себя помощником в устранении имеющихся недостатков, а не судьей, изобличающим персонал предприятия. Не сразу приходит понимание, что аудитор – не ревизор, а аудит – не ревизия. Аудит, в сущности, защищает имущественные интересы собственников. Между аудитором и клиентом должны формироваться доверительные отношения. Неукоснительным правилом аудита является конфиденциальность, то есть полнейшее со-

блюдение коммерческой тайны в отношении клиентов, их хозяйственных операций и финансового положения.

Осознание аудитором этических категорий и принципов – справедливости, чести, достоинства, гуманизма, свободы – способствует тому, что в результате заключение аудитора независимо и объективно, а выводы сделаны честные. В соответствии с этическими и правовыми нормами аудиторы не должны выполнять волю каких-либо государственных органов управления и на аудиторов нельзя оказывать давление для получения тенденциозных оценок, используемых затем в неблаговидных целях. Аудиторы не должны быть материально заинтересованными в деятельности проверяемого предприятия: ни они сами, ни их близкие родственники не могут быть собственниками, пайщиками или акционерами проверяемых предприятий. Необходимо отметить и такую особенность аудиторской деятельности, как осознание аудитором ответственности за последствия своих рекомендаций и заключений по результатам совершенных им проверок.

Украинские производители и финансовые структуры, которые ранее отказывались от услуг аудиторов, впоследствии были вынуждены платить штрафы. В современных условиях нужно осознавать, что своевременно проведенная аудиторская проверка позволила бы этим предприятиям сберечь значительную часть потраченных средств при условии, что замечания аудиторов были бы своевременно учтены. Таким образом, профессионализм и моральный облик современного аудитора способствуют успешной деятельности предприятия, пользующегося аудиторскими услугами, а для этого необходимо и со стороны аудитора, и со стороны клиента знание и соблюдение определенных этических норм.

СЕКЦІЯ 4

РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ

Бабакова О.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

К ВОПРОСУ О ГЕНДЕРНОМ ПОДХОДЕ В ОБРАЗОВАНИИ

Формирование личности – процесс долгий, сложный, который осуществляется на протяжении всей жизни человека и на который оказывают влияние различные факторы: биологические, социальные, в том числе и воспитание.

Учет половых и ролевых различий в разностороннем воспитании детей в учреждениях образования осуществляется слабо вследствие таких причин: ориентация современных программ на некий усредненный стандарт для всех детей независимо от половой принадлежности, большая наполняемость классов, большая загруженность педагогов оформлением отчетной документации. Современная наука и практика доказывают, что мальчики и девочки не развиваются одинаково как по физиологическим параметрам, так и по темпам психического развития. Исследования В. Д. Еремеевой и Т. П. Хризман выявили особенности, связанные с обучаемостью и познанием мира мальчиками и девочками. В данный момент известно, что развитие личности ребенка требует индивидуального подхода, который может быть реализован в экологическом, нравственном, эстетическом, умственном, физическом воспитании детей.

Необходимо формировать представления о правилах поведения в обществе, связывая их с нравственными и моральными ценностями человека (доброжелательность, гуманность, справедливость, миролюбие), его духовной культурой, и ориентировать детей на мотивацию своего поведения этими правилами, а также содействовать осознанию своей половой принадлежности, формировать адекватные модели общения и поведения. При этом нужно знать склонности ребенка и учитывать гендерные особенности. Это поможет, с одной стороны, наиболее точно подобрать спо-

собы и методы взаимодействия с ребенком для его лучшего усвоения той или иной деятельности, а с другой – будет способствовать правильному формированию социально значимых качеств.

Л. В. Штылева констатирует, что к 2000 г. определились два стратегических направления интегрирования гендерного подхода в образование: одно из них – высшая школа, другое – «все остальное», т. е. общеобразовательная школа, учреждения начального и среднего профессионального образования. По мнению социологов, отмечает исследовательница, основные препятствия на пути к интеграции гендера в образование выражаются в социокультурных, политических, организационно-финансовых и личностных факторах. Наиболее острой является проблема концептуализации гендерного подхода в педагогике. Л. П. Окулова высказывает мнение о том, что гендерный подход необходимо внедрять в целом в систему «дошкольное образование – школа – вуз – повышение квалификации» на основе преемственности, т. е. гендерное образование должно продолжаться всю жизнь.

Учет гендерных особенностей в образовании позволит сделать педагогический процесс более эффективным, а также будет способствовать становлению личности мальчиков и девочек.

Большакова Ю.
КЗ «ХГПА»

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОДНА З ПРІОРИТЕТНИХ ЛІНІЙ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА

За сучасних умов креативна особистість стає досить вагомою для суспільства на всіх етапах його розвитку. Зміни в суспільстві, що відбуваються досить швидко, потребують від людини якостей, котрі б давали змогу творчо й продуктивно підходити до будь-яких змін, адекватно на них реагувати. Для цього особистість повинна активізувати свій творчий потенціал.

Різні автори визначають здатність до творчості по-різному, але загальновизнано, що вона ґрунтується на створенні чогось нового, оригіналь-

ного. Питання креативності вивчали такі дослідники, як Д. Богоявленська, Е. Боно, Л. Виготський, В. Давидов, В. Кузін, П. Пономарьов, Д. Ельконін та ін. Термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення у 60-ті роки XX ст. За сучасних умов його активно використовують вітчизняні й зарубіжні автори (В. Дружинін, М. Козленко, М. Лещенко, А. Маслоу, О. Матюшкін, Е. Торенс, К. Тошина, В. Франкл, Е. Фром та ін.)

Креативність – це творчі здібності індивіда, здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Педагогічна креативність – здатність педагога до творчого виконання своїх професійних обов'язків. Деякі науковці співвідносять це поняття з педагогічною творчістю, яку визначають як оригінальний і високоефективний підхід педагога до навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання й навчання новими незвичними ідеями. Перед нами постала проблема визначення способів розвитку креативності в дітей дошкільного віку, адже це питання не втратило актуальності, оскільки ще недостатньо розроблено його теоретичні засади, не визначено остаточно структуру, відсутнє діагностування креативного потенціалу особистості.

Спираючись на Базову програму розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», де вперше в освітньому просторі України запропоновано вважати креативність однією з пріоритетних ліній розвитку дошкільника, а також базовою якістю особистості дитини дошкільного віку, завданням педагога-вихователя є активізація творчої фантазії, яка активізує креативність і розвиває вроджені творчі здібності. Креативній, творчо спрямованій активності дошкільника притаманні: а) активність у мисленні, ініціативність, наявність певних нахилів, здібностей, інтересів, творчої уяви; б) небайдуже ставлення до навколишньої дійсності, здатність помічати, переживати, творити нове, сумніватися й шукати шляхи рішень, отримувати задоволення від результату й самого процесу творіння; в) достатній рівень життєвої компетентності.

У сучасній дошкільній освіті позитивними є такі методи і прийоми роботи з дітьми: розвивальні ігри та вправи, проблемні запитання, проблемно-пошукові ситуації, експериментальні дослідження, систематичні

спостереження, логічні задачі тощо. Неординарний, творчий підхід до виявлення креативних здібностей у дітей дошкільного віку та створення відповідних умов для їх розвитку – одне з пріоритетних завдань роботи педагогічних працівників дошкільної галузі, виконання якого є запорукою успіху у формуванні творчо спрямованої особистості дошкільника, елементів самоорганізації кожної дитини, навичок інтелектуального саморозвитку дітей.

Висновок: креативність є важливою здібністю особистості. Ця якість є універсальною для особистості, яка володіє певними знаннями, упевнено використовує їх на практиці, прагне до самореалізації та вміє критично мислити.

Вайтеховская Д.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НИЗКИМ СОЦИАЛЬНЫМ СТАТУСОМ

Вместе с формированием новой системы образования стала развиваться идея социально-педагогического и психологического сопровождения развития детей. Она возникла в рамках проблемы оказания эффективной и квалифицированной психологической и социально-педагогической помощи. Парадигма сопровождения приобрела особую популярность среди моделей социально-педагогической и психологической службы в образовании (М. Р. Битянова, Е. И. Казакова, Р. В. Овчарова). Термины «сопровождение» (М. Р. Битянова, Н. Л. Коновалова, С. Н. Чистякова) и «поддержка» (А. А. Бодалев, О. С. Газман, А. В. Мудрик) употребляют в качестве обозначения системы деятельности психолога и социального педагога как особого вида оказания психологической и социально-педагогической помощи.

Однако, несмотря на достаточно большое количество публикаций по проблеме социально-педагогического сопровождения, недостаточно изучена специфика социально-педагогической сопровождающей работы

применительно к различным категориям сопровождаемых в разных типах образовательных учреждений. Поэтому проблему психологического сопровождения развития младших школьников с низким социальным статусом мы относим к разряду малоизученных. Последние исследования по данной тематике позволяют сделать вывод об актуальности сопровождения развития детей младшего возраста в условиях начальной школы, т. к. младший школьный возраст обладает особой ценностью для последующего развития человека. В этом возрасте ребенок переживает свою уникальность, он осознает себя личностью, стремится к совершенству, у него развивается направленность на других людей.

В этот период происходит интенсивное установление дружеских контактов. Приобретение навыков социального взаимодействия с группой сверстников и умение заводить друзей являются одной из важных задач развития на этом возрастном этапе. Среди младших школьников есть категория детей, неуверенных в себе, замкнутых, малообщительных, плохо адаптирующихся к новым условиям, к новому коллективу или же, напротив, сверхобщительных, назойливых, озлобленных. Такие дети часто не пользуются всеобщим признанием в группе сверстников и оказываются в изоляции (показатель низкого их социального статуса в группе сверстников), а значит, нуждаются в психологической помощи и социально-педагогическом сопровождении. Поэтому актуальность нашего исследования обусловлена противоречием между важностью и значимостью реализации системы социально-педагогического сопровождения развития младших школьников с низким социальным статусом и слабой ее теоретической и практической разработанностью.

Проблема сопровождения развития детей младшего школьного возраста находится в стадии интенсивной разработки, и её изучение крайне актуально на современном этапе с точки зрения как социальной педагогики, так и психологии развития и педагогической психологии. Учитывая вышесказанное, целью нашего исследования считаем теоретический анализ проблемы сопровождения младших школьников с низким социальным статусом в научной психолого-педагогогической литературе, изучение современной системы социально-педагогической помощи и под-

держки данной категории детей, разработку практико-ориентированной модели социально-педагогического сопровождения.

Вергелес Е.
НТУ «ХПИ»

СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЭМОЦИЙ ДЛЯ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

С начала XXI в. украинское общество стремиться преодолеть кризис, связанный с переходом к новой социально-экономической системе. Особенностями данного перехода выступают как изменение привычного уклада жизни, так и изменения в духовной сфере, переоценка ценностей. Эти процессы затрудняют взаимоотношения человека с окружающим миром и требуют чрезвычайного перенапряжения его психики, особенно страдает эмоциональная сфера. Возникает вопрос сущности эмоций и их значимости для благополучия человека.

Эмоция – особая форма психического отражения, которая в форме непосредственного переживания передаёт не объективные явления, а субъективное к ним отношение. Особенность эмоций состоит в том, что они отражают значимость объектов и ситуаций, действующих на субъект, обусловленную отношением их объективных свойств к потребностям субъекта. Эмоции связывают действительность и потребности. Эволюционное значение эмоций заключается в том, что они обеспечили новый тип мотивации, новые поведенческие тенденции и большую вариативность поведения, необходимые для успешного взаимодействия индивида с окружающей средой и для успешного его приспособления (адаптации). Эмоции нужны для выживания и благополучия людей. Не обладая эмоциями, то есть не умея испытывать радость и печаль, гнев и вину, человек теряет свою целостность и испытывает сложности в выполнении профессиональных и личностных задач.

Психолог как специалист, работающий с проблемами современного человека (прогрессивного человека), обязан иметь качественные знания, умения, навыки в эмоциональной сфере. Однако сегодня профессиональ-

ное образование психолога практически целиком направлено на развитие когнитивной сферы. Поэтому продолжает оставаться открытым вопрос формирования практических навыков работы с эмоциональными состояниями (как собственными, так и окружающих) у психологов в процессе профессиональной подготовки.

Вильчик А.
КНУТД

РОЛЬ ПСИХОЛОГИИ И ПЕДАГОГИКИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ

В современных условиях особую актуальность приобретает проблема подготовки студентов и формирование профессиональной компетенции будущих специалистов. Универсальность психолого-педагогических знаний и умений, проявляющаяся в широком их применении в личностно-профессиональной деятельности в любой сфере, позволила обосновать возрастающую роль педагогики и психологии в подготовке современного специалиста.

Востребованность психолого-педагогических знаний и умений в указанном аспекте определяется возрастающей ролью образования и воспитания студенческой молодежи на современном этапе социально-экономического развития, а именно: образование и воспитание обеспечивают развитие и воспроизводство человеческого капитала, который становится ведущей движущей силой устойчивого социально-экономического развития. С позиций педагогики человеческий капитал можно определить как совокупность знаний и опыта, ценных личностно-профессиональных качеств, обеспечивающих мотивированную способность и готовность специалиста эффективно решать разнообразные социально-личностные и профессиональные задачи.

Возрастание роли психолого-педагогических знаний, умений, образования в развитии человеческого капитала определяется следующими факторами:

1. Недостаточное соответствие качества человеческого капитала. Инновационная психология предъявляет повышенные требования к образованности личности, ее способности жить и работать в информационном мире, в условиях изменений и неопределенности, разрешать нестандартные проблемы, осваивать и создавать инновации, самостоятельно учиться и повышать свой личностный и профессиональный уровни.

2. Повышенная востребованность не только профессиональных компетенций специалистов, но и их духовно-нравственных личностных качеств. В современных условиях возрастает роль социально-личностных компетенций будущих специалистов, основанных на нравственных качествах, коммуникативных умениях, способности сотрудничать и работать в команде, сочетать корпоративные и личные интересы, принося пользу себе, компании и стране, принимать ответственные коллективные решения.

3. Неограниченность и неисчерпаемость человеческого капитала. Усвоение новой информации служит предпосылкой производства нового знания, а их отчуждение не уменьшает объем человеческого капитала. Благодаря образованию человеческий капитал оказывается, по сути, неисчерпаемым.

Социально-воспитательный и развивающий потенциал психолого-педагогических знаний и умений заключается в следующем:
а) рефлексивный анализ студентами осваиваемых в ходе изучения психолого-педагогических дисциплин общечеловеческих ценностей, социально-педагогических процессов выступает средством их личностного и профессионального самоопределения и самосовершенствования;
б) используемые активные формы и методы обучения (деловые, ролевые, имитационные игры, дискуссии, дебаты, проекты, кейс-технологии, мозговой штурм и др.) формируют у студентов рефлексивный, коммуникативный, организаторский, проектный виды опыта. Этот опыт служит основой развития у обучающихся социально-личностных компетенций, позволяющих в будущем молодым специалистам продуктивно решать разные, объективно существующие социально-профессиональные проблемы. Тем самым педагогическая подготовка, направленная на освоение студентами психолого-педагогических дисциплин, способствует форми-

рованию специалистов и граждан, способных к успешной жизнедеятельности в современном обществе.

Сегодня в мире педагогика и психология востребованы, активно развиваются. Так, разработка и внедрение, например, эффективной методики развития творческого потенциала личности или инновационной технологии обучения являются не меньшим вкладом в развитие общества, чем создание новой технологии в промышленности или инновационной методики лечения в медицине.

Гейдел А.
КЗ «ХГПА»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ

Молодий педагог, який закінчив навіть досконалий педагогічний ВНЗ, ніколи не може бути цілком готовим до професійної діяльності. Під час набуття власного досвіду педагогічної діяльності, живої участі у справі відбувається справжнє дозрівання й перевірка, доповнення й розгортання засвоєного під час навчання – становлення молодого вчителя. Важливим у процесі становлення фахівця є, на наш погляд, надання своєчасної психологічної допомоги.

Основними складниками наступного етапу професійного становлення вчителів (етапу професійної адаптації) є такі: дидактична та психофізіологічна адаптація, адаптація до виховної роботи з учнями й до педагогічного колективу школи. Адаптація молодих учителів до професійної діяльності відзначається такими особливостями: а) включенням у нову систему діяльності; б) включенням у нову систему соціальних взаємин; в) звиканням до нового середовища. У вчителів-початківців у перший рік роботи часто спостерігають різке падіння самооцінки, що супроводжується стійким зниженням упевненості в собі, низькою задоволеністю працею, зниженням мотивації до професійної діяльності й навіть відмовою від неї. Саме молоді вчителі часто виявляються неготовими до конструктивного розв’язання шкільних конфліктів.

І. Ю. Зубкова встановила, що молодого вчителя здебільшого характеризує гуманістично-ділова орієнтація, здатність відстоювати свою думку, якщо це важливо для досягнення загальної мети. Він орієнтується на спільну діяльність, хоча уникає виконання конкретних завдань, конформістський. Одним із найбільш вагомих дезадаптаційних чинників, що несприятливо позначаються на професійному становленні вчителів, безперечно, є незадовільне матеріальне забезпечення. Учителям властивий порівняно підвищений рівень соціальної фрустрації та тривожності. До найбільш фрустраційних чинників належать (у порядку зменшення): матеріальний стан, сфера медичного обслуговування, становище в суспільстві (державі), можливість проводити відпустку, житлово-побутові умови, сфера послуг і побутового обслуговування, можливість вибору місця роботи, проведення дозвілля, власне становище в суспільстві. Найменш фрустраційними чинниками є взаємини з учнями, друзями й найближчими знайомими, колегами, адміністрацією, дітьми й батьками, зміст роботи в цілому.

Зважаючи на підвищену стресогенність педагогічної діяльності, науковці зараховують до найбільш пріоритетних завдань такі: збереження здоров’я вчителів, захист їх від стресів, профілактику виникнення у них негативних емоційних станів, забезпечення їх професійного довголіття. Можна виділити такі праці цього напрямку: А. М. Веремчук (спрямовану на розвиток професійної рефлексії вчителів ще під час їхньої професійної підготовки); Н. Р. Вітюк (присвячену питанням конфліктологічної підготовки майбутніх педагогів); І. Ю. Зубкової (призначену для цілеспрямованого формування цілісного Я-образу вчителя-професіонала та підвищення ефективності його педагогічної діяльності); Т. В. Зайчикової (яка розглядає проблему профілактики й подолання синдрому «професійного вигоряння» у вчителів). Сприяння професійному становленню вчителів має ґрунтуватися на врахуванні загальних вимог і особливостей педагогічної діяльності та різноманітних негативних для їх професійного становлення явищ, а також на використанні адекватних певному етапові становлення й наявній проблемі практичних підходів та заходів сприяння професійному становленню.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методично обґрунтованих підходів щодо сприяння професійному становленню фахівців різних професій типу «людина – людина».

Говоруха А.
КЗ «ХГПА»

ПЕДАГОГІЧНА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Дошкільна освіта – первинна складова в системі безперервної освіти в Україні. За умов оновлення суспільства, відродження національної культури орієнтація на креативний розвиток особистості є головною засадою сучасного виховання та освіти, яка орієнтує вчителя й вихователя на підвищення ролі завдань розвитку творчого потенціалу дитини як засобу формування її духовного світу, національної свідомості, морально-етичних ідеалів.

Учителеві та вихователеві для якісного виконання своїх професійних функцій, виправдання довір'я суспільства щодо виховання молодого покоління необхідно мати добру фахову підготовку, яка залежить і від їхніх особистих якостей. Творча особистість – це індивід, який має високий рівень знань, потяг до нового, оригінального. Для неї креативна діяльність є життєвою потребою, її здібності пов'язані зі створенням нового, оригінального продукту. Дослідженню педагогічної творчості й особливостям підготовки до неї майбутніх вихователів надають належної уваги такі дослідники, як А. Кан-Каліка, Н. В. Кічук, М. П. Лещенко, С. О. Сисоєва, Л. О. Хомич та ін.

Креативність вихователя сприяє розвитові творчого мислення в дітей. Ми схарактеризували активність дошкільника в усіх видах діяльності (ігровій, предметно-практичній, навчальній, комунікативній) та формах активності (фізичній, соціальній, моральній, емоційній, пізнавальній, мовленнєвій, художній) і кваліфікували її як більш або менш творчу. Твор-

чість – це активність дитини, спрямована на створення нового продукту в нерегламентованій ситуації.

Виділено такі параметри, які характеризують педагогічну креативність:

а) здатність до здійснення творчого підходу в педагогічній діяльності: швидкість мислення (кількість ідей, яка виникає за одиницю часу); здатність швидко й без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність генерувати ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих, є парадоксальними, несподіваними рішеннями (для вчителя – пошук нових форм, методів, засобів навчальної та виховної діяльності); відчуття витонченості ідеї; здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією;

б) *здатність постійно розвивати творчий педагогічний досвід, підвищувати компетентність,* здобувати нові знання, розвивати вміння й навички педагогічної діяльності; здатність швидко набувати у творчих пошуках нових знань, розширювати свій професійний кругозір; уміння цілеспрямовано вивчати питання або проблеми, пов'язані з педагогічною діяльністю; одержувати почуття задоволення від збагачення досвіду педагогічної діяльності і водночас − бути незадоволеним рівнем творчих досягнень (це умова подальшого зростання професійної компетентності);

в) здатність формувати й реалізувати творчу стратегію педагогічної діяльності: стійка потреба в систематичному збагаченні досвіду педагогічної діяльності; здатність до самостійного формування глибоких і систематичних знань у процесі розв'язання ключових навчальних та виховних проблем; уміння розробляти гнучку стратегію творчої педагогічної діяльності на основі визначення мети й побудови відповідної програми.

Отже, педагогічна креативність вихователя розвивається впродовж усієї педагогічної діяльності та є вирішальним чинником його просування до вершин педагогічної майстерності. Тільки творчий вихователь здатен запалити в дітях жагу пізнання, тому кожному педагогові варто розвивати креативність, що є головним показником його професійної компетентності.

Гончаренко М., Кузьменко Е.
ХНУРЭ

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РУКОВОДИТЕЛЕМ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМАНДОЙ

Благополучное функционирование компании зависит от целого комплекса условий, среди которых можно выделить глобальные (конъюнктура рынка, наличие средств в обороте и уставном фонде, количество заказчиков) и условия, которые, на первый взгляд, не так значимы. К таковым можно отнести «микроклимат» в коллективе – взаимоотношения между членами профессиональной команды как одного уровня (подчиненный – подчиненный), так и различных (подчиненный – начальник).

Прямым либо косвенным изучением взаимоотношений между руководителем и профессиональной командой занималось множество психологов, экономистов, менеджеров. К примеру, А. Маслоу описал пирамиду, которая представляет собой классификацию потребностей, необходимых человеку для полного удовлетворения и изложенных в порядке их значимости. Д. Глик в своей книге «Эмоциональный лидер – путь к сердцам коллег» утверждает, что подчинённым надо давать возможность показать свои положительные качества и создавать такие условия работы, чтобы они чувствовали себя частью рабочего коллектива. А. Карпов в труде «Психология менеджмента» затрагивает эмоциональную сторону отношений руководителя с профессиональной командой. Он говорит, что руководитель должен уравновешивать случившиеся события, а не завышать или занижать их эмоциональную оценку. Д. Дьюи считал, что сильнейшим стремлением, присущим человеку, является желание быть значимым. Нет более эффективного способа заставить индивида что-то сделать, как побудить его захотеть это сделать. Если сотрудник вынуждено работает, под угрозой увольнения, то это признак неправильно выстроенных эмоциональных взаимоотношений в коллективе. Такой побудитель к работе мало эффективен и чреват нежелательными последствиями.

Основная задача руководителя – координировать действия сотрудников. Нечёткое формулирование и изложение указаний порождает разногласия, а максимально понятные, структурированные указания значительно способствуют корректному выполнению поставленной задачи. Однако здесь не стоит забывать про возможность проявления инициативы работником. При проверке выполнения поставленных перед сотрудником задач возникает вопрос: применять критику или избегать её, ведь она неизбежно ущемляет самолюбие критикуемого, заставляет его оправдываться и защищаться. Но без акцентированного внимания к ошибкам не обойтись: критика в некоторых случаях побуждает к саморазвитию, стремлению доказать умение исправлять ошибки.

Критика тесно связана с дискуссией. Умение свободно дискуссировать облегчает совместную работу профессиональной команды. Выяснение причин наличия у оппонента иного мнения и умение привести веские объективные аргументы позволяет в некоторых случаях переубедить собеседника. Однако не во всех случаях уместно переубеждение. Умение выслушать и понять противоречивые точки зрения, сконцентрироваться на понимании другого человека и воздерживаться от высказывания собственных мыслей – одно из важнейших положительных качеств лидера.

Искусство общения и для лидера, и для любого руководителя – один из основных «инструментов» влияния. Чем качественней, эффективней само общение, тем больших результатов может достичь лидер или руководитель.

Гоцуцова Ю., Харченко К.
ХДАДМ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

Мета дослідження – виявити гендерні аспекти спілкування в підлітковому віці. Підліток – хлопець або дівчина, що перебуває в перехідному віці від дитинства до юності. Залежно від країни проживання вік підлітків – це вік між дитинством і дорослістю (від 12 до 18–19 років).

У цей період дуже важливі гендерні аспекти спілкування, адже в підлітковому віці формується особа і власне «Я». Це вік, коли людина пос-

тупово входить у доросле життя. Сучасна психологія вирізняє підлітковий вік як один із найскладніших періодів у житті людини. У цей період особа має підвищену збудливість, імпульсивність. Відбувається маніфестація тих аномалій особистісного розвитку, які в дошкільний період існували в латентному стані. Відхилення в поведінці властиві майже всім підліткам. Характерні риси цього віку – чутливість, часті різкі зміни настрою, зниження самооцінки. Розлади бувають поведінкові й емоційні. Емоційні переважають у дівчаток (депресія, страхи й тривожні стани). Порушення в поведінці в чотири рази частіше бувають у хлопчиків. Основним лейтмотивом психічного розвитку в підлітковому віці є становлення нової, ще досить нестійкої самосвідомості, зміна Я-концепції, спроби зрозуміти самого себе й свої можливості. У цьому віці відбувається становлення складних форм аналітико-синтетичної діяльності, формування абстрактного, теоретичного мислення.

Найважливіша проблема – спілкування з однолітками, соціалізація. Саме спілкування з однолітками вимагає високої емоційної напруги. Підліток активно відкидає свою належність до світу дітей, але при цьому не почувається повноцінним дорослим. Дитина-підліток витрачає багато енергії на почуття, пов’язані з успіхом і стражданнями відчуження. Міжособистісне спілкування підлітка реалізується як у спілкуванні з дорослими, так й у спілкуванні з однолітками. Роль їх у формуванні особистості підлітка є якісно різною. Спілкування між підлітками має певні психологічні функції, тому що, по-перше, спілкування з однолітками є специфічним каналом інформації, за допомогою якого підлітки, юнаки дізнаються про те, що дорослі їм не розповідають. По-друге, це особливий вид діяльності й міжособистісних стосунків, що сприяє формуванню навичок соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні й водночас відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси із суспільними. По-третє, це специфічний вид емоційного контакту.

У підлітковому віці виявляється більш гостра потреба в міжособистісному спілкуванні. Спілкування стає самоціллю, у якій підлітки реалізують свої інтереси, формують уявлення про себе й навколишній світ. Підлітковому віку притаманне створення власної думки на основі порівняння її з думками однолітків. Підліток «переживає» спілкування не тільки на інтелектуальному, але й на фізіологічному та емоційному рівнях. Одна з головних тенденцій перехідного віку – переорієнтація зі спілку-

вання з батьками, учителями й загалом старшими на комунікацію з однолітками, більш-менш рівними за статусом.

Серед мотивів відповідальної поведінки ми визначили такі гендерні відмінності: серед хлопців домінантним мотивом відповідальної поведінки є «мотиви спілкування»; на відміну від хлопців, у дівчат домінантними мотивами виступають «суспільні мотиви». Як для дівчат, так і для хлопців провідним мотивом відповідальної поведінки є «мотиви спілкування». Слід зазначити, що представники жодної статті не обрали «прагматичні мотиви» та «мотиви егоїстичного самоствердження». Як показує практика, причини труднощів підлітків, юнаків, які можна пов'язати із труднощами освоєння нових стосунків, нового періоду в житті людини, багатогранні й можуть бути репрезентовані різноманітними комплексами.

На думку підлітків, ідеальний юнак, на відміну від дівчини, має загальну привабливість, силу особистості, більш важливий соціальний статус, але різниця між такими якостями незначна. На думку старших підлітків, ідеальна дівчина повинна відрізнятися емоційністю, чуйністю.

Гендерні аспекти дуже впливають на процес спілкування. Відповідність такому стереотипу формує впевненість у собі, розширює коло контактів, полегшує процес спілкування, а невідповідність гендерному стереотипові утруднює встановлення близьких взаємин, звужує коло контактів. Уважаємо, що на основі цієї роботи можна укласти методичні рекомендації, що продемонструють гендерні аспекти в міжособистісних стосунках, оскільки вони визначають успішність розвитку особистості в підлітковому віці.

Гулаков Р.
КЗ «ХГПА»

НАБУТТЯ ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Дослідження з проблем інформаційної культури, інформаційно-комунікативної, інформаційно-технологічної компетентності тощо набувають усе більшого значення в розвиткові системи освіти й науки України. Більшість учених виділяє професійні, ключові, предметні компетен-

ції, які ґрунтуються на специфічних атрибутах предмета вивчення й формуються під час навчання відповідної дисципліни.

Аналіз компетентнісного підходу до навчання інформатики, здійсненого різними авторами (зокрема А. Л. Семеновим, А. Ю. Уваровим) показав значне розходження в змісті й номенклатурі основних компетенцій у галузі інформатики. Це свідчить про те, що процес визначення стабільного набору ключових інформатичних компетенцій ще не завершився. На основі аналізу понять компетентності та інформаційної компетентності виявити сутність компетентності в галузі інформатики, сформулювати поняття інформатичної компетентності, уточнити його компонентний склад і зміст. У педагогічній науковій літературі немає єдиної думки щодо означення понять компетенції та компетентності. В окремих роботах ці поняття розмежовуються, в інших – ототожнюються.

М. А. Холодна вважає, що компетентність – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дають змогу приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності. На її думку, знання повинні відповідати таким вимогам: різноманітність, структурованість, гнучкість, оперативність і доступність, здатність до їх застосування в нових ситуаціях, категоріальний характер знань, володіння не тільки декларативними, але й процедурними та конструктивними знаннями; рефлексії, тобто знання про широту й глибину своїх знань.

Інформатична компетентність віддзеркалює не тільки соціальний досвід людства, але й індивідуальний досвід людини. У зв’язку з цим інформатична компетентність людини більшою мірою індивідуальна, ніж соціальна, оскільки є не стільки характеристикою розвитку інформаційного середовища певного суспільства, скільки характеристикою самої людини.

Сутність інформатичної компетентності особи полягає в тому, що, заломлюючись через професійну діяльність, вона виявляється у більш високій якості цієї діяльності та більш високому рівні розвитку цілісної індивідуальності й особистості людини. З одного боку, інформатична компетентність, як суб’єктивне явище, відзначається динамічністю, мінливістю за рахунок тих перетворень, які відбуваються в досвіді людини, у її

психіці та особистості. З іншого боку, інформатична компетентність як об'єктивне явище також збагачується, уточнюється, доповнюється у зв'язку з розвитком самого інформаційного середовища та його інфраструктури.

Отже, інформатична компетентність, безперечно, не може бути вичерпною, залишається відкритою. Уточнення категорії інформатичної компетентності дає змогу розробити технологію становлення її у студента.

Гулакова М.
КЗ «ХГПА»

ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО УРОКУ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасному світі відбувається об'єктивний процес проникнення інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, засоби інформатизації дедалі інтенсивніше входять у навчальний процес загальноосвітньої школи й вищого педагогічного навчального закладу. Філософські підвалини переходу до інформаційного суспільства, закладені М. М. Амосовим, Д. Беллом, З. Бжезинським, Н. Вінером, В. М. Глушковим, І. Масудою, А. П. Сухановим, Е. Тоффлером. Проблеми інформатизації суспільства набули подальшого розвитку в дослідженнях В. М. Касаткіна, М. Кастеллса, Д. Тапскотта, А. Д. Урсула, О. Б. Шевчука та ін.

Застосування інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у навчальному процесі початкових класів загальноосвітньої школи має широкий спектр від використання їх як засобу, що дає змогу вчителеві впливати на організацію педагогічної праці (для підготовки до проведення уроків), до використання ІКТ у навчанні самими школярами (створює можливість під час опанування роботи з комп'ютером вправлятися у вивченні деяких навчальних предметів початкової школи з використанням комп'ютерних програм). Робота з комп'ютером учнів початкових класів, зважаючи на вищезазначені аспекти, може бути, на нашу думку, чинни-

ком впливу на його особистісні якості. У сучасній дидактиці існує кілька підходів до класифікації уроків: за дидактичною метою, за метою організації пізнавальної діяльності, за основними етапами навчального процесу, за методами навчання, за способами організації навчальної діяльності учнів. Питання вибору типу й відповідної структури уроку (його складників, кроків) потребує ретельного обмірковування таких умов: зміст навчального матеріалу, вік учнів, різні методи й форми. Тобто вчитель спочатку має визначити, що планує зробити, а тільки потім – як і якими засобами. Інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу роль у навчанні інформатики в початковій школі.

Готуючись до уроку з використанням ІКТ, учитель має скласти план уроку, виходячи з його цілей. Добираючи навчальний матеріал, педагог має дотримуватися основних дидактичних принципів: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості тощо.

Уроку із застосуванням ІКТ відповідатимуть: 1) принцип адаптивності (пристосування комп'ютера до індивідуальних особливостей дитини); 2) керованість (у будь-який момент можлива корекція вчителем процесу навчання); 3) інтерактивність і діалоговий характер навчання (ІКТ мають здатність «відгукуватися» на дії учня і вчителя, «вступати» з ними в діалог, що і становить головну особливість методик комп'ютерного навчання); 4) оптимальне поєднання індивідуальної та групової роботи; 5) підтримання в учня стану психологічного комфорту під час спілкування з комп'ютером; 6) необмежене навчання (зміст, його інтерпретації та додатки досить великі).

Отже, під час проектування уроку вчитель може використовувати різні програмні продукти, як-от: мови програмування (пакет Microsoft Office, що містить, окрім загальновідомого текстового процесора Word, ще й систему баз даних Access та електронні презентації PowerPoint); систему баз даних (ефективну й універсальну систему навчання й перевірки знань); текстовий редактор Word (для підготовки роздаткового та дидактичного матеріалу); електронні презентації (для створення наочності до уроку).

Гулович М.
НТУ «ХПИ»

РАЗВИТИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ

Актуальность и значимость рассматриваемой проблемы для решения важных научных и практических задач. В современном образовании главной целью изучения иностранного языка студентами вузов разных направлений подготовки становится иноязычная профессиональная компетентность, а желаемым результатом − использование иностранного языка как доступного средства общения и обогащения опыта профессиональной подготовки, залога академической мобильности, конкурентоспособности на международном рынке труда. Поэтому внимание исследователей и преподавателей высших учебных заведений привлекает проблема поиска эффективных способов формирования иноязычной профессиональной компетентности. Одним из способов её совершенствования можно считать применение компьютерных информационных технологий, которые соответствуют ключевым принципам современной системы высшего образования − гуманизации, индивидуализации, модернизации, информатизации.

Основная часть с элементами научной новизны. Иноязычная компетентность − это комплекс знаний, умений, навыков, позволяющих успешно использовать иностранный язык, как в профессиональной деятельности, так и для самообразования и саморазвития личности. В ходе обучения иностранному языку, нацеленному на развитие иноязычной компетенции, к обучаемому предъявляются такие требования: а) уметь самостоятельно конструировать собственные знания; б) развивать свои умения, работать с оригинальной информацией; в) пользоваться разнообразными формами доступа к информации и её оценки.

Эффективным инструментом являются языковые портфолио (Self-Assessment, Administrative Language Portfolio, Language Learning Portfolio, Reading, Listening, Speaking, Writing Portfolio, Integrated Skills Portfolio, Show Case, Feedback, Comprehensive Language Portfolio), которые позволяют оценить собственную языковую компетенцию в различных языках, самостоятельно совершенствовать умения иноязычного речевого общения, используя самостоятельно или с помощью преподавателя подобранные тексты, задания и образцы речевой продукции, показать достижения в использовании изучаемого языка в ходе интервью при приеме на работу, в учебное заведение или в других целях. Всё большую популярность приобретает e-portfolio, которое с помощью современных технологий Web2.0e, можно использовать для поддержки открытых моделей обучения на протяжении всей жизни.

Преподаватель, наряду с сохранением своего прежнего ролевого статуса, призван обеспечить более высокие уровни консультирования и мотивации обучающихся в том, что относится к критическому отбору информации, ее источников, организации адекватных учебных ситуаций, ликвидации выявленных пробелов. Эффективными помощниками в такой деятельности становятся современные информационные инструменты: диагностические, тестовые; игровые, обучающие CD-программы, мультимедийные энциклопедии, презентации, веб-квесты, веб-журналы, вики-среды, профессионально-направленные аудио- и видеокурсы, мультимедийные курсы, общение с реальными носителями языка посредством Интернет-форумов, электронной переписки со студентами и преподавателями страны изучаемого языка.

Выводы и возможные направления дальнейших исследований. Использование современных информационных технологий делает процесс развития иноязычной профессиональной компетентности более увлекательным, эффективным и мотивированным. Дальнейшие исследования видим в разработке новых методов совершенствования развития иноязычной компетенции.

Деткова А.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ КАК СРЕДСТВО ПРОФИЛАКТИКИ ОТКЛОНЯЮЩЕГОСЯ ПОВЕДЕНИЯ

Современная социокультурная ситуация предъявляет высокие требования к объёму и качеству правовых знаний, умений, навыков несовершеннолетних как наиболее активной части общества. Проблема правового образования и воспитания является одной из самых важных на данный момент, поскольку для большинства граждан Республики Беларусь характерна правовая безграмотность, незнание законов и методов защиты своих прав, правовой нигилизм и правовой инфантилизм. Эти черты присущи в первую очередь подрастающему поколению и являются одной из причин правонарушений, преступлений несовершеннолетних и различных форм отклоняющегося поведения. В связи с этим актуальной становится проблема формирования правовой компетентности несовершеннолетних. Для многих из них уровень правовой компетентности, достигнутый в учреждении образования, станет основным фундаментом, на котором формируется правосознание и правовая культура личности, происходит социализация и социальная адаптация человека как субъекта правоотношений.

Правовая компетентность – это свойство личности, выражающееся в совокупности компетенций в правовой области знаний, способности активно влиять на процесс развития и саморазвития социально-ценностных характеристик личности, позволяющее выполнять социально-ценностные функции в обществе, предупреждать и устранять противоправные проявления поведения. С детских лет у человека закладываются элементы правовых знаний. Это выражается и в отношении к тем правилам поведения, с которыми ребёнку придётся сталкиваться: быть честным, справедливым, уважать старших, ценить труд других, не обижать слабых, уметь прийти на помощь другому. Правовое воспитание начинает осуществ-

ляться с самого рождения ребёнка, однако в правовые отношения он вступает гораздо позже, а именно в подростковом возрасте.

По мнению М. А. Галагузовой, подростковый возраст является самым трудным и сложным из всех возрастов. Исследовательница выделила характерные особенности подросткового возраста: эмоциональная незрелость, недостаточно развитое умение контролировать собственное поведение, соразмерять желания и возможности в удовлетворении своих потребностей, повышенная внушаемость, желание самоутвердиться и стать взрослым. Подросток – это ещё недостаточно зрелый и социально возмужалый человек; это личность, находящаяся на особой стадии формирования её важнейших черт и качеств; это лицо, вступившее в период правовой ответственности за свои действия и поступки. Подростков, чьё поведение отклоняется от принятых в обществе правил и норм поведения, называют трудновоспитуемыми. Трудновоспитуемость подростка, несоблюдение норм и правил, установленных в обществе, рассматривается в науке через явление, называемое девиацией (отклонением). Отсюда и отклоняющееся поведение, которое может быть охарактеризовано как взаимодействие ребёнка с микросоциумом, нарушающее его развитие и социализацию вследствие отсутствия адекватного учёта средой особенностей его индивидуальности и проявляющееся в поведенческом противодействии установленным нравственным и правовым общественным нормам.

В связи с этим важно организовать правовое обучение несовершеннолетних, что будет способствовать формированию устойчивых навыков в области правой действительности, которые позволят иметь не только теоретические представления об определённых юридических нормах жизни, законах страны, но и применять эти знания на практике. Формирование правовой компетентности относится к первичной стадии профилактики асоциального поведения среди несовершеннолетних, т. к. создаёт условия для того, чтобы ребёнок смог сделать правильный выбор во взаимодействии с действительностью и предполагает максимальное недопущение ситуаций вступления в конфликт с законом.

Долуда А.
УІПА

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВНЗ

Уже протягом понад двадцяти років незалежності українські освітяни активно шукають моделі освіти, яка б відповідала реаліям XXI ст. Конкурентоспроможність молодого фахівця харчової галузі значною мірою залежить від ступеня оволодіння ним сучасними знаннями з гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових і професійно-практичних дисциплін, уміннями мислити й діяти в системі ринкової економіки. Сьогодні кожне підприємство харчової галузі зацікавлене у фахівцях, які мають певний досвід роботи в системі, здатні якісно виконувати свої обов'язки відразу після закінчення навчання у ВНЗ. Випускник повинен мати не тільки високу кваліфікацію, а й систему знань, яка полегшує пошук і самостійне засвоєння нових знань, навіть таких, які знаходяться за межами його особистого досвіду.

Харчова промисловість України стрімко розвивається, виробничі потужності збільшуються, з'являються нові робочі місця. За даними Федерації роботодавців України, першу десятку найдефіцитніших професій для підприємств України очолюють інженери-технологи харчової галузі. Одним з основних напрямків розв'язання цієї проблеми є забезпечення конкурентоспроможності молодого фахівця після закінчення навчання у ВНЗ, особливо на початкових стадіях його фахової діяльності. Тому *мета дослідження* – визначення суперечностей між змістом і структурою професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів харчової галузі та вимогами галузі до таких фахівців.

Ми проаналізували галузеві стандарти вищої освіти, нормативні документи підготовки фахівців харчової промисловості (ОКХ, ОПП, навчальні плани), навчально-методичне забезпечення дисциплін, а також ознайомилися зі світовим досвідом із відповідної тематики. Привертає увагу зміст і методика викладання дисципліни «Проектування підприємств з основами САПР», вивчення якої дає змогу студентові-технологу

оволодіти теоретичними і практичними основами проектування харчових підприємств, що є невід'ємним складником формування професійних компетенцій фахівця спеціальності 6.01010420 «Професійна освіта. Харчові технології».

Проведений аналіз указаної документації дав змогу виявити і сформулювати такі суперечності між рівнем підготовки майбутнього інженера-технолога у ВНЗ та вимогами харчової галузі до молодого фахівця: 1) невідповідність між теоретичним змістом навчального матеріалу та предметно-практичним характером діяльності майбутнього спеціаліста; 2) суперечність між швидким розвитком харчової індустрії та повільною реалізацією сучасних тенденцій розвитку галузі у вищій школі; 3) суперечність між індивідуальним характером засвоєння навчального матеріалу й колективним характером діяльності різних спеціалістів у процесі вирішення спільного завдання в реальній ситуації; 4) суперечність між недостатнім рівнем володіння випускником науковим методом отримання знань і здатністю індуктивного та дедуктивного мислення фахівця під час виконання посадових обов'язків.

Отже, актуальними є більш детальний аналіз особливостей підготовки фахівців зі спеціальності 6.01010420 «Професійна освіта. Харчові технології», з'ясування стану виявлених проблем і запропонування шляхів їх розв'язання.

Дубяга А.
НТУ «ХПІ»

«КРИЗА РОЗЧАРУВАННЯ» ОСОБИСТОСТІ НА СТАДІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У наш час розгляд проблеми професійної освіти є дуже актуальним, тому що під час такої підготовки можуть виникати кризи, неуспішне подолання яких відбивається на всьому процесі становлення й розвитку особистості як професіонала. Тому вважаємо, що розгляд проблеми «кризи розчарування» у студентів є нині досить актуальним. Мета нашого до-

слідження –виявити тенденції формування «кризи розчарування» у студентів ВНЗ.

З'ясовано, що на стадії професійної освіти студенти розчаровуються в отримуваній професії, у них виникає незадоволеність деякими навчальними предметами, з'являються сумніви в правильності обраної професії, зникає інтерес до навчання, тобто відбувається криза, що виразно виявляється здебільшого в перший та останній роки навчання у вищій школі.

У сучасній науковій літературі визначено декілька видів «розчарувань», які мають назву «захист – розчарування» і пояснюються тим, що молоді фахівці відчайдушно чинять опір перспективі змінити їхній уже усталений погляд на навколишній світ, на свою професію і – головне – на самого себе, на своє місце в цьому світі та в обраній професії. Кращим засобом захисту від такої перспективи є розчарування не в самому собі, а в навколишньому світі, включаючи й розчарування у своїй професії, й у своєму навчальному закладі. Так, умовно виділяють приблизно такі варіанти «захистів – розчарувань»: розчарування в колись улюблених викладачах, розчарування в деяких дисциплінах або в усій спеціальності відразу, розчарування в навчальному закладі, розчарування в перспективах подальшої роботи. Але все-таки серйозним «розчаруванням» називають саме розчарування в самому собі, невпевненість студента в тому, що він правильно обрав професію, що з нього вийде справжній професіонал.

Також потрібно зазначити, що вирішальне значення у виникненні криз на перших стадіях професійного становлення мають об'єктивні чинники: змінення провідної діяльності, кардинальні зміни соціальної ситуації. На подальших стадіях велику роль відіграють суб'єктивні причини: перебудова професійної свідомості, зростання рівня самооцінки, вияв потреби в самоствердженні, тобто особистість сама стає ініціатором криз професійного розвитку.

Отже, указана тема сьогодні досить актуальна, і є сенс у проведенні експериментального дослідження, присвяченого вивченню динаміки формування «криз розчарування» у студентів.

Зелёнко В.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА РОДИТЕЛЕЙ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Данные археологии, этнографии, фольклористики свидетельствуют о том, что вместе с обществом на протяжении всех периодов его развития функцию воспитания постоянно осуществляла семья как первичная минимальная общественная ячейка, основанная на браке, кровнородственных отношениях людей, на общности быта, взаимной моральной ответственности и социальной необходимости в физическом и духовном воспитании человека.

В современном мире семья – это не только ячейка общества, но и социальный институт, в рамках которого осуществляются все основные функции, необходимые для нормального существования человека. Среди них важнейшими функциями являются хозяйственно-бытовая, репродуктивная, функция психоэмоциональной разгрузки, интеллектуального развития. Особую значимость имеет воспитательная функция, поскольку от качества её реализации зависит достойное продолжение рода, формирующее влияние на состояние общества в целом. Степень и благотворность воздействия семьи на ребёнка определяется её педагогической культурой и воспитательным потенциалом.

Педагогическую культуру родителей определяем как педагогическую подготовленность и зрелость их как воспитателей, которые дают реальные положительные результаты в процессе семейного и общественного воспитания детей. Такая культура родителей является составной частью их общей культуры, в которой заложен опыт воспитания детей в семье, приобретённый разными категориями родителей непосредственно в своей и других странах или взятый из народной семейной педагогики. На современном этапе развития общества проблема воспитательного потенциала семьи обусловлена ее нестабильностью. Объективные изменения, происходящие в семейном социуме (трудности во взаимоотношениях между родителями и детьми, отсутствие между ними эмоционального

контакта, незнание детских потребностей), приводят к отрицательным последствиям в развитии личности ребёнка. Деструктивное влияние семьи на личностное формирование детей может проявляться в возникновении у них социально не одобряемых форм поведения (непослушание, недисциплинированность и т. п.), в определённой деформации в личностной сфере несовершеннолетних (равнодушие, отсутствие самокритичности, жестокость и др.).

По мнению В. М. Целуйко, верный путь воспитания детей в семье – предупреждение педагогических ошибок родителей, ведь именно ошибки родителей зачастую могут привести к серьёзным и непоправимым последствиям, которые в дальнейшем окажут влияние на развитие ребенка, его становление как личности, жизнь в целом. Важно организовать процесс воспитания так, чтобы ребёнок был способен усвоить нормы, правила и ценности общества, в котором он растёт и развивается. Сами родители должны выступать образцом поведения и примером для ребенка. Немаловажным является и наличие благоприятных педагогических условий: ответственность родителей за воспитание и будущую жизнь детей, хорошая организация семейного быта, ведение домашнего хозяйства с активным включением ребенка в трудовую деятельность, педагогически целесообразный выбор мер воздействия, отношение к ребенку как к личности.

Итак, основную ответственность за воспитание ребенка несут родители, а другие социальные институты призваны помочь, поддержать, направить, дополнить воспитательную деятельность родителей. Некоторые учёные считают, что «нет проблемы детей, а существует проблема родителей»: чтобы успешно осуществить свое назначение – воспитать детей, родители нуждаются в знаниях и умениях.

Іванова М.
НТУ «ХПІ»

НАВИЧКИ ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА

За сучасних умов розбудови й оновлення всіх сфер суспільного життя в Україні особливо актуальною стає проблема лідерства, адже суспіль-

ство потребує лідерів, які здатні об'єднати навколо себе людей для досягнення поставленої мети і створити сприятливі умови для подальшого його розвитку.

Лідер – особистість, за якою інші члени групи визнають право брати на себе найбільш відповідальні рішення, що зачіпають їхні інтереси і визначають напрямок і характер діяльності всієї групи. Лідер має володіти певними навичками, засвоєння яких допоможе досконало опанувати всі ключові аспекти лідерства. Спектр навичок, якими повинні володіти лідери (за Дж. П. Кенджемі):

І. Особливості мислення: 1) здатність до розробляння декількох проблем одночасно (тут потрібна гнучкість – найважливіший аспект поведінки лідера); 2) стійкість у ситуації невизначеності (одна з головних якостей лідера, бо він не боїться невідомості або відсутності зворотного зв'язку); 3) розуміння (успішний керівник має високу сприйнятливість і розвинуту інтуїцію); 4) здатність брати керування на себе (лідер легко входить у роль керівника з моменту свого призначення); 5) наполегливість (він завзято виконує задумане, якщо навіть його погляди виявляються непопулярними); 6) здатність до співпраці (керівникові властиве уміння розмовляти з людьми, такт, можливість спілкування на будь-якому рівні); 7) ініціативність (успішний лідер є активним, здатним ризикувати); 8) енергійність (керівник витривалий, фізично й інтелектуально сильний).

ІІ. Керування емоціями: а) здатність робити ставку на інших (успішний керівник охоче передає знання, дає поради, допомагає зростанню інших); б) сенситивність (керівник вищого рівня сприйнятливий до почуттів інших, йому властива емпатія); в) ідентифікація себе зі справою (найуспішніший керівник здатний переносити невдачі без почуття поразки або приниження); г) здатність до співчуття (він уміє співчувати людині, не дозволяючи собі бути безпомічним і невимогливим); ґ) зацікавленість у зростанні організації, а не у власній кар'єрі; д) незалежність (керівник співпрацює з іншими, прислухається до них, але, ухвалюючи остаточне рішення, виявляє незалежність.

ІІІ. Особистісний ідеал: 1) гнучкість (лідер повинен бути відкритим до сприйняття нових ідей, нових способів мислення і процесів);

2) стійкість до стресу (успішний керівник не дозволяє обставинам і часу керувати собою); 3) наявність мети (лідер має тверді переконання та ясну мету); 4) керівництво співтовариством (керівник використовує свою владу і вплив на благо суспільства); 5) почуття гумору (найбільшого успіху досягають керівники, що мають почуття гумору); 6) цілісність особистісного ідеалу (лідер добре уявляє собі, який він, до чого прагне тощо).

Засвоєння цих навичок допоможе досконало оволодіти всіма ключовими аспектами лідерства.

Канівець М.
НТУ «ХПІ»

БАР'ЄРИ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА І МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ПОДОЛАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ

Нині проблема саморозвитку особистості є однією з найбільш активно досліджуваних в сучасній педагогічній свідомості внаслідок певних причин. Велику роль зіграло впровадження ідей гуманістичної психології в суспільну свідомість, психологію й педагогіку. Згідно з психологами-гуманістами, людина є цілісною й унікальною особистістю, здатною самостійно будувати свій життєвий шлях, просуватися у своєму вищому духовному розвитку. Гуманістична психологія наповнена вірою в людину, в її потенційні й актуальні можливості до побудови та реалізації своїх цінностей. Але самостійний вибір шляху саморозвитку не завжди може бути успішним. Для ефективного саморозвитку слід у процесі навчання створювати необхідні умови, надавати студентові підтримку й допомогу. Цьому можуть завадити бар'єри саморозвитку особистості.

Найсерйознішим бар'єром є ***несформованість механізмів саморозвитку*,** коли студент починає витрачати свої сили не на те, щоб відкривати щось нове в собі, а на боротьбу зі своїми негативними якостями. Це призводить до неправильної стратегії саморозвитку, людина виявляється нездатною відтворити бажаний образ власної особистості, виявити свої справжні життєві цілі. Чітке, диференційоване бачення себе в майбут-

ньому (під час прогнозування успіхів і невдач), є необхідним атрибутом саморозвитку, здійснюваного в різних формах.

Наступна група бар'єрів ***пов'язана з нерозвиненими здібностями до самопізнання***. Нечітке, розпливчасте уявлення про себе, звуження сфер функціонування власної Я-концепції призводять до того, що студент ставить або нереальні, або неадекватні цілі саморозвитку. Унаслідок він одержує результати, які його не задовольняють, не дають можливості відчути себе повноправним суб'єктом, автором власного життя. Тому слід зазначити, що самопізнання та саморозвиток – взаємопов'язані й взаємозумовлені процеси. Здатність до адекватного самопізнання – умова для всебічного й цілеспрямованого саморозвитку.

Ще одним бар'єром є те, що далеко ***не завжди людина стає суб'єктом власного розвитку,*** цю функцію за неї виконують інші люди. Звідси – відсутність адекватної мотивації та цілей саморозвитку. Самопобудова особистості таких студентів залежить від випадкових подій, їм важко визначитися в конкретній ситуації, збудувати адекватні перспективи. Тому вони найчастіше нарікають на обставини, які нібито заважають їм досягнути поставлених цілей.

Можна виділити особливу групу бар'єрів, ***пов'язану з відсутністю навичок самовиховання,*** із незнанням і невмінням застосовувати такі способи, які давали б змогу «будувати себе» в потрібному напрямі й цілком реалізуватися. Часто це супроводжується відсутністю вольових імпульсів, коли студент, визначаючи для себе деякі тимчасові пороги саморозвитку й самозмінення, не витримує їх, продовжуючи поводитися, діяти по-старому. Невиконання самозобов'язань, звичайно, викликає незадоволення, глибокі сумніви в тому, що ти здатний зробити задумане. Але така постановка проблеми і спосіб її вирішення з погляду самовиховання й саморозвитку є далеко не завжди коректними.

Висновок: бар'єри саморозвитку різноманітні й визначаються індивідуальним життєвим шляхом особистості, своєрідністю цілей, зокрема й цілей саморозвитку та самовдосконалення. Лише створення сприятливих психолого-педагогічних умов під час навчання у ВНЗ і надання кваліфікованого педагогічного супроводу сприятиме пізнанню студентами самих себе й подоланню бар'єрів саморозвитку.

Кононенко О.
КНУТД

ВЛИЯНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО И ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ

Актуальным является вопрос о соотношении усилий педагогов по формированию профессиональной компетенции будущих специалистов и их духовно-нравственных принципов и убеждений, их жизненных целей и ценностей. Анализ современной ситуации убедительно свидетельствует о том, что педагоги недостаточно внимания уделяют воспитательной составляющей целостного учебно-воспитательного процесса. Частично это вызвано перегруженностью учебных планов, чрезмерно завышенной оценкой значимости специальных дисциплин в ущерб социально-гуманитарной подготовке, технократическим типом мышления определенной части профессорско-преподавательского состава, который, к сожалению, передается и прививается и студентам.

В настоящее время должна начаться интенсивная разработка проблемы психологического и физического восстановления руководителей современного будущего производства. Роль педагогики и психологии в формировании гуманитарно-технической элиты велика, поэтому изучаются научно-организационные основы оптимизации условий производства и непосредственно управленческой деятельности, создаются научно обоснованные рекомендации гуманитарно-технической элиты для руководителей по профилактике переутомления и быстрого восстановления с целью поддержания стабильной управленческой энергии и ее позитивной реализации.

Узнать студента, его духовный мир, его взгляды и жизненные цели, исповедуемые им нравственные принципы далеко не просто, далеко не каждому преподавателю он может открыть себя. Для этого необходимо быть настоящим педагогом, уважающим личность студента и его позиции, не пытаться «в лоб» заставить его отказаться от своих заблуждений, а тактично, на достаточно убедительных примерах способствовать тому, чтобы он,

задумываясь и анализируя свои взгляды и поступки, мог осознать ложность некоторых исповедуемых им целей и принципов, чтобы у него самостоятельно сформировалось стремление поменять их. Только таким образом можно сформировать истинную национальную элиту – высокопрофессиональную, высокодуховную, с активной жизненной позицией.

Курявская Е.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ ЛИЧНОСТИ

Начиная с раннего детства и в течение всей жизни в психике человека возникают и развиваются механизмы, традиционно называемые «психологические защиты», «защитные механизмы психики», «защитные механизмы личности». Эти механизмы как бы предохраняют осознание личностью различного рода отрицательных эмоциональных переживаний и перцепций, способствуют сохранению психологического гомеостаза, стабильности, разрешению внутриличностных конфликтов и протекают на бессознательном и подсознательном психологических уровнях.

В настоящее время психологической защитой считаются любые реакции, которым человек научился и прибегает к их использованию неосознанно, чтобы защитить свои внутренние психические структуры, своё «Я» от чувств тревоги, стыда, вины, гнева, а также от конфликта, фрустрации и других ситуаций, переживаемых как опасные. Термин «защитный механизм» обозначает прочный поведенческий защитный стереотип (схему, модель), образованный с целью обеспечить защиту «Я» от осознавания явлений, порождающих тревогу. Защитные механизмы (как считали Фрейд и его последователи) всегда: а) бессознательны, т. е. человек не осознает ни причин и мотивов, ни целей, ни самого факта своего защитного поведения по отношению к определённому явлению или объекту; б) искажают, фальсифицируют или подменяют реальность.

В современной психологии разделяют понятия «защитные стратегии» и «стратегии совладания со стрессом и с другими порождающими

тревогу событиями». Стратегии совладания могут быть различны, но они всегда осознаны, рациональны и направлены на источник тревоги (например, студент, тревожащийся по поводу конкретного экзамена, может выбирать различные стратегии для подготовки к нему и успешного его прохождения). Защитные же стратегии предполагают бессознательное, нерациональное поведение в виде, например, забывания времени экзамена, потери конспектов или зачётной книжки; возникновения психологической зависимости от какого-нибудь человека; импульсивного злоупотребления алкоголем, курением; переедания и даже серьезных соматических заболеваний.

Основные защитные механизмы различаются по определённым параметрам: по степени обработки внутреннего конфликта; по способу искажения реальности; по степени количества энергии, затрачиваемой субъектом на поддержание того или иного механизма; по степени инфантильности; по типу возможного душевного расстройства, возникающего вследствие прибегания к тому или иному защитному механизму. Все они в той или иной мере описывают возможные варианты динамической трансформации наших желаний под давлением тревоги, угрозы, внешних или внутренних ограничений, требований реальности. В настоящее время защитные механизмы не столько классифицируются, сколько попросту включаются в одну группу по одному основному критерию – все они направлены против фрустраторов. По этому критерию различаются: 1) защитные механизмы, направленные против внешних фрустраторов; 2) защитные механизмы, используемые для защиты от внутренних фрустраторов. Существует множество классификаций защитных механизмов, но наиболее встречающимися и исследованными являются следующие: отрицание, проекция, замещение (словом, действием, фантазиями), подавление (изоляция и др.), интеллектуализация (аннулирование, сублимация, рационализация), реактивное образование, компенсация (сверхкомпенсация, идентификация, фантазии), вытеснение.

Таким образом, при взаимодействии с другими людьми следует учитывать наличие и особенности психологических защитных механизмов как у оппонента, так и у себя. Возникает вопрос о важности изучения психологической защиты в практическом плане. Общая тенденция нарас-

тания напряженности в обществе и разных его сферах имеет следствие усиления защитных форм поведения у человека. Это обусловливает социальный заказ на практическую разработку поставленных вопросов.

Лазарева Е.
НТУ «ХПИ»

СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Процесс вхождения молодого человека в избранную им профессию – не только приобретение соответствующих трудовых навыков и умений, но и активное личностное становление, принятие профессии, вживание в неё. От того, как человек воспринимает и оценивает свою работу, свои достижения в определенной деятельности и себя в профессиональной ситуации, зависят и эффективность его деятельности, и его общее самочувствие. Поскольку профессиональное самосознание личности непосредственно связано с вопросами управления освоением профессиональной деятельностью и самоуправления в профессиональном развитии личности на различных этапах её профессионального пути, то профессиональное самосознание личности является важным источником и механизмом её профессионального развития и самосовершенствования.

Проблема развития самосознания личности является одной из ключевых в современной психологии, широко обсуждаемой в рамках отечественных и зарубежных психологических исследований.

Проблема развития профессионального самосознания, в отличие от развития самосознания в целом, специфичнее по своему содержанию и связана с профессиональной деятельностью личности – одной из основных форм жизнедеятельности человека. Исследование становления профессионального самосознания личности приобретает особую актуальность потому, что профессиональное самосознание является личностным регулятором профессионального саморазвития и самовоспитания личности, способности профессионала анализировать и оценивать свою деяте-

льность и её результаты, свои профессионально значимые качества. Профессиональное самосознание прямо связано с осознанием человеком себя в профессиональной деятельности. Если самосознание формируется в жизнедеятельности и общении с окружающими людьми и является результатом познания себя, своих действий, психических качеств и т. д., то профессиональное самосознание – это проекция всех структурных компонентов самосознания на профессиональную деятельность.

Учитывая функцию профессионального самосознания как средства саморегуляции профессиональной деятельности, структуру профессионального самосознания можно представить следующим компонентным составом: осознание профессиональной морали и нравственности; осознание себя как субъекта профессиональной деятельности; осознание и оценка отношений; осознание собственного развития во временной связи.

В профессиональной деятельности специалиста очень важно учитывать уровень его профессионального самосознания, ведь оно непосредственно связано с вопросами освоения и управления профессиональной деятельностью, с вопросами самоуправления в профессиональном развитии личности на различных этапах ее профессионального пути. Также профессиональное самосознание является личностным регулятором профессионального саморазвития и самовоспитания личности, и поэтому результаты профессиональной деятельности выражаются, прежде всего, в способности профессионала анализировать и оценивать свою деятельность и ее результаты, свои профессионально значимые качества, а это непосредственно влияет на компетентность, а также на эффективность и плодотворность деятельности профессионала.

Левчук О.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ

У сучасному суспільстві практично будь-яка трудова діяльність за змістом та формою організації об’єктивно стає дедалі більш спільною. У спільній діяльності можливе досягнення суспільних потреб, інтересів та

цілей, здійснення яких дає змогу існувати й розвиватися будь-якій суспільній системі, у якій живе й існує конкретна людина. Через реалізацію суспільних потреб, інтересів і цілей людина здатна ширше реалізувати свої власні потреби, інтереси, цілі.

Професійна підготовка менеджерів повинна ставити за мету формування не тільки системи знань, умінь, навичок, але й розвиток специфічних рис особистості, що відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності. Перед ВНЗ постає серйозна проблема цілісного розвитку особистості, який передбачає наявність комунікативного потенціалу, уміння працювати в складних умовах спільної діяльності, формування толерантності під час розв'язання конфліктних ситуацій тощо. Деякі питання становлення й розвитку особистості під час підготовки до професійної діяльності та безпосередньо в її процесі подано в працях Б. Г. Ананьєва, Г. О. Балла, О. О. Бодальова, Б. С. Братуся, Н. Ю. Волянюк, Е. Ф. Зеєра, Є. О. Клімова, О. В. Киричука, Г. В. Ложкіна, С. Д. Максименка, Л. М. Мітіної, В. А. Семиченко, Е. Е. Симанюк, Т. С. Яценко та ін.

Професійна підготовка майбутніх менеджерів має спиратися на психологічні закономірності становлення особистості та враховувати специфіку поведінки й діяльності людини. Але особливі вимоги повинні висуватися до такої підготовки менеджерів, які мають здатність до спільної управлінської діяльності.

Менеджер у широкому розумінні – висококваліфікований фахівець, який володіє знаннями щодо механізмів самоорганізації суспільства та його осередків, які приводяться в дію людьми, працює за допомогою людей і здобуває результати в інтересах людей. Це особа, яка професійно здійснює функцію управління в ринковій системі відносин. Сучасний менеджер повинен оволодіти психологічними закономірностями створення іміджу, знати типологію особистості та правила спілкування, специфіку взаємодії особистості й групи в системах управління, класифікувати чинники ефективності професійної діяльності, виділяти психологічні особливості стратегії розвитку підприємства, здійснювати психологічний аналіз управлінської діяльності, розробляти методи вдосконалення систем управління. Також менеджери повинні конструктивно мислити, мати багату уяву, здібності до інновацій та створення оригінальних проектів,

уміти навчати й розвивати підлеглих, формувати та створювати нові робочі місця. Майбутньому управлінцеві необхідні знання про психологічну сумісність у колективі. Психологічна сумісність – такий ефект поєднання людей, що дає максимальний результат діяльності за умови мінімальних психологічних витрат осіб, які взаємодіють. На противагу їй психологічна несумісність – нездатність узгодити дії, що перешкоджає спільній діяльності, несприйняття інших людей.

Важливою функцією майбутнього керівника є формування навичок спільної управлінської діяльності й доведення їх до виконавців. Від правильності та своєчасності управлінських рішень залежить ефективність діяльності всього колективу. Менеджер повинен бути заповзятою людиною, тобто здатним досягати конкретних економічних і соціальних цілей завдяки практичної реалізації оригінальних, нестандартних рішень, як правило, пов'язаних із немалим господарським ризиком. Менеджерові потрібні такі якості, як новаторство й оригінальність у досягненні поставлених цілей, діловитість і практичність, сміливість і винахідливість, націленість на максимально ефективне використання всіх наявних можливостей.

Литвинова Є.
КНУ ім. Тараса Шевченка

БАЗОВЕ ПОРТФОЛІО СТУДЕНТА-ЛІТЕРАТОРА

За сучасних умов освіту розглядають як найважливішу цінність культури, що насамперед виявляється у філології, яка вивчає письмові тексти й на основі їх змістовного, мовного та стилістичного аналізу – історію й сутність духовної культури нашого суспільства. Особливої уваги потребують майбутні літератори – письменники, літературні критики, літературознавці, бо будь-які перетворення, що відбуваються у світі, прямо залежать від їх конкурентоспроможності, рівня професійної компетентності, рівня розвитку мотиваційно-ціннісної орієнтації на свою професію. Особливістю студентів-літераторів є їх професійна спрямованість на нау-

ково-дослідну роботу, тому профілізація у ВНЗ має здійснюватися з першого курсу навчання.

Одним з ефективних інструментів навчання та оцінення компетентності студента у XXI ст. може стати портфоліо, яке в розвинених країнах є технологією автентичного оцінювання освітньої та професійної діяльності. Із нашого погляду, портфоліо студента-літератора – це система засобів і прийомів комунікації викладача та студента, спрямована на формування й розвиток компетентностей студента, професійне зростання випускника як літератора у процесі наповнення й використання портфоліо відповідно до цілей і завдань навчання, які поділяються на базове, розвивальне, професійне, творче.

Базове портфоліо студента-філолога містить основний навчальний матеріал, який наповнюється викладачем або методичним центром (відповідно до навчального плану Інституту філології, ОКР бакалавр «Українська мова та література, іноземна мова»). Зразками документів можуть бути документи, зразки літературних творів, тести, творчі завдання, навчально-дидактичні матеріали, перелік питань до іспитів тощо. Структура *базового портфоліо* має поділятися за курсами навчання, за основними та профільними предметами.

До основних предметів можуть бути зараховані:

1 курс: історія України, вступ до мовознавства, сучасна українська мова, російська мова, іноземна мова, латинська мова, філософія, старослов'янська мова, екологія та безпека життєдіяльності; *2 курс*: політологія, міжкультурна комунікація, сучасна українська мова, іноземна мова, орфографічний та орфоепічний практикум, діалектологія, історія української мови, просодична система української мови; *3 курс*: історія української культури, психологія ділового спілкування, правознавство, історія української літературної мови, сучасна українська мова, іноземна мова, педагогіка, лінгвокраїнознавство; *4 курс*: стилістика і культура української мови, методика викладання іноземної мови, методика викладання української мови та літератури, сучасна українська мова, історія української літератури XX ст., іноземна мова (практичний курс), педагогічна практика.

До профільних дисциплін (для літераторів) можуть належати: *1 курс*: усна народна творчість, історія зарубіжної літератури, давня україн-

ська література, вступ до літературознавства, давня українська література, фольклорна практика; *2 курс*: історія античної літератури, історія української літератури XIX ст., історія західноєвропейської літератури, полемічний дискурс в українській літературі, лінгвокраїнознавство, курсова робота з історії української літератури, діалектологічна практика; *3 курс*: історія західноєвропейської літератури, психологічні основи Public relations, історія української літератури XIX ст., історія української літератури XX ст., курсова робота зі спеціалізації, джерелознавча практика, українська мала проза кінця XIX ст. – початку XX ст., поетика, основні віхи розвитку методики викладання української літератури в навчальних закладах, живомовні джерела української мови, синкретизм стильових модифікацій в українській літературі початку XX ст.; *4 курс*: історія російської літератури, концептуалізація історії української літературної мови, українська зарубіжна література XX ст., кваліфікаційна робота бакалавра, розвиток модернізму в українській літературі, історія української драматургії й театру від бароко до «Розстріляного відродження», світоглядні засади Т.Шевченка, літературна герменевтика, проблеми динаміки української літератури: від давнини до новітнього часу.

До навчального плану не включено діловодство, риторику, вивчення комп'ютерних комунікацій (соціальні мережі, skype, icq, web-сервіси) тощо.

Висновки. У статті проведено аналіз зарубіжного й вітчизняного досвіду з використання портфоліо студентів, узагальнено визначення портфоліо студента-літератора, визначено складники базового портфоліо. Потребує подальшого дослідження розвивальне, професійне та творче портфоліо.

Майструк О.
УДПУ ім. П. Тичини

ПОГЛЯДИ В. Н. КАРАЗІНА НА РОЗВИТОК ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ (ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

За умов глобалізаційних впливів та швидкоплинності суспільства виникає потреба у зверненні до творчої спадщини освітніх діячів і педа-

гогів минулого, що завжди була предметом дослідження істориків педагогіки. Серед видатних вітчизняних педагогів-просвітників України була й залишається постать Василя Назаровича Каразіна, творча спадщина якого недостатньо висвітлена у дослідженнях учених історико-педагогічної науки. На сучасному етапі його просвітницько-педагогічні ідеї висвітлено у працях Н.М. Березюк, А. Г. Болебруха, Ю. Є. Грачової, В. В. Кравченка, С. М. Куделка, Н. О. Ніколаєнко, Л. В. Пироженко, О. А. Узбек, А. В. Хрідочкіна та ін.

Василь Каразін (1773–1842 рр.) – громадський діяч, просвітник і винахідник, найосвіченіша особистість свого часу, ініціатор створення першого у світі Міністерства народного просвітництва (1802), Харківського університету (1804), організатор Філотехнічного товариства (1811).

З-поміж педагогічних поглядів В. Н. Каразіна слід виокремити думку про поширення ідей просвітництва серед населення, проте у його спадщині немає окремої праці з проблем освіти. Василь Каразін порушував питання жіночої освіченості задля виховання дітей у таких працях: «Про виховання жіночої статі в нижчих станах», «Чиста правда без найменшого прикрашання і прибільшення», «Перехід Харківського інституту шляхетних дівчат» тощо. Науковець розглядав питання про призначення жінки з нижчого стану й потребу розвитку жіночого виховання й освіти. Розроблений ним проект «Про виховання жіночої статі в нижчих станах» спрямовано на здобуття освіти жінками-трудівницями. У цьому проекті було передбачено створити особливий тип школи для найбідніших дітей Харкова, щоб готувати народних учительок (бо це головне завдання держави). Важливою справою у вихованні дівчат із простого стану автор називав жіночу працю, що розподілялася за природними здібностями. Тож, на думку В. Каразіна, такий заклад є не тільки навчальним, а й благодійним, метою якого є поширення серед народу патріотизму, людяності й добрих звичаїв.

Однак освітянин зазначав, що, окрім навчання й виховання дітей в школах учительками, потрібне й домашнє виховання, яке б цілком забезпечувала жінка-матір. Тому для успішного домашнього виховання жінок їм украй необхідно здобувати освіту. Адже для того, щоб виховати хлопчиків різних станів (чи то воїна, чи то служителя церкви), майбутнім ма-

терям потрібні різні знання, уміння й навички. Просвітник підкреслював, що вплив жінок на громадське життя, на життя держави перевершує всі інші, оскільки воно починається разом з фізичним буттям, разом із зародженням людини в материнській утробі.

Отже, дослідження позицій Василя Каразіна щодо значення розвитку жіночої освіти у вихованні молодого покоління дає змогу використати його творчий доробок у процесі розбудови сучасної системи освіти. Тому перспективними науковими розвідками вважаємо дослідження спадщини В. Н. Каразіна в галузі науково-дослідницької діяльності.

Межевич Н.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ПОНИМАНИЮ СУЩНОСТИ ФЕНОМЕНА РОДИТЕЛЬСТВА КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Научные исследования последних лет (Н. С. Поспелов, Л. И. Смагина, М. М. Ярмолинская) выявили, что при большом научном интересе к развитию детей в семье сами родители уделяют мало внимания развитию своих детей. Прежде чем рассматривать феномен родительства, необходимо определить первичную по отношению к нему систему, составной частью которой он является. Это система семьи. За основу мы принимаем определение семьи как социальной системы: семейная система – группа людей, связанная общим местом проживания, совместным хозяйством, а главное – взаимоотношениями (А. Я. Варга). То есть родительство в качестве относительно самостоятельного образования входит в более крупную систему, каковой является система семьи. Системный подход к семье предполагает признание семьи как единого целого биологического и психологического механизма с наличием семейных взаимосвязей. Так, по мнению А. Г. Харчева, семья является исторически конкретной системой взаимоотношений между супругами, родителями и детьми; малой группой, члены которой связаны между собой брачными или родственными отношениями, общностью быта и взаимной моральной ответственностью.

Исходя из этого, целевой смысл родительства – рождение и воспитание детей. Поэтому родительство – относительно самостоятельная подсистема, входящая в систему семьи в качестве относительно самостоятельного образования. Близкое, по сути, определение семьи, предполагающее наличие всех трёх типов отношений – супружества, родительства, родства, формулирует А. И. Антонов.

Необходимо отметить, что в последние годы изменился взгляд на семью как систему. Н. В. Кузнецова, Л. И. Щербич говорят о том, что современная семья рассматривается в совокупности всех присущих ей функций: производственной, репродуктивной, воспитательной, жизнедеятельности семьи, духовного общения, первичного социального контроля, сексуальной сферы. А вот Н. В. Дружинин полагает, что главной функцией семьи была и есть социализация ребенка, а прочие были лишь дополнительными.

В зависимости от характера воспитательного воздействия и возможности адаптации детей из семей в обществе М. Ю. Арутюнян выделяет следующие типы семьи: традиционная (где воспитывается уважение к авторитету старших); детоцентрическая ((в ней главной задачей родителей является обеспечение благополучного будущего детей); супружеская (главной целью является взаимное доверие и автономность ее членов). В. А. Рамих, анализируя эволюционные процессы семьи, приходит к заключению о том, что в настоящее время набирает силу супружеский тип семьи, неполная семья или материнская.

Используя принципы системного подхода, применительно к феномену родительства можно констатировать следующее: 1. Феномен родительства – относительно самостоятельная система, которая является подсистемой по отношению к системе семьи. 2. Феномен родительства можно рассматривать на двух уровнях: на уровне индивида (матери и отца) и как надындивидуальное целое. Оба этих уровня одновременно являются этапами формирования родительства. 3. Факторы, влияющие на формирование родительства, иерархически организованы на нескольких уровнях: макроуровень – уровень общества; мезоуровень – уровень влияния родительской семьи; микроуровень – уровень собственной семьи; наконец, уровень конкретной личности.

Мовчан Я.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГІЯ ПРОГРАМУВАННЯ – АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Психологія програмування – це новий шлях як у сфері психології, так й у сфері програмування, який доповнює сучасні дослідження в галузі інформаційних технологій з урахуванням людського чинника. Цей заснований на психології підхід не тільки дає змогу зменшити витрати часу на розробляння програм, але й зумовлює й інші переваги завдяки вдосконаленню якості програмного забезпечення. Фахівці із психології програмування зосереджують увагу на таких аспектах, як легкість використання, простота навчання, підвищення надійності, скорочення частоти помилок, підвищення задоволеності працею.

Предметом психології програмування є всілякі способи використання людиною ЕОМ, основну увагу приділяють розроблянню програмного забезпечення та проектування інтерфейсу. Для вирішення завдань психології програмування використовують дані таких дисциплін, як мови програмування, мови керування операційними системами, засоби звертання до баз даних, методи та засоби автоматизованого навчання, персональні програми редагування тощо. Мета психології програмування – полегшити використання ЕОМ людиною. Цієї мети можна досягти, тільки зрозумівши можливості сприйняття людини, її здібності обробляти інформацію та приймати рішення, а також знаючи стиль мислення й особливості особистості.

Специфіку задач у галузі програмування й питання професійних якостей програмістів у різний час вивчали психологи та педагоги Ф. Брукс, Г. Вейнберг, Н. Вірт, С. Макконел, М. Л. Смульсон, Б. Шнейдерман та ін. Дослідники стверджують, що професійні програмісти мають свої риси, і визначають психологічні й загальнолюдські риси, здібності й особливості мислення, які повинні бути властиві програмістам. Серед таких здібностей – логічне мислення; гнучкість і динамічність мислення; гарний рівень розвитку пам’яті (особливо словесно-логічної); ви-

сокий рівень розвитку концентрації, обсягу, розподілу й переключення уваги; здатність грамотно висловлювати свої думки; математичні здібності; розвинута уява. А особистісними якостями та схильностями, які допомагають програмістові в професійній діяльності, є уважність, акуратність, терплячість, наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність, схильність до інтелектуальних видів діяльності, уміння самостійно приймати рішення.

Отже, проаналізувавши професійні вимоги до особистості програміста та коротко розглянувши основні риси їхньої професійної діяльності, робимо висновок, що психологія програмування є важливою та актуальною галуззю, яка ставить багато теоретичних і практичних питань (особливості умов діяльності та їх вплив на програміста, аналіз його психічних пізнавальних процесів та їх вплив на працездатність), які ми вважаємо за потрібне розглядати в подальших дослідженнях.

Онопрієнко Л.
КНУТД

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОФОСВІТІ

Проблема активізації пізнавальної діяльності в системі професійної освіти нині є однією з найбільш актуальних. Її розв’язання передбачає перехід до більш високого рівня активності та самостійності учнів і студентів у процесі опанування професією, який стимулюється розвитком пізнавального інтересу та відбувається завдяки вдосконаленню методів і прийомів навчання. Для цього слід переорієнтувати навчально-виховний процес на формування бажання навчатися, вироблення вміння самостійно опановувати знання.

Щоб виявити, наскільки молодь займається самоосвітою, які в неї інтереси, чи сформовані мотиви навчання, ми провели анкетування серед учнів Київського вищого професійного училища технологій та дизайну одягу і студентів Київського національного університету технологій та дизайну, де навчаються представники різних регіонів України. Унаслідок опрацювання анкетних даних установлено, що учні приділяють навчанню

близько 8–9 годин на добу, а студенти – близько 7 годин. На хобі студенти відводять більше часу. Цей факт можна пояснити тим, що вони більш далекоглядні у виборі свого майбутнього, завчасно визначають для себе пріоритети. Понад 75 % учнів прийшли до навчального закладу здобути освіту й лише 4,2 %, щоб дізнатися щось нове; 50 % опитаних студентів хочуть здобути освіту, а 40 % – одержати знання, пізнати нове.

Засоби та прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів і студентів допомагають виробити в них прийоми навчальної праці, сприяють розумовому розвитку, ефективному використанню часу, підвищенню якості знань. Понад 45,8 % учнів беруть участь у ділових іграх, 37,5 % можуть узяти участь, якщо запропонована гра їх зацікавить. 60 % студентів прагнуть до ділових ігор. Це явище можна пояснити меншою активністю навчального процесу у вищій школі (у студентському розкладі переважають лекції). На думку опитаних, активізувати пізнавальну діяльність можна за допомогою читання різної літератури (учні – 45,8 %, студенти – 55 %), відвідування гуртків (студенти – 10 %, учні – 8,3 %) та екскурсій (учні – 46 %, студенти – 60 %), захоплення новими цікавими хобі (студенти – 80 %, учні – 87,5 %). Виходячи з анкетних даних, констатуємо, що художня література користується популярністю серед учнів (27 %), їй поступається науково-публіцистична література (6,3 %) і довідкова (4,2 %). Вражає відсоток учнів і студентів, які не читають, – 16,7 % і 15 %. Серед рис, які допомагають у навчанні, на думку опитаних, – цікавість, наполегливість, терплячість, дисциплінованість, працелюбність, посидючість, уміння доводити розпочате до кінця, сумлінність.

Отже, основними чинниками, які сприяють творчому ставленню учнів і студентів до дидактичного процесу та його результатів, є професійний інтерес, нестандартний характер навчально-пізнавальної діяльності, змагальність, ігровий характер занять, емоційність, проблемність. Активізація пізнавальної діяльності під час навчального процесу може відбуватися такими методами, як ділові ігри, інсценування, кейс-метод, модерація, інтерактивний, метод круглого столу, самостійна робота. На нашу думку, на практиці педагоги у ВНЗ та ПТНЗ мають обов’язково спиратися в повсякденній роботі саме на зазначені методи, а специфіка

використання методів активізації пізнавальної діяльності у професійних навчальних закладах за сучасних умов потребує подальших теоретичних досліджень.

Петрович Е.
УО «МГУ им. А. А.Кулешова»

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ ОСНОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Экологическое образование – новое направление в дошкольной педагогике, целью которого является формирование начал экологической культуры как базисных компонентов личности. Формирование основ экологической культуры личности необходимо начинать с дошкольного возраста, так как в этот период закладываются основы фундаментальных понятий и представлений, в том числе и экологические.

В настоящее время формирование основ экологической культуры у дошкольников следует обсуждать в трёх взаимосвязанных направлениях: 1) повышение качества профессиональной подготовки педагогов учреждений дошкольного образования в области формирования основ экологической культуры у дошкольников; 2) формирование основ экологической культуры дошкольников; 3) просвещение родителей в вопросах формирования основ экологической культуры у дошкольников.

Различные аспекты экологического образования дошкольников исследовались рядом ученых. Вопросы профессиональной подготовки будущих педагогов дошкольных учреждений к экологическому образованию дошкольников изучались Николаевой С. Н., Прокофьевой О. О., Ярмолинской М. М. и др. Проблема формирования основ экологической культуры у детей дошкольного возраста освещена в работах Николаевой С. Н., Рыжовой Н. А., Кондратьевой Н. Н., Виноградовой Н. Ф., Ашикова В. И. Однако, как показал анализ научных работ, вопросы взаимодействия учреждения дошкольного образования (УДО) и семьи в фор-

мировании основ экологической культуры у дошкольников исследованы недостаточно, что определило тему нашего исследования.

Целью нашего исследования явилось теоретическое обоснование, разработка, экспериментальное апробирование модели формирования основ экологической культуры у детей старшего дошкольного возраста посредством взаимодействия УДО и семьи и методики её реализации.

Исследование состояло из трёх этапов. На первом этапе мы изучали психолого-педагогические аспекты формирования основ экологической культуры у дошкольников, инновационные формы и методы взаимодействия УДО и семьи в экологическом образовании дошкольников, на основе чего разработали модель формирования основ экологической культуры у старших дошкольников посредством взаимодействия УДО и семьи. Эта модель включала в себя целевой, содержательный, процессуальный и оценочно-результативный блоки.

На втором этапе исследования изучали современный уровень основ экологической культуры дошкольников и состояние работы по взаимодействию УДО и семьи в данном направлении. Констатирующий этап показал низкий уровень взаимодействия УДО и семьи в области формирования основ экологической культуры у детей старшего дошкольного возраста.

Для решения указанной проблемы на этапе формирующего эксперимента нами разработана методика формирования основ экологической культуры у детей старшего дошкольного возраста посредством взаимодействия УДО и семьи, включающая в себя три взаимосвязанных этапа: информационно-просветительский, методический и практический.

Результаты экспериментальной работы показали, что разработанная нами модель формирования начал экологической культуры у детей старшего дошкольного возраста посредством взаимодействия УДО и семьи и методика её реализации эффективно влияют на формирование осознанно-правильного отношения дошкольников к явлениям и объектам природы, к человеку как живому существу, к своему здоровью и среде, в которой живёт ребёнок.

Писанко О.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ У МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Проблемі підвищення професійних компетенцій фахівців присвячено низку досліджень, у більшості з яких висувається ідея формування професійних компетенцій майбутнього фахівця викладачами кожної дисципліни навчального плану установи професійної освіти. Однак слід зазначити, що насправді багато дослідників обмежуються загальнопедагогічним розглядом процесу формування професійних компетенцій безвідносно до дисциплін навчального плану. Відомо, що науково-технічний прогрес і темпи розвитку сучасного виробництва базуються на екологічно чистих видах енергії, головною з яких є електрична енергія. Для її ефективного використання потрібні грамотні, компетентні працівники, підготовку яких покликані вести випускники професійних технікумів і коледжів. Тому поставлено завдання підвищення якості підготовки професійного навчання в галузі теорії та практики використання електричної техніки. У загальнопедагогічному плані це завдання пов’язане з актуальною проблемою: який внесок повинен зробити викладач кожної дисципліни навчального плану технікуму у формування професійних компетенцій його випускників?

Дослідження стану цього питання в наявній теорії та практиці дало змогу виявити деякі недоліки у формуванні професійних компетенцій майбутніх спеціалістів електротехнічного профілю: 1) недостатньо чітко відображено в педагогічній літературі сутність компетентнісно-орієнтованого підходу до підготовки фахівців; 2) зміст професійної компетентності студентів у галузі електротехніки не відповідає вимогам майбутньої професії та сучасного ринку праці; 3) діяльність у галузі формування професійних компетенцій студентів між викладачами різних дисциплін технікуму недостатньо скоординовано; 4) у формуванні компетенцій майбутніх спеціалістів відсутня системність, найчастіше цей процес відбувається стихійно, хаотично.

Найбільш дієвим підходом до підвищення рівня професійних компетенцій у сфері електротехніки є організація розв'язання студентами завдань із її фізичних і конструктивних основ. Відповідно до цього варто зосередити увагу на розробленні змісту спецкурсів. Досвід їх проектування засвідчив, що, відбираючи зміст підготовки майбутніх молодших спеціалістів електротехнічного профілю навчання, слід керуватися такими положеннями: відібраний для вивчення матеріал повинен відповідати пріоритетній меті підготовки фахівців – наближати до особливостей майбутньої професійної діяльності; до проектованого спецкурсу варто ставитися як до наукової дисципліни; потрібно враховувати співвідношення науки й навчального предмета. Тут слід забезпечити дидактичну ізоморфність, перспективність, єдність і мінімізацію змісту, спадкоємність, урахування вітчизняного й зарубіжного досвіду формування змісту навчальної дисципліни.

Проведена розвідка не вичерпує всієї повноти досліджуваної проблеми. Подальше її вивчення може бути продовжено в напрямку моніторингу ефективності запропонованої системи за умов самостійної діяльності випускників технікуму, навчально-методичного забезпечення процесу розвитку в студентів творчих здібностей і професійних компетенцій в навчальному процесі.

Прокопенко О.
ІСП НАПН України

КАЗКА ЯК ЗАСІБ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Актуальність дослідження полягає насамперед у тому, що сьогодні зростає кількість дітей, які мають вади здоров'я як від народження, так і набуті в процесі дорослішання, збільшується кількість дітей із розумовою відсталістю, як наслідок постає питання виховання таких дітей, входження їх у соціум, адаптації до зовнішнього середовища. Розвиток дітей із розумовою відсталістю відбувається за основними закономірностями

психічного розвитку дітей у нормі. Але існують специфічні особливості розвитку психіки, зумовлені органічними ураженнями головного мозку: уповільнений темп розвитку, випередження фізичного розвитку, більш пізнє становлення вищих психічних функцій, порушення емоційно-вольової сфери, механізмів саморегуляції.

Казкотерапія як вид психокорекції та психотерапії є одним із провідних напрямів у роботі практичного психолога щодо формування, розвитку, корекції емоційно-вольової саморегуляції підлітків із розумовою відсталістю. Метою й основними завданнями казкотерапії в корекції емоційно-вольової саморегуляції є пошук способів вирішення внутрішніх конфліктів, об'єктивізація «Я-образу», розвиток самоконтролю, підвищення рівня адаптивності, унаслідок – формування й розвиток саморегуляції підлітка з розумовою відсталістю. У казках підлітки з розумовою відсталістю можуть відобразити будь-який аспект свого життя. За допомогою казкотерапії проектуються моделі стосунків підлітка, визначаються актуальні проблеми спілкування, страхи, бажання й потреби. А обов'язковий «щасливий кінець» стає основним засобом цього виду арт-терапії, що допомагає дітям позбутися страхів і комплексів.

Казкотерапія – сучасний і дієвий метод практичного психолога в роботі з підлітками з порушеннями інтелектуального розвитку. Процес творення казки забезпечує атмосферу невимушеності, довіри, захищеності, безпеки між дитиною та дорослим. У роботі з підлітками з розумовою відсталістю психологи можуть використовувати такі різновиди казок: художні, дидактичні (навчальні казки допомагають засвоїти певне правило, навичку, відповідну поведінкову реакцію), психокорекційні та психотерапевтичні, у деяких випадках і медитативні казки (їх використовують для зняття напруги, стресу, бо в них зображують ідеальну модель відносин, подій, коли все «добре», «позитивно»). Серед основних способів роботи з казкою варто відзначити: малювання за мотивами казки (підліток обирає та малює фрагмент казки або героя, який найбільше сподобався); обговорення поведінки, мотивів, дій, страхів персонажа; програвання епізодів казки, творення казки підлітком (колективне або індивідуальне, без допоміжних засобів або за допомогою додаткових предметів: метафоричних карт, іграшок, піску тощо). Слід підкреслити, що під час праці з

підлітками найбільш ефективним є комбінування казкотерапії з іншими методами арт-терапії: ізотерапією, лялькотерапією, ігровою та пісочною терапією.

Отже, казка – перспективний та ефективний психотерапевтичний і психокорекційний метод у роботі практичного психолога з підлітками з розумовою відсталістю. Казкотерапія допомагає впливати на становлення, формування емоційно-вольової сфери, розвиток когнітивних здібностей і навичок самоконтролю підлітка, підвищення загального рівня адаптивності та корегування механізмів саморегуляції підлітка з розумовою відсталістю.

Семененко А.
НТУ «ХПИ»

МЕЖЛИЧНОСТНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ КОНСТРУКТОРСкОГО ТРУДА

Широкая востребованность инженерных кадров и то влияние, которое оказывают инженеры на процессы, происходящие в современном обществе, определяют повышение требований к их профессиональной подготовке.

Эффективная модель современного инженера-конструктора, несомненно, включает в себя весь набор знаний, умений и навыков, которые относятся как к техническим наукам, так и к гуманитарным. И если важность технических знаний не ставится под сомнение, то гуманитарная подготовка инженера, в частности психологическая, зачастую не осознается как столь же важная. Поскольку конструкторский труд является коллективным видом творчества, то решение технических задач в ходе процесса конструирования включает в себя межличностное взаимодействие как по вертикали, так и по горизонтали. Бесспорно, что от эффективности взаимодействия на обоих этих уровнях будет зависеть и конечная эффективность конструкторского труда.

Решением данной проблемы может стать разработка специальных психологических тренингов, направленных на повышение эффективно-

сти профессионального межличностного взаимодействия как для будущих специалистов на этапе обучения в вузе, так и для уже сформированных конструкторских коллективов. Потенциал тренингового инструментария позволяет смоделировать ситуацию, максимально приближенную к реальному профессиональному взаимодействию, относительно быстро и безопасно получить новый опыт на практике, кроме того, таким образом можно повысить эффективность адаптации будущих конструкторов к профессиональной деятельности. Представляется весьма важным дальнейшее исследование и разработка специальных тренинговых программ для представителей конструкторской отрасли.

Силивончик П.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

ОСОБЕННОСТИ ГЕНДЕРНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ВОСПИТАННИКОВ ИНТЕРНАТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Большинство исследователей одной из основных проблем воспитанников интернатных учреждений выделяют проблему гендерной социализации.

Успешная социализация личности связана с её активностью в различных сферах жизнедеятельности общества, способностью выполнять соответствующие роли, в том числе гендерные, и готовностью соответствовать социальным ожиданиям и требованиям. На протяжении жизни человек приобретает сведения о том, что социально приемлемо для мужчин и женщин, то есть проходит гендерную социализацию. Гендерная социализация как один из видов социализации представляет собой процесс усвоения личностью системы представлений о мужчинах и женщинах и их роли в общественном процессе, формирование готовности человека к исполнению гендерных ролей, характерных для данного общества. Также это процесс усвоения индивидом культурной системы гендера того общества, в которой он живет. По мнению многих исследователей, значимый фактор гендерной социализации ребенка – это поведение родителей (как значимых взрослых) и воспитание в семье.

Зачатки гендерной социализации можно наблюдать ещё до рождения ребенка, что проявляется в стремлении родителей узнать пол будущего ребенка, поскольку именно это и предопределит их представления о нём, его имени, одежде и игрушках, занятиях с ним, позволит обращаться к нему, думать и мечтать о нем именно как о мальчике или девочке. В дальнейшем гендерная социализация будет проходить в семье и ближайшем окружении, в учреждениях образования, а также с помощью средств массовой информации через дифференциальное усиление (поощрение социумом приемлемого гендерного поведения, порицание неприемлемого) и дифференциальное подражание (выбор и подражание ролевым моделям определенной гендерной группы).

По мнению А. В. Мудрика, на каждом этапе социализации, в том числе и гендерной, личность решает три группы задач в соответствии с возрастом: 1) естественно-культурные (познание телесного канона; усвоение элементов этикета, символики, языка кинесики; развитие/реализация физических и сексуальных задатков; здоровый образ жизни; способность изменять стиль жизни в соответствии с половозрастными и индивидуальными возможностями); 2) социально-культурные (познавательные, морально-нравственные, ценностно-смысловые, определяемые конкретными социокультурными условиями); 3) социально-психологические (самопознание, самоопределение, самореализация и самоутверждение личности).

Первыми трансляторами гендерных ролей являются мать и отец. Подражая родителям, отождествляя себя с ними, дети усваивают социальные нормы поведения и ценности. А у детей из закрытых детских учреждений процесс гендерной социализации нарушен. Воспитанники интернатных учреждений обычно не имеют возможности наблюдать за адекватным полоролевым поведением взрослых, когда женщина выполняет исключительно женские функции и не берёт на себя выполнение мужских функций. В современных условиях детского учреждения сделать это бывает трудно, так как воспитателям (преимущественно женщинам), приходится выполнять разную работу (и мужскую, и женскую).

Вопросы полового и сексуального образования очень актуальны для воспитанников детских домов и школ-интернатов, потому что у них нет

других источников получения информации, кроме школы и специалистов детского дома, а сексуальная активность наступает достаточно рано. Трудность социализации детей-сирот – одна из наиболее актуальных проблем, которая будет нами изучена в процессе работы над дипломным исследованием.

Симченко О.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

СТРУКТУРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

В процессе построения теоретической модели формирования политической культуры старшеклассников важную роль мы отводим определению структуры политической культуры личности. Эта структура представляет собой систему компонентов, детально отражающих элементы политической культуры, которые должны быть усвоены старшеклассниками. Структура политической культуры личности старшеклассников определена с учётом их возрастных и психологических особенностей и включает следующие компоненты: потребностно-мотивационный, когнитивный, нравственно-оценочный и поведенческо-деятельностный.

Потребностно-мотивационный компонент включает систему мотивов и потребностей личности, которые выступают в качестве внутренних побудительных стимулов в поведении и деятельности в рамках действующей политической системы государства. Стремление личности к выполнению своих общественно-политических функций как глубоко осознаваемая жизненная необходимость является сильнейшим мотивационным механизмом, обеспечивающим успешность процесса формирования политической культуры на всех этапах осуществления воспитательной деятельности.

Когнитивный компонент отражает систему обыденных и научных знаний о политике в целом, а также о политической системе как основе политического устройства общества, деятельности политических структур, взаимодействии и взаимовлиянии политики и других социальных

институтов, об особенностях внутриполитических и внешнеполитических отношений и связей. Данный компонент также включает в себя систему познавательных умений и навыков, которые тесно связаны со знаниями.

Нравственно-оценочный компонент составляет духовно-нравственную основу политической культуры учащихся. Наличие у человека политических ценностей означает личностное приятие событий и процессов в социально-политической сфере как чрезвычайно важных и значимых явлений. Именно политические ценности – ориентиры в формировании политической активности. В политической культуре нравственно-оценочный компонент выражается в духовных качествах личности и ее ценностных ориентациях. Ценностные ориентации, по Ю. В. Ирхину, – это политические, мировоззренческие и нравственные убеждения человека, его глубокие и постоянные привязанности, нравственные принципы поведения в политике. Ценностные ориентации являются своего рода связующим звеном между потребностно-мотивационной сферой личности и ее поведением, поступками, деятельностью.

Политика – ценность в аспекте жизненной необходимости устройства жизни общества в государстве. Существование государства невозможно без установления определённых отношений, основанных на управлении и соподчинении, т. е. политических отношений. К важнейшим политическим ценностям относятся свободы и права граждан, национальную независимость, любовь к Родине, национальную безопасность, национальный интерес, государственный суверенитет, социальную справедливость, общественный правопорядок, ненасилие и толерантность. *Поведенческо-деятельностный компонент* политической культуры включает политические ориентации личности, выражающиеся в поведении, политической активности и деятельности. В данном компоненте в практическом преломлении отражаются смысл и содержание всех вышеуказанных компонентов.

Таким образом, определение структуры политической культуры личности старшеклассников создает необходимые предпосылки для успешной организации системы воспитательной работы в представленном направлении.

Скрипник Н.
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди

МОЖЛИВОСТІ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Сучасна вища освіта має бути спрямована не тільки на якісну професійну підготовку, а й на всебічний розвиток особистості кожного студента, тому створення умов для розвитку й самореалізації студентів протягом навчання у вищому навчальному закладі наразі набуло особливої актуальності.

Самореалізацію в психології (А. Адлер, А. Маслоу, Е. Фром) визначають як базову потребу особистості. Особистісна самореалізація пов'язана насамперед із пошуком свого власного Я, пізнанням власних потреб, прагнень, можливостей, здібностей, талантів та їх розвитком і втіленням у життя для отримання позитивного й корисного результату для себе або для суспільства в цілому.

Діяльність студента протягом навчання у ВНЗ має бути як аудиторною, так і позааудиторною. На основі аналізу сучасної науково-педагогічної літератури ми дійшли висновку про існування двох основних підходів до розгляду позааудиторної діяльності: як до складової виховної роботи і як до складника навчально-виховного процесу. Як і М. Донченко, О. Максимець, Л. Петриченко, Л. Смеречак, ми розглядаємо позааудиторну діяльність у вищому навчальному закладі як необхідний складник цілісного навчально-виховного процесу, оскільки вона поєднує різноманітні заходи як навчального, так і виховного характеру. Позааудиторна діяльність – система взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємним складником професійної підготовки та здійснюється поза розкладом навчальних занять з метою створення умов для особистісного розвитку студентів і їх самореалізації. Структура позааудиторної діяльності студентів, на наш погляд, є такою:
а) самостійна навчальна робота студентів (підготовка до аудиторних занять, виконання завдань для самостійної роботи з навчальних дисциплін,

виконання індивідуальних завдань, пов'язаних з науково-дослідною й культурно-розважальною діяльністю студентів); б) навчальна-дослідна та науково-дослідна робота (участь студентів у різних наукових об'єднаннях і гуртках, конференціях, олімпіадах, конкурсах тощо); в) культурно-розважальна діяльність (участь студентів у різноманітних виховних заходах ВНЗ та об'єднаннях різного типу і напряму, конкурсах, змаганнях тощо); г) студентське самоврядування (самостійне розв'язання проблем життєдіяльності студентської групи, колективу гуртожитку). За кількістю учасників виокремлюємо такі форми позааудиторної роботи: індивідуальні, групові й масові. Студенти можуть добровільно вибирати різні види позааудиторних занять. Завдання викладача ВНЗ – допомогти, інформувати, спрямовувати студентів до тих чи інших видів або форм позааудиторної діяльності.

Позааудиторна діяльність надає студентам можливості саморозвитку й самореалізації, поглиблює уявлення про себе як про особистість і професіонала, тому що передбачає добровільний вибір студентом певного виду такої діяльності, який ґрунтується на особистісно значущих мотивах, його активності, ініціативності, зростанні самостійності та творчості, відповідальності, рефлексивній діяльності, інтерактивній взаємодії викладача й студента. Система заходів для реалізації цих можливостей потребує подальших досліджень.

Степанова .В.
НТУ «ХПІ»

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Компетенція в спілкуванні припускає розвиток адекватної орієнтації людини в самій собі (власному психологічному потенціалі), потенціалі партнера, у ситуації й завданні. Тому формування комунікативної компетенції людини є актуальною проблемою психології, розв'язання якої має важливе значення як для кожного з нас, так і для суспільства в цілому.

Вивчення комунікативної компетентності особистості має наукове значення. Підґрунтям у вирішенні проблеми підготовки майбутніх курсантів до професійної комунікації є філософські та психологічні концепції спілкування.

Комунікативна компетентність – готовність особи до комунікативної діяльності. Комунікативна компетентність особистості майбутнього курсанта є важливою для формування його професійно значущих якостей. У практичному аспекті розв'язання цього завдання передбачає підвищення загальної ефективності діяльності. Висока практична затребуваність у поєднанні з недостатньою теоретичною вивченістю зумовили постановку проблеми – дослідити комунікативну компетенцію курсантів ВНЗ МВС України.

Комунікативна діяльність працівників міліції – це складна, багатопланова діяльність щодо встановлення й розвитку контактів із представниками різних вікових, професійних, культурних, етнічних груп, а також з особами з непередбачуваним психічним станом (потерпілі, підозрювані, свідки), яка відбувається за несприятливих умов та обставин і породжується виконанням службового обов'язку в боротьбі зі злочинністю, захисту від протиправних посягань на життя й здоров'я, прав і свобод громадян, державного устрою й громадського порядку; містить обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини.

Одержані емпіричні матеріали, що ілюструють змістові особливості формування комунікативної компетентності майбутніх курсантів на різних етапах навчання у ВНЗ, свідчать про те, що курсантам важко долати комунікативні випробування. Вони не пристосовані до комунікації, часто спілкуються агресивно (тест комунікативних умінь Міхельсона), мають занижений рівень комунікативного контролю (діагностика комунікативного контролю М. Шнайдера).

Прикладні аспекти дослідження можна використати в організаційній, профорієнтаційній і корекційній роботі з курсантами. Зібрані теоретичні й емпіричні матеріали застосовуватимуться під час професійної підготовки.

Стрельчук Л.
КНУТД

ВИХОВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

На сучасному етапі розбудови нашої держави великого значення набуває необхідність удосконалення інституцій професійної освіти як щодо змісту навчання, так і стосовно системи виховання, бо саме від фахівця нової генерації залежить майбутнє країни, розбудова її культури та економіки. Різним аспектам виховання молоді присвячені праці І. Беха, С. Якобсона, Л. Виготського, М. Гордої, Р. Дзвінкої, В. Лозової, ін. Але проблему виховання учнів професійної школи та студентів на сучасному етапі висвітлено недостатньо. Тому ми взяли до уваги проблеми виховання у професійній освіті, зокрема ступінь вихованості молоді на сучасному етапі.

Основою дослідження стала діагностика вихованості учнів Луцького центру професійно-технічної освіти та студентів Київського національного університету технологій та дизайну (усього 76 осіб), що передбачає: а) аналіз рівня духовно-морального розвитку особистості; б) виявлення мотивів діяльності; в) дослідження стану вихованості учнів і студентів. Під час дослідження використано анкету з десятьма твердженнями, які потрібно було доповнити власними пропозиціями. Опрацювавши результати, ми зробили висновок, що й у студентів, і в учнів ставлення до життя та світу є позитивним (негативних відповідей на запропоновані твердження від опитаних не одержали), що свідчить про стабільний і рівномірний розвиток особистостей без негативних відхилень.

Наступним етапом дослідження було тестування серед учнів і студентів, мета якого – виявити мотиви поведінки молоді. Використано методику тестування з вивчення мотивів у діяльності Л. В. Байбородової. Опитуваним пропонували визначити за трибальною шкалою, що і як їх спонукає до діяльності. Для визначення домінантних мотивів виділено блоки колективістських й особистісних мотивів та мотивів престижності. Порівняння середніх балів з кожного блоку дало змогу визначити домінантні мотиви участі в діяльності. Так, для студентів на перше місце ви-

ходять особистісні мотиви діяльності, на друге – мотиви престижності, на третє – колективістські мотиви. Щодо учнів ПТНЗ, то їх показники суттєво не відрізняються, а це означає, що всі мотиви діяльності і для студентів, і для учнів є однаково важливими.

Заключний етап дослідження – тестування для визначення рівня вихованості учнів і студентів. Запропоновано тест, у якому є 10 показників (толерантність, адаптація, патріотизм, соціальна активність та ін.), до кожного з яких наведено 4–5 суджень, які слід було оцінити за чотирибальною шкалою. За результатами тестування встановлено, що рівень вихованості учнів коливається в межах від 2 до 2,85 балів, тобто є середнім. Шкала коливання рівня вихованості студентів – від 2 до 3,10 балів (це теж середній рівень, як і в учнів). Мінімальним показником в учнів є «ставлення до природи» із середнім балом 2,38, а максимальним – «автономність», бал якого 2,84. Мінімальним значенням показника у студентів виявилося «ставлення до здоров'я», а максимальним – «автономність» із балом 3,10.

Отже, у закладах професійної освіти молоді люди мають можливості для всебічного розвитку, домінантними в їхніх діях є особистісні мотиви, а рівень вихованості середній, що нині має спонукати до активізації процесу виховання майбутніх фахівців. Можливі шляхи й методи вдосконалення виховання студентської та учнівської молоді потребують подальших досліджень.

Тарасова В.
УО «МГУ им. А. А. Кулешова»

СОЦИАЛЬНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ

В современной педагогической науке особое внимание уделяется социально-нравственному воспитанию детей. По мнению исследователей А. Г. Ахтян, И. А. Зимней, Н. В. Микляевой, социально-нравственное воспитание личности состоит в усвоении основных понятий о социальных нормах и отношениях, об общечеловеческих ценностях, о культуре

социальных отношений (включая экономические и правовые), в формировании основных элементов гражданско-патриотического сознания.

Мы рассматриваем традиции и опыт народной педагогики как основное средство социально-нравственного воспитания. Совокупность представлений, взглядов, суждений, убеждений и идей в области указанного вида воспитания отражены в народном фольклоре, различных видах трудовой деятельности, ремёслах, традициях, обычаях и обрядах, народном искусстве.

Как средство словесного убеждения в народной педагогике использовались сказки, легенды, песни, скороговорки, басни, притчи, назидания, пословицы и поговорки, направленные на передачу подрастающему поколению основных представлений о добре и зле, о правилах жизни в обществе, о причинно-следственных связях поступков отдельного человека и отношения к нему со стороны социума. Такие представления, полученные иносказательно, в непринужденной форме, что характерно для устного народного творчества, остаются в сознании ребенка и определяют нормы его поведения. Дети знакомятся с жизнью разных народов, национальными обычаями и традициями через эти жанры устного народного творчества, проникнутые верой в справедливость, в победу добра над злом, осуждающие лень, тунеядство, жадность. Пословицы и поговорки – развернутая система, показывающая идеал человека, имеющего такие качества, как трудолюбие, смелость, честность, патриотизм.

Народные игры воспитывают морально-этические качества, общечеловеческие ценности (ответственность, долг, честь, совесть, терпимость, любовь, сопереживание). Считаем, в социально-нравственном воспитании актуально использование традиций, обрядов народа, так как их совокупность выражает отношение людей к природе и окружающим людям. Через ритуалы и обряды вырабатываются нормы поведения в важных жизненных ситуациях. Использование народного искусства (устного народного творчества, народной музыки, народного театра, декоративно-прикладного искусства) ведёт к развитию творческого потенциала личности ребенка, сплочению детского коллектива, развитию навыков сотрудничества, чувства ответственности и взаимопомощи.

Таким образом, обращение к традициям и культуре народа будет способствовать эффективному развитию процесса социально-нравственного воспитания детей, т. к только в народной педагогике встречается такое многообразие средств и факторов этого вида воспитания: природа, игра, слово, труд, общение, традиции, религия, искусство.

Хавіна І.
НТУ «ХПІ»

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Усі особисті якості сучасного викладача взаємопов'язані й однаково важливі. Він повинен мати інтерес до своєї професії, педагогічні нахили й покликання. Інтерес до професії відбивається в позитивному емоційному ставленні до студентів, у прагненні постійно вдосконалювати свої педагогічні знання й навички. Викладач повинен мати стійке бажання присвятити себе педагогічній діяльності, оскільки не може педагог бути успішним, якщо він байдуже ставиться до своєї професії. Одними з найважливіших якостей викладача вважають його педагогічний обов'язок і відповідальність, оскільки ці якості вимагають дотримання професійної честі й моралі, а вищий вияв цього – самовідданість педагога. Ці якості формують авторитет викладача, без якого студенти не визнаватимуть інтелектуальну та моральну сили й переваги педагога. Авторитетний викладач повинен бути ерудованим, толерантним, принциповим, справедливим, відповідальним, має гідно поводитися, бути бадьорим, життєрадісним, привітним, стриманим, привабливим не тільки зовні, але й внутрішньо.

Важливими для сучасного викладача є такі якості, як педагогічні здібності, педагогічна культура й майстерність, професійно-педагогічна компетентність і техніка, педагогічна творчість. Професіоналізм – якість педагога, без якої він не може продуктивно, грамотно розв'язувати соціальні, професійні й особистісні завдання. Педагогічна культура забезпечує вдосконалення навчально-виховного процесу й самовдосконалення самого педагога та охоплює такі компоненти, як етика, ерудиція, культура мо-

влення, спілкування, загальна культура, духовне багатство, прагнення до самовдосконалення. Чим вищою є професійна культура викладача, тим більш різноманітною й ефективною буде його взаємодія зі студентами, що надасть змогу викладачеві піднятися до вершин педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність – це синтез наукових знань, умінь, навичок, методичного мистецтва й особистих якостей викладача, які ґрунтуються на його високому фаховому рівні, високій загальній культурі та педагогічному досвіді. Ця якість є результатом багаторічного педагогічного досвіду та творчого саморозвитку й вимагає постійної праці над собою, опановування нових досягнень педагогічної теорії навчання й виховання, формування чіткої професійної позиції.

Сучасний викладач невтомно повинен розвивати педагогічну техніку, яка передбачає наявність певних умінь педагога, умінь поводження, володіння емоціями, культури мовлення, знань основ психотехніки для розуміння власного психічного стану, емоційного стану колег і студентів, а також спроможність адекватно реагувати та впливати на ці явища. Викладач повинен бути здатним до педагогічної творчості, яка є невичерпним джерелом ініціативи педагога, його активності, інновацій і дасть змогу дохідливо, цікаво і зрозуміло викладати навчальний матеріал. Без усіх цих якостей неможливо стати найкращим педагогом, тому кожному сучасному викладачеві потрібно постійно розвивати й удосконалювати ці якості, бо педагог – визначальна фігура системи освіти.

Черняева А.
УО «ВГУ им. П. М. Машерова»

ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СТРАХОВ ДЕТЕЙ С ТРУДНОСТЯМИ В ОБУЧЕНИИ, НАХОДЯЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ МАТЕРИНСКОЙ ДЕПРИВАЦИИ

В старшем дошкольном и младшем школьном возрасте у детей формируется опыт межличностных отношений, основанный на умении ребенка принимать и играть роли, предвидеть и планировать действия другого, понимать его чувства и намерения. Ситуация угрозы вызывает эмо-

цию, которая выражена в трёх основных формах – страха, гнева и печали. Если она препятствует удовлетворению потребности, возникает тенденция к гневу и нападению. Если опасность велика, преобладает тенденция к страху и избеганию.

Для изучения личностных характеристик ребёнка, находящегося в условиях материнской депривации, мы исследовали страхи при помощи методики «Страхи» А. И. Захарова. Привлечено две группы испытуемых: контрольная группа – дети с нормой психофизического развития, находящиеся в условия материнской депривации (КГ), экспериментальная группа – дети с трудностями в обучении (из-за задержки психического развития), находящиеся в условиях материнской депривации (ЭГ).

Все страхи согласно методике были сгруппированы по видам: медицинские, физический ущерб, смерти; животных и сказочных персонажей, кошмарных снов, социально-опосредованные, пространственные. На основе полученных результатов выявлено, что эмоция страха чётко проявляется у воспитанников детского дома, как доминирующая. Так, в обеих группах на **первом месте** страх смерти (как своей, так и своих близких). Отметим, что испытуемые по-разному воспринимают понятие смерти, что объясняем влиянием жизненной ситуации на психику ребёнка. **Второе место** у детей исследуемых групп разделилось: дети ЭГ боятся наказаний, дети КГ – страшных снов и пожара. Страх перед пожаром аргументируется детьми негативно. Даже не побывав в ситуации пожара, дети считают, что его надо бояться, так как об этом говорят взрослые. Что же касается детей ЭГ, то дети аргументируют свой страх быть наказанным тем, что, по их мнению, это стыдно, «когда наказывают, значит я плохой». Это свидетельствует о том, что у детей не сформирована самооценка в силу их возраста, поскольку они оценивают не поступок, за который их наказали, а самих себя. На **третьем месте** у детей ЭГ стоит страх перед физическим и материальным ущербом (стихии, вода, пожары). Представления детей сформированы со слов взрослых и их ближайшего окружения, что даёт ребёнку лишь теоретическое представление о

том, что этого надо бояться. У КГ на третьем месте также находится страх перед стихиями и страх темноты. Дополнительный вопрос: «Боишься ли ты, что тебя не заберут из детского дома?» – вызывал у детей скорее интерес, чем удивление. В основном дети говорили, что их не беспокоят те условия, в которых они находятся, но они очень «скучают». Выяснилось, что дети, ответившие на вопрос отрицательно, не являются одинокими, у большей части воспитанников детского дома есть братья и сёстры, воспитывающиеся здесь же. Существует разграничение между КГ и ЭГ: дети с КГ в большей степени осознают, в каких условиях они находятся, чем дети ЭГ.

Вывод: дети ЭГ больше подвержены различным страхам, чем дети КГ. Участники КГ более осознанно испытывают страх, чем дети ЭГ. В основном у категории детей ЗПР страхи обусловлены условиями их проживания и воспитания, зависимостью от мнения окружающих.

СЕКЦІЯ 5

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Аксенова Д.
НТУ «ХПІ»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Перехід до ринкової економіки, не може бути успішно здійснений без теоретичного обґрунтування, до того ж ринкова «споруда» є надто складною. Багато науковців намагаються запропонувати урядовцям свої розробки. Можна констатувати два підходи щодо пояснення виникнення ринкових економічних систем: теорія розвитку економічних відносин за нормальних умов і теорія катастроф (розпад СРСР).

Неодмінною умовою формування програми ринкових трансформацій є врахування національних особливостей, культури та духовності народу. Вони формують етичні відносини в суспільстві, трудову мораль, структуру потреб населення тощо, спрямовують економічний розвиток, формують його орієнтацію й темп здійснення. Із цього приводу український філософ С. Кримський пише: «Можна стверджувати, що жодна країна світу не долала економічну кризу суто економічними методами, – це бувало зроблено лише тоді, коли відроджувалися духовність і культура народу, його кращі гуманістичні традиції».

Також потрібно зазначити, що з розвитком суспільства дедалі більше зростає роль науки в громадському житті, що сприяє раціоналізації соціально-економічних процесів, зростанню ефективності функціонування економічних систем. Роль науки особливо зростає за умов криз та історичних поворотів долі суспільства. Слід зауважити, що стосовно економічної теорії сформувалася спеціальна група концепцій, покликана створити наукове підґрунтя антикризової політики держав. Особливо важливими є забезпечення наукового супроводу постсоціалістичної трансформації, яка

не має історичних аналогів, залучення вчених до розробляння програм ринкового реформування. Це означало б перехід від інерційної моделі змін до науково обґрунтованої та керованої.

Балабанова М., Поречина П.
БГТУ им. В. Г. Шухова

АКТУАЛЬНОСТЬ РЕФОРМ ЛЮДВИГА ЭРХАРДА

Основы наших сегодняшних представлений «сформированы в прошлом». Профессор императорского Московского университета А. И. Чупров в 1892 г. писал: «Если разобрать любую новую теорию, то окажется, что в ней часть заимствована от предшественников, часть навеяна обстоятельствами места и времени…». Сегодня многие задаются вопросами: почему наши реформаторы не считают нужным использовать исторический опыт (речь не идет о слепом копировании). Почему в начале 1990-х не посчитали нужным обратиться к опыту послевоенной Германии, ведь Россия периода «шоковой терапии» столкнулась с аналогичными проблемами? Действительно, проблемы были схожи: крушение тоталитарного государства, контролирующего все сферы; высокая доля военных расходов в валовом внутреннем продукте; потеря территорий и нарушение налаженных экономических связей; либерализация и стабилизация курса; подавленная инфляция; смена ценностей и приоритетов, нужда в новой идеологии; иностранная помощь и т. п. Конечно, переход от плановой экономики к рыночной нельзя сравнивать с переходом от военной к капиталистической. По мнению польского реформатора Л. Бельцеровича, он более сложен, поскольку социализм означал полную отмену капиталистических институтов, а военная экономика – временное их «отключение».

По мнению библиографа, заслуга канцлера Л. Эрхарда заключается в том, что он, во-первых, использовал преимущество рыночного механизма, несмотря на то, что все прогрессивные слои населения благоговели перед социальными реформами. Во-вторых, провел денежную реформу без ущерба для немцев. Денежная реформа – это важный, но только пер-

вый шаг к радикальной перестройке всей экономической системы, всех принципов организации и регулирования хозяйственной жизни. Поэтому он как экономист перед её проведением решил проблему с вынужденными сбережениями, накопившимися в период подавленной инфляции (к 1947 г. общие размеры не обеспеченного товарной массой денежного спроса оценивались примерно в 300 млрд. марок). Конечно, он мог «отпустить» цены и не проводить денежную реформу, но тогда денежные накопления населения обесценились бы. Можно было конфисковать излишек и не допустить скачка.

Мы не говорим о слепом копировании чьего-либо опыта, но сравнение опыта стран, сталкивающихся со сходными проблемами, – это важнейшая предпосылка того, чтобы иметь возможность вырабатывать собственные обоснованные решения.

Бебешко О.
НТУ «ХПІ»

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Нині не викликає сумніву той факт, що саме інноваційна діяльність є головним джерелом суспільного прогресу. Нові технології змінили структуру світової економіки. Від того, наскільки значною буде інноваційна складова економічного розвитку будь-якої країни, залежить її роль і місце у світовій економічній системі, стабільність і рівень розвитку національної економіки на сучасному етапі й у майбутньому. Це питання є особливо актуальним для України, яка активно шукає власне місце у світовій економічній і політичній системі, має намір забезпечити суспільний добробут європейського рівня.

Інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів: коефіцієнт упровадження інновацій у нас у середньому не перевищує 5 %, що нижче від критичних показників і свідчить про руйнування виробничого потенціалу країни. Таке становище зумовлено як відсутністю в останні роки дійової державної системи стимулювання інноваційної дія-

льності, так і браком коштів. Так, частка коштів від обороту, що спрямовується на фінансування науково-дослідних робіт у нашій країні, дорівнює 0,5–2 %, однак передові світові компанії витрачають на це 7–12 % свого доходу. Частка продукції галузей, які застосовують високі технології, – усього 4,6 %. Загальна кількість придбаних нових технологій за період з 2000 по 2007 роки становила 5633, при цьому на результати власних розробок за ці роки припадає 13,6 % (764 технології). Україна майже зникла з винахідницької та інноваційної карт світу. Нині частка нашої країни у світовому обсязі торгівлі наукомісткою продукцією становить лише 0,1 %. Для об'єктивної оцінки стану інноваційного розвитку України важливе значення має з'ясування її відносної позиції в межах країн ЄС за допомогою Європейського інноваційного індексу (ЄІІ). За ЄІІ Україна перебуває в останній за рівнем інноватівності четвертій групі – «країни, що рухаються навздогін» – зі значенням індексу 0,23. Порівняно з іншими країнами це велике відставання.

Аналіз сучасного стану науково-технічної та інноваційної сфери в Україні й загострення проблем у цій сфері зумовлює нагальну потребу якнайшвидшого впровадження комплексу першочергових заходів, спрямованих на усунення системних недоліків у функціонуванні науково-технічного комплексу та забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку України. До них належать: створення цілісної національної інноваційної системи, яка забезпечує взаємодію наукових організацій, вищих навчальних закладів, інноваційних і виробничих підприємств; формування сприятливого для інновацій бізнес-середовища; розширення інституційної бази фінансового забезпечення інноваційної діяльності; вивчення світових тенденцій науково-технологічного та інноваційного розвитку й упровадження світового досвіду в Україні.

Бойправ М.
НТУ «ХПИ»

УСТОЙЧИВОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Устойчивость экономической системы трактуется как способность системы восстанавливать предыдущее (или близкое к нему) состояние

после некоторого возмущения, которое выражается в отклонении параметров системы от первоначального значения. Иначе устойчивость экономической системы определяется как способность системы, которая переходит от начального состояния к заданному так, что ни один из её факторов (инфляция, прирост производства, безработица и т. д.) не выходит за допустимые границы на заданной траектории изменения состояния экономической системы. То есть речь идёт о способности системы возвращаться в состояние равновесия после того, как она была выведена из него под действием внешних или внутренних факторов.

Одним из факторов определения устойчивости являются цели экономической системы разных уровней (национального, регионального, территориального и т. д.). Это не только получение максимальных прибылей, но и обеспечение комплексного развития, создание благоприятных условий труда, решение актуальных научно-технических и социальных проблем, максимальное удовлетворение материальных и духовных потребностей людей и др. Результативность деятельности экономических систем зависит также от их потенциальных возможностей (наличие материальных, трудовых и финансовых ресурсов) и умения эффективно управлять процессами, происходящими в экономике и социальной среде.

Актуальность исследования устойчивости экономических систем в Украине обусловлена тем, что в последнее время стали заметны недооценка процесса регулирования экономики и – как следствие – неадекватное потенциальным возможностям государства использования рычагов управления развитием экономики.

Бондаренко К.
НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМЫ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Способствование процветанию предпринимательства должно быть одной из главных задач экономической политики каждого государства, т. к. высокий уровень развития предпринимательского сектора экономики повышает объём поступлений в государственный и местные бюджеты;

увеличивает уровень занятости населения; позволяет усовершенствовать отраслевую, региональную структуру экономики; способствует развитию инновационного процесса; улучшает качество жизни людей; формирует средний класс – основу общества.

В Украине на протяжении последних трёх лет прослеживается тенденция к увеличению количества субъектов предпринимательской деятельности, численности занятых на малых и средних предприятиях, но одновременно можно наблюдать и ряд негативных явлений, а именно: незначительные объемы производства и реализации продукции; ухудшение показателей эффективности финансово-хозяйственной деятельности и использования ресурсного потенциала; низкий уровень заработной платы; увеличение процента убыточных предприятий; невысокий уровень инвестиционной активности; функционирование значительной части предприятий в теневом и полуофициальных секторах; рост числа СПД – физических лиц, предпринимателей, желающих закрыть свое дело. Вклад малого бизнеса Украины в создание ВВП составляет 10–15 % по сравнению с 60–80 % в развитых странах.

В оздоровлении предпринимательского сектора экономики центральную роль играет государство, потому что для изменения ситуации в целом недостаточно реформирования на региональном уровне, в рамках ограниченного количества предприятий. Государство должно сделать приоритетными следующие направления своей политики поддержки малого предпринимательства: защита интересов малого бизнеса; обеспечение социальной безопасности предпринимателей; способствование развитию инновационного процесса; укрепление методологической базы исследований; анализ работы отечественных производителей; стимулирование развития региональной и внешней экономической деятельности; усовершенствование нормативно-правовой базы регулирования предпринимательства; активизация инвестирования, финансовой поддержки МП; расширение инфраструктуры развития малого бизнеса; упрощение системы налогообложения; усиление функций таких институций, как Антимонопольный комитет, агентство по банкротству, Счётная палата, Фонда государственного имущества.

Буланова К., Зоткина О.
РГУ им. С. А. Есенина

МУНИЦИПАЛЬНЫЕ РАЙОНЫ: АКТУАЛЬНЫЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ

Одной из актуальных проблем XXI века как для России и Украины, так и для многих других стран, по мнению ведущих учёных и политических деятелей, является проблема «угасания» провинции, снижение ее роли в экономическом и социальном развитии современного общества. Причины этого явления многогранны. Они связаны как с общими объективными процессами концентрации производства и капитала в крупных городах и мегаполисах, процессами урбанизации, происходящими во всех странах, так и специфическими для каждой страны условиями ее развития.

Мы проанализировали изменения в динамике, качестве и структуре трудовых ресурсов муниципалитетов районного типа на примере Новодеревенского района Рязанской области (Российская Федерация). Численность трудоспособного населения района в 2011 г. составила 7 305,6 чел. (57% от общей численности населения). В то же время численность занятых на предприятиях района составила 2 754 чел. Численность безработных, по официальным данным, – 124 человека. Таким образом, численность неучтенных незанятых в органах статистики достаточно большая – 4 427,6 человека. Можно предположить о наличии значительной доли маятниковой миграции среди трудоспособных. Помимо проблемы фактического отсутствия рабочих мест в районе, сегодня острой и требующей скорейших мер является проблема нехватки квалифицированных трудовых кадров. Отток талантливой и инициативной молодежи из-за несоответствия заработной платы уровню их знаний и умений, недостаточной развитости социальной инфраструктуры муниципального района – это и многое другое ставит регион в критическое положение по кадровому обеспечению. Возрождение района и улучшение состояния рынка труда связано с подъёмом его экономики (прежде всего сельского хозяйства и отраслей переработки).

Для привлечения молодых и квалифицированных кадров в рамках федеральной целевой программы «Социальное развитие села до 2013 года» и долгосрочной областной программы «Социальное развитие села Рязанской области на 2011–2013 годы» активно ведется строительство и приобретение жилья молодыми семьями и гражданами. Введено в эксплуатацию 12 жилых домов площадью 1 155 кв. м, сметной стоимостью 15 млн. 106 тыс. рублей. В 2010 г. на социальное развитие населенных пунктов было израсходовано 114,2 млн. руб., в т. ч. за счет средств областного бюджета 71,2 млн. рублей. За 2010 г. на обеспечение водоснабжения в районе израсходовано 18,7 млн. рублей, на строительство газопроводов в районе было освоено 2,48 млн. рублей.

Переломить негативные тенденции в развитии небольших муниципальных образований в современных условиях можно только на основе проведения активной государственной региональной политики.

Бутенко М., Мусієнко В.
НТУ «ХПІ»

ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ, НАЦІЛЕНих НА РЕФОРМУВАННЯ НЕФОРМАЛЬНИХ ПРАВИЛ

Визначення причин виникнення й поширення корупції є однією з найактуальніших проблем. Важливість цього питання зумовлено потребами й теорії, і практики. Однією з причин виникнення корупції, на переконання дослідників, є так звані «корупційні традиції». Так, деякі дослідники вважають, що культурні норми та традиції, які панують в деяких суспільствах, можуть сприяти становленню корупційних відносин. Прибічники цього погляду пропонують заходи боротьби з корупцією, націлені на усунення «корупційних традицій» у суспільстві, тобто передбачають поширення в суспільстві ідеї неприйнятності корупційних відносин.

Наслідки ж «культурних» антикорупційних заходів у довгостроковому періоді залежатимуть від того, наскільки вдалося поширити в суспільстві ідеї неприйнятності корупційних відносин. Якщо ідеї неприйнятності корупційних відносин не знайдуть відгуку в більшості населення, то активне застосування «культурних» антикорупційних заходів може

призвести, навпаки, до зростання рівня корумпованості: через відсутність дійсно ефективних антикорупційних заходів корупційні відносини будуть безперешкодно поширюватись у суспільстві, а інституціоналізація корупційних практик сприятиме цьому процесу. Можливий протилежний результат – поширення ідей неприйнятності корупційних відносин призведе до штучного скорочення рівня корумпованості, яке буде супроводжуватися надзвичайно високим рівнем трансакційних витрат бюрократичних процедур через збереження неефективних формальних правил.

Отже, ми можемо зробити висновок, що «культурні» антикорупційні заходи в короткостроковому періоді за будь-яких обставин будуть характеризуватися низькою ефективністю через ігнорування справжніх причин виникнення й поширення корупції. У довгостроковому ж періоді ефективність «культурних» антикорупційних заходів залежатиме від поширення в суспільстві ідеї неприйнятності корупційних відносин.

Бушманова Е.
НИУ «БелГУ»

ТИПИЧНЫЕ ОШИБКИ ПРИ РАСЧЕТЕ И УПЛАТЕ НАЛОГА НА ИМУЩЕСТВО ОРГАНИЗАЦИЙ

Одним из проблемных для налогоплательщиков обременений является налог на имущество. Несмотря на то, что схема расчёта и уплаты налога сравнительно прозрачна, её практическое применение, как правило, вызывает целый ряд проблем и ошибок при исчислении и уплаты данного налога.

Так, наиболее часто при формировании налоговой базы возникают ошибки, связанные с занижением первоначальной стоимости. При этом нередко организации допускают ошибки и в квалификации самого понятия «инвестиционный актив». Здесь организации необходимо определить такие критерии, как «длительность времени» и «существенность расходов» в учётной политике. Следовательно, приобретённое по договору купли-продажи основное средство за счет заёмных средств инвестиционным активом признаваться не будет, так как вряд ли его покупка потребует так много времени. А вот строительство объекта основного средства

в большинстве случаев является созданием инвестиционного актива. В остальных ситуациях проценты за пользование заёмными средствами включаются в прочие расходы.

Также предприятия совершают ошибки при определении даты признания объекта в качестве основного средства. Типичной ошибкой в этом случае является то, что предприятия не включают в налоговую базу объекты, стоимость которых уже сформирована, но которые ещё не введены в эксплуатацию.

Перечисленные выше ошибки – далеко не полный перечень часто допускаемых погрешностей при расчёте налога на имущество организаций, однако они наиболее распространены, в связи с чем необходимо регулярно совершенствовать организацию учёта основных средств.

Быхун Д.
БГТУ им. В. Г. Шухова

К ВОПРОСУ О КРИТЕРИЯХ ОЦЕНКИ СРЕДНЕГО КЛАССА

Современные учёные определяют средний класс как совокупность социальных слоев населения, занимающих в системе общества промежуточное положение между низшим классом (бедными) и высшим классом (богатыми). Для его идентификации используют три основных критерия: материально-имущественное положение, социально-профессиональный статус, самоидентификация индивидов. Только в совокупности этих трёх критериев человек может считать себя частью среднего класса.

В развитых странах к среднему классу относятся те, у кого доход от 1 000–5 000 дол. на члена семьи, меньше 500 дол. – бедные, а ниже 100 дол. – нищие. Несмотря на то, что 90 % населения России (по европейским меркам) живёт за чертой бедности, всё же существуют те, кто относит себя к среднему классу по самоощущению. Это специалисты с высшим образованием, зарплата которых в 2–2,5 раза выше прожиточного минимума (что не соответствует европейским стандартам), а также высокооплачиваемая группа населения (участники ипотечных схем, кредитов), но не имеющая общей цели.

Так как ни одна из групп полностью не отвечает всем перечисленным выше критериям, то объективно их участники не могут считаться

средним классом. Отечественным ученым следует разработать собственную модель «среднего класса», которая была бы грамотно структурирована, доступна для понимания широкому кругу лиц, смогла бы работать эффективно. Ведь формирование среднего класса – индикатор успешности движения страны к цели общественного развития, гарантия социальной и политической стабильности.

Вірлич Є.
ХНТУ

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження проблем розвитку легкої промисловості в Україні викликана тим, що продукція галузі спрямовано переважно на задоволення першочергових потреб населення. За часів існування СРСР галузь була потужним комплексом. Зі здобуттям же Україною незалежності частка легкої промисловості в галузевій структурі почала скорочуватись і нині перебуває в кризовому стані. Дослідження економічних проблем розвитку галузі відкриває шлях до розроблення стратегії подальшого розвитку підприємств легкої промисловості за умов глобалізації та їхнього виходу з кризи.

За роки незалежності підприємства легкої промисловості України зазнали реорганізації, а сама галузь – значної трансформації, унаслідок цього створено нові підприємства різних форм власності, які репрезентують малий і середній бізнес. У результаті кризових явищ в економіці країни постала низка економічних проблем розвитку легкої промисловості України, які наразі не вирішено. Серед цих проблем:

1. Вплив світових кризових явищ на економіку України. Глобалізація економіки передбачає вплив глобальних проблем на кожний складник економічної системи. Востаннє світова криза негативно позначилася на розвиткові легкої промисловості України в період 2008–2009 рр. – саме тоді, коли більшість галузей почали демонструвати поступове зростання.

2. Низький рівень привабливості підприємств легкої промисловості для фахівців. Сучасна легка промисловість не здатна забезпечити гідну

оплату праці, хоча з економічного погляду могла б розв'язати проблему зайнятості населення. Нині середньомісячна зарплата на підприємствах легкої промисловості майже вдвічі нижча, ніж на промислових підприємствах загалом.

3. Наявність проблеми нелегального виробництва. Сьогодні велика частка асортименту продукції, наявної на вітчизняному ринку, є підробкою продукції відомих іноземних торгових марок.

4. Праця українських виробників за толінговими схемами: «давальницька» сировина замовника – місцева робоча сила. Унаслідок роботи за такою схемою гальмується розвиток і вітчизняних підприємств-виробників, і переробних підприємств.

5. Неспроможність задіяти виробничі потужності підприємств повною мірою. Тому з'являються надлишкові невикористані виробничі потужності, які потребують сплати податків, – ці суми включаються у вартість продукції. І – наслідок, вітчизняна продукція не може конкурувати з імпортною, адже має досить високу собівартість.

Подальші дослідження економічних проблем легкої промисловості мають спрямовуватися на розроблення дієвих державних програм підтримки галузі та орієнтування стратегії роботи галузі на кінцевого споживача. Наразі легка промисловість майже не враховує уподобань споживачів, а аналіз попиту та пропозицій проводять неналежним чином. Питання інноваційної та інвестиційної привабливості підприємств галузі, а також оновлення виробничих фондів мають бути вирішені на рівні держави.

Гагаринова Д.
НТУ «ХПИ»

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Любое государство, несмотря на уровень своего развития, стремится увеличить приток иностранного капитала. Ведь иностранные инвестиции способствуют развитию предпринимательства, производства, бизнеса, а значит, поднимают экономические и жизненные показатели страны в це-

лом. Но следует отметить, что приток иностранного капитала в Украину и её регионы является недостаточным для высокоэффективного развития национальной экономики, что объясняется низким уровнем инвестиционной привлекательности регионов Украины. Все это и обусловливает актуальность данной темы.

Говоря об инвестиционной привлекательности регионов Украины, можно выделить регионы приоритетной инвестиционной привлекательности: Донецкий, Харьковский, Днепропетровский, Львовский и Одесский. В перечень регионов высокого уровня инвестиционной привлекательности вошли: Запорожский, АРК Крым, Киевский и Винницкий. К регионам со средним уровнем инвестиционной привлекательности относят: Житомирский, Черниговский, Волынский, Закарпатский, Николаевский, Черкасский, Тернопольский, Херсонский, Хмельницкий. Что касается перечня регионов с низким уровнем инвестиционной привлекательности, то он выглядит следующим образом: Черниговский, Сумской, Кировоградский, Ивано-франковский и Луганский.

На основе исследования литературных источников и мониторинга внешней среды в целом можно выделить перечень основных проблем, препятствующих повышению уровня инвестиционной привлекательности регионов Украины, а именно: несовершенная (противоречивая) законодательная база Украины, высокий уровень коррумпированности органов государственной власти, относительно нестабильная политическая ситуация, низкий уровень экономического развития и низкий уровень открытости экономики.

Гальчинська Н.
ХІБС УБС НБУ

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Економічна ситуація, яка склалася в Україні, вимагає нового підходу до розв’язання назрілих проблем. Сьогодні питання стійкого розвитку держави потребують негайного вирішення. Для запровадження концепції такого розвитку здійснено аналіз за його складниками – економічним (ін-

декси конкурентоспроможності та економічної свободи) і соціально-інституціональним (індекси якості життя та людського розвитку).

Індекс конкурентоспроможності складається з 12 субіндексів: інститути; інфраструктура; макроекономічна стабільність; охорона здоров'я та початкова освіта; вища та професійна освіта; ефективність товарного ринку; ефективність ринку праці; рівень розвитку фінансового ринку; технологічна готовність; обсяг ринку; конкурентоспроможність бізнесу; інновації. У Звіті за 2010/2011 рр. Україна з індексом 3,9 знову значно втратила свої позиції, оскільки посіла серед 139 країн світу 89 місце. Сьогодні Україна перебуває на 76-му місці серед 187 країн і потрапила до списку країн із високим індексом розвитку людського потенціалу. Очікувана тривалість життя в Україні – 68,5 років, за межею бідності у нас живе 2,2 % населення. За даними ООН, рівень грамотності дорослого населення становить 99,7 %.

Стійкий розвиток України за 2011 р. має негативну тенденцію в усіх вимірах стійкого розвитку. Головними чинниками спаду стали: макроекономічна нестабільність, зростання корупції в органах державної влади, невдала політика держави в соціально-економічній сфері, погіршення економічної свободи суб'єктів господарювання, зменшення реальних доходів населення. Така ситуація підтверджує необхідність розв'язання цих проблем, а саме слід забезпечити збалансований розвиток регіонів, зміну політики використання природних, трудових та інших ресурсів нашої держави розвиненішими країнами; розвиток високотехнологічних виробництв.

Гнатіва А.
КрНУ ім. М. Остроградського

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сучасна тенденція глобалізації інформації безспосередньо впливає на національні облікові системи, що спричиняє їх трансформацію та створення низки проблем, які потребують нагального і – головне – раціонального розв'язання. У зв'язку з реформуванням облікової системи ця тема є досить актуальною.

Під час інтеграції облікових систем постають такі проблеми: 1) відсутність досвіду роботи в новому економічному середовищі негативно позначається на процесах формування облікової системи; 2) суб'єкти господарювання в багатьох випадках у збиток своїм стратегічним планам змушені працювати за правилами, що диктують їм інвестори, постачальники сировини, матеріалів, енергоресурсів тощо; 3) облікова система формується не тільки для обліку, уся функціональна діяльність, зумовлена обліковою політикою, повинна здійснюватися з метою розвитку й удосконалення виробничої системи; Закон «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» не встановлює чітких правил щодо формування та реалізації облікової політики.

Одним із способів вирішення вищевказаних проблем може бути, на нашу думку, використання положень Міжнародного стандарту фінансової звітності (МСФЗ), основними перевагами яких є те, що МСФЗ чітко визначає майновий стан власників підприємства, дає змогу здійснювати ефективний фінансовий аналіз підприємства щодо його ліквідності та платоспроможності, створювати реальний прогноз щодо майбутньої діяльності підприємства. Можна запозичати і світовий досвід, бо в розвинутих країнах не існує єдиних форм і чіткої регламентації складання фінансової звітності, єдиного національного плану рахунків, потоків інструкцій, а також важливим є те, що фінансова звітність, підготовлена за МСФЗ, призначена для широкого кола користувачів.

Дослідження питання впливу глобалізації на розвиток національної облікової системи дає змогу зробити висновок, що потрібно враховувати та захищати національні інтереси з подальшим упровадженням міжнародного досвіду.

Гравшина И.
РГАТУ им. П. А. Костычева

ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТНОГО КРЕДИТОВАНИЯ В РОССИИ И УКРАИНЕ

В эпоху финансовой глобализации в международном кредитовании все шире применяют такую эффективную форму, как проектное финансирование.

В Украине развитие такого финансирования обусловлено стремительным развитием отраслей экономики, напрямую связанных со строительством жилой и коммерческой недвижимости, а в России – реализацией энергетических, горнодобывающих и развитием капиталоёмких промышленных проектов.

Существует три вида проектного финансирования: non-recourse project finance, limited recourse project и full recourse project finance. Сейчас украинские банки, как и российские, могут предложить своим клиентам такие виды проектного финансирования, как limited recourse и non-recourse project finance.

Проектное финансирование – это не новый источник ресурсов, а техника инвестирования, которая позволяет лучше приспособить финансирование к специфичным требованиям каждого проекта. При этой форме кредитования ресурсы привлекаются на национальных или международных финансовых рынках под государственные либо частные банковские гарантии.

Наиболее активно из всех российских банков проектное финансирование развивает Сбербанк. За последние 10 лет объемы такого финансирования Сбербанком возросли в 15 раз: с 21 млрд. рублей в 2001 году до 315 млрд. рублей в 2011 году.

Итак, для России проектное финансирование может быть эффективным и действенным финансовым инструментом в отношении долгосрочных инвестиционных проектов, связанных с капиталоёмкими отраслями экономики. Однако украинская экономика не готова к реализации проектного финансирования в данных сферах, а ограничивается лишь строительной отраслью.

Грудачова І.
НТУ «ХПІ»

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: ЗАЙНЯТІСТЬ І БЕЗРОБІТТЯ У ЧАСИ КРИЗИ

Безробіття є одним із найважливіших складників економічних відносин у державі. Без досягнення високого рівня зайнятості не можна гово-

рити про виконання державою якихось соціальних зобов'язань, неможливо також забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток країни, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення, убезпечення різних сфер його життєдіяльності.

Унаслідок функціонування колишньої командно-адміністративної системи, а також сучасних трансформаційних проблем зайнятість в Україні має такі особливості: а) низька ціна робочої сили; б) значні масштаби нерегламентованої законодавством або неформальної зайнятості; в) приховане безробіття, ін.

Усі причини виникнення безробіття в перехідній економіці України можна поділити на групи відповідно до рівнів суспільних відносин:

1. На міжнародному рівні: низька конкурентоспроможність економіки, її надмірна відкритість, слабкий державний захист внутрішнього ринку, відсутність національних пріоритетів розвитку, неефективна участь у процесах регіональної економічної інтеграції, дезорієнтація курсу зовнішньоекономічної політики.

2. На макрорівні: системна криза, трансформаційний спад, структурні зрушення, деіндустріалізація, інституційні деформації, тінізація економіки, маргиналізація певних верств населення.

3. На макрорівні: криза праці та системи менеджменту, поглиблення відчуження найманих працівників від праці і власності.

4. На особистісному рівні: зниження рівня освіти та кваліфікації, не сформованість нових ціннісних орієнтирів та ринкової мотивації.

Стан ринку праці й тенденція до зростання кількості безробітних свідчать про потребу прийняття термінових і радикальних заходів, необхідних для розв'язання проблеми зайнятості та створення робочих місць. Подолання безробіття в Україні можливе лише тоді, коли державна ідеологія висуне зовсім інші ідеали, ніж «бути ідеальним споживачем» та «ефективним власником». Держава повинна передбачити можливість переходу прав власників до тих, хто зможе керувати ними ефективно й на користь нації.

Губарева М.
НИУ «БелГУ»

ПРЕДПРОВЕРОЧНЫЙ АНАЛИЗ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВЫХ ПРОВЕРОК

Контроль налоговых органов за правильностью исчисления и своевременностью уплаты налогов и сборов является необходимым условием для нормального функционирования и развития как налоговой системы страны, так и самого государства. Нарушение налогового законодательства представляет финансовую угрозу и для государства, и для самих налогоплательщиков.

Одним из самых эффективных способов налогового контроля на протяжении уже достаточно долгого времени являются налоговые проверки, в ходе которых налоговые органы решают наиболее важные задачи: предупреждение, выявление и пресечение налоговых правонарушений. Возникает вопрос о повышении эффективности и результативности налоговых проверок.

Первым шагом в этом направлении стало принятие 30 мая 2007 г. Федеральной налоговой службой России Концепции планирования выездных налоговых проверок. Концепция имеет ряд приложений: налоговая нагрузка по видам экономической деятельности (в процентах); рентабельность проданных товаров, продукции, работ, услуг и активов организаций по видам экономической деятельности (в процентах); 12 критериев для самооценки рисков налоговой проверки, 4 способа ведения финансово-хозяйственной деятельности с высоким налоговым риском.

Критерии самостоятельной оценки рисков для налогоплательщиков используются налоговыми органами в процессе отбора объектов для проведения выездных налоговых проверок. Опубликование данных критериев является очередным шагом предоставления новых возможностей налогоплательщикам к самостоятельной оценке налоговых рисков и принятия соответствующих управленческих решений для снижения вероятности того, что выездная налоговая проверка затронет их в текущем периоде.

Следующий шаг – принятие Федеральной налоговой службой Российской Федерации 19 декабря 2008 г. Приказа № ММ-3-6/673 «О вводе в промышленную эксплуатацию программного обеспечения «Автоматизация процессов проведения предпроверочного анализа налогоплательщиков» («Предпроверочный анализ»)». Предпроверочный анализ является предварительным этапом проведения выездной налоговой проверки. Он позволяет максимально эффективно подготовиться к проверке путем проведения контрольных процедур, сбора и изучения информации о налогоплательщике. В настоящее время предпроверочный анализ проводится на основании внутренней информации, находящейся в распоряжении у налоговых органов. Внешняя информация предоставляется уже на стадии налоговой проверки, что существенно увеличивает время проведения проверки и снижает её результативность. Для решения данной проблемы предлагается проводить предпроверочный анализ в два этапа: 1) анализ информации, имеющейся у налоговых органов, оценка её полноты, сбор недостающих сведений; 2) разработка направлений и стратегии предстоящей выездной налоговой проверки.

На первом этапе анализируется как внутренняя, так и внешняя информация о налогоплательщике. В этом случае налоговые органы должны взаимодействовать с иными государственными органами, контрагентами проверяемого лица и т. д. Результатом проведения данного этапа становится полный анализ финансово-экономических показателей деятельности налогоплательщика, включающий: финансовый анализ деятельности; анализ налоговой нагрузки; сравнение показателей деятельности налогоплательщика с показателями аналогичных налогоплательщиков по отрасли; анализ соответствия налогоплательщика общедоступным критериям самостоятельной оценки риска.

Второй этап должен содержать основные направления налоговой проверки, перечень вопросов, подлежащих обязательному исследованию при проведении выездной налоговой проверки, перечень мероприятий налогового контроля, которые необходимо провести в ходе этой проверки в целях сбора недостающей информации для доказательства совершения вменяемых плательщику налоговых правонарушений.

Данные мероприятия позволят значительно упростить проведение камеральных проверок и обеспечить эффективный отбор налогоплательщиков для проведения результативных выездных налоговых проверок, что является непременным условием обеспечения четкого функционирования всей системы налогового контроля.

Дамаскина И.
БГТУ им. В. Г. Шухова

МЕСТО И РОЛЬ РОССИИ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ

Проблемы глобализации имеют свою специфику для стран с переходной экономикой и для России в частности. Дело в том, что необходимость адаптации национального хозяйства к требованиям и вызовам глобализации, нейтрализации связанных с ней рисков и её негативных последствий совпала по времени с процессами трансформации экономической системы в Российской Федерации (РФ), переходом от централизованного планового (административно-командного) хозяйства к экономике, основанной на рыночных принципах. В результате страна оказалась затронутой двумя шоками различной природы, воздействие каждого из которых на национальную экономику взаимно усиливалось в результате взаимодействия с другим. Всё это предопределило дополнительную сложность и остроту проблем экономики России, связанных с протеканием в рамках мирового хозяйства глобализационных процессов.

Предпосылками проведения такой политики являются учёт в любых разрабатываемых концепциях экономического развития России нового расклада сил в мировой экономике, необходимость и желательность изменения позиционирования страны в международном разделении труда. По мнению некоторых отечественных специалистов, стратегия дальнейшего включения страны в мировую экономику должна состоять в ориентации на формирование двухполюсной международной специализации, базирующейся на использовании не только и не столько природно-ресурсного, сколько научно-технологического потенциала.

В рамках данной стратегии задачи внешнеэкономической политики государства могут быть следующими: 1) не допускать резкого снижения ценовой конкурентоспособности отечественного экспорта и импортозамещающего производства; 2) стимулировать экспорт (в первую очередь – продукции, созданной на базе современных высоких технологий); 3) обеспечивать защиту «встающих на ноги» модернизируемых отраслей и производств, потенциально конкурентоспособных на внутреннем и внешнем рынках.

Вовлечение России в мировую экономику происходит однобоко, т. е. происходит вывоз на мировые рынки преимущественно топливно-сырьевых товаров и продукции первых стадий обработки первичного сырья (до 71 % ВВП, по данным на 2011 г. платёжного баланса РФ). Мы можем наблюдать дополнительное увеличение экспорта сырья на 30 % (по сравнению с 2010 г.) и достижение его отметки 522,0 млрд. долларов США.

Таким образом, доминирующая в настоящее время модель интеграции экономики Российской Федерации в мировое хозяйство основана на вывозе за рубеж сырьевой продукции (нефти, природного газа) и изделий первых этапов её переработки (продукции чёрной и цветной металлургии, химической и нефтехимической промышленности) в обмен на поставки из-за рубежа готовой продукции, в т. ч. потребительского назначения, а также продовольствия. Правительство России постепенно должно предпринимать некоторые шаги, чтобы избежать укрепления РФ только в качестве «сырьевого придатка Запада».

Дамаскина И.
БГТУ им. В. Г. Шухова

ПРОБЛЕМЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ДЛЯ РОССИИ

Глобализация усиливает неравномерность и неустойчивость национального и мирового экономического развития: разрушаются прежде единые внутренние национальные рынки, что приводит к увеличению доли населения, занятого в неэффективных с точки зрения глобального

рынка секторах экономики. Это порождает рост численности населения с низкими доходами и резкое имущественное расслоение на тех, кто пользуется материальными плодами глобализации, и тех, кто обделен ими.

Глобализация вызывает массовое распространение отрицательных внешних эффектов в сфере производства и потребления.

1. Транснациональные компании (ТНК) зачастую используют такие общественно опасные виды деятельности, как загрязняющие окружающую среду производства или создание трансгенных продуктов, вредных для здоровья, др. После вступления в ВТО (по правилам этой организации) Российская Федерация должна разрешить ввоз огромного количества ГМО, что пагубно скажется на уровне жизни населения, потребуются финансовые влияния в медицинскую отрасль и сферы по контролю за качеством продукции.

2. В настоящее время существует проблема международной трудовой миграции. Особенность международной миграции первого типа – малоквалифицированное население. Однако огромные масштабы приобрела также миграция специалистов высшей квалификации из развивающихся стран, так называемая «утечка умов» (международная миграция второго типа). Это серьёзно обескровливает развивающиеся страны и подпитывает развитые государства.

Вместе с тем, по мнению противников форсированного вступления России в ВТО, в краткосрочном периоде потери российской экономики будут очень существенными и могут значительно перекрывать всё положительное, что способно принести это вступление в данном периоде. Мало оптимизма у противников вступления России в эту организацию и относительно средне- и даже долгосрочного периодов. Однако опыт вступления и практика функционирования в рамках ВТО практически всех стран не подтверждают столь пессимистических прогнозов.

Действительно, потери от вступления и пребывания в ВТО неизбежны. Так, в краткосрочном периоде из-за снижения ввозных тарифных пошлин можно ожидать увеличения объема импорта и, как следствие, падения объёмов производства и уровня занятости в отраслях, производящих неконкурентоспособную продукцию, особенно в регионах, где такие отрасли размещены. Общим результатом от преобразований этого перио-

да могут быть уменьшение поступлений в бюджеты всех уровней и определенная социальная напряженность.

Девиченко А.
НТУ «ХПИ»

ОЦЕНКА БЛАГОПОЛУЧИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

«Пора признать, что мы живём не только ради денег, но и ради счастья. Пора сосредоточиться не только на валовом внутреннем продукте, но и на валовом благополучии», – отметил в своём выступлении премьер-министр Великобритании Д. Кэмерон. Счастье – эфемерная субстанция, его общепринятое восприятие сложно зафиксировать. С экономической точки зрения, наращивая производство, люди живут комфортнее. А становятся ли они пропорционально счастливее? Уровень «счастья» для отдельного человека возрастает пропорционально увеличению дохода до тех пор, пока у индивидуума не удовлетворены первые жизненные потребности. По мере того, как возрастает уровень дохода, уровень «счастья» растёт всё медленнее, начиная во всё большей степени зависеть от нематериальных факторов.

Можно назвать несколько причин, по которым рост доходов не конвертируется напрямую в счастье. Во-первых, для человека важен не только абсолютный уровень его благосостояния, но и его приращение. Однако чем лучше положение дел, тем труднее добиться новых значимых сдвигов. Во-вторых, потери терзают людей несравненно больше, чем их радуют соизмеримые по размеру приобретения. И, в конце концов, счастье – не автономная величина, его ощущение рождается в результате сравнения с окружающими. Итак, плюсы, которые отражаются через деньги, зачастую перекрываются минусами, которые денежный индикатор не фиксирует: нервность работы, плохие предчувствия, ломка семейных ценностей, одиночество в городе и т. п. В связи с этим уровень валового внутреннего продукта (ВВП) на душу населения не является гарантией повышения благосостояния всего населения. 19 июля 2011 г. Генеральная ассамблея ООН приняла резолюцию под названием «Счастье», в которой

отмечается, что упорное стремление к наращиванию ВВП в ущерб другим целям не ведет к счастью, а материальный прогресс и увеличение национального производства автоматически не вызывают рост удовлетворенности от жизни.

Дёминова И.
БГТУ им. В. Г. Шухова

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА В РОССИИ

В современной науке понятие среднего класса абстрактно и противоречиво, единственного его определения не существует. Принято считать, что средний класс – это социальная группа, обладающая набором следующих характеристик: определенный уровень доходов; владение недвижимостью, наличие своего дела; высокое профессиональное образование и квалификация; относительная удовлетворенность статусом; умеренный политический консерватизм, заинтересованность в поддержании социального порядка и устойчивости; субъективная идентификация себя со средним классом. В западных странах критерии отнесения к среднему классу – это доходы, имущество, образование, профессиональный статус. Также предполагается, что средний класс должен быть масштабным, т. е. его доля количественно будет не меньше доли тех социальных групп, социальный статус которых ниже среднего класса.

Если в качестве критерия принадлежности к среднему классу рассматривать высшее и среднее профессиональное образование, то таковых – более 55 % всех занятых в экономике России. В то же время по уровню доходов россияне существенно отстают от европейцев. Так, уровень средней заработной платы в России в три раза ниже, чем в странах Европы (около 25 тыс. руб. и более 75 тыс. руб. соответственно). Что касается масштабности российского среднего класса, то он пока слабо представлен в стране, где около 40 % населения живёт за чертой бедности. Имеющиеся в официальной прессе данные о размерах среднего класса в России противоречивы: от 7 % (по оценке Института современного развития) до 47,8 % (по данным Forbes).

Полагаем, что все эти цифры позволяют лишь номинально судить о состоянии процесса формирования среднего класса в России. Чтобы получить реальную картину, необходимо ввести дополнительные критерии оценки принадлежности к среднему классу. Это могли бы быть, например, результаты опросов, позволяющие выявить степень инвестиционной активности населения, уровень лояльности к власти, а также данные о структуре занятости по отраслям, об удельном весе работающих по специальности, соответствующей полученному образованию. Кроме того, показатели официальной статистики должны быть скорректированы с учётом уровня инфляции и масштабов теневой экономики. Как известно, их показатели существенно искажают достоверность социально-экономической информации не только в России, но и на территории остального постсоветского пространства.

С помощью грамотной экономической и социальной политики государства можно добиться увеличения этого слоя населения, обеспечив тем самым реальную основу будущего развития и благосостояния страны.

Дигтяренко А.
НТУ «ХПИ»

ИНФЛЯЦИЯ И БЕЗРАБОТИЦА В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Отечественная экономическая наука в ходе исторического процесса направлена на изучение рыночных отношений. Анализ последних исследований и публикаций подтверждает значительное внимание общества к инфляции и безработице как индикаторам деловой активности национальной экономики. На эти показатели влияют факторы разной природы. Например, интенсивность инфляции определяется взаимосвязью реального и финансового секторов экономики, а также параметрами денежной массы, установленными НБУ. Отклонение от естественного уровня безработицы обуславливается особенностями рынка труда, положениями законодательства по минимальной заработной плате, количеством рабочих мест и эффективностью поисков работы. Тот факт, что экономический

подъём сопровождается развертыванием инфляции, а рецессия – ростом безработицы, был обоснован классической и кейнсианской теориями и доказан эмпирически (закон А. Оукена, кривая О. Филлипса). Существование такой зависимости даёт ориентиры для осуществления влияния денежно-кредитной и налоговой политики государства на макроэкономическую активность.

В таких условиях актуальна задача определения базовых принципов денежно-кредитной политики (ДКП) государства («дорогих» или «дешёвых денег»). Сложность заключается в том, что при спаде производства проблемы инфляции решаются рестрикционной, а проблемы безработицы – экспансионной ДКП с разными механизмами действия. Решение этой проблемы следует искать через установление реальных параметров известных экономических закономерных связей между показателями макроэкономической динамики, инфляции и безработицы. В противном случае применение мирового опыта использования инструментов, методов и регуляторов ДКП будет продолжать носить исключительно механический характер.

Журавська К.
ХІБС УБС НБУ

НАСЛІДКИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ

Набуття Україною членства в СОТ – один із пріоритетів зовнішньоекономічної політики України, системний чинник розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, лібералізації зовнішньої торгівлі, створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій.

Україна приєдналася до низки секторальних «нульових» домовленостей про зниження ставок на такі групи товарів: сталь, іграшки, деревина, кольорові метали, фармацевтичні препарати, папір, сільськогосподарська техніка, меблі, інформаційні технології, наукове й медичне обладнання, будівельна техніка, дистильовані спирти, цивільна авіація. З метою ефективного захисту внутрішнього ринку Україна домовилася про перехідні

періоди, які дають можливість поступово адаптувати чутливі сектори вітчизняної промисловості до діяльності в умовах конкуренції з державами-членами СОТ.

Україна взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення національного режиму та доступу на ринок в 11 основних секторах послуг, у яких повинен забезпечуватися вільний доступ на ринок для послуг та їх постачальників (за винятком, коли в зобов'язаннях Україною зазначено певні умови обмеження чи вимоги щодо доступу в конкретному секторі послуг).

На жаль, регресійні процеси у світовій економіці призвели до різкого сповільнення розвитку орієнтованих на експорт галузей. Ця обставина об'єктивно ускладнює аналіз ситуації впливу членства України в СОТ від наслідків світової фінансової кризи. Зниження попиту й несприятлива цінова кон'юнктура на світових товарних ринках 2009 р. зумовили зменшення експортних поставок на 59,3 %. Але показники розвитку зовнішньої торгівлі України у 2010–2011 рр. засвідчили тенденцію виходу галузей економіки із кризи та характеризувалися нарощуванням обсягів як експорту, так і імпорту.

Отже, для України вступ до СОТ означає визнання світом українського сегменту економіки конкурентоспроможним, проте нові умови торгівлі передбачають боротьбу за ринки збуту, нові технології, стандартизацію, якість продукції в умовах жорсткої конкуренції.

Калашник Т.
НТУ «ХПИ»

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО В УКРАИНЕ

В условиях рыночной экономики всё большую актуальность приобретают социально-трудовые отношения. Возникает необходимость решения таких проблем, как обеспечение полной занятости, повышение производительности общественного труда, разрешение противоречия между трудом и капиталом, подъём материального благосостояния населения.

Решение обозначенных проблем во многом зависят от типа социально-трудовых отношений страны.

Сейчас в Украине происходят процессы, которые можно определить как формирование коллективного трудового права. В связи с кризисным состоянием экономики стало необходимым достижение баланса между нанимаемыми работниками, работодателями и государством. Согласование социально-экономических интересов между указанными субъектами, а также между ними и государством образовывает целую систему общественных отношений, которая в зарубежных странах получила название института социального партнерства. Институты пронизывают социально-экономические отношения от национального уровня до конкретного предприятия. В странах с развитой рыночной экономикой идеология социального партнерства глубоко проникла в социально-трудовые отношения, хотя его модели в разных странах отличаются своим организационно-правовым механизмом.

Важность развития системы социального партнёрства заключается в возможности достижения относительного баланса интересов работников и работодателей на основе сотрудничества, компромисса, что ведёт к социальному консенсусу. Например, группа СКМ Рената Ахметова в 2011 г. инвестировала порядка 100 млн. гривен в проекты социального партнерства. Реализация социальных проектов является важной стратегией для группы, на предприятиях которой работает 260 тысяч человек.

Но, несмотря на тенденции к позитивным изменениям в экономике, остаются такие конфликтогенные факторы, как низкий уровень оплаты труда, игнорирование администрацией предприятий интересов работников, нарушение условий коллективных договоров, неритмичность работы предприятий и вынужденные неоплаченные отпуска, противостояние работодателей и трудового коллектива, изменение формы собственности без учёта интересов рабочих, неблагоприятный социально-психологический климат, неудовлетворительная безопасность труда и т. п. Для развития социально ответственной работы государства и бизнеса следует в первую очередь определить место ответственности каждой из сторон. Необходимо понимать препятствия, которые стоят перед социальным

партнерством в Украине, а также бесспорные преимущества этого подхода для гармоничного развития государства.

Китань М.
НТУ «ХПИ»

КРЕДИТНЫЙ РЫНОК И ЕГО МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ НАЗНАЧЕНИЕ

Становление рыночной экономики и повышение её эффективности невозможно без использования и дальнейшего совершенствования кредитных отношений. Составляющими кредитного рынка являются совокупность кредитно-расчетных отношений, форм и методов кредитования, а так же система кредитно-финансовых институтов.

Кредитный рынок аккумулирует свободные денежные капиталы, доходы и сбережения различных слоев населения и предоставляет их в ссуду фирмам, правительству и частным лицам. У предприятий всех форм собственности всё чаще возникает потребность привлечения заёмных средств для осуществления своей деятельности и извлечения прибыли.

Анализ кредитного рынка Украины позволяет сделать вывод, что первые годы после обретения независимости были самыми противоречивыми, в течение которых изменялись ранее устоявшиеся тенденции, намечались новые. Это относится, например, к выравниванию процентных ставок отраслевых и универсальных банков. Другая тенденция состоит в сближении ставок кредитования государственных и коммерческих организаций, хотя ставки всё же и не сравнялись. В связи с этим целесообразно сохранить градацию по разделению ставок при кредитовании государственных и коммерческих структур, тем более что в ближайшем будущем всё ещё сохранится практика централизованного льготного финансирования государственных предприятий. Из-за размаха финансовых операций в экономике складываются мягкие кредитные ограничения. Значительная часть товаров и услуг реализуется в обмен на будущие доходы потребителя. Дополнительной статьей их расходов становится выплата процентов. В результате снижается ограничение спроса.

Основное звено кредитной системы страны – коммерческие банки, осуществляющие определённый спектр банковских операций для своих клиентов на принципах коммерческого расчёта. Для этого они используют не только свой собственный капитал, но и привлечённый финансовый капитал в виде вкладов, депозитов, межбанковских кредитов и других источников.

В кредитном рынке Украины сегодня доминирует рациональная денежно-кредитная политика. Она призвана минимизировать инфляцию, способствовать устойчивому экономическому росту, поддерживать уровень валютного курса на экономически обоснованном уровне.

Кравчук А.
НТУ «ХПИ»

НЕТАРИФНАЯ ПОЛИТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ ПОДДЕРЖКИ ВЫСОКОТЕХНОЛОГИЧНЫХ ОТРАСЛЕЙ УКРАИНСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Сегодня Украина стоит перед серьёзной проблемой снижения конкурентоспособности отечественных промышленных предприятий в силу ускоренного старения существующих технологий. Устаревшая производственная база большинства предприятий не позволяет им производить продукцию, качеством и уровнем издержек отвечающую мировым стандартам. А ведь в советские годы на рынке технологий украинские предприятия были в числе лидеров.

В Украине ещё сохранились уникальные предприятия ракетно-космического, военно-промышленного комплекса, авиастроительные, судостроительные и другие перспективные предприятия, которые при соответствующем обновлении технологической базы и государственной поддержке позволили бы Украине получать конкурентные преимущества на зарубежных рынках. Помимо технологической отсталости, существуют и другие проблемы, препятствующие реализации конкурентных преимуществ украинских предприятий на зарубежных рынках. Это и наличие неблагоприятного бизнес-климата, и коррупция, которой пронизана вся

система власти, неэффективная система налогообложения, др. Но следует особо выделить непродуманную нетарифную отечественную политику, которая стимулирует вывоз сырья, полуфабрикатов, товаров с низкой добавленной стоимостью и оказывает серьёзное давление на перспективные высокотехнологичные отрасли украинской промышленности.

Как показывает практика, большинство промышленно развитых стран, проводя политику свободной торговли, во времена кризисов переходит на политику жесткого протекционизма, даже в некоторых случаях в отношении стран-участниц совместного интеграционного объединения. При этом ограждаются в первую очередь высокотехнологичные отрасли. Политика протекционизма подразумевает использование этими странами преимущественно нетарифных инструментов, поскольку они являются более завуалированными по сравнению с тарифными методами, а явное изменение ими тарифных ставок грозит введением санкций со стороны стран торговых партнеров. Почему бы Украине, которая также находится сейчас в состоянии экономического кризиса, не перенять опыт развитых стран, используя активно рычаги нетарифного регулирования торгового оборота?

Данные меры, наряду с применением других инструментов повышения конкурентоспособности, позволят усилить конкурентные позиции высокотехнологичных предприятий украинской промышленности на зарубежных рынках.

Крамар А.
ХІБС УБС НБУ

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Головна особливість сучасного світу – його стрімка глобалізація. Вона стосується всіх сфер життя суспільства, значно впливає на наш розвиток. Глобалізація – це феномен XX сторіччя. Вона має об’єктивний характер і пов’язана насамперед із тим, що в міру просування суспільства шляхом соціального прогресу людство все більше усуспільнюється. Глобалізація охоплює всі сфери життя людства, зокрема й ринок праці в

українській державі, адже вплив глобалізації на нашу країну також є помітним і неминучим. Глобалізація виробництва, посилення взаємозалежності національних економік і, як наслідок, виникнення й постійний розвиток міжнародного ринку праці, що охоплює потоки трудових ресурсів, які перетинають національні кордони, призводять до трудової міграції громадян України. Тож указана тема є досить актуальною в XXI ст.

У світі сформувався постійний міжнародний ринок робочої сили. Основні такі ринки утворилися в США, Канаді, країнах Західної та Північної Європи і Латинської Америки. Своєрідними центрами притоку іммігрантів за останні роки стали Ізраїль, Південно-Східна Азія, Австралія й Нова Зеландія.

Як свідчить статистика України, за останні роки значно скоротилася міграція української робочої сили на зовнішні ринки. За даними Державного комітету статистики, 2012 р. міграційний приріст (скорочення) становив 30 422 осіб, кількість вибулих – 10 497, кількість прибулих – 40 919. Проте на економічний розвиток країни й на суспільні проблеми цей факт відчутно не вплинув.

Отже, глобалізаційні процеси впливають на робочу силу в Україні. Люди виїжджають за кордон в пошуках роботи, а держава втрачає кваліфіковану робочу силу. Урядові України слід звернути увагу на таку проблему економіки, як міграція робочої сили, і здійснити певні дії щодо зменшення еміграційних процесів. Адже ми втрачаємо висококваліфіковані кадри, які могли б значно підвищити ВВП країни та підняти рівень її соціально-економічного розвитку.

Кузнецова Н.
ХНАМГ

МОДЕЛЬ «ПОТРІЙНОЇ СПІРАЛІ» І МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Актуальним завданням на етапі становлення засад постіндустріальної економіки України є формування такої моделі державного управління науково-технологічною сферою, яка надає змогу провести модернізацію

вітчизняної матеріальної галузі народного господарства, системи науково-технологічного навчання й підвищення наукової кваліфікації, надати сучасні науково-технологічні послуги як цілісну систему продукування знань у контексті розвитку національної інноваційної системи. Вона повинна ґрунтуватися на засадах ефективного державного управління науково-технічною діяльністю з урахуванням парадигми сучасного світового розвитку, а також відбивати основні тенденції трансформації сфери поширення й упровадження наукових знань в Україні.

У цьому контексті особливої уваги набуває концепція «потрійної спіралі» (Triple Helix), розроблена професором Стенфордського університету Генрі Іцковичем (1996 рік): університет – уряд – бізнес. Сутність цієї концепції полягає в тому, що університети створюють ідеї, уряд формує нормативну базу, бізнес забезпечує ресурсами. За принципами моделі «потрійної спіралі» працює науковий парк «Київська політехніка» Київського політехнічного інституту (КПІ), створений відповідно до Закону України від 22 грудня 2006 р. За юридичною формою це корпорація, яка на основі поєднання інтересів учасників об'єднує 55 іноземних та українських високотехнологічних компаній; близько 100 наукових груп і лабораторій КПІ, що створюють для них конкурентоспроможні нововведення; понад 20 інженерних факультетів, які готують для компаній високоякісний персонал; кілька венчурних та інвестиційних фондів, які за потреби є інвесторами окремих стартап-проектів (тільки-но створені компанії, що знаходяться на стадії розвитку і будують свій бізнес або на основі нових інноваційних ідей, або на основі нових технологій). До роботи наукового парку залучають дедалі більше студентів, які не лише працюють у його компаніях, а й створюють у структурі бізнес-інкубатора парку власні маленькі компанії для виведення на ринок своїх винаходів і проектів.

Ключовим пріоритетом і реальним двигуном конкурентоспроможності в майбутньому стають наука, інновації, технології, освіта й підприємництво. У суспільстві, яке ґрунтується на знаннях, освітній заклад повинен відігравати розширену роль, беручи «капіталізацію знань» за академічну мету. Навчання в таких університетах має заохочувати підприємницьку діяльність випускників у створенні власних стартап-проектів. Уряд повинен стимулювати цей процес, даючи замовлення й купуючи

продукцію й маленьких фірм, що додасть нової динаміки всій економічній системі. У довгостроковій перспективі саме університети стають центрами, які генерують технології та нові форми підприємництва, залишаючи за собою й наукові дослідження.

Лебедева О., Толстых Н.
БГТУ им. В. Г. Шухова

ПРОБЛЕМЫ ТРУДОУСТРОЙСТВА МОЛОДЫХ МАШИНОСТРОИТЕЛЕЙ

Экономика постиндустриальной эпохи принципиально изменила отношение к факторам производства. Всё более явной становится зависимость экономического развития стран от качества человеческих ресурсов, которыми они располагают. Поэтому профессионально-образовательные характеристики человеческих ресурсов, составляющие интеллектуальный потенциал страны, стали одним из основных факторов, определяющих ее экономическое развитие. В связи с этим спрос на образовательные услуги учреждений высшего профессионального образования вырос, и рынок образовательных услуг уже несёт на себе как экономическую, так и социальную нагрузку.

«Образовательные услуги высшего профессионального образования» –своеобразная система, включающая такие взаимосвязанные элементы, как сумма получаемых знаний, престиж вуза, диплом и т. п. Именно совокупность этих элементов и определяют конечную стоимость. Но, на наш взгляд, она должна включать еще такой элемент, как трудоустройство молодых специалистов.

Анализ статистических данных показал, что в 2011 г. уровень занятости среди населения с высшим профессиональным образованием составил 81,5 %, со средним и начальным профессиональным образованием соответственно 73,7 % и 73,2 %. А в машиностроении уровень занятости среди специалистов с высшим профессиональным образованием (как в сельском и рыбном хозяйстве, образовании и педагогике, металлургии) составляет 77–79 %.

Итак, можно сказать, что трудоустройство молодого специалиста – это сложная, но вполне решаемая задача. Для такого специалиста важно быть открытым к изменениям, коммуникабельным, способным к постоянному обучению и переобучению. Молодым специалистам необходимы значительные знания в смежных отраслях, дополнительное образование, умение быстро адаптироваться в быстроизменяющихся обстоятельствах.

Лемешкина В.
БГТУ им. В. Г. Шухова

РОССИЯ В ВТО: «ЗА» И «ПРОТИВ»

Официальное присоединение России к ВТО открывает новый этап в развитии ее внешней торговли. Решение вступить в ВТО было не простым для руководства страны. Дискуссии вокруг этого вопроса не затихают до сих пор. Кто-то полагает, что ВТО укрепит статус России в мире и сделает ее активным участником мировой торговли. Иные, напротив, считают, что отечественные товары не выдержат конкуренции с импортными аналогами.

Руководство страны смотрит на членство в ВТО оптимистично, ожидая повышения конкурентоспособности российских товаров на мировом рынке и инвестиционной привлекательности России, а также стимулирования процессов модернизации. Позитивный настрой разделяют и некоторые известные экономисты, считая, что обострение конкуренции снизит монополизацию экономики страны, сократит инфляцию, приведет к росту ВВП на 3,7 % в период 2012–2016 гг. Существует масса подобных прогнозов, не имеющих пока под собой никакой опоры на факты. Именно поэтому противники вступления России в ВТО нашли аргументы в противовес сторонникам.

Они прогнозируют «двойной удар» ВТО по промышленности: ухудшение ценовой конкурентоспособности и денежно-кредитной политики. Основными пострадавшими станут авиастроение и производство сельскохозяйственной техники. Определённые проблемы возникнут и с сельским хозяйством: чтобы выдержать конкуренцию с дешевыми сельскохо-

зяйственными товарами из Западной Европы, Австралии, Бразилии, Аргентины, нужны гигантские субсидии (десятки миллиардов долларов в год). В бюджете России на поддержку сельского хозяйства выделено около 800 млн. дол., что в 50 раз меньше. После отмены последних таможенных и тарифных барьеров производство сельскохозяйственной продукции России может прекратиться.

Не лучше ситуация и на рынке энергоресурсов. У нас уже сегодня бензин стоит столько же, сколько и в Америке, алюминий – дороже, чем в Европе, а газ для промышленности – дороже, чем в США. У отечественного бизнеса нет интереса вкладывать капитал в обрабатывающие отрасли России.

Таким образом, вопросов больше, чем ответов. Сложно сказать однозначно, к чему приведет вступление России во ВТО. Поэтому о будущем России остается только гадать.

Марута Д.
НТУ «ХПІ»

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Інноваційний шлях розвитку країни – єдина можливість досягти зростання обсягів виробництва продукції, підвищення її конкурентоспроможності не шляхом збільшення витрат ресурсів, а шляхом активізації використання нових знань і сучасних комунікаційних технологій. Досвід розвинених країн світу підтверджує, що ключову роль у забезпеченні умов інноваційного розвитку, у формуванні національної системи відіграє держава, оскільки саме вона встановлює стратегічні цілі, забезпечує ресурсну підтримку, зокрема бюджетне фінансування, податкове стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, кредитування тощо.

Економічне зростання України та її поступова інтеграція до європейських ринкових структур неможливі без розвитку високотехнологічних виробництв і всебічного реформування інноваційної сфери країни. Серед напрямків розвитку національної інвестиційно-інноваційної системи

України – забезпечення постійного підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на основі технологічної модернізації національної економіки, прискорення рівня їх інноваційної активності, упровадження нових продуктів, послуг, технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для забезпечення стабільного економічного зростання.

На нашу думку, доцільно дослідити особливості формування інноваційного розвитку Харківського регіону, який перебуває на одному з перших місць зі здійснення інновацій (після м. Києва). За багатовимірною інвестиційною класифікацією регіонів Харківська область є найпріоритетнішою з надходження прямих іноземних інвестицій. За статистичними даними, 2011 року в Харківському регіоні було зосереджено 18 % підприємств, що впроваджували інноваційну продукцію. Протягом року введено 877 нових технологічних проектів, освоєно виробництво 191 інноваційного виду продукції, з яких 62 – нові види техніки. Промисловці Харківщини брали активну участь в інноваційній діяльності країни 2011 року, кількість промислових підприємств області, що займались інноваційною діяльністю, становила 8,7 % від їх загальноукраїнської кількості (2010 року – 11 %, 2009 року – 9,6 %).

Харківські виробники помітно впливають на стан сфери високотехнологічних виробництв нашої країни і спектр їх інноваційної діяльності. Слід визначити, що область перевищує загальнодержавний показник питомої ваги підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств. Серед регіонів Східної України Харківська область за цим показником помітно випереджає такі промислово орієнтовані області, як Луганська (13,5 %), Донецька (10,6 %), Дніпропетровська (8,7 %). Обсяг фінансування інновацій 2011 р. становив 806,0 млн. грн. (проти 525,9 млн. грн. 2010 р.). При цьому власні кошти підприємств-новаторів не тільки продовжують домінувати у структурі фінансування інновацій, а й узагалі залишаються вирішальним чинником здійснення проектів (їх обсяг становив 745,9 млн. грн.).

Отже, Харківський регіон є перспективним, активно розширюється, випереджає за рівнем розвитку декілька основних регіонів України, має

всі шанси успішно формувати нові стратегії, винаходити інноваційні методи розв'язання сучасних проблем.

Матяш Н.
КрНУ ім. М. Остроградського

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ

Останнім часом виникла потреба щодо надання захисту населенню й суб'єктам господарювання від можливих ризиків утрати життя, здоров'я, майна, заробітку чи доходу за умови виникнення загрозливих ситуацій. Зважаючи на те, що у світовій спільноті цивілізованість, гуманність та ефективність розвитку держави звикли оцінювати ще за рівнем забезпечення соціальних потреб, постає питання оцінки розвитку страхування в Україні.

Страхування в Україні – вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі виникнення страхових випадків, визначених страховим договором або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів і доходів від розміщення коштів цих фондів. Тобто законодавство визначає лише юридичні й економічні передумови формування страхових відносин. Соціальний зміст страхування на макрорівні виявляється у процесі надання страхового захисту окремим громадянам, групам населення, суб'єктам господарювання. Так, за офіційними даними, кількість населення, що користується добровільним страхуванням в Україні, становить лише 10–12 %, а в європейських країнах цей показник досягає 60–70 %. Актуальною проблемою страхового ринку є відсутність довіри населення й суб'єктів господарювання до страхових компаній, невпевненість громадян у майбутньому, відчуття втрати соціальної перспективи, що призводить до того, що люди не мають можливості довгострокового планування життя, і не сприяє страхуванню від ризиків (довгостроковому, наприклад, страхуванню життя).

Усі ці чинники є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Варто зазначити, що попередню політику держави, спрямовану на розвиток страхового ринку шляхом зростання чисельності страхових фірм в Україні, слід змінити. Тому нова політика держави щодо ефективного функціонування страхового ринку має вирішити такі актуальні питання: пошук можливих напрямків удосконалення законодавчого й методологічного складників галузі страхування; посилення надійності страхового ринку й гарантованість його прозорості; створення ефективного механізму контролю за ринком і забезпечення розвитку саморегулювання у страховій галузі; розвиток довгострокового страхування життя, яке дасть змогу реалізовувати заощадження населення у вигляді довгострокових інвестицій.

Мирошников Е.
НИУ «БелГУ»

ИМИДЖЕВАЯ РЕКЛАМА: ПОНЯТИЕ, ИНТЕРПРЕТАЦИЯ, ФУНКЦИИ, ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

В последние годы в России стали предметом научного анализа понятия «имидж» и «имиджевая реклама». «Имидж» понимают как целенаправленно формируемый образ какого-либо лица, явления, предмета, призванный оказывать эмоционально-психологическое воздействие на кого-либо в целях популяризации, рекламы и т. п. Созданием положительного имиджа занимается реклама и Public Relations.

В настоящее время в законодательстве, правовой и экономической науке, маркетинге отсутствует единый подход к понятию «имиджевая реклама» и роли данного института в развитии торгового оборота. Исследователи рекламы и PR, маркетологи при определении этого понятия исходят из того, что имиджевая реклама направлена на увеличение узнаваемости какого-либо продукта, услуги, фирмы и т. д. Так, А. Романов под имиджевой рекламой понимает брэндинг – деятельность по созданию долгосрочного предпочтения к товару. С ним соглашаются Д. Галкин и Е. Ларикова, утверждая, что имиджевая реклама – это реклама, направленная на создание благоприятного имиджа компании рекламодателя, его

товаров и услуг. Такая реклама нужна тем рекламодателям, которые хотят создать устойчивое положительное мнение потребителей обо всех своих товарах и о компании в целом, т. е. нужна всем, кто ставит перед собой амбициозные цели: оставить своих конкурентов далеко позади себя, занять прочные позиции на своем рынке, существенно увеличить клиентскую базу и объёмы продаж. Другие исследователи отмечают сходство имиджевой рекламы и рекламы корпоративной, престижной (или PR). На наш взгляд, такое отождествление неверно, т. к. все вышеуказанные способы продвижения товара на рынок выполняют различные функции.

В юридической литературе исследования, посвящённые имиджевой рекламе, практически отсутствуют. О. Бойкова предлагает оригинальное определение: имиджевая реклама – демонстрация товарного знака в отрыве от демонстрации конкретного товара. Такой подход основан на выявлении сущностной стороны имиджевой рекламы, что отличает его от приведенных выше определений, использующих функциональный подход.

Важнейшими функциями имиджевой рекламы являются: 1) формирование у потребителей ассоциации товарного знака с высоким качеством товаров и услуг; 2) «сохранение» зарегистрированного товарного знака. Для юриспруденции особое значение имеет вторая функция имиджевой рекламы, реализация которой позволяет избежать досрочного прекращения правовой охраны товарного знака. Так, ст. 1486 Гражданского кодекса Российской Федерации предусматривает санкцию в виде досрочного прекращения правовой охраны товарного знака в отношении всех или части товаров, для индивидуализации которых товарный знак зарегистрирован, вследствие его неиспользования правообладателем непрерывно в течение любых трёх лет после его государственной регистрации. Использование в данном случае имиджевой рекламы даже при фактическом отсутствии у предпринимателя намерения реализовывать товары, выполнять работы, оказывать услуги позволяет сохранить право на использование товарного знака в дальнейшем.

Задачами имиджевой рекламы являются: 1) повышение осведомленности потребителей о компании; 2) создание у пользователей благоприя-

тного мнения о компании (товаре, услуге); 3) формирование у пользователей ассоциации какого-то типа продукции с именем компании; 4) создание у пользователей устойчивого мнения о преимуществах продукции компании перед известными аналогами.

Таким образом, имиджевая реклама является эффективным средством продвижения товара (работы, услуги) на рынок, инструментом поддержания благоприятной репутации компании, способом «сохранения» зарегистрированного товарного знака. На наш взгляд, представляется возможным закрепить в законодательстве понятие имиджевой рекламы как одного из возможных средств использования правообладателем товарного знака вне зависимости от введения в оборот товаров, маркированных последним.

Мирошниченко О.
ХНАМГ

«КРЕАТИВНА ПОЛІТИКА» ЯК ЗАСІБ ЗМЕНШЕННЯ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Адміністративно-територіальні перетворення, що відбуваються сьогодні в Україні й у всьому світі, призводять до значних зрушень в економічній, політичній, соціально-демографічній та інших сферах людського життя. Мова йде про так звані «диспропорції», що виникають як на національному, так і на регіональному чи муніципальному рівні, а саме: відсталий економічний і соціальний розвиток регіонів; поглиблення регіональної диференціації населення, що заважають спрямованому розвитку продуктивних сил і становлення українського потенціалу; нерівномірне розподілення трудових і природних ресурсів; низька інвестиційно-інноваційна діяльність, що призводить до конкретних економічних депресій.

Для наочного прикладу нерівномірності регіонів наведемо динаміку валового регіонального продукту на душу населення (ВРП) (рис. 1).

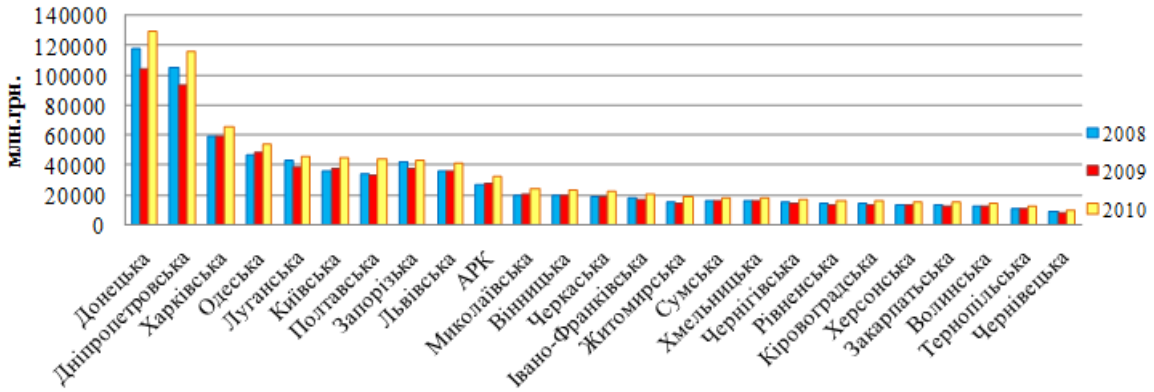


Рис.1 - Динаміка ВРП на душу населення в період 2008-2010 рр., млн.грн.

Як видно з рисунка, у 2008–2010 рр. регіони України продемонстрували позитивну динаміку виробництва ВРП, незважаючи на різні рівні розвитку регіонів. 2009 року спостерігаємо падіння ВРП у деяких регіонах (Дніпропетровській, Донецькій, Івано-Франківській, Луганській, Полтавській, Рівненській, Хмельницькій та ін. областях), проте 2010 р. ВРП збільшився в усіх регіонах на 7,2–23,7 % у цінах попереднього року. Найбільший внесок у виробництво ВРП 2010 р. зробили Дніпропетровська (10,9 %), Донецька (11,8 %) і Харківська області (6,9 %).

Одними з важливих напрямів практичної реалізації «креативної політики» є становлення й розвиток промислового виробництва України та окремих її територій. Це вимагає формування організаційних, економічних, екологічних, правових механізмів забезпечення позитивних зрушень у розвитку міст і регіонів України, основою соціально-культурного й економічного відродження яких є сталий розвиток промислового виробництва. Однак забезпечення сталого розвитку цих територій повинно супроводжуватися втіленням екологічної політики, бо, зважаючи на екологічну ситуацію в регіонах, виникає потреба здійснення відповідних цілеспрямованих дій.

«Креативна політика» має на меті становлення нової ціннісної, комунікативної та інструментальної сфери, у якій споживання товарів і послуг відсунуто на другий план, а на перший виходить створення можливостей для творчого самовираження та самореалізації кожної людини, кожного регіону.

Носарева Т.
НИУ «БелГУ»

ПРИГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И УКРАИНЫ

В современных условиях всё более возрастает роль регионов в качестве участников международных отношений. Особую значимость при этом приобретает приграничное сотрудничество. Международная деятельность приграничных субъектов Российской Федерации способствует их включению в процессы международной интеграции, становится важным фактором экономического и социокультурного развития, позитивным образом влияет на состояние социально-политической стабильности в регионах.

Доля основных 19 регионов-партнеров в общем объёме товарооборота Российской Федерации с Украиной за 1 полугодие 2012 года составила 86 %, в которой Белгородская область занимает 2 место (11,7 %).

Тесное приграничное сотрудничество явилось не только эффективной формой взаимовыгодного использования и развития производственного, кадрового, инфраструктурного потенциала, но и активно способствовало объединительным процессам на европейском континенте, формированию общеевропейской идентичности.

Стратегической целью приграничного сотрудничества России и Украины должно стать повышение способности экономик наших государств, к самообеспечению и импортозамещению в жизненно важных отраслях.

Перепелиця І.
КрНУ ім. М. Остроградського

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ АДРЕСНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ

За сучасних умов надзвичайно гостро постає проблема соціального захисту населення. Сьогодні стрімко відбувається розшарування суспіль-

ства за матеріальним і соціальним статусами, зростає безробіття, тому перед державою постає питання забезпечення й підтримки соціальних прав малозабезпечених верств населення, створення умов для зростання добробуту населення.

В Україні система соціального захисту населення має форму матеріальної допомоги таким категоріям громадян, як пенсіонери, безробітні, сім'ї з дітьми, малозабезпечені сім'ї, громадяни, які втратили працездатність.

Основним засобом соціального захисту пенсіонерів є пенсійне забезпечення. Розміри середньомісячних пенсій за 2009–2011 рр. наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. – Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів в Україні

Роки	Середній розмір місячної пенсії, призначеної пенсіонерам,				Кількість пенсіонерів, тис. чол.
	усього	у тому числі:			
		за віком	за інвалідністю	у разі втрати	
2009	934,3	942,7	780,7	696,6	13749,8
2010	1032,6	1039,6	884,6	807,9	13721,1
2011	1151,9	1156,0	1033,8	940,0	13738,0

2011 року середній розмір пенсій становив 1 151,9 грн., а 2009 р. – лише 934,3 грн. Найшвидшими темпами відбулося зростання пенсій для населення, яке отримує пенсійні виплати за інвалідністю, але повільніше вони зросли для населення, яке отримує пенсійні виплати у зв'язку з досягненням пенсійного віку. Стан пенсійного забезпечення в Україні незадовільний. Система пенсійного страхування не виконує свого головного завдання, оскільки теперішній розмір пенсій не дає можливості пенсіонерам підтримувати мінімальний рівень життєдіяльності.

Допомога з безробіття надається застрахованим і незастрахованим особам. Для безробітних, які до початку безробіття працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески, 2009 р. розмір допомоги становив

не менше 500 грн., а 2011 р. – не менше 762 грн. (на 52,4 % більше). Зростання кількості безробітних є серйозною соціально-економічною проблемою, що призводить до негативних соціальних наслідків.

Основною проблемою системи соціального захисту в Україні є нестача коштів для реалізації вимог чинного законодавства в повному обсязі.

Отже, для покращення стану соціального захисту в Україні слід удосконалити державне управління системою соціального захисту, законодавчу базу соціального страхування; підвищити охоплення адресною соціальною допомогою незахищених верств населення; стимулювати зайнятість і створення нових робочих місць; удосконалити порядок призначення й індексації пенсій, забезпечити поетапне запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, стимулювати сприйняття недержавного пенсійного забезпечення.

Писанко А.
НТУ «ХПИ»

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АВИАСТРОЕНИЯ В УКРАИНЕ

Современный мировой рынок авиастроения является достаточно насыщенным, конкуренция на нем идёт не между отдельными компаниями, а между авиационными державами. Для обеспечения конкурентной устойчивости своих позиций на мировом рынке эти государства в последние годы немало сделали на пути структурной консолидации и международной интеграции национальной авиапромышленности, повышении технологического уровня проектирования и производства самолётов, оказания активной финансовой поддержки авиастроителям. Состоялись последовательные реструктуризация и слияния компаний авиапроизводителей в США и Западной Европе, в результате чего в этих регионах осталось только по одной компании по созданию и производству гражданских пассажирских самолётов вместимостью более 100 мест – Boeing и Airbus. Не осталась в стороне интеграционных процессов и авиацион-

ная отрасль Украины, потребность в них диктуется острой необходимостью организационной и технологической перестройки отрасли.

Проанализировав маркетинговую среду отечественного авиастроения, можно сделать следующие выводы: а) наличие положительных факторных условий, кроме финансовой (наличие всех необходимых физических ресурсов, развитой инфраструктуры); б) благоприятная ситуация в родственных и поддерживающих отраслях (ведь в Украине возможно производство всех комплектующих по ценам меньше, чем на мировом рынке); в) положительные условия спроса на внутреннем рынке; г) отсутствие большого опыта ведения внешнеэкономической деятельности. Рассматривая конкуренцию на международном рынке, стоит отметить, что через объединение крупнейших авиационных компаний, рынок монополизируется, но постоянно растёт количество авиаперевозок, что способствует увеличению спроса на продукцию авиастроения, а это является положительным для предприятий отрасли.

Дальнейшими шагами в развитии отечественного авиастроения, по нашему мнению, должна быть дифференциация партнёров и рынков сбыта. Необходимо налаживать связи с предприятиями Европы и Америки, а также поддерживать налаженные связи с Россией и другими странами СНГ. Дифференциацию продукции следует осуществлять в направлении развития тех проектов, которые уже разработаны украинскими предприятиями и готовы к серийному производству. Однако введение таких новых решений, как развитие лизинговых программ, удешевление производства транспортных самолётов, может помочь улучшить ситуацию на внутреннем рынке.

Рогова А.
РГУ имени С. А. Есенина

ПЕРСОНАЛ ТОРГОВОЙ ФИРМЫ И РЕАЛИЗАЦИЯ МАРКЕТИНГОВОЙ ПОЛИТИКИ

Резкое увеличение товарного ассортимента, расширение потребительского выбора, общее ужесточение конкурентного противостояния рыночных субъектов вынуждают руководителей торгового бизнеса прово-

дить маркетинговую политику. Отечественная и мировая практика наиболее успешных компаний убедительно доказали, что грамотное и ситуационно-адекватное использование инструментов и технологий современного маркетинга может серьёзно повлиять на экономические показатели деятельности торговой фирмы и её имидж, повысить её конкурентоспособность, укрепить позиции на рынке.

Для реализации маркетинговой политики фирмы разрабатывают стратегические планы, проводят маркетинговые исследования рынков, активизируют маркетинговые коммуникации. Всё более агрессивной и изобретательной становится реклама, всё более широко используются возможности Интернета. Торговые компании прибегают к различным промо-акциям и дополнительному сервису, направленным на удержание постоянных клиентов и привлечение новых. Все эти меры, предпринимаемые бизнесом, предполагают достаточно серьёзные затраты в расчёте на достижение определенных экономических результатов.

Анализ и обобщение подобной эмпирической информации позволяет оценить масштабы экономических потерь бизнеса, его упущенные возможности, связанные с низкой профессиональной компетентностью, отсутствием мотивации, равнодушием персонала.

Многие торговые фирмы, осознавая это, создают регламенты и кодексы работы персонала с клиентами, кодексы прав клиентов и системы контроля его соблюдения. Однако, по нашему мнению, подобная регламентация будет жизнеспособной только при условии радикальной перестройки всей системы управления персоналом. Все инструменты этой системы: подбор кадров, профессиональное обучение, стандарты сервиса, способ контроля, а особенно программы мотивации сотрудников – должны быть сфокусированы на клиенте, направлены на повышение удовлетворенности клиентов и их заинтересованности в дальнейшем сотрудничестве с данной фирмой.

Следовательно, в настоящее время именно персонал становится ключевым резервом и конкурентным преимуществом торговой фирмы для укрепления её рыночных позиций.

Рейнер Д.
БГТУ им. В. Г. Шухова

СОЦИАЛЬНАЯ ФИЛОСОФИЯ М. И. ТУГАН-БАРАНОВСКОГО

В России в конце XIX в. развивается этико-социальное направление экономической мысли, одним из представителей которого был М. И. Туган-Барановский (1865–1919). М. И. Туган-Барановский – учёный-экономист и социальный философ, озабоченный проблемой построения нового общества, которое бы отвечало принципу верховной ценности человеческой личности. Как учёный-экономист, он стремился познать объективные законы капиталистической экономики. Но он не только признавал неизбежность этической обусловленности политической экономии, но и руководствовался нравственным критерием при разработке важнейших понятий политэкономии. Эти идеи имеют большое значение сегодня.

Он был приверженцем социалистической идеи, согласно которой социализм – это необходимая стадия общественного прогресса, потому что он реализует внутренне присущие человечеству черты коллективизма, солидарности. Типы народных форм производства должны были включать не только самоуправление конкретных экономических единиц, но и уравнительное начало. М. И. Туган-Барановский большое внимание уделял проблемам экономического и социально-политического развития России. Он рассматривал социализм в узком и широком смысле слова. Социализм в узком смысле слова он понимал как специфическую форму товарного хозяйства, в которой сочетаются элементы капитализма и участия рабочих в управлении и распределении продукта.

Социализм в широком смысле слова, по его мнению, – некий анархический коммунизм, где новый уровень производительных сил сочетается с появлением нового типа человека. Происходит органичное сочетание централизованного государственного управления с использованием средств производства кооперативами трудовых коллективов. В традициях

русской социально-экономической мысли он критикует капиталистическую систему хозяйства, отмечая, что при данном строе огромное большинство населения обречены постоянно служить средством для увеличения благосостояния других общественных классов, несравненно менее многочисленных. Поэтому неизбежен переход к социалистическому обществу. Цель социализма, как отмечает М. И. Туган-Барановский, – устроить жизнь на началах свободы, правды и справедливости. Он считал, что в основе социализма как учения о справедливом обществе должна лежать этическая идея, сформулированная И. Кантом, – идея о равноценности человеческой личности, о человеческой личности как цели в себе. При социализме, по его мнению, развитие каждой отдельной личности становится главной общественной целью.

Идея сильного государства в сочетании с широкой самостоятельностью и творчеством отдельных работников, идея о необходимости формирования нравственных оснований экономической жизни сегодня очень актуальны.

Савченко К.
НТУ «ХПИ»

РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА

Потенціал економічного зростання країн безпосередньо залежить від розвитку науки й техніки, інтелектуальної бази кожного суб’єкта господарювання. Така економіка потребує підвищення уваги до формування й управління людськими ресурсами. Саме це робить знання, навички персоналу критично важливими для підприємства. Особливу увагу слід приділяти здатності персоналу генерувати ідеї, брати участь у подальшому навчанні, уміти варіативно мислити, швидко адаптуватися до змін, обробляти значні масиви інформації – усьому тому, що формує інтелектуальний капітал організації.

Важливе місце в економіці знань повинні займати університети та інші навчальні заклади, які виводять на ринок не лише науково-дослідні розробки, а й свої послуги щодо засвоєння знань і вмінь. Так, найактивнішими серед національних заявників на винаходи й корисні моделі 2011 р. були наукові організації та навчальні заклади МОНМС України, які подали понад 3,8 тис. заявок, що становить майже 50 % загальної кількості заявок. Результати проведених досліджень дають можливість виділити такі чинники, які переконливо впливають на формування інноваційного продукту підприємств. До них належать нормативно-законодавча база, професійні й соціальні компетенції персоналу, інноваційна культура, інформаційна база, методологія оцінювання нематеріальних активів та організаційного забезпечення процесів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Підприємства України для найбільш ефективного використання своїх інноваційних можливостей мають ураховувати структуру свого людського капіталу, процес формування й управління знаннями. Проте знання як такі (у їх «чистому» вигляді) не можуть бути нематеріальними активами підприємства, але вони є основою створення нематеріальних активів, оскільки наявні в усіх об'єктах інтелектуального капіталу. Слід зазначити, що найбільш успішні країни приділяють особливу увагу збільшенню, поширенню знань. Наприклад, відомо, що найкраща освіта у Фінляндії, найбільш «винахідлива країна» – Японія, а в Китаї, починаючи з XV ст., науку розглядають як технологію.

Отже, система управління компетенціями повинна стимулювати інноваційну активність робітників щодо створення й упровадження об'єктів інтелектуальної власності. Компетенції персоналу базуються на знаннях, уміннях і досвіді. Аналіз інноваційної діяльності персоналу дає змогу виділити саме ті компетенції, які можуть бути об'єктом цілеспрямованої політики управління людськими ресурсами, а саме: продуктивність праці, професійне зростання, умотивованість, сумлінне виконання своїх обов'язків, ініціативність, винахідливість, інтелектуальну відповідальність, креативність.

Свищева Н.
НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА

Важность формирования среднего класса особенно остро стоит в условиях глобализации. В работах многих отечественных учёных рассматривается это явление, однако не существует единого мнения о принадлежности населения к среднему классу. Поскольку этот вопрос имеет много разногласий и окончательно не сформирован, то вызывает интерес к изучению данной проблемы, а её актуальность не угасает в условиях трансформации плановой экономики в рыночную.

По мнению ведущих экономистов, средний класс в Украине – семьи с доходом 6 тысяч гривен, то есть с доходом в две средние зарплаты. Если пересчитать данную сумму в доллары (по курсу НБУ 7,993 на 25.11.2012) имеем около 750 $. Для сравнения приведем пример дохода представителей среднего класса некоторых стран: Великобритания – около 5 851 $, США – 3 445 $, Португалия – 2 653 $, Голландия – 2 989 $ после уплаты налогов, в Германии доходы ниже 3033 $ считаются за чертой бедности, в Аргентине 3150 $ также считаются бедными. По исследованиям Мирового Банка, покупательная способность представителей среднего класса в пересчете на человека колеблется от 3 470 $ до 8 000 $.

Необходимо учитывать и другие критерии: высшее образование и соответствующий доходу стиль жизни (возможность провести отпуск заграницей, наличие собственного жилья, авто и т. д.). Принципиальной составляющей является также социально-политическая активность: участие в общественных организациях, степень влияния на принятие решений органами государственной власти различных уровней и органами местного самоуправления.

Представитель среднего класса – человек с очень разными экономическими и социальными интересами, а также у него существует самосознание и самоидентификация, то есть к какому классу человек сам себя

относит. Согласно опросу, который проводили исследователи Центра Разумкова в мае 2011 г., 44 % украинцев считают себя средним классом.

Таким образом, средний класс – это группа людей, доходы которых являются стабильными и не низкими, которые соответствующе живут (могут позволить себе как недорогие, так и дорогие товары и услуги), имеют высшее образование, определенный (не низкий) профессионализм, ведут общественную деятельность и сами относят себя к среднему классу.

Серова О.
РГУ им. С. А. Есенина

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МАРКЕТИНГА РЕГИОНАЛЬНЫМИ БАНКАМИ

На фоне растущей конкуренции на финансовом рынке региона становится всё более актуальным использование инструментов маркетинга банками, работающими в Рязанской области. Сегодня на территории региона действует 4 рязанских банка (ОАО «Прио-Внешторгбанк», ООО «Муниципальный коммерческий банк им. С. Живаго», ОАО «Вятич» и ООО «Ринвестбанк») и 19 филиалов банков других регионов (5 из которых – филиалы Сбербанка России). Несмотря на значительное сокращение количества банков, конкуренция ощутимо ужесточилась, и рязанским банкам становится всё сложнее с ней справляться. Для укрепления рыночных позиций, на наш взгляд, им необходимо активнее использовать инструменты современного маркетинга.

Маркетинговая программа состоит из четырёх основополагающих элементов: товарной политики, ценовой политики, коммуникационной политики и сбытовой политики. Нас интересует коммуникационная политика, являющаяся наименее диверсифицированной для банковской сферы в целом.

На основе изученного теоретического материала и проведенного анализа нами сформулированы некоторые рекомендации для рязанских

банков: 1) необходимо осуществить более глубокое сегментирование частного сектора, в частности, выделить пакеты услуг для различных категорий населения (это поднимет уровень лояльности клиентов, от которого напрямую зависит эффективность функционирования банка и его прибыльность; 2) необходима разработка и запуск яркой рекламной кампании (люди обращают внимание на рекламу филиалов крупных банков, среди которой рязанская реклама теряется, а среди более бюджетных вариантов можно предложить проведение тендера на лучший рекламный проект кампании среди студентов рязанских вузов).

Симонова А.
НТУ «ХПИ»

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ УКРАИНЫ

В настоящее время существование государственного долга является объективно обусловленным явлением для Украины. Основной причиной возникновения этого является неумение государства жить на собственные средства, а также неумение использовать привлечённые финансовые ресурсы, что и приводит к росту государственного долга.

Одной из главных задач украинской экономики в настоящее время является уменьшение долговой зависимости и усовершенствование системы управления государственным долгом. Для этого необходимо улучшить прогнозирование долговой политики и её координацию с налоговой, бюджетной и денежно-кредитной политикой. Реализация этих задач предусматривает: 1) стремление к бездефицитности государственного бюджета; 2) использование на международном и внутреннем финансовых рынках возможностей взвешенного трансформирования внешнего долга во внутренний; 3) улучшение структуры долга и снижение стоимости его обслуживания, в том числе за счет досрочного выкупа долговых обязательств государства; 4) проведение эффективной и прозрачной долговой политики с помощью определения оптимальных основ управления государственным долгом, усовершенствования организационной структуры соответствующих органов; 5) продолжение политики активного сотрудничества с международными финансовыми организациями.

Сітало К., Слободянюк О.
НТУ «ХПІ»

КОРУПЦІЯ: НАСЛІДКИ В ДОВГОСТРОКОВОМУ ПЕРІОДІ

Високий рівень корумпованості вже тривалий час є серйозною проблемою, здатною загрожувати розвиткові країни. Але якщо боротьба з корупцією раніше була проблемою лише для національних урядів країн з високим рівнем корумпованості, то сьогодні високий рівень корумпованості окремих країн викликає занепокоєння всієї міжнародної спільноти. Щороку міжнародні організації приділяють все більше уваги моніторингові рівнів корумпованості країн і пошуку заходів боротьби з нею.

Безумовно, у багатьох випадках корупція може бути механізмом, що дає змогу як підприємцям, так і пересічним громадянам адаптуватися до неефективних інституційних меж. Але якщо в короткостроковому періоді можна погодитися, що корупція в деяких випадках ще може мати певні позитивні наслідки у вигляді можливості адаптації до неефективного законодавства, то в довгостроковому періоді ситуація виявляється більш складною. Необхідно звернути увагу на два важливих моменти. По-перше, корупція має велику кількість виявів, й ототожнювати всі з них з інструментом адаптації до неефективних інституціональних меж є помилкою. Безперечно, якщо хабар сплачено чиновникові для того, щоб оминути занадто суворі вимоги чинного законодавства, це ще можна розглядати як засіб адаптації до неефективних інституційних меж, то, наприклад, хабар податковому інспекторові такої функції адаптації не виконує. По-друге, навіть з урахуванням наявності позитивних наслідків деяких виявів корупції не можна розглядати корупцію як нормальне явище. Нейтральне або ж навіть позитивне ставлення до корупції може сприяти становленню хибних уявлень про корупцію як про тимчасове явище, зумовлене неефективними інституційними межами, що повинно поступово зникнути з проведенням економічних реформ.

Отже, можна зробити такі висновки: 1) якщо в короткостроковому періоді корупція може мати певні позитивні наслідки, що виявляються в спрощенні паперової тяганини, то в довгостроковому періоді корупція призводить виключно до негативних наслідків; 2) у довгостроковому періоді через можливість інституціоналізації корупції економічне реформування є менш ефективним заходом боротьбі з корупцією, ніж у короткостроковому періоді; 3) зволікання з боротьбою проти корупції ускладнює боротьбу з нею в майбутньому.

Скоробогатая Ю.
НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В УКРАИНЕ

Налог на добавленную стоимость является одним из наиболее существенных налогов при определении эффективности налоговой системы, поскольку он является главным источником налоговых поступлений в бюджет, поэтому более всего влияет на макроэкономическую стабильность.

Проблема возмещения налога на добавленную стоимость отрицательно отображается на деятельности предприятий, особенно сильно это сказывается на предприятиях малого и среднего бизнеса, чьи обороты не являются значительными. Таким образом, невозмещенный НДС часто мог бы почти полностью покрывать их текущие расходы. Ряд политиков и чиновников отстаивают позицию, согласно которой низкая фискальная отдача от внутреннего НДС обусловлена высокой экспортной ориентированностью отечественной экономики. Однако налоговая нагрузка на предприятия, которые не могут уклоняться от уплаты налога, увеличивается, а порочный круг продолжается. При таких условиях не может наблюдаться развитие экономической системы, соответственно происходит снижения доверия населения к осуществляемой налоговой политике. Также администрирование НДС очень сложное. Количество изменений и дополнений, внесённых в закон об НДС, рекордное по сравнению с другими налогами. Изменения касались буквально всех сфер: налогооблага-

емых видов деятельности и отраслей, методов налогообложения и т. д. В соответствии с распоряжениями Государственной налоговой администрации порядок уплаты налога может быть разным для однотипных предприятий одной отрасли. Особенно страдают предприятия-экспортеры, имеющие множество деловых партнеров. Такая ситуация приводит к большому количеству штрафных санкций. Кроме значительных долгов перед корпоративным сектором (невозмещённый НДС), имеет место ещё одна очень существенная проблема, связанная с отсутствием учета невозмещённого НДС при расчете показателя государственного дефицита бюджета. Такая политика искусственного затягивания правительством дефицита бюджета Украины под запланированный показатель угрожает не только углублением имеющегося кризиса государственных финансов, а и срывом системы среднесрочного бюджетного планирования, поскольку необъективность отчётных данных повлияет на объективность перспективных прогнозных показателей бюджета.

Таким образом, на сегодняшний день одним из основных действий государственной власти должно быть построение системы администрирования НДС, которая позволяла бы увеличить доходы бюджета при одновременном уменьшении налоговой нагрузки на предприятия.

Сміла А.
НТУ «ХПІ»

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ

Корупція – протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських та політичних діячів.

За змістом і сутністю фахівці розглядають корупцію в багатьох вимірах, але насамперед в економічному, політичному й культурному. Безумовно, політика й культура народу, які місять і правосвідомість, додають свої нюанси цьому явищу, але сфера економіки – це саме те середовище, заради якого чиновник і вступає в корупційні зв’язки, де корупція живиться й де є найбільші прибутки. Тому зворотний вплив корупції на

економіку особливо небезпечний, оскільки знижує ефективність економічної політики держави, змушує приватний бізнес переходити в тіньовий сектор, що зумовлює порушення законодавства, спотворює систему оподаткування та правила підприємницької діяльності, підштовхує підприємців вирішити свої питання поза правовим полем.

До найбільш негативних наслідків впливу корупції на економіку дослідники зараховують: 1) розширюється тіньова економіка; 2) порушуються конкурентні механізми ринку, оскільки часто у виграші залишається не той, хто конкурентоспроможний, а той, хто незаконно зміг отримати переваги; 3) уповільнюється поява ефективних приватних власників насамперед через порушення під час приватизації, а також штучних банкрутств, поєднаних, як правило, із підкупом чиновників; 4) неефективно використовуються бюджетні кошти, зокрема під час розподілу державних замовлень та пільг; 5) підвищуються ціни за рахунок «корупційних витрат»; 6) в агентів з'являється зневіра у здатність влади встановлювати, контролювати й дотримуватися чесних правил ринкової гри; 7) погіршується інвестиційний клімат; 8) розширюються масштаби корупції в неурядових організаціях (на фірмах, підприємствах, у громадських організаціях). Це призводить до зменшення ефективності їхньої роботи, що знижує ефективність економіки країни загалом.

Отже, основне підґрунтя корупції, її детермінанти – насамперед в економіці. Саме з економіки криміналітет черпає кошти й засоби для свого існування. Вона залишається найуразливішою ланкою перед злочинним і корупційним натиском через недовершеність початих тут перетворень, слабкість, а нерідко й відсутність реальних важелів державного управління. За цих умов виживає лише той капітал, який зливається з державною бюрократією. Суб'єкти господарської діяльності, особливо малий і середній бізнес, фактично безправні та беззахисні перед таким свавіллям, перед інстанціями контролю. А це, зрештою, заганяє в тінь і законослухняні структури й людей, які хотіли б чесно жити, працювати, справна сплачувати податки.

Стельник Д.
НТУ «ХПИ»

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В УКРАИНЕ

Развитие экономики любой страны во многом зависит от демографических процессов. Демографическая ситуация, положение с использованием рабочей силы, складывающееся в отдельных странах и регионах, во многом влияет на состояние и перспективы их экономического и социального развития, на расстановку экономических сил в региональном и мировом масштабе. Изменение численности населения испытывает значительное влияние экономических факторов и заметно воздействует на них.

Важной проблемой для Украины есть тенденция, именуемая «утечкой мозгов», – массовый выезд из страны квалифицированных специалистов. Существует проблема выезда специалистов мирового уровня – это интеллектуальные потери, которые нельзя компенсировать. Говоря о современных оценках миграций, отметим: Украина в течение многих лет теряла значительную часть своего кадрового потенциала – управленческого, научного, инженерного и пр.

Ещё одна проблема – ухудшение современной демографической ситуации, которая не может быть не замеченной. Ситуация в Украине может ухудшиться, так как налогоплательщикам будет всё труднее обеспечивать всё большее количество пенсионеров. Таким образом, в последующем дефицит трудоспособного населения во многом будет устраняться за счет приезжих из разных стран, количество которых к 2050 г. в Украине может достигнуть 14 млн. человек. Поэтому следует усилить административную ответственность за нелегальные рабочие места, перераспределить пенсионные отчисления между работодателем и работником, переложив на последнего часть отчислений с зарплаты, урегулировать трудовое законодательство и ввести второй уровень пенсионной системы.

Тимченко Ю.
ХІБС УБС НБУ

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В усіх країнах світу поряд із легальною економікою різних видів існує прихована діяльність, яка простежується в тіньових формах введення бізнесу. В Україні масштабність тіньових процесів набула таких розмірів, які загрожують національній безпеці країни. Це зумовлено тим, що форми й методи здійснення тіньових форм діяльності майже повністю вийшли за межі державного впливу, а тіньова економіка, об'єднавшись із легальним підприємництвом, перетворилася на некеровану силу. Особливо це стосується матеріальної сфери господарства, сировини, енергоносіїв, комплектувальних виробів, робочої сили, які є основним джерелом пожвавлення тіньової економіки. Отже, проблема пошуку шляхів детінізації економіки України є актуальною та важливою як з погляду наукових досліджень, так і щодо практичного їх використання. За оцінками Міжнародного валютного фонду, рівень тіньової економіки в Україні на 13.11.2012 становив 20 %.

Ефективність боротьби з тіньовою економікою безпосередньо залежить від розроблення й упровадження державних заходів детінізації, які повинні бути комплексними, тобто за потреби мають поєднувати політичні, правові, організаційні та регулятивні заходи, що відповідали б новим реаліям ринкової економіки. У цей комплекс можуть увіходити такі основні елементи: 1) створення більш привабливих, ніж в інших державах, умов для інвестування й залучення фінансових ресурсів; 2) прийняття законодавчих актів, що посилюють захист приватної власності, комерційної та банківської таємниці, забезпечують правову захищеність підприємців; 3) посилення відповідальності правопорушників; 4) реорганізація системи державного управління з метою збільшення гнучкості та оперативності реагування на швидкі зміни макроекономічної

ситуації; 5) здійснення комплексної податкової реформи, що передбачає поширення оподатковуваної бази з одночасним скороченням розмірів податкових ставок; 6) реформування національної системи бухгалтерської звітності для її спрощення й уніфікації; 7) активізація державного контролю за результатами господарської діяльності.

Отже, детінізація економіки – створення такого інституційного середовища в країні, де тіньова економіка стала б економічно невигідною. Інституційні перетворення мають здійснюватись у спосіб максимального врахування інтересів суб'єктів господарювання за сприятливих для легальної економічної діяльності умов.

Тимченко Ю.
ХІБС УБС НБУ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Процес глобалізації нині є ключовим процесом у розвитку світової економіки кінця XX – початку XXI ст. та однією з найактуальніших проблем, оскільки характеризує стан і розвиток сучасної економічної системи. Розвиток ринкової економіки в Україні диктує необхідність установлення тісніших взаємовигідних зв'язків з іншими державами, активної участі в процесах міжнародної економічної інтеграції та глобалізації, але сучасний рівень конкурентоспроможності більшості вітчизняних підприємств не дає змоги успішно конкурувати з іноземними фірмами.

Мета дослідження – проаналізувати й обґрунтувати сутність конкурентоспроможності українських підприємств, розробити шляхи її підвищення за умов глобалізації.

Сьогодні процес глобалізації для України є неминучим. Україна вступила до Світової організації торгівлі, де діють закони виживання найсильнішого та найбільш конкурентного виробника. Для виходу на міжнародний ринок підприємство повинно насамперед досягти певного рі-

вня ефективності своєї роботи, який можна вимірювати за допомогою показників якості продукції, величини прибутку й рівня рентабельності. Однією з необхідних умов забезпечення конкурентоспроможності підприємства є запровадження системи якості з наступною сертифікацією. Висока якість продукції, послуг і робіт – основа для забезпечення конкурентоспроможності та динамічного розвитку підприємств.

Отже, для динаміки розвитку України за умов глобалізаційних процесів конкурентоспроможність підприємств має велике значення. Лише застосування комплексних заходів може вивести українську продукцію на високий рівень конкурентоспроможності. Українські підприємства мають потенціал і можливість до підвищення ролі конкурентоспроможності їхньої продукції, а значить, і до досягнення провідних, домінантних позицій на українському ринку.

Троян В.
ХНАГХ

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Региональная политика в Украине на сегодняшний день находится на этапе своего становления как в социально-экономическом, так и в экологическом аспекте, поскольку не найдены решения многих проблем пространственного развития страны. Существует несколько подходов к выявлению диспропорций, отличающихся системой используемых показателей и методами определения межрегиональных и межотраслевых деформаций развития регионов. В частности, для оценки уровня социально-экономического развития регионов рекомендуется использовать показатели, характеризующие: объем реализованной промышленной продукции и выбросы загрязняющих веществ в атмосферный воздух (рис. 1).

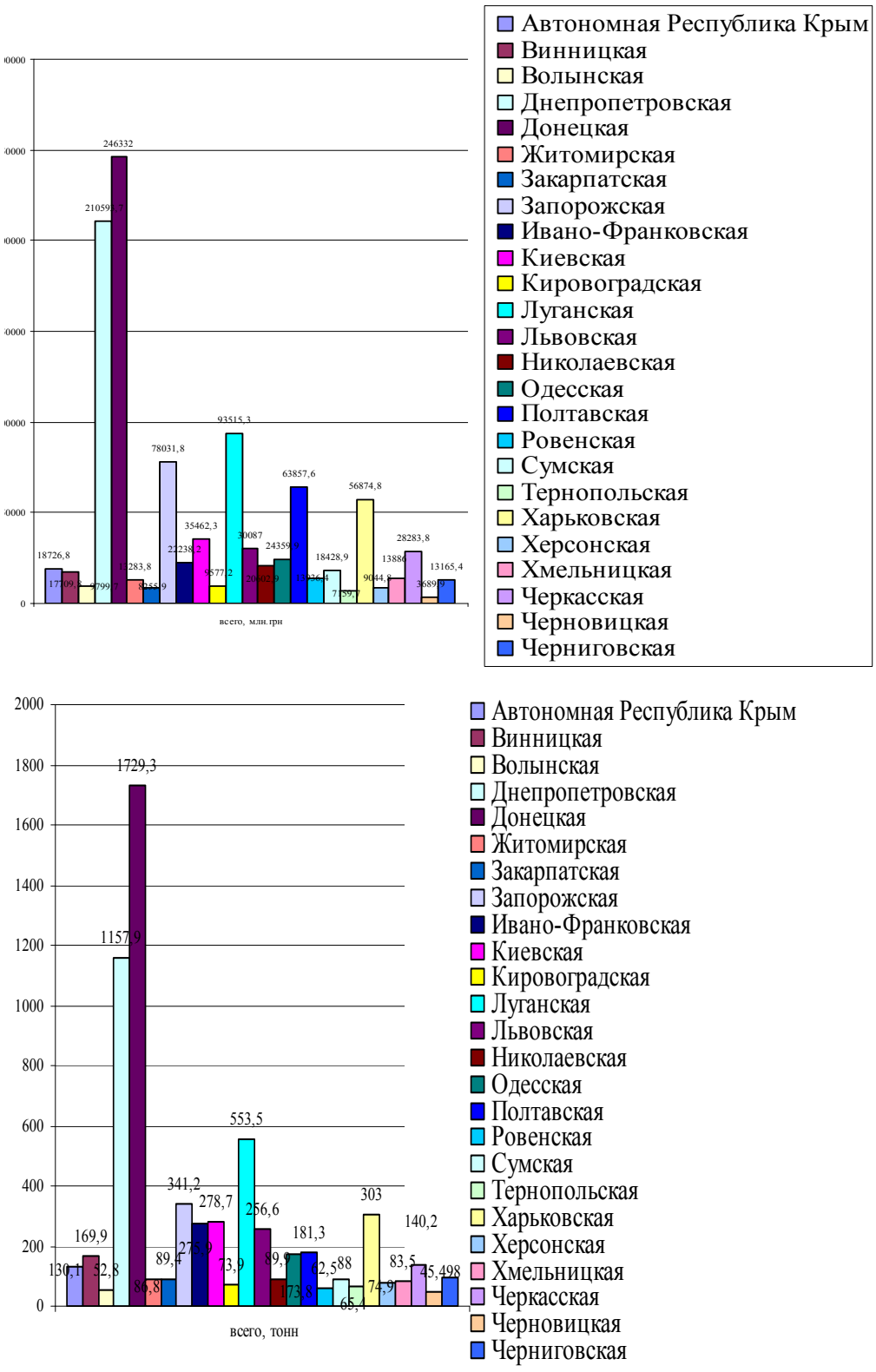


Рис. 1 Объём реализованной промышленной продукции и выбросов загрязняющих веществ в региональном разрезе

Сопоставления статистических данных по производству промышленной продукции и выбросам загрязняющих веществ в атмосферный воздух по регионам подтверждают, что самые большие «регионы-производители» являются самыми большими «регионами-загрязнителями». Таковы Донецкий и Днепропетровский регионы, которые значительно превышают средний уровень по указанным показателям по стране. Отсутствие теоретико-методологической базы для определения целесообразного масштаба хозяйствования в территориальных границах – главная причина экологической разбалансированности в развитии регионального хозяйства. Современное неудовлетворительное состояние природного капитала Украины свидетельствует о привлечении его компонентов в хозяйственный оборот без учёта экологической составляющей.

Считается, что проблему территориально-структурных диспропорций можно решить двумя методами: 1) регулятивным элиминированием дисбаланса развития с сохранением некоторых социально-экономических расхождений между регионами, но до определенного допустимого уровня; 2) использованием любой региональной неравномерности, которая при определённых условиях может стать стимулом для развития отстающих территорий, что определяет важнейшие направления по дальнейшему решению данной проблематики.

Турцева А.
БГТУ им. В. Г. Шухова

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ

Конституция определяет Российскую Федерацию как социальное государство, «политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека…», поэтому главным ориентиром социальной политики должно стать всемерное стимулирование экономической активности, формирование предпосылок, при которых каждый человек сможет своим трудом, инициативой и т. п.

обеспечить достаточные условия жизни для себя и своей семьи. Постепенно общество приходит к осознанию того, что приоритетом будущего развития должна стать социальная политика, без которой невозможно создание нормальных условий жизни россиянина, полное использование его интеллектуального и профессионального потенциала.

Ещё недавно социальная справедливость играла главенствующую роль. Государство предоставляло гражданам социально-экономические блага, способствующие полноценной жизни и уверенности в завтрашнем дне. Но сегодня государство сложно назвать гарантом достойного будущего. Максимальная величина пособия по безработице составляет 4 900 руб., а стоимость минимального набора продуктов 8 000 руб., ежемесячное пособие по уходу за ребенком до 1,5 лет составляет 40 % от заработка и его максимальный размер 14 000 руб. Но социальные пособия – верхушка айсберга социальной справедливости. Помимо этого существуют ещё и проблемы в сфере жилищно-коммунальных услуг, здравоохранении, образовании, не менее актуальна проблема деревень, на которой хотелось остановиться.

Разработана концепция устойчивого развития сельских территорий, согласно которой к 2020 г. 70–80 % сельского населения будет занято, 60–70 % будет обеспечено водопроводом, газом, канализацией и каждую деревню с внешним миром соединит хорошая дорога. Но это может остаться очередным прожектом, если не будет обеспечено сбалансированное развитие экономики, экономический рост в сельском хозяйстве, расширение несельскохозяйственной занятости в селах, обеспечение экономически равных с городом условий получения доходов и общественных благ, совершенствование деятельности институтов гражданского общества, обеспечивающих защиту экономических и социальных интересов всех групп сельского населения, и т. п. А между тем депопуляция на селе способна развалить всё Российское государство, поэтому пренебрегая нормами социальной справедливости, держава не только подрывает свой авторитет, но и накаляет обстановку в обществе.

Тягун Ю.
КрНУ ім. М. Остроградського

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

За сучасних умов в Україні серед стратегічних завдань щодо підвищення конкурентоспроможності й захисту вітчизняної продукції пріоритетним є інноваційний розвиток промисловості, в основі якого – процес інтеграції виробництва, фінансів, науки та освіти

Україна володіє високим потенціалом розвитку промисловості: значні сировинні ресурси, розвинутий паливно-енергетичний комплекс і транспортна структура, розвинена виробнича й науково-технічна база, значний кадровий потенціал. Однак Україна, на відміну від розвинутих країн світу, залишається державою, де зберігається екстенсивний тип розвитку економіки, що характеризується нераціональним використанням природних ресурсів. Майже 90 % промислових продуктів не мають сучасного високотехнологічного й наукового забезпечення. Зменшується кількість наукових організацій, які розробляють і впроваджують технічні нововведення, а також організацій конструкторського та заводського секторів, зменшується й чисельність висококваліфікованих фахівців науково-технічної сфери.

Основними чинниками, які стримують розвиток інноваційної діяльності підприємств, є нестача власних коштів (80,1 % проаналізованих підприємств), великі витрати на нововведення (55,5 %), недостатня фінансова підтримка держави (53,7 %), високий економічний ризик (41 %), тривалий термін окупності нововведень (38,7 %). Крім того, недосконалість законодавчої бази (40,4 %), відсутність попиту на продукції (16 %) та кваліфікованого персоналу (20 %) не сприяють розвиткові інноваційної діяльності.

Для розв’язання вказаних проблем потрібно: удосконалити нормативно-правову базу державного регулювання й стимулювання інноваційної сфери; збільшувати обсяги фінансового забезпечення інноваційної діяльності, наукових розробок (повинні фінансуватися найпріоритетніші прое-

кти); сформувати систему державного замовлення науково-технічної та інноваційно-технологічної продукції; сформулювати та затвердити на державному рівні стратегію науково-технологічного й інноваційного розвитку; створити умови для формування інфраструктури, що здійснювала б фінансовий, інформаційний, консалтинговий, маркетинговий та інші види підтримки інноваційних процесів.

Зазначені заходи дадуть змогу сформувати сприятливий інноваційний клімат, задіяти всі необхідні механізми та стимули для підвищення зацікавленості підприємств у впровадженні наукомістких технологій, що забезпечить економічну незалежність вітчизняної промисловості та подолання відставання від розвинених держав.

Фадєєнко В.
ХІБС УБС НБУ

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ПРИВАБЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Інвестиції – невід'ємний складник розвитку будь-якої економічної системи. На сучасному етапі розвитку України набуває все більшої актуальності питання залучення інвестиційних коштів. Але оскільки громадяни нашої країни не мають бажання ризикувати своїми коштами, чудово розуміючи ситуацію в країні, перевагу в плані інвестиційної політики віддають іноземним країнам. Кошти іноземних інвесторів дають змогу вирішувати нагальні проблеми окремих галузей, а також розвивати всі сфери суспільно-економічної діяльності. Але для того, щоб досягти тривалої зацікавленості іноземного інвестора, країна повинна мати привабливий інвестиційний клімат у довгостроковому періоді.

В Україну щороку відбувається приріст іноземного капіталу. Так, обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні в І півріччі 2012 р. збільшився на 15,6 %. В економіку України іноземними інвесторами в І півріччі 2012 р. вкладено 3 млрд. 224,2 млн. дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Інвестиції надійшли зі 128 країн світу. Основними країнами-інвесторами, на які припадає понад 82% загального обсягу прямих інвес-

тицій, є Німеччина, Нідерланди, Росія, Австрія, Франція, Велика Британія, Швеція та Швейцарія.

Економічна ж ситуація в Україні значно ускладнює інвестиційну діяльність, відлякуючи потенційних інвесторів такими явищами: великий рівень тіньового сектору економіки (за офіційними даними, у І кварталі 2012 р. він становив 34 %); корупція органів державної влади й місцевого самоврядування, повільні та непрозорі приватизаційні процеси; високий рівень податкового навантаження на економіку; нестабільність політичної ситуації в країні, що є додатковим ризиком, який може позначитися на прибутковості вкладів; велика кількість міфів, негативна інформація стосовно соціальної, економічної, політичної та криміногенної ситуації в нашій державі.

Для забезпечення сталого економічного зростання Україні потрібні значні обсяги інвестицій. Таке вливання капіталу від іноземних інвесторів можливе тільки за умов покращення інвестиційної привабливості територій. Тому слід покращити інвестиційну привабливість країни шляхом цілеспрямованої державної політики щодо зменшення виявів та впливу наведених явищ, що стримують надходження капіталу. Це дасть змогу залучити в майбутньому до вітчизняної економіки значно більшу кількість інвесторів (і не лише іноземних).

Федько Ю.
НТУ «ХПІ»

ТАЄМНИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ІНФЛЯЦІЇ

Проблема рівня інфляції в Україні завжди була актуальною, а навколо неї точилося багато суперечок. За останні роки, як стверджує український уряд, рівень зростання цін значно знизився й на кінець 2011 р. становила лише 6,9%. Чому ж такі малі показники на папері не можна побачити в реальному житті? У чому таємниця української інфляції?

Це пов’язано насамперед із методом обрахунку індексу споживчих цін (ІСЦ), що визначається за допомогою так званого споживчого набору, у який увіходять усі репрезентативні товари й послуги, споживані населенням України. ІСЦ має відбивати витрати середньостатистичного українця, але оскільки між багатими й бідними в Україні нині велика

«прірва», тобто майже відсутній середній клас, то цей показник, на нашу думку, об'єктивно не може показати справжній рівень інфляції в Україні. Якщо порівняти споживчий кошик України із країнами, які мають схожий рівень ВВП на душу населення, то ми побачимо, що українці більше за всіх витрачають коштів на харчування, безалкогольні напої та транспорт. Насправді ми витрачаємо майже порівну, але оскільки заробітні плати в нас значно нижчі, а ціни не набагато менші за ціни інших, то ми маємо такий великий показник витрат.

Порівнявши споживчі кошики, ми можемо також побачити, як влада маніпулює витратами на інші складники кошика. Наприклад, транспорт у споживчому наборі становить 4,7 %, що є найнижчим показником серед інших країн. Але, якщо вірити тій самій статистиці, ми витрачаємо на паливо так само, як і в інших країнах, а ціни останнім часом в Україні зростають, й автомобілів у нас значно більше (якщо кількість легкових автомобілів на 1 000 осіб в Албанії становить близько 90, то в Україні – майже 180). Якщо вірити цьому показникові, то або українці менше користуються автомобілями, або цей показник значно вищий.

Отже, можна сказати, що боротьба з інфляцією в Україні відбувається в такий спосіб: через низькі офіційні доходи українців у споживчому наборі штучно завищена частка соціально значущих товарів, що на практиці часто призводить до чималих коливань рівня інфляції. І це віддаляє показник ІСЦ від справжнього рівня інфляції в Україні.

Хайло І.
НТУ «ХПІ»

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ

Тінізація економічних відносин є однією з найбільш істотних перешкод щодо забезпечення стійкого економічного розвитку, підвищення добробуту, рівня і якості життя населення та зміцнення національної безпеки держави. Проблема тінізації існує в усіх без винятку країнах світу. Крім того, у глобальному масштабі ця проблема, як негативне соціально-економічне явище, має тенденцію до загострення. Згідно з оцінками податківців, обсяг тіньового сектора української економіки становить як мі-

німум 350 млрд. грн. на рік. Це чверть річного ВВП. Саме тому вирішення проблеми набуває особливої актуальності.

Тіньова економіка в Україні – результат системної кризи економіки, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення тіньової економіки в Україні відбулося на базі руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання. Ключовими передумовами високого рівня тінізації національної економіки залишаються неефективний інституціональний базис регулювання підприємництва та незадовільні умови здійснення підприємницької діяльності.

Тіньова економіка існує майже в усіх сферах соціально-економічних відносин: від дрібного бізнесу до великих корпорацій або навіть центральних органів влади. Більшість із нас стикалися чи навіть відчували на собі вплив тіньової економіки. Приклади її можуть бути абсолютно різними. Це й нелегальна заробітна плата, і готівкові операції, що не обліковуються, і приховування доходів, і хабарі, і підпільне виробництво, незаконна діяльність, шахрайство. Цей перелік можна ще довго продовжувати, і він постійно оновлюється за рахунок появи нових «прогалин» у законодавстві чи винахідливості шахраїв.

Для зменшення тінізації економіки потрібна зважена податкова політика. Податки мають бути такими, щоб кожен підприємець міг їх сплачувати в повному обсязі й розвивати свій бізнес.

Ханас Т.
КрНУ ім. М. Остроградського

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Мотивація праці є центральним завданням розвитку стратегічного управління персоналом. Відсутність досконалої вітчизняної теоретичної основи щодо розвитку процесу мотивації викликає певні непорозуміння та призводить до простого запозичення зарубіжного досвіду. На сучасно-

му етапі розвитку економіки України ще не сформовано злагоджений механізм мотивації ефективної праці. Спад виробництва, незацікавленість працівників в одержуваних результатах стали наслідком функціонування прийнятої раніше системи мотивації ефективної праці. Ця система базувалася на використанні моральних стимулів, які, на жаль, ефективні тільки протягом невеликого проміжку часу.

Нині можна виділити такі проблеми мотивації праці на підприємствах: неврахування індивідуальності кожної людини, унаслідок чого керівник не спроможний визначити ті чинники, які впливають на зростання ефективності праці робітників; керівники не звертають увагу на стан психологічного клімату в колективі; відсутність прямої залежності розміру премії від конкретних результатів роботи працівників структурних підрозділів підприємства, оскільки перестала виконувати головну – стимулювальну – функцію й перетворилася на просту надбавку до посадового окладу.

Отже, можемо зробити висновок, що мотивування персоналу є невід'ємною основою діяльності будь-якого підприємства. Щоб цей інструмент застосовувався роботодавцями з максимальною ефективністю, необхідно мати чітке уявлення про механізми поведінки людей та формування мотивів щодо продуктивної праці. Мотивувальна сила заробітку на українських підприємствах зростатиме за умов оптимізації зусиль з боку керівників.

До найсприятливіших заходів і дій слід зарахувати: покращення трудової дисципліни та організації праці, підвищення трудової кваліфікації працівників, стимулювання вільним часом, надання можливості добре виявити себе в результатах роботи, можливість підвищення кваліфікації. Запропоновані методи мотивації праці допоможуть керівникам працювати більш продуктивно; створять довірливе ставлення працівника до керівництва; зроблять підприємство більш могутнім на ринку, що виробляє якісну й конкурентоспроможну продукцію.

Цуман О., Чуйко Ю.
НТУ «ХПІ»

МІСЦЕ ЛОГІСТИКИ в РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Економісти часто звертаються до такого виду моделювання, як логічне. Логічне моделювання в економіці використовують для складання прогнозів, які можуть бути вагомим чинником для розвитку економіки в цілому. Одним із важливих складників логічного моделювання є логістика – наука про оптимальне управління матеріальними, інформаційними й фінансовим потоками в економічних системах та галузях бізнесу, функцією якої є забезпечення переміщення та зберігання продукції чи сировини для виробництва або продажу. Проблема управління великими підприємствами й забезпечення вільного переміщення та зберігання продукції була завжди актуальною. Але логістика як економічна наука з'явилася не так давно, а українські фахівці в галузі економіки застосовують більш легкі методи розв'язання тих чи інших проблем.

В Україні матеріальний потік, який рухається від постачальника сировини через ланцюг до споживача, постійно зростає у вартості. Логістика й існує для того, щоб зменшити запаси на всьому шляху проходження матеріального потоку, зменшити транспортні витрати, скоротити час, за який товар проходить логістичним ланцюгом, зменшити витрати на зберігання цього товару та інше. Приблизні підрахунки показують, що саме на зберігання, транспортування, упакування та другі операції, які забезпечують рух матеріального потоку, іде 70 % усіх витрат. Логістика дає змогу дізнатися, яку частку покращення економічних показників містить оптимізація управління матеріальними потоками. Мета логістики вважається досягнутою, якщо потрібний товар необхідної якості в потрібній кількості доставлений певному споживачеві в необхідний час у потрібне місце з мінімальними витратами.

Отже, щоб розвивалася українська економіка, слід насамперед закріпити всі правила логістичної системи. Тоді українська продукція вийде на різні ринки збуту і зможе з мінімальними витратами виконувати всі цілі логістики.

Чаговець М.
ХІБС УБС НБУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Системні фінансові кризи стають звичайним явищем на сучасному етапі розвитку світової економіки, а умови глобалізації сприяють швидкому поширенню кризових явищ на всі економіки світу. Тому з'ясування особливостей впливу економічної кризи на економіку Україні та вироблення відповідних напрямів антикризового управління за сучасних умов є актуальним нині, що й зумовлює доцільність проведення цього дослідження.

Слід зазначити, що особливу роль в антикризовому управлінні за сучасних умов господарювання відіграє інноваційно-інвестиційна модель економічного розвитку, яка визначає економічний потенціал держави. Така модель ґрунтується на поєднанні інноваційної та інвестиційної політики, що відповідає сучасній ідеології економічного розвитку, оскільки перехід тільки на інноваційний тип економічного розвитку неможливий без використання відповідних інвестиційних ресурсів.

Однак важливим є той факт, що впровадження інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку супроводжується певними проблемами. Ситуація складається таким чином, що на фоні загальної економічної нестабільності спостерігаємо інвестиційну й інноваційну стагнацію. За умов економічної кризи попит на інвестиції та інновації знижується значно швидше, ніж виробництво ВВП.

Отже, проведене дослідження дає змогу стверджувати, що підприємства стратегічного й соціального призначення навіть за нестабільних економічних умов можуть чекати на підтримку з боку держави. Тим підприємствам, яким чекати підтримки зовні немає сенсу, держава повинна сприяти в нелегкій конкурентній боротьбі за фінансові ресурси. Тому сучасна державна інноваційна політика повинна бути спрямована на подолання кризи з урахуванням інтересів і потреб усіх суб'єктів господарювання. На нашу думку, інвестиційно-інноваційна модель є тією необхід-

ною домінантою антикризового управління, яка повинна стати фундаментом економічного процвітання.

Для забезпечення стабільності розвитку економічних систем доцільним є подальше вдосконалення підходів щодо визначення антикризової стратегії за умов посиленої ринкової невизначеності, що і є напрямом подальшого дослідження.

Чеголя А., Тягун Ю.
КрНУ ім. М. Остроградського

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Інвестиційна привабливість є дуже важливим показником в інвестиційній діяльності, оскільки вона характеризує доцільність вкладення коштів у певний суб'єкт господарювання. Ураховуючи сучасне негативне становище вітчизняних підприємств, актуальною є проблема підвищення їх інвестиційної привабливості, що дасть змогу вирішити питання забезпечення сталого розвитку на рівні суб'єктів господарювання й рівні держави в цілому.

Унаслідок дослідження сучасних міжнародних рейтингових оцінок установлено, що Україна перебуває в них на низьких позиціях. Наприклад, згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності, який оцінює 134 країни за 110 показниками, до недоліків, що найсуттєвіше впливають на інвестиційну привабливість українських підприємств, можна зарахувати: захист прав власності (123 місце), захист інтелектуальної власності (114 місце), незалежність судової влади (119 місце) тощо. Також недоліком інвестиційного клімату України є великий рівень корупції, що створює значні перешкоди для здійснення господарської діяльності. За сучасних умов більшість інвесторів стосовно України вичікують, що зумовлено політичною й економічною нестабільністю держави.

Існує багато методик визначення інвестиційної привабливості підприємств, усі вони мають свої переваги й недоліки. Це зумовлює потребу

розроблення універсальної методики й визначення ключових чинників, що впливають на привабливість підприємства для потенційних інвесторів. До таких чинників належать показники діяльності, що незалежно від галузі характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання, оскільки на інвестора в процесі прийняття рішення найбільше впливають саме такі показники. Для кожного з таких показників слід визначити резерви та ступінь їх впливу на інвестиційну привабливість підприємства, що дасть змогу визначити загальні наслідки під час використання потенціалу кожного. За результатами цього аналізу можна виділити напрями підвищення інвестиційної привабливості підприємства згідно зі ступенем впливу кожного чинника на її рівень.

Отже, можна сказати, що сучасний стан економіки нашої держави не є привабливим для іноземних інвесторів, оскільки відсутні належні умови для здійснення капіталовкладень у промислові підприємства. Для підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємств України потрібно визначити ключові чинники, що будуть характеризувати їх загальний фінансовий стан, і детально опрацювати шляхи їх використання. Раціональний підхід до розв'язання цих завдань і контроль за цим забезпечить українським підприємствам сталий розвиток та позитивно вплине на економіку країни, що підвищить соціально-економічний рівень життя населення.

Чемерис А.
НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

На сучасному етапі суспільного розвитку значну роль для економіки кожної окремої країни і світу в цілому відіграє світове господарство – глобальна система господарств держав і недержавних утворень, що пов'язані міжнародним поділом праці і взаємодіють між собою в різних формах.

Україна як молода суверенна держава не має достатнього досвіду налагодження економічних зв'язків з країнами світу. Це пояснюється тим, що вона була частиною єдиного народногосподарського комплексу

СРСР і брала участь переважно в соціалістичному розподілі праці. Розбудова сучасної незалежної України об'єктивно потребує входження її у світове господарство на організаційно-економічних засадах ринкових відносин, на принципах рівноправності та взаємної вигоди у співпраці. Але є деякі проблеми, які заважають цьому. Серед них: скорочення фізичних обсягів виробництва внаслідок кризових явищ в економіці, недостатня інвестиційна діяльність, стійке падіння продуктивності праці, величезний дефіцит бюджету, значний зовнішній борг України, дискримінаційна політика деяких держав стосовно України, низький соціально-економічний ефект від діяльності спільних підприємств тощо.

До основних загроз економічної безпеки в Україні можна зарахувати тенденцію скорочення внутрішнього валового продукту. У третьому кварталі 2012 р. ВВП знизився на 1,3 % порівняно з третім кварталом 2011 р. Це означає послаблення технологічного й науково-технічного потенціалу, залежність економіки країни від внутрішніх чинників, дезінтеграцію економіки, зниження виробництва, зубожіння населення.

Економічних проблем в Україні накопичилося багато, але її становище не безнадійне. Із метою покращення стану економічної безпеки України потрібно створити умови для: 1) економічної незалежності шляхом досягнення ефективності виробництва та якості продукції, які забезпечуються конкурентоспроможністю бізнесу, для цього необхідна реальна економічна свобода населення; 2) стабільності та стійкості, тобто захисту власності в усіх її формах, створення прозорих умов і гарантій для підприємницької активності; 3) здатності до саморозвитку й прогресу на підставі створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійної модернізації виробництва, підвищення професійного, освітнього й загальнокультурного рівня працівників.

Україна повинна визначити свої пріоритети за всіма напрямками й на всіх рівнях суспільства й господарства для включення в сучасну світову економіку, спрогнозувати свою роль у світовому розподілі праці й неухильно розвивати виділену стратегічну спеціалізацію.

Чепелюк М.
ХІБС УБС НБУ

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРИ ГЛОБАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Застосовані світовою спільнотою заходи глобального управління після кризи 2008–2009 рр. виявилися досить успішними лише для маскування проблем світової економіки. Нестабільне коливання світової економіки – яскравий показник продовження світової кризи. Глибина кризи Єврозони та загроза ланцюгової реакції розгортання кризових явищ у збільшуваних масштабах в усьому світі зумовили питання про необхідність розроблення та реалізації всеосяжних планів запобіжних та антикризових заходів, що потребує концентрації зусиль різних країн і координації співпраці на вищому рівні.

Одним з основних заходів антикризового регулювання є реформування світової фінансової архітектури. Створено Раду з фінансової стабільності (СФС), основна мета якої – виявити слабкі місця у сфері світової фінансової стабільності, розробити й застосувати регулювальну та наглядову політику в ній. Діяльність СФС спрямовано на підтримання фінансової стабільності й відкритості та прозорості фінансового сектору, упровадження міжнародних стандартів фінансової звітності. Найбільш важливі проблеми, обговорювані організацією: уразливість глобальної фінансової системи, прогрес у поточній роботі влади щодо зміцнення глобального фінансового регулювання.

На підставі аналізу чинників глобальної фінансової кризи на макрорівні можна зробити висновок про те, що банківсько-фінансовий сектор не справляється зі своїми завданнями, і тому сьогодні потрібно суттєво змінити усталені погляди на механізми його функціонування та зв’язок з іншими секторами економіки.

Чернова Е.
НИУ «БелГУ»

ОСОБЕННОСТИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В настоящее время значительное количество предприятий испытывают недостаток денежных средств для осуществления операционной, финансовой и инвестиционной деятельности. Одной из причин этого недостатка является низкая эффективность управления предприятием, несовершенство используемых финансовых методов и инструментов. Поэтому одним из важных направлений преодоления дефицита денежных средств является формирование эффективной системы управления денежными потоками.

В экономической практике считается, что процесс управления денежными потоками предприятия базируется на таких принципах, как принцип информационной достоверности; принцип обеспечения сбалансированности; принцип обеспечения эффективности; принцип ликвидности.

В соответствии с данными принципами следует сформулировать определённую систему инструментов механизма управления денежными потоками. Данные инструменты формируются в виде: анализа денежного потока, финансового моделирования, бюджетирования и контроля над дальнейшим движением денежных средств.

Таким образом, эффективно организованные денежные потоки являются результатом «финансового здоровья», а также предпосылкой достижения наилучших конечных результатов хозяйственной деятельности. Следовательно, хорошо организованная система управления денежными потоками обеспечивает достижение не только тактических, но и стратегических целей деятельности предприятия, определяет финансовую стабильность и платежеспособность в долгосрочной перспективе.

Чкалов А., Гринченко А.
НТУ «ХПІ»

НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Важливість міжнародної торгівлі для економічного розвитку будь-якої сучасної країни важко переоцінити, тому науковці приділяють пильну увагу до тих чинників, що здатні перешкодити міжнародній торгівлі. Серед таких чинників усе частіше називають корупцію.

Корупція може загрожувати розвиткові міжнародної торгівлі, про це переконливо свідчать емпіричні дані, що спонукає багатьох дослідників стверджувати: високий рівень корумпованості негативно впливає як на обсяги імпорту, так й на обсяги експорту.

Проте неефективні формальні правила гальмують функціонування всього адміністративного механізму, що неминуче позначається й на обсягах міжнародної торгівлі. Сплата ж хабара місцевому чиновнику дає змогу підприємцеві уникнути дотримання всіх вимог неефективних формальних правил і полегшує проходження відповідних бюрократичних процедур. А за відсутності корупції в умовах неефективних формальних правил обсяги імпорту та/або експорту були б навіть меншими, ніж за наявності корупції. Тому можна стверджувати, що корупція є засобом адаптації до неефективних формальних правил.

Отже, незважаючи на наявність кореляції між рівнем корумпованості країни та обсягами її експорту або імпорту, корупцію не слід розглядати як перешкоду міжнародній торгівлі. Оскільки основною причиною виникнення й поширення корупції є неефективність чинних формальних правил, то корупцію можна вважати лише засобом адаптації до неефективних формальних правил.

Яворська Я.
КрНУ ім. М. Остроградського

ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Металургійний комплекс України залишається одним із базових елементів економіки держави. Металургія є основним донором бюджету,

головним постачальником валюти в Україну. Нині в ній наявна істотна нестабільність діяльності елементів господарювання і взаємодій між ними. Є низка проблем, що призводить до частої та непередбачуваної зміни одних елементів господарювання іншими: скорочення грошових потоків у галузь, що знижує її інвестиційну привабливість; найгострішою для металургії є проблема тепло- й енергозбереження, оскільки Україна є газодефіцитною країною; якість і конкурентоспроможність продукції досягається за рахунок модернізації застарілого устаткування й упровадження в процес виробництва інноваційних технологій, які не потребують значних капітальних витрат; значна технологічна відсталість порівняно з розвиненими країнами. Приблизно 45 % металургійного виробництва в Україні сьогодні використовує енерговитратну мартенівську технологію виплавляння сталі. Сьогодні мартенівський процес виробництва сталі практично витіснено набагато ефективнішим киснево-конвертерним процесом (близько 63 % світового виробництва); масове скорочення співробітників і, як наслідок, безробіття тощо.

За даними Держкомстату, спостерігалося зростання обсягів металургійного виробництва (у жовтні 2010 р. – 16,2 %, листопаді 2010 р. – 47,6 %, грудні 2010 р. – 27,3 %, січні 2011 р. – 26,6 %). Цей позитивний результат був забезпечений зростанням зовнішнього попиту і цін на металопродукцію на світовому ринку. Україна має навіть надлишкові для власної металургії потужності коксохімічних заводів, але більшість із них використовують застарілі, енергозатратні технології та устаткування. Власного коксівного вугілля для завантаження всіх підприємств Україні не вистачає як за кількістю, так і за якістю. Тому Україні для виробництва сталі на рівні 40 млн. т на рік потрібно імпортувати 3,5–5 млн. т коксівного вугілля з далекого зарубіжжя. Забезпечення виробництва новими високоякісними матеріалами є способом прямого підвищення конкурентних властивостей виробів порівняно з аналогами виробників з інших країн. Для цього слід використовувати не лише амортизаційні фонди підприємств металургії, а й залучати інші джерела фінансування цієї галузі.

Отже, стратегія підвищення рівня конкурентоспроможності металургійних підприємств України як на вітчизняних, так і на зовнішніх ринках має спиратися на стабільні фінансові джерела, необхідні для проведення докорінної реконструкції техніко-технологічної бази галузі й модернізації насамперед у напрямі підвищення енергоефективності та ресурсозбере-

ження, підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємств та системний підхід управління конкурентоспроможністю металургійних підприємств.

Яковлев В.
НТУ «ХПИ»

ФОРМИРОВАНИЕ ВЫСОКОТЕХНОЛОГИЧНЫХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХТНК НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

Сегодня наиболее актуальной проблемой отечественной экономики является проблема низкой конкурентоспособности промышленных предприятий. Одной из причин такого положения является отсутствие в Украине мощных конкурентоспособных предприятий (и промышленных кластеров), способных эффективно конкурировать на мировом рынке с ведущими иностранными компаниями. Малые размеры украинских предприятий не дают им возможности осуществлять большие капиталовложения в НИОКР и получать экономию на масштабе производства. Но на мировом рынке они вынуждены конкурировать наравне с иностранными компаниями, затрачивая те же средства на рекламу, аудиторские услуги, получая международные сертификаты качества и т. д.

Стремление транснациональных компаний (ТНК) к получению сверхприбылей заставляет их уклоняться от налогообложения, влиять на принятие политических решений, загрязнять своим производством окружающую среду, применять промышленный шпионаж и др. Но основная часть этих недостатков относится в большей степени к ТНК, функционирующих в принимающих странах. Следует отметить, что чаще всего страны базирования получают больше преимуществ в результате функционирования главных подразделений ТНК. Данные преимущества выражены в сосредоточении высоких технологий, в высокой наполняемости бюджета любой страны (в первую очередь – за счет поступлений).

К сожалению, Украине из-за морального старения технологий очень сложно пробиться на внешний рынок, где конкурируют мировые гиганты. Как выход из сложившейся ситуации можно предложить следующее:

1. Необходимо стимулировать создание на территории Украины корпораций с полным замкнутым циклом (промышленные кластеры), которые бы вели научно-исследовательские разработки, занимались бы добычей сырья, его переработкой, изготовлением из него продукции и её реализацией.

2. Необходимо изменить систему налогообложения в отношении крупных и малых предприятий. Льготы, предоставляемые малому бизнесу, чаще всего не решают проблемы самого малого бизнеса, но стимулируют разукрупнение больших компаний, что приводит к существенным потерям доходов национального бюджета.

3. Необходимо взять на вооружение опыт Китая в отношении легального копирования высокотехнологичных продуктов ведущих западных корпораций. Копирование технического решения обходится подражателю существенно дешевле, чем первопроходцу. Это позволит поддерживать конкурентные цены на продукцию отечественных ТНК при сохранении её высокого качества.

Ярошенко Е.
НТУ «ХПІ»

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Динамічний розвиток економіки держави неможливий без постійного техніко-технологічного оновлення основних фондів промисловості, що потребує значних обсягів капіталовкладень. Активізація інвестиційної діяльності стає основною умовою розвитку промислового потенціалу на мікро- та макрорівні. Розроблення механізму підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості вимагає розширення джерел фінансування капітальних вкладень, їх оптимізації з метою ефективного промислового розвитку.

Рейтинг нашої держави знизився, що пов’язано з низькою продуктивністю економіки. Для пожвавлення розвитку галузей економіки потрібні значні обсяги інвестицій. Щороку цей обсяг порівняно з попереднім роком динамічно збільшується. Але стрімке зростання інвестицій наявне

тільки в промисловості. Саме промисловість є найпривабливішою галуззю для вітчизняних та іноземних інвесторів.

В Україні діють об'єктивні й суб'єктивні чинники, які негативно впливають на процес інвестування. До основних ризиків належить часто змінюване законодавство. Неабияку загрозу становить корупція, яка в Україні є системним і масштабним явищем, що зачіпає все суспільство й державні інститути. Також удар інвестиційному іміджеві та конкурентоспроможності в очах світової спільноти завдає рейдерство.

Для підвищення інвестиційної привабливості України слід ужити заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату й залучення інвестицій, що потрібно здійснювати за такими етапами: 1) дослідження інвестиційного потенціалу України; 2) вибір пріоритетних галузей і технологій; 3) розроблення способів залучення інвестицій; 4) реалізація розробленої політики й контроль за її виконанням.

Однією з головних передумов успішної інвестиційної діяльності є низький рівень інфляції та передбачуваність рівня цін в економіці. Важливого значення набувають також програми реструктуризації банківської системи.

Інвестиційному потенціалові України властива висока неоднорідність, тому інвестиційну політику варто проводити, виходячи з можливостей і потреб розвитку кожного регіону. Тож для стимулювання внутрішніх інвестицій, які є невід'ємною складовою інвестиційної привабливості України, доцільно надавати пільги малому й середньому бізнесу, реалізовувати вже розроблені інвестиційні проекти, що потребує створення спеціальних інформаційно-економічних підрозділів на рівні регіонів.

Досить позитивним моментом є те, що необхідність поліпшення інвестиційного клімату усвідомлює й уряд, і Президент України. Це одне з пріоритетних завдань економічної політики держави.

Отже, попри активну динаміку інвестицій в основний капітал, на якісну модернізацію національної економіки вони спрямовуються недостатньо. На сучасному етапі головним завданням є розширення джерел інвестування та створення умов покращення інвестиційного клімату в державі.

СЕКЦІЯ 6

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Галич Н.
НТУ «ХПИ»

РЕКЛАМА И ДЕТИ

Подростки сняли видео с пытками 14-летней девочки и выложили его в Интернете. Девочка-подросток с криками: «Я буду бить тебя, пока ты не сдохнешь!» – издевалась над своей сверстницей, а её товарищи снимали это на камеры мобильных телефонов. Решив, что пора зарабатывать деньги, дети 15 и 16 лет совершали открытые разбои квартир, когда хозяева находились дома.

Жестокость и аморальное поведение подростков встречается повсюду в наших городах и районах, даже у подъездов наших домов, где мы проживаем. Причины такого поведения молодёжи бывают разные. Рассмотрим влияние телевидения и рекламы.

Реклама воздействует на мысли, чувства и действия потребителей. К сожалению, одними из основных её потребителей являются дети и подростки, т. е. влияние направлено на их неподготовленную и неокрепшую психику.

Закон Украины «О рекламе» гласит: «Время вещания, отведенное на рекламу, не может превышать 15 % фактического объёма вещания в течение астрономических суток…» (это 4 часа в сутки). В декабре 2010 г. Верховная Рада отказалась внести изменения в Закон Украины «О рекламе» и сократить объём рекламного времени.

За 15-минутное рекламное время нам успевают показать около 50 рекламных роликов продолжительностью от 5 секунд и выше, из них примерно 10 направлены на рекламу пива, алкоголя и «энергетиков». Дети видят эту рекламу, что повышает риск возникновения желания попробовать алкогольный напиток. Реклама через используемые образы провоцирует развитие курения, алкоголизма, неудовлетворенности собой, сво-

им внешним видом, материальным и социальным положением, что вымещается в агрессивном поведении относительно себя или окружающих. Общество должно осознать: без сокращения рекламы и контроля её содержания рост детской преступности и иной девиации неизбежен.

Гапанюк В.
НТУ «ХПИ»

ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Среди социальных проблем современности в Украине хотелось бы выделить комплекс гендерных проблем. Проблема гендерного неравенства в нашем обществе стоит очень остро и влияет на все сферы жизни. Неравенство прав мужчин и женщин влияет на структуры управления и распределения ресурсов. Так, Украине среди государственных служащих 72,8 % – женщины, 27,2 – мужчины. Средние зарплаты женщин в нашем государстве составляют примерно 1 600 гривен, мужчин – 2 500 гривен. Гендерное неравенство весьма остро проявляется в сфере занятости населения: безработица имеет преимущественно женское лицо.

Для урегулирования гендерного неравенства социологи предлагают предпринять следующие шаги: 1) на государственном уровне должны быть чётко определены субъект гендерной политики, цель и ресурсы. Необходимо разработать и внедрить эффективные механизмы, которые обеспечат женщинам возможность участвовать в принятии общественно важных решений; 2) создать условия для обеспечения равных возможностей на рынке труда (введение принципа равной оплаты за равноценный труд, недопущение дискриминации в сфере труда, преодоление гендерной профессиональной сегрегации); 3) формировать культуру гендерного паритета в обществе; 4) развивать систему образования, свободную от гендерных стереотипов, внедрять гендерный компонент на всех уровнях образования, проводить и применять результаты научных исследований по гендерной проблематике в общественной жизни; 5) совершенствовать национальный механизм предотвращения и противодействия гендерному насилию и торговле людьми, формировать в сознании общества неприя-

тие любых форм насилия; 6) создавать условия для гармонизации профессиональных и семейных отношений; 7) вводить системы эффективного реагирования на факты гендерной дискриминации.

Также необходимы такие меры: а) формирование и реализация государственной политики обеспечения гендерного равенства в обществе; адаптация законодательства Украины к законодательству Европейского Союза в сфере гендерного равенства; б) внедрение гендерно-правовой экспертизы законодательства и проектов нормативно-правовых актов; в) создание государственно-правовых механизмов применения законодательства по вопросам обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин; разработка и выполнение государственных целевых программ относительно обеспечения гендерного равенства; г) поддержка общественных инициатив, направленных на формирование гендерной культуры, преодоление устоявшихся стереотипов относительно роли и места женщин в обществе; осуществление контроля над соблюдением гендерного равенства во время решения кадровых вопросов в центральных и местных органах исполнительной власти; д) организация научных и экспертных исследований по вопросам обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин; е) привлечение объединений граждан и международных общественных организаций ко всем процессам формирования гендерной политики; обеспечение гендерного подхода к формированию государственного бюджета; ж) проведение информационно-просветительской работы по ликвидации всех форм дискриминации по половому признаку.

Проблема гендерного неравенства должна решаться на высшем – государственном – уровне. Нам, конечно же, далеко до уровня Евросоюза, но мы уже на пути к этому, об этом говорит статистика: руководящие должности занимают 51,5 % женщин и 48,5 % мужчин. Решение проблемы гендерного неравенства позволит выйти на новый уровень демократии, толерантности, эгалитаризма, что позволит украинскому обществу преобразиться в лучшую сторону, а самой Украине – занять достойное место среди ведущих стран мира.

Гераськина Е.
НТУ «ХПИ»

ТУРИЗМ КАК СОЦИАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ

Современный туризм развивается быстрыми темпами. Туризм совместим практически со всеми отраслями хозяйства, направлениями социализации и видами деятельности человека, поскольку именно их дифференциация создаёт ту разность потенциалов рекреационной среды, которая вызывает потребности людей к перемене мест и познанию. Туризм – это не только значительная отрасль экономики, но и важная часть жизни людей. Это совокупность отношений, связей и явлений, сопровождающих поездку и пребывание людей в местах, не являющихся местами их постоянного или длительного проживания.

Социологический поход к изучению туризма позволяет рассмотреть его сущностные характеристики с учетом как субъективных так и объективных возможностей: социальные условия, способствующие туризму человека и выбору им образа отдыха, направления путешествия; различные аспекты поведения и мотивации туристов; влияние на мотивацию таких факторов, как возраст, национальность, социальное положение, образование, место проживания, культурный багаж.

Важнейшие составные элементы системы туристической деятельности – туристические мотивы, которые можно рассматривать как основу выбора поездки и программы отдыха. Мотивы человека в определённой степени формируют его поведение в качестве покупателя и потребителя товаров и услуг, особенно в туризме. Туристические мотивы как существенный элемент спроса являются объектом целого ряда влияний, которые могут быть не связаны напрямую с туризмом, но при этом воздействуют на выбор туристического продукта и услуг. Одни из этих влияний могут быть доминирующими, другие – побочными, однако все они обладают определённой возможностью усиливать своё воздействие на принятие решения о путешествии и выбор туристского продукта. Мотивов, которыми руководствуется турист, много, причем у туриста всегда присутствует целая гамма побудительных мотивов, из которых лишь определён-

ные могут иметь существенную значимость и влиять на механизм и результат принятия окончательного решения. Однако любой мотив в конкретной ситуации под воздействием определённых обстоятельств способен оказывать влияние на поведение потребителя в процессе принятия им решения о путешествии и выборе турпродукта.

Головченко О., Григорьев А.
НТУ «ХПИ»

МОЛОДЫЕ СЕМЬИ УКРАИНЫ

Молодость – трудный период. Личность как будто находится на перепутье. Нет полной самостоятельности, а есть зависимость от родителей, преподавателей, фортуны конкурсных экзаменов. Старшие учат, дают советы, но и часто ограничивают самостоятельность, личную инициативу, поиск. Постоянная опека родных, близких, знакомых, преподавателей. Все не только делятся своим жизненным опытом, но и настойчиво навязывают его, а также своё решение и понимание, свои вкусы и пристрастия, взгляды и убеждения. А молодая семья? Необходимо приспособиться к привычкам своего партнера, но возникает желание его «переделать», «перевоспитать», заставить поступать в угоду нашим желаниям и влечениям. Мысль о том, что «перевоспитывать», «переделывать», «переламывать» не стоит, придет позже – после размолвок с любимым человеком, после понимания того, что каждый человек имеет право на свою индивидуальность, самобытность. Правильные и гибкие взаимоотношения с другими людьми вырабатываются, к великому сожалению, после того, как мы наделаем немало ошибок, как нам придётся признать, что поступали опрометчиво, нетактично. Такое осознание со временем приходит, но иногда слишком поздно, когда потерян любимый человек, а брак разрушен.

В настоящее время молодая семья сталкивается с многочисленными проблемами, решение которых не всегда удается найти. Поэтому сейчас очень много молодых семей разрывают свои отношения. Значит, необхо-

димо как можно подробнее рассмотреть причины и пути решения конфликтных ситуаций. Рассмотрение проблем молодой семьи является актуальной. Для этого нужно подробно разобрать такие вопросы, как готовность молодых людей к браку, причин разногласий в семье и способы решения конфликтов без разрушения брака. Трудности молодой семьи – это комплекс психологических, социологических, экономических, юридических проблем. Выбор жизненного пути, приобретение профессии, повышение квалификации, поиск любимой работы и т. д.– всё это общая направленность современной молодёжи.

Волевые качества, несомненно, являются решающими в ряде жизненных ситуациях, особенно в семейной жизни. Молодым супругам порой требуются большое самообладание, выдержка, терпение как по отношению друг к другу, так и к ребенку. Известно, что материальные средства молодой семьи весьма скромны. Единственный выход из создавшегося положения – готовность и умение ограничить собственные потребности, временно отказаться от желаний, привычек, «хобби» и др.

Проблема подготовки молодёжи к браку многогранна. Когда её следует проводить? Какими качествами должны обладать девушки и юноши, чтобы стать супругами и родителями? Хотелось бы отметить, что вся жизнь девочки (девушки) или мальчика (юноши) должна естественно и просто подводить к материнству и отцовству. Если воспитатели всех рангов, начиная от родителей и заканчивая преподавателями вузов, вовремя не выполнили свой долг, молодёжь вступает в брак не подготовленной к важнейшим социальным функциям. Молодые супруги неизбежно столкнутся с трудностями, из-за которых может потонуть их «брачный корабль», несмотря на то, что, казалось бы, он надёжно скреплён узами взаимной любви, уважения, привязанности.

Уровень нравственного сознания молодых людей – одно из важных условий готовности к созданию семьи. Т. М. Афанасьева, например, приводит тот факт, что, по данным социологических исследований, современные невесты в первую очередь ищут в будущем спутнике... интеллигентность, т. е. очень сложный комплекс самых высоких человеческий свойств. Это и ум, и эрудиция, и чуткость, такт, внутренняя и внешняя

культура. На втором месте – отношение к женщине как другу, заботливое отношение к семье и детям, затем – разумная воля, трудолюбие, трезвость, чувство юмора, стремление к всестороннему совершенству, физическая красота.

Развитое нравственное сознание проявляется в понимании молодёжью социальной значимости семьи, в серьёзном отношении к браку, в продуманном выборе спутника жизни, в чувстве ответственности за создаваемую семью, в глубоком уважении к будущему мужу (жене), к представителям старшего поколения, к другим членам семьи, в чуткости, а также в общении с ними.

Данильченкова О.
НТУ «ХПИ»

СМИ – «НЯНЯ» БУДУЩЕГО?

Социализация – процесс усвоения индивидом образцов поведения, психологических установок, социальных норм и ценностей, знаний, навыков, позволяющих ему успешно функционировать в обществе. Данный процесс очень важен, особенно в детстве, когда ребёнок обретает первые навыки общения, осваивает нормы поведения в обществе. В этом процессе содействуют различные социальные институты: семья, религия, окружение сверстников, система образования, СМИ и т. д. Сегодня СМИ стали оказывать всё больше влияния в процессе социализации, их можно поставить на одну ступеньку с семьёй и системой образования.

Влияние СМИ на развитие индивида – очень актуальная тема. Мы живём в информационном обществе. С развитием техники, с появлением телевидения, радио и Интернета информация стала доступной, мир и общество не стоят на месте. СМИ меняются, идут в ногу со временем, развиваются. Наряду с газетами, журналами, телевидением, Интернетом, с появлением социальных сетей общедоступные новости стали распространяться со скоростью менее 5 минут. Виртуальное пространство – как минимум – способно серьёзно повлиять на развитие ребенка и формирование его мировоззрения, а как максимум – нести

угрозу здоровью и даже жизни. Поэтому ценны любые усилия, направленные на то, чтобы сделать Интернет более безопасным для детей. В Интернете свободно публикуются статьи о наркотиках, порнографии, насилии. Подрастающее поколение и дети будущего перед монитором чувствуют себя свободно, и любая информация может оказаться перед их глазами, также нужно следить за временем, проведённым в Интернете. Компьютерная зависимость – это самая настоящая зависимость. Люди прекращают иметь связь с внешним, реальным миром, перестают активно общаться, это происходит сейчас, дети всё меньше общаются с родителями и сверстниками из-за компьютера, что уж говорить о будущем.

Сегодня телевидение продолжает занимать ведущую роль среди СМИ во влиянии на социализацию. Телевидение тоже поменялось с годами, появилось очень много интересных проектов и телепередач, но все они нацелены на определённую публику. В наше время особо острой стала проблема телевизионного насилия. Практически во всех современных сериалах, фильмах и даже мультфильмах существует насилие. Термин «телевизионное насилие» давно используется в научном лексиконе и объединяет в себе демонстрацию нанесения повреждения или ущербов персонажам телевизионных программ или фильмов. СМИ и другие институты социализации влияют на подрастающее поколение путём изменения его сознания, ценностных ориентаций, потребностей и интересов, нравов и морали. В настоящее время влияние СМИ возрастает, хотя бы стоит учитывать то, что сейчас стали популярными смартфоны – телефоны, которые одновременно сочетают в себе возможности компьютера и телефона и для которых разработано множество приложений для участия в жизни социальных сетей. Сейчас не требуется сидеть у компьютера, так как уведомления, новости, личные сообщения с e-mail аккаунта можно увидеть посредством телефона, когда вы находитесь в общественном транспорте, на работе и т. д. Эту модную тенденцию подхватили младшие школьники, ставшие также активными пользователями телефонов. В наше время технический прогресс и адаптация населения к нему развива-

ется быстро, также развиваются СМИ. Технологии, а с ними и общество развиваются, и в будущем СМИ будут оказывать важное влияние на становление личности. Подводя итог следует выделить то, что люди должны внимательней относиться к выбору телепередач, веб-сайтов. Так же, следует ввести в систему образования предметы связанные с освоением средств массовой информации и правильным их использованием. СМИ – это связь с окружающим миром, это паутина всеобщих знаний, и чтобы в ней не запутаться нужно учиться этому с детства.

Кравченко Ю.
НТУ «ХПИ»

ЛОГОТИП ВУЗА КАК ТЕХНОЛОГИЯ БРЕНДИНГА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ НА ПРИМЕРЕ ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА

Логотип – важнейший элемент имиджа организации. Он служит для идентификации организации на рынке (в том числе и на рынке образовательных услуг). Логотипы появились для того, чтобы отличать продукцию различных фирм в рамках одной отрасли. В восприятии потребителя наличие логотипа (или товарного знака) фирмы, имеющей устоявшуюся репутацию, является гарантией качества товара.

Цель данного анализа – определить основные тенденции в логотипах вузов города Харькова. В качестве объекта были взяты изображения логотипов университетов города. У 15 вузов есть свои уникальные логотипы, которые были рассмотрены по ряду критериев, представленных ниже.

Первое, на что человек обращает внимание при восприятии какого-либо объекта, – это цвет. Все анализируемые изображения условно можно разделить на многоцветные (использовано более 3 цветов) и малоцветные (3 или менее цветов). Результаты показали, что эти 2 условные категории практически поровну (7:8) представлены среди логотипов вузов Харькова. Эксперты по брендингу утверждают, что в логотипах желательно избегать многоцветия. Напомним, что в логотипе НТУ «ХПИ» использовано более 7 цветов.

93 % изображения содержат один или несколько уникальных символов, что не удивительно, ведь довольно сложно выбрать такой шрифт, который был бы уникальный и вызывал чёткую ассоциацию с объектом. Но действительно ли символы харьковских учебных заведений уникальны? У большинства вузов на логотипе изображены общие символы, связанные с высшим образованием: развёрнутая книга, планета Земля, лавровые венки и т. п. Как правило, наблюдается следующая закономерность: университеты широкого профиля используют общие символы, а узкоспециализированные – символы, характерные для их отрасли. Например, у ХНАДУ – дорога, у ХНТУСГ им. Василенка – вышка электропередач. А у НУА, ХДУХТ, ХНЭУ, ХНПУ им. Сковороды – развёрнутая книга.

Ещё одна тенденция (40 % проанализированных изображений) – наличие года основания вуза на логотипе. Это вполне закономерно, ведь данный козырь используют лишь наистарейшие вузы города, которые таким образом подчёркивают свою многолетнюю историю. Логотипы двух вузов содержат слоганы: «Наука, економіка, підприємство» у ХНЭУ и «Cognoscere, Docere, Reader» (Познать, обучить, образовывать) у ХНУ им. В. Н. Каразина. С одной стороны, дополнительный текст на логотипе часто перегружает восприятие, но с другой –позволяет донести основную цель, ценность университета. Правда, девиз ХНУ им. В. Н. Каразина, возможно, не отвечает современным реалиям, т. к. мало кто и среди высокообразованных людей может перевести фразу с латыни.

Таким образом, можно подытожить, что у подавляющего большинства харьковских вузов есть свои логотипы. Однако лишь у некоторых они действительно являются уникальными, запоминающимися, максимально отображающими основные качества организации как бренда. Многим вузам можно порекомендовать использовать в своих логотипах более выделяющиеся шрифты. Также стоит использовать простые уникальные символы и минимизировать количество цветов (это является более выигрышным).

Куценко А.
НТУ «ХПИ»

ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Всё большую значимость сегодня приобретают проблемы равенства мужчин и женщин, поскольку достоверным является тот факт, что женщины в обществе не располагают теми же возможностями, что и мужчины. Характерной чертой современного общества является его стереотипное мышление и своеобразное восприятие гендерных отличий.

Американский социолог У. Липпман в 1922 году ввел термин «стереотип» с целью описания процесса формирования общественного мнения. Стереотипом называют стандартное отношение к происходящим событиям, воспринимаемое человеком без явного осознания. Основной задачей стереотипов является экономия времени и ресурсов нашего мозга.

Одно из направлений современных социологических исследований – изучение гендерных стереотипов. Гендерные стереотипы – представления, которые подразумевают определенные стандарты моделей поведения и черты характера мужчин и женщин, а также специфику их социальных ролей. Такие стереотипы указывают направление пути и видение образа жизни. Формирование данных понятий начинается ещё в детском возрасте и отображает представления о подходящих данному полу интересах и занятиях. Кроме того, эта категория стереотипов описывает взгляды общества на поведение, ожидаемое как от мужчин, так и от женщин.

Поведение представителей определённого пола не является врождённым, т. к. оно формируется обществом. Таким образом, наблюдая за окружающими людьми, человек получает представления о том, к какой группе он относится и, основываясь на этом, делает выбор в пользу тех видов деятельности, которые удовлетворяют представлениям о женском и мужском поведении и сферах их интересов.

Современная ситуация, охватывая все слои общества, характеризуется изменениями сложившихся форм и способов жизнедеятельности, переходом к новым условиям хозяйствования и рыночным отношениям.

Для некоторых людей приоритетными являются семьи и их проблемы, для других важным является трудовая направленность, а есть те, кто умеет гармонично сочетать в своей жизни интересы семьи, работу и общественную деятельность.

Рассматривая сферу трудовой занятости, можно заметить, что профессиональное формирование у мужчин идет непрерывно, а для женщин эта непрерывность не является характерной в силу такого обстоятельства, как деторождение и воспитание детей. Это является существенным фактором замедления и даже разрушения профессионального формирования женщин.

Однако зачастую стереотипы преувеличивают гендерные различия. В современном обществе можно найти множество примеров женщин, которые успешно зарекомендовали себя в делах бизнеса, а также мужчин, которые нашли себя в творчестве и традиционно женских занятиях.

В последнее время преставления о мужских и женских половых ролях подвергаются критике вследствие того, что распространенной является мысль об ограничительном влиянии традиционно половых ролей. Чаще всего это аргументируется тем, что деление по гендерному различию влечёт за собой сдерживание развития не только женщин, но и мужчин. Это приводит к психической напряжённости, потому что те, кто следует таким стереотипам, совершают насилие над собой, не дают в полной мере реализоваться своему творческому потенциалу.

Следовательно, очень важным остается понимание гендерных стереотипов, потому что много талантливых и одарённых людей становятся ограниченными в своих действиях из-за недопонимания их обществом. Каждый человек является индивидуальностью, имеет возможность развиваться в тех сферах деятельности, в которых он может принести максимальную пользу. Это и подтверждает тот факт, что вне зависимости от своей гендерной принадлежности для каждого из нас общей целью является создание продуктивного, развивающегося и гармоничного общества.

Львова А.
НТУ «ХПИ»

СТУДЕНЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ

В настоящее время с понятием субкультура сталкивался, я думаю, каждый человек. Едем ли мы в метро, гуляем по улице или заходим в магазин по соседству – нас окружают представители неформальных течений. В данной статье предлагаю рассмотреть субкультуры современного общества.

Итак, субкультура – это общность людей, чьи убеждения, взгляды на жизнь и поведение отличны от общепринятых. Основу субкультур составляет молодёжь. Если раньше отличия между взрослой и молодёжной культурой не были значительны, то на сегодня грань стала ярче и контрастней. Мы слушаем разную музыку, танцуем разные танцы, предпочитаем разные стили в одежде. Если рассматривать возрастные рамки, то их очень сложно определить. Это связано с резким возрастанием длительности периода их социализации (порой до 30 лет), что вызвано необходимостью увеличения времени на образование и профессиональную подготовку, соответствующую требованиям эпохи. Возникновение молодёжной культуры связано с неопределенностью социальных ролей молодёжи, неуверенностью в собственном социальном статусе. Посредством субкультуры подросток «упражняется» в исполнении ролей, которые в дальнейшем должен будет играть в мире взрослых. В случае таких субкультур, как «Готы» и «Эмо», неудачи и разочарования являются жизненными испытаниями, к которым они подсознательно готовятся. Хиппи наоборот отрицают любые неприятности и стараются жить сегодняшним днем. «Переходный возраст» – именно то время, когда человек примыкает к неформальным течениям в поиске понимания и поддержки. Образующиеся таким образом неформальные группы обеспечивают молодому человеку определенный социальный статус. Платой за это часто выступает отказ от индивидуальности и полное подчинение нормам, ценностям и интересам группы. Субкультуры могут отличаться от доминирующей ку-

льтуры системой ценностей, языком, манерой поведения, одеждой и другими аспектами. Сейчас существует такое количество субкультур, что каждого человека можно отнести к одной из них. Субкультура – это попытка показать свою индивидуальность, яркость, незаурядность, бросить вызов миру с его бесконечными буднями и выстраиванием всех в один ряд.

Мадунцев Б.
НТУ «ХПИ»

НАРКОМАНИЯ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Понятия «наркомания», «наркотики», «наркоман» стали частью жизни человечества и особой проблемой совсем недавно – во второй половине XX в. Понятие наркомании как особой сферы социальной патологии стало обозначать социально-биологическую угрозу, имеющую глобальный масштаб и характер.

Наркомания – это заболевание, обусловленное зависимостью от наркотического средства или психотропного вещества. По данным группы экспертов ВОЗ, в современном мире отмечается непрерывная тенденция к увеличению числа лиц, принимающих наркотические препараты, в употребление наркотиков вовлекаются представители всех социально-экономических групп общества. Особую тревогу вызывает распространение наркомании среди подрастающего поколения, потому что детская и подростковая наркозависимость создаёт устойчивую базу для развития взрослой наркомании.

Существует две основные группы факторов, влияющих на формирование наркотической зависимости:

1. Социальные факторы: а) неблагополучная семья (алкоголизм или наркомания родителей, низкий имущественный уровень, отсутствие эмоционального контакта, неполная семья); б) влияние группы сверстников, к которой принадлежит подросток; в) неадекватная молодёжная политика, отсутствие реальной программы досуга, занятости несовершеннолетних; г) лёгкая доступность веществ, изменяющих психическое состояние.

2. Индивидуально-психологические факторы: а) подражание старшим или авторитетным сверстникам; б) попытка нейтрализовать отрицательные эмоциональные переживания; в) самодеструктивное поведение; г) любопытство; д)подчинение давлению и угрозам.

Убеждены, что антинаркотическую профилактику необходимо проводить ещё с младших классов школы, а её основными направлениями должны быть:

- своевременное выявление причин и условий, способствующих распространению наркомании и наркопреступности, организация и реализация мер по их устранению или минимизации;
- формирование в обществе негативного отношения к наркомании и связанным с ней правонарушениям;
- психолого-педагогическая и медицинская диагностика наркотического поведения и своевременное выявление незаконных потребителей наркотиков и лиц, склонных к их потреблению;
- повышение уровня осведомленности населения о негативных последствиях немедицинского потребления наркотиков и ответственности за участие в незаконном обороте наркотиков;
- изучение и внедрение в практику наиболее эффективных видов и направлений профилактической работы;
- создание условий и формирование мотивации на лечение у лиц, больных наркоманией, повышение эффективности и доступности социально-медицинской и духовно-психологической реабилитации; снижение тяжести медицинских и социальных последствий наркомании;
- укрепление материально-технической базы и кадрового состава наркологических служб;
- обучение и переподготовка педагогов образовательных учреждений, родителей (иных законных представителей) и других специалистов, осуществляющих работу с молодёжью (в том числе медицинских работников и психологов);
- популяризация массовых видов спорта и вовлечение детей и подростков в систематические занятия физической культурой и спортом.

Маслов К.
НТУ «ХПИ»

ЛГБТ-СООБЩЕСТВА И ОБЩЕСТВО

«ЛГБТ» (англ. LGBT) – аббревиатура, возникшая в английском языке для общего обозначения четырёх сексуальных меньшинств – лесбиянок (**L**esbian), геев (**G**ay), бисексуалов (**B**isexual) и трансгендеров (**T**ransgender)» (Википедия).

В последнее время, количество ЛГБТ настолько возросло, что они оказывают существенное влияние на жизнь общества. Среди них не только деятели искусства, но и высокопоставленные политики различных государств США, Германии, Франции, Великобритании, Голландии, в том числе и Украины.

Кто же такие ЛГБТ, чем они отличаются от нормальных людей и каково их влияние на общество? Во всех национальных культурах есть компонента, направленная на поддержание функционирования института семьи в преемственности поколений. В цивилизованных обществах именно институт семьи решает задачи: а) воспроизводства новых поколений; б) интеграции в общество каждого новорождённого в процессе его взросления. И в этом качестве семью не способен полноценно заменить никакой другой общественный институт.

На исторически продолжительных интервалах времени, охватывающих жизнь многих поколений, определяющим фактором развития общества и качества его жизни является функционирование института семьи. На более коротких интервалах времени (в пределах жизни одного–двух поколений) определяющим является функционирование института государственности, обусловленное функционированием института семьи и системы образования в период жизни нескольких предшествующих поколений.

Во всех национальных культурах есть своеобразие обычаев, следуя которым люди вступают в брак и живут семейной жизнью. Однако надо понимать, что в каждой национальной культуре вся совокупность обычаев, связанных с функционированием института семьи, – социально обус-

ловленная надстройка, сложившаяся на биологическом фундаменте инстинктов нормальной сексуальной ориентации представителей обоих полов; это своеобразная культурная оболочка инстинктивных программ, обеспечивающих воспроизводство биологического вида. И только представители «ЛГБТ»-сообщества оказываются вне этой компоненты национальных культур. Вследствие этого «ЛГБТ»-сообщество космополитично, а следовательно, ЛГБТ-члены свободны от нравственных норм и ограничений, принятых в обществе, и способны на проведение политики разрушения общества, в котором существуют.

Космополитизм «ЛГБТ»-сообщества – в аспекте его несопричастности к функционированию института семьи. Разрушение института семьи в обществе рабов и в процессе порабощения являются объективной предпосылкой для сотрудничества идейного интернацизма и «ЛГБТ»-сообществ во всех регионах планеты.

Таким образом, можно сделать вывод, что ЛГБТ-сообщество целенаправленно создаётся в современном обществе: пропаганда «нормальности» ЛГБТ, защита их прав и свобод в ущерб нормальных людей, повсеместное распространение ядов, предрасполагающих вхождение в ряды ЛГБТ. Бесспорно, влияние, оказываемое ЛГБТ как на человека, на личность, на институт семьи, так и на государственность в целом, однозначно негативно-разрушительное.

Медведева А.
НТУ «ХПІ»

РОЛЬ СОЦІОЛОГІЇ У ВИВЧЕННІ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ

Протягом тривалого часу соціологи вивчали проблеми праці, трудових відносин, соціальних конфліктів, стосунки нерівності. Але ситуація змінилась у середині минулого століття, коли дослідження споживання як особливого соціального феномену стає надзвичайно актуальним для всіх суспільних наук у зв’язку з настанням епохи постмодерну в західному суспільстві та пов’язаними з ним соціокультурними й економічними осо-

бливостями, а також зміненням характеру споживання, його функцій і місця в суспільстві.

Інтерес соціології до спочатку економічної категорії «споживання» виявляється в дослідженні таких аспектів споживання, як мода; зразки споживання; культура споживання в межах певного способу життя; характер соціальних відносин, що відтворюються і розвиваються в процесі споживання матеріальних, духовних і соціальних благ. Отже, у соціології споживання розглядають як соціальний і соціально-психологічний феномен, як сферу соціалізації особи, формування соціальних норм, цінностей, культури.

Одним із важливих завдань сучасної соціології є вивчення соціальних чинників, що характеризують систему детермінації споживчої поведінки людини. Його найважливішою особливістю є те, що воно вже для багатьох людей виходить за межі придбання найнеобхідніших для життя продуктів харчування і предметів промислового виробництва. Розвиток науки й техніки, а також підвищення рівня життя значної маси людей зумовлює створення системи управління споживчою поведінкою. Багато товарів купують під впливом таких чинників, як престижність, новизна, багатофункціональність, відповідність моді тощо. Практично всі природні спонукачі споживчої поведінки замінюються системою соціальної дії, що визначає зміст конкретних потреб та інтересів людини. У зв’язку із цим актуальною проблемою стає з’ясування особливостей впливу соціальних чинників повсякденного життя людини на його споживчу поведінку. Потрібно спеціальне вивчення того, як поєднуються природні й соціальні детермінанти під час вибору та споживання різних товарів і послуг. У сучасному суспільстві за умов ринкової економіки взаємини споживача й виробника вибудовуються таким чином, що споживач перебуває в центрі інтересів виробника, є його основною метою й об’єктом цілеспрямованої дії. Саме тому для виробника важливим є вивчення споживача із психологічного, економічного, соціологічного та культурологічного поглядів.

Мельников И.
НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМА ЭМИГРАЦИИ МОЛОДЁЖИ

Сегодня ни для кого не секрет, что Украина является твёрдым «середнячком» в мировом сообществе. Зная это, многие решают эмигрировать за границу. Преимущественно это молодёжь. На это есть множество причин: в этом возрасте человека ничего не держит (имеем в виду такие факторы, как работа, семья, дети), он полон сил и энергии, у него огромные планы на жизнь. Но самая главная причина – это желание прожить жизнь в правовой, демократичной и развитой стране. Наша страна, к сожалению, не является таковой. Молодёжь разуверилась в том, что в этой стране можно чего-то добиться.

Развитым странам выгоден такой приток молодёжи, т. к. требования к заработной плате ниже, чем у её населения, а «качество» работы не хуже, а временами и лучше. А если у них будет работать действительно талантливый дипломированный специалист, то выгода очевидна.

Из-за «утечки мозгов» появится серьёзный кризис практически во всех отраслях. Просто не будет хватать дипломированных рабочих. Логично предположить, что останутся лишь те, кто получили диплом не знаниями, а каким-либо другим способом (а при нынешней системе образования это несложно), что опять же не лучшим образом отразится на экономике Украины. В результате количество трудоспособных людей в Украине резко упадёт, а количество пенсионеров возрастёт. И при таких условиях страна не то, что обеспечить пенсией, нормально функционировать не сможет. Правительство уже готовится к такому повороту событий: повысили пенсионный возраст граждан. Но это не является решением проблемы! За всю историю независимой Украины не было принято ни одной программы для решения этой проблемы по существу, что вызывает желание у молодёжи уехать и не возвращаться.

Решить проблему простой «блокадой» границ не получится (да и развитые страны этого не допустят). Выходом из сложившейся ситуации является создание достойных условий жизни в Украине для её граждан

либо поступать подобно развитым странам – набирать эмигрантов из менее развитых стран. Но второй вариант вызовет множество других проблем – украинцев просто на просто могут «выселить».

Моренец С.
НТУ «ХПИ»

ХИМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТАХ: УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ

В современной украинской образовательной системе советские родовые черты прихотливо соединяются с новациями, долженствующими обозначить принадлежность Украины к западной цивилизации и её вхождение в европейское научно-образовательное пространство.

Среди многочисленных инноваций, внедрявшихся в образование на протяжении последних 15 лет, стоит упомянуть попытку первого министра образования независимой Украины П. М. Таланчука заменить вступительные экзамены в вузы тестами; переход средней школы на двенадцатилетнее обучение и двенадцатибальную систему оценок; возврат к одиннадцатилетнему обучению; разработку новых стандартов среднего и высшего образования; появление таких уровней высшего образования, как бакалавр и магистр.

У химического образования на Украине немало проблем, на многие трудные вопросы еще не найдены адекватные ответы. Существенно осложняется привлечение абитуриентов на наукоёмкие специальности, определяющие перспективы инновационного развития страны. Конкурс поступающих на такие специальности, как ядерная физика, химия или радиофизика, уже давно почти отсутствует. В Украине ощущается острая потребность в диверсификации высшего университетского химического образования и в подготовке специалистов на стыке профессий и наук. В качестве примера можно назвать химическую энергетику, технологию наноматериалов и композитов, биотехнологию, биохимию и медицинскую химию, ряд других.

К числу серьёзных проблем высшего химического образования в Украине следует также отнести низкий уровень материально-

технической базы всех без исключения химических факультетов университетов. Последние 18 лет университеты, находящиеся в ведении Министерства образования и науки (ныне Министерства образования, молодёжи и спорта) Украины, лишь в самом минимальном объёме получают из государственного бюджета средства на закупку реактивов, химической посуды, других материалов и дорогостоящего учебно-научного оборудования.

Однако мы с оптимизмом смотрим в будущее и верим, что университеты Украины и впредь будут достойно выполнять свою миссию по сохранению фундаментальности химического образования и смогут, не теряя лучших достижений предшественников, сделать его более современным, привлекательным для молодёжи и отвечающим потребностям развития страны. Залог этого – консолидация усилий профессионалов, активная позиция вузовской и академической химической общественности, укрепляющееся взаимодействие украинских университетов и классических университетов России, Белоруссии, других постсоветских государств.

Новикова Т.
НТУ «ХПИ»

СМИ – АППАРАТ ВЛИЯНИЯ

С усилением научно-технического прогресса, а также благодаря активным внедрениям новинок в повседневную жизнь людей появился мощнейший механизм влияния на их сознания – СМИ. Ежедневно миллиарды людей обращаются к различным средствам массовой информации, влияние которых бесспорно.

Именно при помощи СМИ происходят предвыборные политические агитации, а затем уже и склонение людей к тому или иному политику, партии. Нами манипулируют в зависимости от концепции различных программ, тем самым создавая общественное сознание, что необходимо вышестоящим. Отсюда следует, что мы уже не самостоятельно мыслящие граждане, а запрограммированные биологические массы, не имеющие собственного мнения.

СМИ порождает конформизм в чистом виде, так как большинство даже не обдумывают информацию извне, а воспринимают как данность, что очень удобно для управления. При невыполнении тех или иных обещаний, только при использовании данного аппарата политики умело доносят до масс обратное.

Подобное программирование общества в будущем может привести только к тому, что некоторые страны превратятся в колонии более развитых стран. Примером этого могут быть боевые действия сил НАТО против правительственный войск Каддафи в Ливии. Перед тем, как была принята Резолюция Совбеза ООН №1 973, лояльные Западу СМИ больше месяца готовили соответствующую информационную картину. В своих сообщениях они рассказывали о многочисленных жертвах среди мирного населения, появившихся в результате попытки ливийских властей взять под контроль мятежные восточные города. Не было предоставлено ни одного фотодоказательства, и никто не провёл соответствующего расследования правдивости публикаций СМИ. Именно на основании сообщений прессы Совбез ООН принял вначале решение о санкциях против ливийского руководства, а затем – о создании «бесполетной зоны над Ливией». Или, например, теледебаты, что проводятся всегда перед выборами в США. В 1960 г. благодаря им Дж. Кеннеди опередил Р. Никсона и победил, также в 1980 г. теледебаты способствовали победе Р. Рейгана над Дж. Картером. Таких побед в выборах благодаря СМИ множество и не только в США.

В Украине активная пропаганда «помаранчевих» привела к победе В. А. Ющенко. Также при помощи СМИ дело Ю. Тимошенко на Западе рассматривается как «угнетение праведной», т. к. по телевидению и в газетах пишут о том, насколько неправомерно и беспричинно осудили женщину-политика. И опять-таки люди этому верят.

СМИ влияет не только на политическую жизнь общества, а на всю жизнь в целом. К примеру, постоянная реклама тех или иных продуктов, лекарств, бытовой техники и т. д. подталкивает человека покупать и покупать что-то новое. Показ различных фильмов, передач о насилии воспитывает молодое поколение жестоким.

Роль СМИ в современном мире огромна настолько, что каждому стоит перед принятием информации тщательно её обдумать и делать лишь собственные выводы.

Олещенко Ю.
КЗ «ХГПА»

НАРКОМАНІЯ В УКРАЇНІ

Історія наркотиків стара, як людство. Вони були відомі й уживалися дуже давно. Наркоманія захопила чорний ринок ще в 20-х роках минулого сторіччя. У 1980-ті роки ця нова забавка разом з усіма західними цінностями прийшла й до української молоді. Це явище набуло такого поширення й такого масштабу, що правоохоронці не змогли стримати потік завезення наркотиків до України, і смерть із величезним напором вплинула на підлітків та молодь.

Зараз епідемія наркоманії в Україні стає все більшою. Нині кількість споживачів психоактивних речовин сягає понад 500 тисяч осіб переважно молодого віку. У світі немає жодної країни, яка б могла аргументовано заявити, що їй вдалося подолати це зло. На жаль, й Україна так само.

Чому ж людина стає наркоманом? Що штовхає її на перший крок уживання з наркотиками? Звідки беруться наркомани й токсикомани? Багато соціологів, психологів і лікарів намагаються дати відповідь на ці запитання, однак однозначної відповіді немає. Причини наркоманії, шляхи й механізми її поширення складні та різноманітні. Основні причини, чому молодь починає вживати наркотики, є цікавість, бравада, прагнення до незвичайних відчуттів, вплив оточення. При цьому стає очевидним, що більш «досвідчені» товариші підігрівають цікавість, яка доповнюється власною самовпевненістю й наївністю початківця. Бажання випробувати надзвичайні відчуття, спробувати щось, про що знають інші, підсилює прагнення бути, як усі, не виглядати білою вороною. Сприятливою умовою при цьому є відсутність батьківського контролю за життям і дозвіллям дитини. Але після насолоди приходить розчарування та страшне горе, яке полягає в тому, що наркотики вже вживаються не для того, щоб було добре, а для того, щоб не було погано.

Нині в нашій країні проводять роботу, спрямовану на подолання цієї страшної залежності. Основний напрям боротьби з наркоманією в нашій країні – це профілактика захворювання. Я вважаю, що потрібно боротися з наркоманами не лише там, де вони є, але й там, де можуть з`явитися, тому державний комітет України у справах сім'ї та молоді забезпечує просвітницькі заходи через мережу спеціалізованих служб для дітей, молоді та їхніх батьків з питань профілактики наркоманії, пропаганди здорового способу життя й формування практичних навичок протистояння шкідливому впливу наркотиків. Активна протидія наркотизації суспільства стала одним із стратегічних напрямів діяльності органів внутрішніх справ, тому з їхнього боку був розроблений комплекс заходів, спрямованих на випередження та протидію розповсюдження наркотиків у державі.

Але цього недостатньо для подолання проблеми наркоманії, тому що залишаються відкритими такі питання, як низький рівень життя населення нашої країни, відсутність здорової соціальної обстановки, політична нестабільність, незадовільна загальноекономічна й духовно-етична атмосфера. Якщо ці питання не вирішувати, то наркоманія не тільки не зникне в нашій країні, а й буде набирати нових масштабів.

Отже, питання наркоманії постало перед суспільством здавна. Ніхто й не підозрював, що ця хвороба призведе до великих втрат, а найголовніше – до втрати молодих, енергійних, талановитих особистостей, у руках яких знаходиться майбутнє нашої держави. Боротьба з наркоманією наразі не втрачає своєї актуальності, але, на жаль, докладених зусиль недостатньо для подолання цієї залежності, тому що продовжує популяризуватися наркобізнес, і від цього страждає сучасне суспільство, а в першу чергу – молодь. Якщо його не зупинити, то реальна ціна, яку сплатить суспільство в майбутньому, – знищення генофонду!

Омельяненко О.
НТУ «ХПИ»

ИНТЕРНЕТ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СОЦИОЛОГИИ

Очень сложно представить себе существование нынешней цивилизации без использования высоких технологий, к созданию которых чело-

вечество шло долгие века. В большинстве своём страны мира являются постиндустриальными, то есть такими, для которых характерно превалирование теоретического знания и производства услуг над производством товаров. Для всех обществ подобного типа существенно то, что информация становится производственным ресурсом. К слову, Украина ещё не является абсолютно постиндустриальным государством, однако имеет ряд серьёзных предпосылок для определения такой модели развития.

Итак, доминантами современного общества признаются информация и знание. Рассмотрим ряд терминов.

Социология – наука об обществе, т. е. о сформированном типе социальной организации, социальных связей и отношений между людьми. Она занимается поиском закономерностей, законов и механизмов.

Компьютерная социология – отрасль социологии, начавшая формироваться около двадцати лет назад. Она использует вычислительные методы для анализа и моделирования социальных процессов и явлений. Уильям Симс Брейнбридж называет компьютерную социологию «новым социологическим подходом, использующим компьютерное моделирование и искусственный интеллект для развития теории и эмпирических исследований».

Интернет – всемирная сеть объединённых компьютерных сетей. В настоящее время под этим термином понимается не физическая сеть, что подразумевалось изначально, а расположенная в ней информация. Так что же представляет собой Интернет с точки зрения социологии?

В наши дни всё чаще можно услышать такие термины, как «Интернет-сообщество», «виртуальная реальность» и др. Всемирная сеть весьма многогранна, и взаимодействие в ней опосредовано. С помощью Интернета можно общаться без географических границ, не выходя из дома, получать разнообразную информацию, прилагая к этому минимум усилий и т. д. В последнее время прослеживается тенденция ухода от объективной реальности и перенесения различных взаимодействий на просторы сети. Однако тут проявляется парадоксальность этого явления. По сути, феноменальность Интернета заключается в том, что человек, проецируя себя на виртуальное пространство и «превращаясь» в последовательность байт, всё же остаётся реальным человеком, ведущим реальное общение,

хотя оно идет путём передачи пакетов данных на физическом уровне сети. Другими словами, общение остается общением и в сети, но нет физического контакта между людьми в объективной, а не виртуальной реальности. Откровенно говоря, это утверждение нуждается в правке. Находясь в виртуальном пространстве, можно получить огромное количество различной информации, однако всё это не является заменой тому, что нужно увидеть своими глазами, и тому, что мы воспринимаем в объективной реальности.

Резюмируя вышесказанное, можно выделить несколько главных положений, характеризующих Интернет с точки зрения социологии. Во-первых, всемирная сеть является неотъемлемой частью постиндустриального общества как практически всеобъемлющее и открытое хранилище информации. Во-вторых, Интернет – важный феномен, требующий тщательного изучения с позиции социологии в связи с формированием виртуального общества. В-третьих, необходимо задуматься о целесообразности контроля социализации (процесса включения человека в общество) в сети. Также следует отметить, что с помощью всемирной сети социологи могут производить различные исследования, в частности опросы. Интернет в таком случае выступает системой каналов, по которым социолог может связаться с респондентами – опрашиваемыми.

Пахай В.
НТУ «ХПИ»

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА

Проблема государственного языка всегда была и является достаточно острой в Украине. Государственный язык является фундаментом государственности. От того, какой язык будет определён как государственный, зависит целостность и устойчивость общества.

Государственный (или официальный) язык – это язык, за которым в той или иной стране или в пределах иной юридически определённой территории законодательно закреплён самый высокий юридический статус в установленных законом случаях по сравнению с остальными языками, которые могут использоваться там же. Роль государственного языка сло-

жно переоценить: с его помощью не только передаётся информация, но и выполняется ряд важных социальных функций. Он обеспечивает доступ граждан к власти и богатству или, наоборот, лишает такой возможности. Например, для занятия государственных постов или просто трудоустройства необходимо владение официальным языком. Государственный язык обязателен для изучения всеми гражданами, используется во всех образовательных, официальных учреждениях. Незнание языка приводит к потере возможности (полностью или частично) участвовать в жизни общества. Выбор государственного языка может стать, с одной стороны, источником конфликтов, а с другой – способствовать социальной и политической интеграции граждан. Также официальный язык играет важную роль во внешней политике, поскольку он является визитной карточкой государства на международных встречах.

Очень важно правильно оценить языковую ситуацию в стране и принять такую модель государственного языка, которая бы способствовала согласию и интеграции всех граждан.

Прокопчук Р.
НТУ «ХПИ»

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ HR-БРЕНДИНГА

В настоящее время компании усиленно продолжают поиск путей повышения эффективности управления персоналом, что вполне обоснованно. Постепенно собственники и топ-менеджеры компаний осознают важность управления данным ключевым ресурсом. Внедряются и совершенствуются системы мотивации, подбора, оценки, развития и т. д.

Сравнительно недавно в HR-практику вошел такой новый термин, как HR-брендинг, стала появляться литература на эту тему, анализироваться конкретные результаты применения на практике. HR-брендинг (employer branding – развитие бренда работодателя) – совокупность усилий компании по взаимодействию с существующими и потенциальными сотрудниками, что делает её привлекательным местом работы, а также

активное управление имиджем компании в глазах партнёров и потенциальных сотрудников.

Во многих компаниях HR-брендинг проявляется стихийно, т. е. им не занимаются целенаправленно, что приводит к негативным или нейтральным отзывам на рынке. С целью большей эффективности HR-брендинг обязан осуществляться на протяжении всех стадиях трудовой жизни сотрудников, но не должен быть слишком очевиден на стадии найма, необходимо информировать о подходе к управлению людьми в компании. Например, брендинг работодателя должен давать информацию о следующих процессах: введение в должность; система поощрений; управление внутренними коммуникациями; эффективная управленческая деятельность и увольнение.

Большинство руководителей убеждены, что силы и деньги стоит вкладывать лишь во внешний брендинг, что совершенно не верно. Внутренний PR играет не меньшую роль в HR-брендинге, чем внешний. Текучесть кадров снижается, качество бизнес-процессов повышается, осуществляется удовлетворение собственных амбиций. Мы удовлетворяем амбиции и руководства компании или собственника, т. к. положительный имидж работодателя – это реальная возможность увеличения стоимости деловой репутации компании, которая имеет вполне чёткую материальную выраженность. Изначально необходимо наладить все внутренние HR-процессы: сформировать внутренний HR-бренд компании, т. е. стать самым привлекательным работодателем для своего работающего персонала, а потом уже приступать к реализации процедур внешнего HR-брендинга, формируя его внешние атрибуты и переходя к различным промо-акциям, работе со СМИ, наружной рекламе и самопродвижению (слухи).

По большому счёту HR-брендирование решает две основные проблемы:

1) проблему рекрутинга (появляется возможность привлекать большее число кандидатов, а следовательно, и возможность выбрать подходящего именно этой компании сотрудника, который будет иметь схожие с компанией ценности и мотиваторы которого организация будет в состоянии удовлетворить);

2) проблему удержания персонала (используя технологии брендинга, работа ведётся не только на внешнего потребителя, а образ компании промоутируется в сознании уже работающего персонала).

Рубаха М.
НТУ «ХПИ»

ГЕНДЕРНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ МОЛОДЫХ СЕМЬЯХ

Молодые семьи – неустойчивые ячейки общества. Они постоянно проходят процесс адаптации в современном обществе, всё время испытывают дисбаланс между своими идеалами и существующими в обществе ценностями. Молодые семьи адаптируются к профессии, работе, учёбе и их условиям, к коллективу, приспосабливаются к особенностям и условиям жизни по месту жительства, к новому образу жизни, а время, которое раньше было предназначено для себя, теперь нужно отводить детям, менять свой досуг. Молодым семьям приходиться изменять свои роли, по-другому «строить» свои семейные отношения.

Проблема формирования семьи молодыми людьми в условиях глобализации подчёркивают немецкие социологи семьи П. Блоссфелд и Х. Хофмейстер. По их мнению, молодые люди испытывают состояние «неопределённости» и неуверенности в будущем, а потому не торопятся создавать семью. Небывалое увеличение возраста вступления в брак и уменьшение числа детей в семьях связано с возрастающей неспособностью молодёжи принимать на себя долгосрочные обязательства (такие, как брак и дети). Эта неспособность обусловлена неуверенностью в своих экономических возможностях в условиях глобализации, особенно в странах, где акцентируется роль мужа в качестве добытчика.

В условиях глобальной экономики вынуждены работать оба супруга, потому что всегда есть риск потери работы для одного «добытчика». Жёны настолько загружены работой, что это уже не проблема ролевого конфликта и «перегруженности», как это было 25 лет назад. Это проблема полной несовместимости профессиональной карьеры и семьи для значительной части женщин. В современном обществе женщины стали прини-

мать намного большее участие в финансовом положении семьи, а мужчины стали уделять больше времени на воспитание детей. Это непосредственно сказывается на гендерной социализации ребенка. В традиционном обществе были чётко закреплены нормы поведения в семье мужа, жены и детей. Сейчас же, если можно так выразиться «смешались» гендерные роли в семье. Семейный статус женщины по-прежнему определяется статусом домашней хозяйки и воспитательницы детей. Новизна состоит сегодня в том, что женщины вторгаются в сферу деловой активности быстрее и охотнее, чем мужчины в область домашнего хозяйства.

На фоне «общей социальной трансформации» женщины стали чаще подвергать сомнению традиционное распределение ролей в семье и добиваться нового гендерного уклада, основанного на равных возможностях в труде и общественной жизни. Мужчины в современном обществе уже не так сильно начинают гнаться за званием «кормилец» и пусть неохотно, но начинают выполнять домашнюю работу. Всё это сказывается на ребёнке, на его интерпретацию гендерных различий. Возникает новый уровень воспитания – андрогинный. Естественно, каждое явление имеет свои плюсы и минусы. К плюсам можно отнести тот факт, что ребёнку, выросшему в андрогинной семье, будет проще приспособиться к условиям современного общества, так как индивид будет проявлять и феминные, и маскулинные идеалы. Тем самым его адаптация будет проходить в более мягкой форме. А минусом является то, что со временем стираются представления о том, какой должна быть женщина, а каким должен быть мужчина. Естественно, это не произойдет сразу, выявить этот феномен можно будет только в прошествии некоторого времени.

Сапрошин С., Касьян А.
НТУ «ХПИ»

ВРЕД И ПОЛЬЗА КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР: ВЗГЛЯД СТУДЕНТА

Сегодня широко распространены компьютерные игры. Уже долгое время не утихают споры на тему, наносят ли они человеку вред. Существует немало противников компьютерных игр, но в то же время есть множество людей, которые не представляют жизни без игры. Как известно,

долгое времяпровождение за компьютером может достаточно негативно влиять на здоровье человека.

Мы провели опрос ста респондентов в социальной сети «В контакте» на тему вреда и пользы компьютерных игр и получили такие результаты: 6 % респондентов считают, что игры несут вред для людей, 53% уверены, что игры безвредны, а 31 % опрашиваемых затруднились ответить на этот вопрос.

Одни игры развивают память, быстроту реакции, а другие вызывают агрессию, жестокость, требуют минимум общения со сверстниками. Однако есть такие игры, которые способствуют расслаблению, так как позволяют человеку отвлечься от повседневных забот и приятно провести время. Психологи выявили, что пагубно действуют на психику «бродилки» и «леталки». Это преимущественно динамические игры, от них очень тяжело оторваться ввиду их безостановочного сюжета. Меньше воздействуют на психику «гонки» и «спортивные», они нейтральны: вреда не приносят, но и пользы от них тоже никакой, только напрасная трата времени. Ещё один класс игр – стратегии. Этот вид признан большинством не только не вредным, но даже полезным за счет развития мышления игрока.

Можно долго рассуждать на тему пользы и вреда компьютерных игр. Однако самое смешное кроется в том, что сами они не обладают ни признаком вредности, ни признаком полезности точно так же, как и любой другой предмет.

Федько Ю.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМА АЛКОГОЛІЗМУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Алкоголізм – важка хронічна хвороба, яка здебільшого важко лікується. Вона розвивається за рахунок регулярного й тривалого вживання алкоголю та характеризується особливим станом організму: нестримним потягом до алкоголю й деградацією особистості. Проблема алкоголізму серед підлітків є дуже актуальною, адже Україна, за результатами опитування Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ), посідає перше

місце в списку серед інших країн за рівнем уживання алкоголю серед неповнолітніх. Підлітковий алкоголізм дуже небезпечний, тому що призводить до значних фізичних руйнацій несформованого організму, до розвитку тяжких психічних захворювань; збільшує кількості девіантних учинків, скоєних підлітками та більш тяжких протиправних дій; підлітковий алкоголізм важче вилікувати, ніж алкоголізм дорослих; він призводить до погіршення подальшої соціальної адаптації та соціальної деградації молодої людини.

Раніше пияцтво серед підлітків не було таким поширеним, як нині. Чому ж такий великий попит на алкогольні напої серед українських дівчат і хлопців? Причини збільшення вживання алкоголю підлітками, на нашу думку, такі: 1) поширення реклами алкогольних напоїв на телебаченні, у газетах і журналах, на плакатах та білбордах, бо саме вона має значний вплив на свідомість підлітків, стимулює вживання алкоголю; 2) послаблення контролю за продажем алкоголю підліткам, слабка відповідальність продавців; 3) байдужість навколишніх до пияцтва підлітків, послаблення неформального контролю з боку суспільства, батьків, вчителів; 4) збільшення продажу пива й слабоалкогольних напоїв, уживання яких стає модним атрибутом сучасного життя (є думка, що вживання цих напоїв безпечно та не викликає залежність, що призводить до збільшення саме слабоалкогольного й пивного алкоголізму серед підлітків; 5) зменшення доступних способів проведення вільного часу (білети в кіно, у спортивні та розважальні центри занадто дорогі, тому малозабезпеченим підліткам (а таких більше) краще купити алкоголь і покращити собі настрій за меншу ціну.

Основні мотиви споживання алкоголю серед підлітків: бажання здаватися дорослішим; переконаність у тому, що це «модно» й підвищить повагу інших до себе; бажання потрапити до певного кола однолітків, де споживання спиртних напоїв є звичайним явищем; із метою розслабитися, позбутися відчуття сором'язливості, полегшити спілкування; підняти настрій; для «анестезії» від образи, горя або фізичного болю; для задоволення цікавості, бажання отримати нові відчуття та спробувати нові смаки. Основна маса потреб, що формують ці мотиви, може бути задоволена іншими засобами, крім уживання алкоголю. Так, наприклад, можна вести активний спосіб життя, займатися туризмом, брати участь у різних конкурсах і вступати в різні спортивні та творчі гуртки, цікавитися якимсь

видом занять (живописом, музикою, колекціонуванням тощо). Це забезпечить і веселе проведення часу, і підняття настрою, і знайомство з новими людьми. Але все це потребує власних зусиль, вияву активності, до якої значна частина підлітків не звикла.

Для зменшення підліткового алкоголізму потрібне втручання держави. Боротьба проти пияцтва передбачає: 1) заборону реклами алкогольних напоїв; 2) посилення контролю за незаконним продажем пива та слабоалкогольних напоїв підліткам, посилення покарання за продаж алкоголю неповнолітнім; 3) пропаганду здорового способу життя, відкриття спортивних гуртків, обладнання майданчиків для ігор, відкриття таборів відпочинку; 4) відкриття безкоштовних гуртків, секцій, доступних розважальних закладів для проведення вільного часу підлітків; 5) посилення контролю батьків, вчителів, медиків за вживанням підлітками алкоголю.

Хайло І.
НТУ «ХПІ»

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В УКРАЇНІ

Слово «сирота» завжди викликає почуття співчуття. На жаль, в Україні велика кількість дітей залишаються самі при живих батьках. Соціальні сироти – діти, які залишилися без піклування батьків (унаслідок того, що батьків позбавили батьківських прав, визнали недієздатними, такими, що пропали безвісти тощо). Нині в Україні до цієї категорії належать 95 % дітей-сиріт. Негативно позначилася на стані дитинства в Україні та призвела до збільшення кількості соціальних сиріт і зростання таких установ, як школи-інтернати та дитячі будинки, саме криза сімейних стосунків. Вона виявляється в аморальній поведінці батьків, великій кількості конфліктних і неповних сімей, обмеженості сімейного спілкування, зниженні відповідальності батьків за виховання дітей та зосередженні уваги на задоволенні власних потреб. Безпосередніми причинами соціального сирітства є:

1) добровільна відмова батьків (частіше матері) від своєї неповнолітньої дитини. Найчастіше це відмова від новонародженого в пологовому будинку;

2) примусове вилучення дитини із сім'ї, коли батьків позбавляють батьківських прав для захисту прав, життя та інтересів дитини. Таке трапляється переважно з неблагополучними родинами, де батьки не контролюють і не займаються вихованням своїх дітей, не забезпечують їм належні умови існування.

Неспроможність біологічних батьків доглядати за дитиною часто зумовлена декількома причинами: алкоголізм, наркоманія батьків, нестача коштів, недієздатність, відбування батьками покарання у виправних колоніях або звинувачення їх у скоєнні злочину, психічні розлади в батьків, жорстоке ставлення до дитини та ухилення від її виховання. Тому в особі соціальних служб та спеціальних відомств держава повинна захистити дитину й забезпечити нормальне життя. Але адаптувати дітей до суспільного життя без родини дуже непросто. Статистика свідчить, що кожна десята дитина щорічно втікає з притулку, кожна третя опиняється в місцях позбавлення волі, кожна п'ята стає безхатченком, кожна десята зводить рахунки з життям. Діти-сироти, які не мають позитивного досвіду сімейного життя й перебувають в державних установах, часто повторюють долю своїх батьків (наприклад, згодом позбавляються батьківських прав, розширюючи поле соціального сирітства). Саме родина навчає дитину побутовим навичкам, розподілу бюджету, сімейнім ролям, відповідальності за інших членів родини, плануванню майбутнього й раціональної поведінки.

На нашу думку, для зменшення соціального сирітства потрібні: 1) економічна, законодавча, соціальна підтримання сім'ї, материнства й дитинства, яка має забезпечити достатній життєвий рівень багатодітним родинам і сім'ям з дітьми, що переживають кризу; поширити установи, які безкоштовно надають психологічну, педагогічну, фізичну допомогу таким родинам; 2) відродження, розвиток і пропаганда кращих традицій виховання, заснованих на гуманізмі, любові й повазі до дитини; повернення «виховання» в навчальні заклади; 3) реорганізація життєдіяльнос-

ті системи установ для дітей-сиріт, зокрема поширення практики дитячих будинків сімейного типу; 4) удосконалення й розвиток системи влаштування дітей-сиріт шляхом підтримання родин, які усиновили дітей; 5) створення ефективної системи виявлення сімей і дітей, що перебувають у складній життєвій ситуації, завдяки телефону «Гаряча лінія», на який можуть надходити повідомлення громадян, учителів, лікарів, дільничних міліціонерів стосовно дітей, які потребують захисту та піклування.

Реалізація цих дій допоможе якщо не викорінити, то хоча б зменшити таке явище, як соціальне сирітство.

Харченко А.
НТУ «ХПИ»

ГЕНДЕРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Вопросы, связанные с особенностями пола человека и его психологическими и социальными различиями, в последнее время входят в число наиболее обсуждаемых в обществе. Роль мужчины и женщины в социальной среде сегодня претерпевает значительные изменения. Данная проблема волнует таких современных учёных-психологов и социологов, как Т. В. Бендас, Ш. Берн, Д. Майерс, И. С. Кон, О. А. Воронина, И. С. Клецина, Е. П. Ильин и др.

Изучение мужчины и женщины, их сходств и отличий имеет отношение не только к человеку, но и к обществу в целом. Как утверждает Т. В. Бендас, общая психология долгое время игнорировала пол как важнейший аспект человеческой природы. Социальная психология также не признавала гендер как аспект, определяющий взаимодействия людей в социуме.

В своих работах Ш. Берн подчёркивает, что разделение людей на мужчин и женщин является центральной установкой восприятия нами различий, имеющихся в психике и поведении человека. Многие считают, что эти различия связаны с генетическими, анатомическими и физиологическими особенностями мужского и женского организма. Идея проти-

воположности мужского и женского начал встречается в мифах и традициях всех известных обществ. Она закреплена в разнообразных социальных институтах (таких, как семья, армия). Но факт телесного несходства мужчин и женщин ещё не говорит о том, что именно отсюда происходят и все наблюдаемые различия между ними. Помимо конституциональной стороны эти различия имеют социокультурный контекст: они отражают то, что в данное время в данном обществе считается свойственным мужчине, а что женщине.

В настоящее время в мире гендерные исследования проводятся такими учёными, как Ф. Л. Джеймс, К. Хорни, К. Уэст, С. Фаррел, Т. С. Баранова, Ю. Е. Алёшина. Они призваны обосновать возможности изменения идентичности мужчин и женщин в ситуации социальных преобразований. Причиной такого внимания к вопросам гендерного неравенства является интенсивное распространение феминистских идей. Женщины всё чаще играют роль наёмных работников, берут на себя ответственность за содержание семейного бюджета. Мужчины же, наоборот, всё больше уходят в семью, в домашнее хозяйство и заботу о детях. Всё более распространённым становится эгалитарный тип семейных отношений, но также есть семьи, в которых женщина (или отец) может играть роль и отца, и матери одновременно. Поэтому сегодня очень важно проводить анализ гендерных изменений в обществе.

Исследование таких отношений постепенно становится неотъемлемой частью большинства социальных и гуманитарных наук, при этом разные науки и научные сообщества обладают разной степенью чувствительности к включению гендерной тематики в своё интеллектуальное поле. Наиболее гендерно сенситивными оказываются антропология, психология, социология, отчасти филология и философия; гендерно нечувствительными – политология, история, экономика. Российская социология в настоящее время находится в стадии включения гендерного подхода в теорию, методологию и область эмпирических исследований. Новизна гендерного подхода в российской социологии имеет институциональный и когнитивный эффект. Развитие гендерного подхода в российской социологии предполагает социологически информированный анализ становления гендерных исследований на Западе.

Холодна О.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Перехід до ринкових відносин, що розпочався за часів становлення української державності, ставить перед суспільством безліч складних завдань, серед яких важливе місце відведено розвиткові бізнесу (підприємницької діяльності).

Для розвитку підприємництва потрібні деякі умови. Серед них – стабільність державної економічної та соціальної політики, пільговий податковий режим, розвинену інфраструктуру підтримання підприємництва, існування ефективної системи захисту інтелектуальної власності, формування гнучких ринкових механізмів підвищення ділової активності підприємців. Підприємці повинні мати можливість вільного виходу на зовнішній ринок. Слід створити доступну для підприємців кредитну систему, надати можливість купувати потрібні засоби виробництва, сировину й комплектувальні вироби.

На процес ведення бізнесу впливають насамперед такі чинники: політична система, економічна система, законодавча система, культура й релігія.

1. Політична система. Політичні чинники серйозно впливають на різні види бізнесу. Особливо це помітно в Україні, де політична система перебуває у фазі становлення. Часті зміни урядів, неузгодженість дій між різними гілками влади призводять до дестабілізації ситуації в нашій країні. І, як наслідок, знижуються показники країни в різних світових рейтингах. Це зумовлює відтік інвестицій і відлякує потенційних інвесторів.

2. Економічна система. Стан економіки країни залежить сьогодні не тільки від внутрішніх чинників, але й багато в чому і від зовнішніх. Тісний взаємозв’язок економік різних країн впливає й на внутрішні чинники розвитку бізнесу. Остання світова криза показала, що як би далеко (географічно) Україна не знаходилася від епіцентру економічного потрясіння,

однак кризова хвиля докотиться й до неї. Це призводить до погіршення економічної ситуації в конкретній країні та зниження прибутковості бізнесу.

3. Законодавча система. Зміни в законодавстві прямо впливають на ведення бізнесу. Ці зміни відбуваються й на досить високому рівні (так, уведення податкового обліку в Україні значно вплинуло на діяльність підприємств), й у сфері конкретної галузевої проблематики (наприклад, коло питань, пов'язаних з уведенням тих чи інших санкцій і правил, змінами в законодавстві про працю).

В Україні, на жаль, чергові вибори зумовлюють зміни законодавчої та податкової бази країни. Кожен новий уряд починає перекроювати бюджет країни під себе, то збільшуючи оподаткування, то обіцяючи знизити високі податки, лише збільшують їх кількість. Усе це призводить лише до погіршення умов для розвитку будь-якого бізнесу в країні.

4. Культура й релігія. Міжнародний бізнес працює в різних культурах і релігіях, тому ті самі параметри початку бізнесу (обсяг залученого капіталу, чисельність службовців, виробничі фонди, методи стимулювання продуктивності праці тощо) можуть у різних культурних і релігійних середовищах давати різні результати. Особливо ці відмінності важливі в Україні для бізнесу й для виходу українських компаній на міжнародний ринок.

Отже, становлення українського бізнесу відзначено браком власного практичного досвіду та спробами копіювати західні практики. Для ефективного розвитку слід пристосувати наявні ринкові структури та інститути до своєрідних українських умов. Варто очікувати, що період, протягом якого нове покоління українських підприємців методом спроб і помилок буде освоювати практичну філософію бізнесу, виявиться тривалим. Спливе чимало часу, перш ніж можна буде говорити про сформовану культуру підприємництва, про підприємницьку етику, що відкидає будь-які шляхи нечесного отримання прибутку.

Цівковська П.
КЗ «ХГПА»

ПРОБЛЕМАТИКА І ДОЦІЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Україна дивовижна своєю історією, мальовничою природою, багатою культурою та щедрістю і щирістю свого народу. Українці – надзвичайно добра й відкрита нація попри всі негаразди та труднощі, які переслідують наш народ протягом історії його існування. Мати дитину, бути батьками, потім дідусями й бабусями – про це мріє кожна свідома людина. Постає питання: чи має наш народ можливість виховати повноцінну й освічену особистість, зростити людину, яка б поважала та любила свою Батьківщину, мала достатньо можливостей для самореалізації, розвитку та повноцінного життя?

Нині держава виділяє майже достатню кількість коштів після народження дитини. Прем'єр-міністр України Микола Азаров заявив, що в проекті бюджету на 2013 р. закладено збільшення допомоги при народженні дитини майже на 9%. Так, при народженні першої дитини планують платити допомогу в розмірі 29,8 тис. грн. (збільшення на 2,4 тис. грн.), при народженні другої – 59,7 тис. грн. (плюс 4,8 тис. грн.), третьої та наступної дитини – 119,4 тис. грн. (плюс 9,5 тис. грн.). Також Кабінет міністрів України пропонує збільшити максимальний розмір допомоги з догляду за дитиною до досягнення нею трьох років майже на 100 гривень до 1 194 гривень на місяць. Зі слів М. Азарова, розмір допомоги з догляду за дітьми, над якими встановлена опіка й піклування, у середньому протягом 2013 р. збільшиться залежно від віку дитини до 1 989 грн. (на 158 гривень) і 2 539 гривень (на 257 гривень) на місяць. Як уже повідомлялося, до кінця поточного року розмір фінансової допомоги при народженні першої дитини збільшиться на півтори тисячі гривень до 28 830.

Держава прагне збільшити соціальне благополуччя своєї країни та забзпечити демографічне зростання. Але хто ж одержує ці гроші й на що їх витрачає переважна більшість несвідомих батьків? Родина має подвійну цінність – для особи й для суспільства. Цю потребу суспільства люди задовольняють шляхом утворення власних сімей за власними потребами

й бажаннями. Отже, спосіб задоволення так званої сімейної потреби суспільства залежить від багатьох людей, а це означає, що будь-чиї дії та вчинки щодо родини (створення її або відмова від неї, розлучення, народження однієї дитини чи кількох дітей) зачіпають відповідний інтерес і потребу суспільства. Незалежно від того, усвідомлюємо ми це чи ні, наша шлюбно-сімейна поведінка – не суто особиста справа, вона має загальносуспільні наслідки. Однією з найбільших проблем сучасної родини в Україні є її економічна нестабільність, соціальна малозахищеність і підвищена психологічна вразливість. Проте це породжує її дезорганізацію, внутрішні деструктивні процеси, конфлікти та, зрештою, призводить до розпаду. Унаслідок цього – страждання, нервові захворювання, асоціальна поведінка, стреси, безпритульність дітей, безвідповідальність, байдужість, аморальність і жорстокість батьків. На жаль, через усе вищевказане сьогодні в Україні налічуємо велику кількість родин, у яких батьки не ставлять на перше місце виховання здорової особистості, духовно й культурно повноцінної людини. Це родини найнижчого соціального рівня, до яких належать люди з алкогольною залежністю й безробітні. Саме вони, незважаючи ні на які цінності, наживаються на своїх дітях.

Отже, сучасна сім'я повинна не тільки зберегти, але й відновити свій статус головної ланки у вихованні дитини: забезпечити їй належні матеріальні й педагогічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку. Однак молода родина потребує як матеріальної, так і педагогічної та культурологічної допомоги. У зв'язку із цим стає зрозумілою необхідність організації підготовки молоді до подружнього життя, що потрібно розглядати як складову частину роботи щодо зміцнення сім'ї та піднесення її соціальної активності. Життя вимагає, щоб подібною роботою було охоплено якомога більше молодих людей, а також були чітко визначені її цілі, методи, форми й можливості.

Особисто я вважаю, що держава має вдатися до такого розв'язання цієї проблеми: по-перше, слід звернути увагу на те, що сім'ю мають створювати повністю соціально свідомі люди, які й без державної допомоги можуть забезпечити та виростити дитину. Тобто держава має підвищити соціальні стандарти життя, які в Україні знаходяться не на найкращому рівні. По-друге, гроші, які держава сплачує дитині, має одержувати саме

дитина після досягнення вісімнадцяти років (так держава піклується про високий рівень освіченості своїх громадян). Отже, повнолітня дитина матиме можливість вільно обирати майбутню професію незалежно від свого соціального становища.

Череватюк О.
НТУ «ХПІ»

ПОЗИТИВНІ й НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ЗАНЯТТЯ БОЙОВИМИ ВИДАМИ СПОРТУ

Спорт – це засіб саморозвитку й самовиховання, самовираження, спосіб досягти певних вершин і цілей, це те, що приносить радість і задоволення (якщо людина займається ним добровільно). Заняття спортом має такі позитивні наслідки, як поліпшення стану здоров'я, гарна фігура, відмінний настрій. Серед негативних наслідків заняття спортом можна відмітити ризик отримати травму, фінансові витрати, можлива недостатня кількість часу для більш важливих занять (навчання, робота тощо).

За останні 20 років в Україні високої популярності набули бойові види спорту – спеціальні комплекси техніки і прийомів для самозахисту. Найбільш поширеними з них є карате, дзюдо, муай-тай, тхеквондо, бокс, кікбоксинг. Вони мають на меті фізичне й духовне вдосконалення людини. Зміст цих двох головних видів підготовки має бути тісно пов'язаний між собою. Зростання популярності таких видів спорту зумовлено прагненням людини до самозахисту в ситуаціях ризику, спираючись тільки на власні сили, без утручання інших організацій, відповідальних за безпеку. Приваблює в бойових видах спорту їх філософія, яка навчає застосовувати силу правильно й обґрунтовано, виховує людину вольовою, розсудливою, терплячою та відповідальною. До переваг бойових мистецтв належать можливість знайти однодумців, які підтримують ті самі норми й цінності, мають схожий світогляд. Бойові мистецтва допомагають здолати будь-які конфлікти не шляхом застосування грубої сили, а філософією витримки та самоконтролю. Ці якості допомагають у майбутньому у професійній діяльності, сімейних відносинах, повсякденному спілкуванні.

Чоловіки та жінки можуть мати свої специфічні мотиви для занять бойовими видами спорту. Як правило, чоловіки починають заняття в підлітковому віці, бажаючи самовиразитися, виділитися, покращити стан здоров'я та зовнішність, виплеснути агресію. Жінкам заняття бойовими мистецтвами дає змогу виділитися з-поміж інших, познайомитися з чоловіками, які мають схожі інтереси, ведуть здоровий спосіб життя, тому що серед спортсменів-бійців переважну більшість становлять чоловіки. Заняття цими видами спорту допомагають ліквідувати дефіцит спілкування й одержати почуття «належність до групи», збільшити повагу навколишніх, стати майстром спорту й обрати професію (стати професійним тренером).

До можливих негативних наслідків заняття бойовими мистецтвами належать: отримання травм; формування надмірної самовпевненості, яка заважатиме індивіду в стосунках з іншими членами суспільства; зростання агресивності, що може негативно вплинути на життя індивіда; наявність у бойових мистецтвах жорсткої ієрархічної системи навчання й суворої дисципліни, що привчає людину до беззаперечного підпорядкування, що добре на початкових етапах, але перешкоджає його самостійному прийняттю рішень, коли вона доходить до рівня інструктора.

Отже, бойові мистецтва змінюють характер людини, навчають її мужності, витримці, самоконтролю, умінню захищатися, збільшують упевненість у власних силах, що обов'язково стане в нагоді в інших сферах суспільного життя. Найголовніше тут – це знайти «золоту середину», щоб упевненість не переросла в агресію, а захист – у спробу за допомогою сили досягти своєї мети. Саме в цьому випадку заняття бойовими мистецтвами буде приносити користь як особисто спортсмену, так і суспільству взагалі.

Шишкин А.
НТУ «ХПИ»

СОЦИАЛЬНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ И ЖИЗНЕННЫЙ УСПЕХ

Картинки мелькали, как в немом кино. Голодное детство. Переезд в столицу. Отец, который вынужден был больше двух часов идти пешком

до работы, чтобы экономить деньги. Работа на заводе… В реальность Тадао Касио вернули аплодисменты на церемонии, посвященной юбилею его известной во всём мире компании «Casio Computer Co., Ltd», производящей калькуляторы, часы, фотокамеры и т. д. Значит, бывает, что яблоко падает далеко от яблони. И подобные случаи широко известны: Г. Уэллс, М. Ломоносов, Наполеон, Дж. Рокфеллер, Г. Форд, Б. Гейтс, Ст. Джобс и др. И знаем мы о них, потому что они – не норма, а исключение из правил. Среднему гражданину, как считает А. И. Кравченко, за жизнь редко удается подняться сразу на несколько ступеней социальной лестницы.

С давних пор люди обращали внимание на случаи, когда человек «низкого происхождения» добивался успеха. Яркий тому пример – народные сказки, где бедный становится богатым, а бедная падчерица – принцессой. В фольклоре закреплён огромный опыт народа. Значит, возможно, чтобы «низкое» социальное происхождение не мешало достичь успеха в жизни. Как же связаны социальное происхождение и жизненный успех?

Учёные дают, как правило, такое определение: социальное происхождение – признак, характеризующий связь индивида с социальной группой. Эта связь сохраняется на начальных этапах социального становления личности.

Для понятия «жизненный успех» в науке нет единого определения, так как само понятие очень сложное и противоречивое. Учёные-социологи указывают, что, с одной стороны, успех субъективен, поскольку каждый имеет своё представление об успехе: для кого-то это деньги, для кого-то – семья, для кого-то – возможность самореализоваться, а с другой – успех объективен, так как обусловлен социальными стереотипами успешности.

В выделенных исследователями факторах, позволяющих одному человеку достичь больших успехов, чем другому, т. е. в факторах индивидуальной мобильности, социальное происхождение стоит на первом месте: социальный статус семьи, уровень получения образования, национальность, физические и умственные способности, внешние данные, получение воспитания, место жительства и т. д. Но большая часть этих факторов, пусть косвенно, но всё равно связана с социальным происхождени-

ем. Качество образования, развитие физических и умственных способностей, получение воспитания – всё это выше в семьях, занимающих более высокую ступень на социальной лестнице (в связи с объективными финансовыми, культурными, социальными условиями). Конечно, добиться успеха легче тому, кто родился в благополучной, состоятельной семье. Но целеустремленность, трудолюбие помогают преодолеть неблагоприятные «стартовые» условия.

И сейчас важен вывод, сделанный П. Сорокиным еще в 1927 г.: большинство людей начинают свою трудовую карьеру на одинаковом с родителями социальном уровне. По данным социологов, поднимаются из рабочих в средний класс или выше 10 % американцев, 7 % японцев и голландцев, 9 % англичан, 2 % французов, немцев и датчан, 1 % итальянцев.

Данные проведённого мной простейшего социологического исследования среди студентов (50 человек) практически не отличаются от данных учёных-социологов: 92 % студентов считают, что социальное происхождение связано с жизненным успехом, 8 % связывают успех с личными качествами человека. Большинство опрашиваемых (78 %) главным критерием успеха считает материальное благополучие. Ведущими критериями также называются наличие счастливой семьи и детей (66 %), хорошей работы (60 %), друзей (50 %).

У меня социальное происхождение ассоциируется с трамплином: большинство лыжников с трамплина одной высоты прыгает примерно на одинаковое расстояние. Но бывают случаи (если помогает ветер, или спортсмен в хорошей форме, или просто повезло), когда лыжник улетает далеко вперед и добивается успеха. Нужно стремиться улетать далеко вперед!

Ярошенко Е.
НТУ «ХПІ»

ПІРСИНГ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

У наш час пірсинг став дуже популярним і актуальним явищем. В усьому світі відомо про цей вид боді-арту, що переважно полягає у проколюванні ділянок тіла для фіксації прикрас в утворених каналах.

Залежно від критеріїв пірсинг буває:

1) за глибиною проколу: поверхневий і глибокий; 2) за кількістю проколів: одиночний і множинний; 3) за анатомічною частиною тіла, у якій зроблено пірсинг: голови та шиї; тулуба; рук і ніг; статевих органів і промежини; 4) за гендерними ознаками: чоловічий; жіночий; гендерно-нейтральний; 6) за часом наявності прикраси в місці проколу: постійний; тимчасовий; 7) за часом виникнення: традиційний і сучасний (новітні техніки та прикраси).

Цей вид боді-арту відомий здавна і є одним з найстаріших способів прикраси тіла. Крім того він, міг мати ще релігійне, магічне й інформативне значення. Зараз існує безліч інших можливостей виділитися та звернути на себе увагу, тому постає питання, чому пірсинг став таким популярним за останні 20 років?

Причини, щоб зробити собі прокол, можуть бути найрізноманітнішими. Більшість людей мотивує це бажанням прикрасити себе, щоб справити певне враження або створити якийсь образ. Деякі роблять проколи з релігійних чи духовних міркувань, інші хочуть самовиражатися в такий спосіб, бажають поліпшити сексуальні відчуття, підтвердити свою належність до окремої субкультури або висловити протест проти неї, прагнуть виділитися із «сірої маси», бути не таким, як усі.

Статистика свідчить, що найчастіше пірсинг роблять підлітки, молодь і творчі люди. Але якщо подивитися за статевою належністю, то представниці жіночого роду прикрашають своє тіло проколами частіше, ніж чоловіки.

В Україні поширений насамперед «традиційний» пірсинг мочок вуха і вушних раковин. На другому місці за популярністю – пірсинг носа. Далі йде пірсинг язика, щік, брів, пупка, брейн-пірсинг, тоннелі в губі, пірсинг інтимних місць.

Звісно, прикраси на тілі – це гарно, але вони можуть мати й негативні наслідки. Узимку, коли дуже холодно, власник металевої сережки на обличчі та в носі ризикує завдати шкоди через її примерзання до шкіри. При цьому зникає вся естетична краса. У професійної діяльності керівни-

цтво, колеги або клієнти не завжди поділяють естетичні смаки прихильників пірсингу, можуть ставитися несерйозно й не поважати, не довіряти. З віком людина бажає змінитися, здобуваючи нові статуси й ролі, та витягує сережку, де б та не була. На її місці може залишиться слід, рубець.

Якщо подивитися з медичного погляду, то пірсинг може призвести до нагноєння ранки, зараження через кров різними (зокрема смертельними) захворюваннями під час використання необроблених інструментів, зараження безпосередньо крові, можна також заробити параліч окремих ділянок тіла.

Пірсинг – дуже актуальний елемент сучасної культури. Наші предки здавна знайшли йому застосування в релігійних цілях, але зараз ми робимо проколи зовсім з іншою метою: естетичною, комунікативною, ідентифікаційною та символічно-знаковою. Напевно, пірсинг буде існувати й надалі, бо ніхто не може заперечити людині зробити собі прокол на будь-якій частині тіла. Висновок з усього вищесказаного: перед тим, як зробити пірсинг, варто добре подумати про його наслідки.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ДГУ	Дагестанський державний університет
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського	Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського
ІСП НАПН України	Інститут спеціальної педагогіки НАПН України
КЗ «ХГПА»	Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
КНУ ім. Тараса Шевченка	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
КНУТД	Київський національний університет технологій і дизайну
НМетАУ	Національна металургійна академія України
НТУ «ХПІ»	Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет»
НУЦЗУ	Національний університет цивільного захисту України
ПВНЗ «ІСМВ“ХГ”»	Приватний вищий навчальний заклад «Інститут сходознавства і міжнародних відносин «Харківський колегіум»
ПНПУ ім. В. Г. Короленка	Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
УДПУ ім. П. Тичини	Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини
УО «ВГУ им. П. М. Машерова»	УО «Вітебський державний університет ім. П. М. Машерова»

УО «МГУ им. А. А. Кулешова»	УО «Могильовський державний університет імені А. О. Кулешова»
ХГУ «НУА»	Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
ХДАДМ	Харківська державна академія дизайну і мистецтв
ХДАК	Харківська державна академія культури
ХНМУ	Харківський національний медичний університет
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
ХНУ ім. В. Н. Каразіна	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ХНУВС	Харківський національний університет внутрішніх справ
ХНУРЕ	Харківський національний університет радіоелектроніки
ЦГО НАНУ	Центр гуманітарної освіти НАНУ

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 3
СЕКЦІЯ 1 4
ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА УКРАЇНИ ТА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ 4
Акименко О., СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МИТЦЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ 4
Алиханова З-Б., ДУХОВНОСТЬ И ЕЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ 6
Бабкина К, ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ ЭПОХИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ 7
Бахчева Л, СПЕЦИФИКА И ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ ЧЕРЕЗ ОБРАЗОВАНИЕ 9
Белый Е., Норик Э., Ивахненко А., Чуприн А, ФЕНОМЕН ЛЕНИ: ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ 11
Березуцкая В, ПРОБЛЕМА ДУХОВНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА В ФИЛОСОФИИ В. С. СОЛОВЬЁВА 13
Блажей А., Лешко О., Нагорный Д., Хижняя С., Собчук Н., Чеботарь Д., Шапран А, ГЕЙМИНГ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН 15
Внученко А., Пащенко Е., ПРОБЛЕМА ЦЕННОСТЕЙ ЧЕЛОВЕКА-ВИРТУАЛА 17
Гайдашенко Д., ФИЛОСОФСКИЕ КАТЕГОРИИ ДЛЯ ОПИСАНИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ 19
Герасименко С., Стародумов В., РАЦИОНАЛЬНЫЙ ВЫБОР И ИНСТИНКТ ТОЛПЫ 20
Глушач О., Панченко М, АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПРОГРЕССА 22
Дольская А., ЭВОЛЮЦИЯ, КЛЕТКА И ГЕН – ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ СОВРЕМЕННОЙ БИОЛОГИИ 23
Дубинка В., Журавель А., Кругляк М., Родыгин Я., Скороход В., Вица В., ЧЕЛОВЕК И МАШИНА: ПРОБЛЕМА ВЗАИМОСВЯЗИ 25
Дьяченко Д., МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕШЕНИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ 27

Жовтяк А., Осадчий Д., Приходько О., К ВОПРОСУ О ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПАХ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ 29
Заїка Т., УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ІДЕЙ Ф. НІЦШЕ.....30
Игнатьев А., ФОНОСЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СТРУКТУР КАК ЭЛЕМЕНТ МОДЕЛИРОВАНИЯ АСИММЕТРИИ ГОЛОВНОГО МОЗГА В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СИСТЕМАХ 32
Коростелева А., СМЫСЛОЖИЗНЕННЫЙ КРИЗИС 34
Куприянов А., ФИЛОСОФСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕТРАДИЦИОННЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ.....36
Москаленко А., ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ.....37
Пичевский П., ФИЛОСОФСКО-ЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ХОЛОКОСТА 39
Полежаева О., Федюшко А., ЭЛЕКТРОННЫЕ КНИГИ: ЗАКОНЧИТСЯ ЛИ В СКОРОМ ВРЕМЕНИ ЭРА ТРАДИЦИОННЫХ КНИГ?.....41
Симейко А., ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ОБЪЕКТ ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА 43
Зенков М., Левтринский А., Ломако Д., Соколова Ю., К ПРОБЛЕМЕ ПРОИСХОЖДЕНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ 44
Товстокоренко О., ВИРТУАЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ.....46
Чижов Р., ПЕНІТЕНЦІАРНИЙ РЕЦИДИВ ЯК ПРОБЛЕМНЕ ПИТАННЯ У СТВОРЕННІ ЗДОРОВОГО ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 48
Шевченко Д., СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ СОВРЕМЕННОЙ МЕДИАКУЛЬТУРЫ 50
Шморгун О., «УКРАЇНСЬКИЙ ЗАРАТУСТРА»: РЕЦЕПЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ Ф. НІЦШЕ У ТВОРЧОСТІ В. ВИННИЧЕНКА 52
Шураев И., ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ: Ф. НИЦШЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ.....54
СЕКЦІЯ 2 57

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 57
Правдюк К., ПРОБЛЕМИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ЛЕГЕНДАРНОГО МІСТА ГЕЛОН В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 57
Єрьоміна О., ПОХОДЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ 58
Муржа П., СМЕРТЬ КНЯЗЯ ИГОРЯ В КОНТЕКСТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЭЛИТ ВАРЯГОВ И СЛАВЯН 60
Летуча А., ЕВОЛЮЦІЯ ХРИСТИЯНСТВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ ... 62
Трофімов В., ВПЛИВ БОГОМИЛЬСТВА НА КИЇВСЬКУ РУСЬ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ 63
Подкуйченко С., ГРОШОВІ ОДИНИЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ 64
Ляшенко М., НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА 1648–1657 рр.: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ СОЮЗУ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО І КРИМСЬКОГО ХАНСТВА 66
Даценко М., ПОЗИЦІЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА У ВІДНОСИНАХ ІЗ ТЕВТОНСЬКИМ ОРДЕНОМ 67
Алещенко С., ПРО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ БИТВИ НА СИНІХ ВОДАХ (1362 р.) 69
Гордієнко С., ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В КОНЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО 71
Ковальчук М., ПОСТАТЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В ОЦІНЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА ПРАЦЯХ УЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ 72
Хіжова Л., ОЦІНКА УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ДОГОВОРУ 1654 РОКУ В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 74
Шевеліна А., РОМАНТИЗАЦІЯ ОБРАЗУ ІВАНА МАЗЕПИ У СВІТОВІЙ і ВІТЧИЗНЯНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 76
Медведков І., ОБРАЗ ІВАНА МАЗЕПИ В МЕМУАРАХ ПОЛЬСЬКОГО ШЛЯХТИЧА ЯНА ПАСЕКА 77
Гавриленко Т., ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ У XVIII ст. 79
Свічкарь А., УТРИМАННЯ СТУДЕНТІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У XVIII ст. 80
Сафонова Е., ПРОСВІТНИЦЬКИЙ АБСОЛЮТИЗМ ГАБСБУРГІВ І ЙОГО ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ XVIII ст. 82

Солодкіна В., ДО ПИТАННЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ СЛОБІДСЬКИХ ДВОРЯН (1785–1819 рр.) 84
Ревуженко С., ДЕТСКАЯ МОДА В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ XIX в. 85
Коханов С., УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ РУП) ... 87
Безбожная Т., НИКОЛАЙ II РОМАНОВ В ДНИ РЕВОЛЮЦИОННЫХ СОБЫТИЙ 88
Грезенталь А., ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА У ТВОРЕННІ ДЕРЖАВНОСТІ 90
Шелест М., ПВНЗ «ІСМВ «ХК» ФОРМУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ 92
Бритков О., НЕСТОР МАХНО ЯК АВТОР ТЕОРІЇ ШВИДКОПЛИННОЇ ВІЙНИ 94
Яковенко Т., ЛЕСЬ КУРБАС – ВЫДАЮЩИЙСЯ УКРАИНСКИЙ ТЕАТРАЛЬНЫЙ ДЕЯТЕЛЬ (к 125-летию со дня рождения) 95
Леонова К., ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ 97
Черняк Д., ХАРАКТЕР ОСНОВНИХ ОБВИНУВАЧЕНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ РЕПРЕСІЙ У 1937–1938 рр. 99
Сенченко С., ПАКТ МОЛОТОВА-РІББЕНТРОПА 101
Брик Н., ЖИТТЯ ОСТАРБАЙТЕРІВ 1941–1942 рр. 102
Ясногор В., ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СТАЛІНГРАДСЬКОЇ БИТВИ (до 70-річчя битви на Волзі) 103
Шкабко С., ОПОЗИЦІЙНИЙ РУХ В УКРАЇНІ У II ПОЛОВИНІ 1970-х – НА ПОЧАТКУ 1990-х рр. 105
Федосов Я., ВОЙНА В АФГАНИСТАНЕ: ВОСПОМИНАНИЯ УЧАСТНИКОВ 107
Славутский А., ВЫДАЮЩАЯСЯ РОЛЬ УКРАИНСКОГО НАРОДА В ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ СОБЫТИЯХ УКРАИНСКО-РОССИЙСКОЙ ИСТОРИИ 108
Секало О., ІСТОРІЯ ТІЛЕСНИХ ПОКАРАНЬ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 110
Бугай К., ЗНАКИ МАСОНІВ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА СВІТ: НА ПІДСТАВІ ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ 112

Вацюк В., ВЗАИМОТНОШЕНИЯ КАНАДСКОЙ И ЛАТИНОАМЕРИКАНСКОЙ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ С МАТЕРИКОВОЙ УКРАИНОЙ В СФЕРЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 114
Гриченко В., ПОЛІТИЧНА ПІДТРИМКА ТА БОРОТЬБА МІЖ КОНФЕСІЯМИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ 115
Зелик В., ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОТНОШЕНИЙ УКРАИНЫ С РОССИЕЙ В НЕФТЕГАЗОВОЙ СФЕРЕ В XXI ВЕКЕ 117
Мальцев Д., ФІНАНСОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ 119
Мартиненко А., УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ ТА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ У РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ, ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА 121
СЕКЦІЯ 3 123
ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ 123
Бередух М., СЛОБОЖАНСЬКІ ТРАДИЦІЇ КОБЗАРСТВА ТА БАНДУРНИЦТВА 123
Бєлікова С., УКРАЇНСЬКА КУХНЯ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 125
Бєлякова А., НОВІТНІЙ ЖАНР ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА – ВІДЕОМЕПІНГ 126
Вінницький В., ІСТОРІЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО 127
Вороніна О., Голоднова Д., НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ ТА РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 129
Гахова О., ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 131
Дубовенко Н., КУЛЬТУРА ВИЗУАЛЬНОГО ОБРАЗА В УКРАИНЕ: ФОТОГРАФИИ ТЕЛА 132
Зеленцова А., ВІРА І ДУХОВНІСТЬ 134
Иванова А., НАУЧНАЯ КУЛЬТУРА СРЕДНЕВЕКОВЬЯ: РОЛЬ ТЕОЛОГИИ И АЛХИМИИ 136

Костанда М., СИНЕРГЕТИЧНІ ТА СУГЕСТИВНІ ВПЛИВИ НА РОЗВИТОК УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНЕРА.....137
Лижник М, ВЕРТЕП ЯК СПРОБА ОСЯГНУТИ СВІТ 139
Литовченко В., ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА ЛЕГЕНД ВІД ІКОНИ ОХТИРСЬКОЇ БОЖОЇ МАТЕРІ 141
Маліков В., ЕТНІЧНІ ЧИННИКИ У ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВОМУ ІНСТИТУТІ НАЙМИТУВАННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ.....142
Мартиросян О., ПОНЯТИЯ «КУЛЬТУРНЫЙ ПЛЮРАЛИЗМ» И «УНИВЕРСАЛЬНОСТЬ» В КУЛЬТУРЕ ПОСТМОДЕРНА 144
Миронова М., ИСКУССТВО БАЛЕТА.....146
Міщенко М., ІКОНОГРАФІЧНИЙ РЕАЛІЗМ В ХРИСТИЯНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ 147
Ніколаєва А., ГРОМНИЧНА СВІЧКА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИМВОЛІЧНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНЦІВ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.).....149
Одражий О., Сокирко Ю., ЗВИЧАЇ ТА СВЯТА СЛОБОЖАНЩИНИ 151
Ромчук К, ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В ДІАСПОРАХ.....152
Сиротенко О., ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ ЯК ОСОБЛИВОГО ІНСТРУМЕНТУ КОМУНІКАЦІЙ.....154
Слободянюк А., АНИМАЦИОННОЕ КИНО И ВОПРОСЫ НРАВСТВЕННОГО ЗДОРОВЬЯ ОБЩЕСТВА 155
Стецюк А., МОЄ РІДНЕ МІСТО – ОДЕСА 157
Трубицин В., МОЙ ТЕАТР – «ФОКУС» 159
Устименко Х., Скоробагата Ю., Павлишина О., «ОСТАННІ МАЗАНКИ ХАРКОВА»: БІЛЬШЕ, НІЖ ПРОЕКТ 160
Чудан А., ТРАДИЦІЙНА УКРАЇНСЬКА ОБРЯДОВІСТЬ І СУЧАСНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТКУВАННЯ РІЗДВА).....162
АНТОНИО ГАУДИ – ЖИВОПИСЕЦ АРХИТЕКТУРЫ БАРСЕЛОНЫ 164
Шишко Ю. Ю., ЭТИКА АУДИТОРА 166
СЕКЦІЯ 4 168

РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ 168
Бабакова О., К ВОПРОСУ О ГЕНДЕРНОМ ПОДХОДЕ В ОБРАЗОВАНИИ 168
Большакова Ю., КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОДНА З ПРІОРИТЕТНИХ ЛІНІЙ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА 169
Вайтеховская Д., СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НИЗКИМ СОЦИАЛЬНЫМ СТАТУСОМ 171
Вергелес Е, СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЭМОЦИЙ ДЛЯ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ 173
Вильчик А., РОЛЬ ПСИХОЛОГИИ И ПЕДАГОГИКИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ 174
Гейдел А., ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ 176
Говоруха А., ПЕДАГОГІЧНА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ 178
Гончаренко М., Кузьменко Е., ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РУКОВОДИТЕЛЕМ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМАНДОЙ 180
Гоцуцова Ю., Харченко К., ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ 181
Гулаков Р., НАБУТТЯ ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 183
Гулакова М., ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО УРОКУ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 185
Гулович М., РАЗВИТИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ 187
Деткова А., ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ КАК СРЕДСТВО ПРОФИЛАКТИКИ ОТКЛОНЯЮЩЕГОСЯ ПОВЕДЕНИЯ 189

Долуда А., ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВНЗ ..191
Дубяга А., «КРИЗА РОЗЧАРУВАННЯ» ОСОБИСТОСТІ НА СТАДІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ 192
Зелёнко В., ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА РОДИТЕЛЕЙ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ 194
Іванова М., НАВИЧКИ ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА.....195
Канівець М., БАР'ЄРИ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА І МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ПОДОЛАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ 197
Кононенко О., ВЛИЯНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО И ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ 199
Курявская Е., ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ ЛИЧНОСТИ.....200
Лазарева Е., СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ 202
Левчук О., ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ.....203
Литвинова Є., БАЗОВЕ ПОРТФОЛІО СТУДЕНТА-ЛІТЕРАТОРА..205
Майструк О., ПОГЛЯДИ В. Н. КАРАЗІНА НА РОЗВИТОК ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ (перша половина ХІХ ст.) 207
Межевич Н., СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ПОНИМАНИЮ СУЩНОСТИ ФЕНОМЕНА РОДИТЕЛЬСТВА КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.....209
Мовчан Я., ПСИХОЛОГІЯ ПРОГРАМУВАННЯ – АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ.....211
Онопрієнко Л., АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОФОСВІТІ.....212
Петрович Е., ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ ОСНОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 214
Писанко О., ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ У МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....216

Прокопенко О., КАЗКА ЯК ЗАСІБ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ 217
Семененко А., МЕЖЛИЧНОСТНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ КОНСТРУКТОРСКОГО ТРУДА..... 219
Силивончик П., ОСОБЕННОСТИ ГЕНДЕРНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ВОСПИТАННИКОВ ИНТЕРНАТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ 220
Симченко О., СТРУКТУРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТАРШЕКЛАССНИКОВ 222
Скрипник Н., МОЖЛИВОСТІ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ 224
Степанова .В., КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ..... 225
Стрельчук Л., ВИХОВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ 227
Тарасова В., СОЦИАЛЬНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ..... 228
Хавіна І., ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 230
Черняева А., ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СТРАХОВ ДЕТЕЙ С ТРУДНОСТЯМИ В ОБУЧЕНИИ, НАХОДЯЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ МАТЕРИНСКОЙ ДЕПРИВАЦИИ 231
СЕКЦІЯ 5..... 234
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 234
Аксенова Д., АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ..... 234
Балабанова М., Поречина П., АКТУАЛЬНОСТЬ РЕФОРМ ЛЮДВИГА ЭРХАРДА..... 235
Бебешко О., ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ..... 236
Бойправ М., УСТОЙЧИВОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ 237

Бондаренко К., ПРОБЛЕМЫ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ 238
Буланова К., Зоткина О., МУНИЦИПАЛЬНЫЕ РАЙОНЫ: АКТУАЛЬНЫЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ.....240
Бутенко М., Мусієнко В., ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ, НАЦІЛЕНИХ НА РЕФОРМУВАННЯ НЕФОРМАЛЬНИХ ПРАВИЛ.....241
Бушманова Е, ТИПИЧНЫЕ ОШИБКИ ПРИ РАСЧЕТЕ И УПЛАТЕ НАЛОГА НА ИМУЩЕСТВО ОРГАНИЗАЦИЙ 242
Быхун Д., К ВОПРОСУ О КРИТЕРИЯХ ОЦЕНКИ СРЕДНЕГО КЛАССА.....243
Вірлич Є., ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 244
Гагаринова Д., ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ 245
Гальчинська Н., ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 246
Гнатіва А., ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....247
Гравшина И., ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТНОГО КРЕДИТОВАНИЯ В РОССИИ И УКРАИНЕ.....248
Грудачова І., РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: ЗАЙНЯТІСТЬ І БЕЗРОБІТТЯ У ЧАСИ КРИЗИ 249
Губарева М., ПРЕДПРОВЕРОЧНЫЙ АНАЛИЗ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВЫХ ПРОВЕРОК 251
Дамаскина И., МЕСТО И РОЛЬ РОССИИ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ.....253
Дамаскина И., ПРОБЛЕМЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ДЛЯ РОССИИ....254
Девиченко А., ОЦЕНКА БЛАГОПОЛУЧИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ 256
Дёминова И., ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА В РОССИИ.....257
Дигтяренко А., ИНФЛЯЦИЯ И БЕЗРАБОТИЦА В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ.....258

Журавська К., НАСЛІДКИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ 259
Калашник Т., СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО В УКРАИНЕ..... 260
Китань М., КРЕДИТНЫЙ РЫНОК И ЕГО МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ НАЗНАЧЕНИЕ 262
Кравчук А., НЕТАРИФНАЯ ПОЛИТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ ПОДДЕРЖКИ ВЫСОКОТЕХНОЛОГИЧНЫХ ОТРАСЛЕЙ УКРАИНСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ 263
Крамар А., БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 264
Кузнецова Н., МОДЕЛЬ «ПОТРІЙНОЇ СПІРАЛІ» І МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ..... 265
Лебедева О., Толстых Н., ПРОБЛЕМЫ ТРУДОУСТРОЙСТВА МОЛОДЫХ МАШИНОСТРОИТЕЛЕЙ 267
Лемешкина В., РОССИЯ В ВТО: «ЗА» И «ПРОТИВ» 268
Марута Д., ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ 269
Матяш Н., ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ 271
Мирошников Е., ИМИДЖЕВАЯ РЕКЛАМА: ПОНЯТИЕ, ИНТЕРПРЕТАЦИЯ, ФУНКЦИИ, ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ..... 272
Мирошниченко О., «КРЕАТИВНА ПОЛІТИКА» ЯК ЗАСІБ ЗМЕНШЕННЯ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 274
Носарева Т., ПРИГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И УКРАИНЫ 276
Перепелиця І., ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ АДРЕСНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ 276
Писанко А., СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АВИАСТРОЕНИЯ В УКРАИНЕ..... 278
Рогова А., ПЕРСОНАЛ ТОРГОВОЙ ФИРМЫ И РЕАЛИЗАЦИЯ МАРКЕТИНГОВОЙ ПОЛИТИКИ 279
Рейнер Д., СОЦИАЛЬНАЯ ФИЛОСОФИЯ М. И. ТУГАН-БАРАНОВСКОГО 281

Савченко К., РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА 282
Свищева Н., ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА 284
Серова О., ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МАРКЕТИНГА РЕГИОНАЛЬНЫМИ БАНКАМИ 285
Симонова А., ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ УКРАИНЫ 286
Сітало К., Слободянюк О., КОРУПЦІЯ: НАСЛІДКИ В ДОВГОСТРОКОВОМУ ПЕРІОДІ 287
Скоробогатая Ю., ПРОБЛЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В УКРАИНЕ 288
Сміла А., МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ 289
Стельник Д., ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В УКРАИНЕ 291
Тимченко Ю., ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 292
Тимченко Ю., КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 293
Троян В., ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ 294
Турцева А., О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ 296
Тягун Ю., ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ 298
Фадєєнко В., ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ПРИВАБЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ 299
Федько Ю., ТАЄМНИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ІНФЛЯЦІЇ 300
Хайло І., ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ 301
Ханас Т., СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ 302
Цуман О., Чуйко Ю., МІСЦЕ ЛОГІСТИКИ В РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ 304

Чаговець М., АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД 305
Чеголя А., Тягун Ю., ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ 306
Чемерис А., ПРОБЛЕМИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО 307
Чепелюк М., ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРИ ГЛОБАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ 309
Чернова Е., ОСОБЕННОСТИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ 310
Чкалов А., Гринченко А., НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ 311
Яворська Я., ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ 311
Яковлев В., ФОРМИРОВАНИЕ ВЫСОКОТЕХНОЛОГИЧНЫХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХТНК НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ 313
Ярошенко Е., ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ 314
СЕКЦІЯ 6 316
СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 316
Галич Н., РЕКЛАМА И ДЕТИ 316
Гапанюк В., ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА 317
Гераськина Е., ТУРИЗМ КАК СОЦИАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ 319
Головченко О., Григорьев А., МОЛОДЫЕ СЕМЬИ УКРАИНЫ 320
Данильченкова О., СМИ – «НЯНЯ» БУДУЩЕГО? 322
Кравченко Ю., ЛОГОТИП ВУЗА КАК ТЕХНОЛОГИЯ БРЕНДИНГА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ НА ПРИМЕРЕ ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА) 324
Куценко А., ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА 326
Львова А., СТУДЕНЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ 328
Мадунцев Б., НАРКОМАНИЯ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА 329

Маслов К., ЛГБТ-СООБЩЕСТВА И ОБЩЕСТВО.....331
Медведева А., РОЛЬ СОЦІОЛОГІЇ У ВИВЧЕННІ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ.....332
Мельников И., ПРОБЛЕМА ЭМИГРАЦИИ МОЛОДЁЖИ 334
Моренец С., ХИМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТАХ: УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ.....335
Новикова Т., СМИ – АППАРАТ ВЛИЯНИЯ.....336
Олещенко Ю., НАРКОМАНІЯ В УКРАЇНІ.....338
Омельяненко О., ИНТЕРНЕТ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СОЦИОЛОГИИ.....339
Пахай В., РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА.....341
Прокопчук Р., ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ HR-БРЕНДИНГА 342
Рубаха М., ГЕНДЕРНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ МОЛОДЫХ СЕМЬЯХ 344
Сапрошин С., Касьян А., ВРЕД И ПОЛЬЗА КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР: ВЗГЛЯД СТУДЕНТА.....345
Федько Ю., ПРОБЛЕМА АЛКОГОЛІЗМУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ 346
Хайло І., СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В УКРАЇНІ 348
Харченко А., ГЕНДЕРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ.....350
Холодна О., ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....352
Цівковська П., ПРОБЛЕМАТИКА І ДОЦІЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ В УКРАЇНІ 354
Череватюк О., ПОЗИТИВНІ Й НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ЗАНЯТТЯ БОЙОВИМИ ВИДАМИ СПОРТУ 356
Шишкин А., СОЦИАЛЬНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ И ЖИЗНЕННЫЙ УСПЕХ 357
Ярошенко Е., ПІРСИНГ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ.....359
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....362

Наукове видання

УКРАЇНА І СВІТ: ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНА ЕЛІТА ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС

Тези доповідей
Міжнародної науково-теоретичної конференції
студентів і аспірантів

Харків, 2–3 квітня 2013 року

У двох частинах

Частина 2

Відповідальний за випуск *проф. О. Г. Романовський*

Підп. до друку Формат 60 × 84 / 16. Папір офісний.
Riso-друк. Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк.. _____ Наклад 100 прим.
Зам. № ___ Ціна договірна.

Видавець і виготовлювач
Видавничий центр НТУ «ХПІ»,
вул. Фрунзе, 21, м. Харків, 61002

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3657 від 24.12.2009